

JSWR
2791-836X

**Uluslararası
Sosyal
Hizmet
Araştırmaları
Dergisi**

2 [1]

International Journal of Social Work Research

JSWR

Volume 2 Issue 1 March 2022

Cilt 2 Sayı 1 Mart 2022

PUBLICATION DATE / YAYIN TARİHİ

30.03.2022

Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi

Yayınlanma sıklığı: Yılda 2 Sayı

e-ISSN: 2791-836X

Yayınlandığı Platform: Dergipark

Adres: <https://www.dergipark.org.tr/tr/pub/jswrpub>

İletişim: jswrpub@gmail.com

Index Bilgisi:

1. **ASOS Index** - <https://www.asosindex.com.tr/>
2. **ESJI Index** - <http://esjindex.org/>
3. **EuroPub** - <https://europub.co.uk/>

Baş Editör

Hüseyin DOĞAN

Muş Alparslan Üniversitesi

Muş

Alan Editörleri*

İslam AKÇE
Kenan ÖZMEN
Resul DURAN

Mardin Artuklu Üniversitesi
Muş Alparslan Üniversitesi
Hakkâri Üniversitesi

Mardin
Muş
Hakkâri

Sekreter

Ayşe Şeyma TURGUT

Kocaeli Üniversitesi

Kocaeli

Son Okuyucu

Hakan COŞKUN

Munzur Üniversitesi

Tunceli

Yazım ve Dil Editörü

Safer BOZARSLAN

Iğdır Üniversitesi

Iğdır

İstatistik Editörü

Yusuf DİLBİLİR

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

Editör Kurulu*

Ebülfaz SÜLEYMANLI
Felicia ANDRIONI
Hüseyin DOĞAN
İslam AKÇE
İsmail DÖNMEZ
Resul DURAN
Ronald A. Feldman
Salih GÜLEN
Sanela Bašić

Üsküdar Üniversitesi
Petroşani Üniversitesi
Muş Alparslan Üniversitesi
Mardin Artuklu Üniversitesi
Muş Alparslan Üniversitesi
Hakkâri Üniversitesi
Columbia Üniversitesi
Muş Alparslan Üniversitesi
Sarajevo Üniversitesi

İstanbul
Romanya
Muş
Mardin
Muş
Hakkâri
ABD
Muş
Bosna Hersek

Editör Danışma Kurulu*

Bekir GÜZEL
Beyza ERKOÇ
Deniz ŞARLAK
Emre KOL
Felicia ANDRIONI
Feyza NAZİK
Hakan ACAR
Hasan Hüseyin TAYLAN
Hıdır APAK
İshak AYDEMİR
İsmet Galip YOLCUOĞLU
Mehmet Zafer DANIŞ
Mehtap SÖNMEZ
Rifat BİLGİN
Ronald A. Feldman
Rumeyza AKGÜN
Sanela Bašić
Seda TOPGÜL
Sema BUZ
Serhat TEK
Tanık TUNCAY
Vedat İŞIKHAN
Yasemin ÖZKAN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Bülent Ecevit Üniversitesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Anadolu Üniversitesi
Petroşani Üniversitesi
Bingöl Üniversitesi
Liverpool Hope Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Mardin Artuklu Üniversitesi
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
İstanbul Gelişim Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fırat Üniversitesi
Columbia Üniversitesi
Kırıkkale Üniversitesi
Sarajevo Üniversitesi
Akdeniz Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
Bitlis Eren Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi

Rize
Zonguldak
Muğla
Eskişehir
Romanya
Bingöl
İngiltere
Sakarya
Mardin
Sivas
İstanbul
Sakarya
Kahramanmaraş
Elâzığ
ABD
Kırıkkale
Bosna Hersek
Antalya
Ankara
Bitlis
Ankara
Ankara
Ankara

*Kurul üyelerinin adları isme göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Amaç

Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi (JSWR)'nin amacı; sosyal hizmet, sosyal politika, sosyal refah gibi insani hizmetlerin tümünü kapsayan araştırmaların bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunmak ve teorik anlayışı ilerleterek uygulamalarda kullanımını sağlamaktır. Bu bağlamda dergi; araştırma makalesi, olgu sunumu, derleme, kitap incelemeleri vb. çalışmalara yer vermeyi hedeflemektedir.

Kapsam

JSWR; sosyal hizmet ve sosyal politika biliminin kapsamı içine giren tüm sorun ve problemler hakkında bilgi sağlayan çalışmaları bünyesinde barındırmaktadır.

Temel kriter araştırmaların sosyal hizmet mesleği odağında yapılıyor olmasıdır. Derginin kapsamına giren konular şunlardır: Sosyal politika, aile, çocuk, kadın, gençler, göçmenler, yoksulluk, işsizlik, engellilik, yaşlılık, sosyal refah, sosyal politika, madde bağımlılığı, cinsel istismar, insan hakları vb.

Dergi kapsamında yazılan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Bu konuda dergiye herhangi bir sorumluluk yüklenemez

International Journal of Social Work Research

Frequency: Biannually
e-ISSN: 2791-836X

Published Platform: Dergipark
Address: <https://www.dergipark.org.tr/en/pub/jswrpub>
Contact: jswrpub@gmail.com

Indexing:

1. **ASOS Index** - <https://www.asosindex.com.tr/>
2. **ESJI Index** - <http://esjindex.org/>
3. **EuroPub** - <https://europub.co.uk/>

Chief Editor

Hüseyin DOĞAN

Muş Alparslan University

Muş

Section Editors*

İslam AKÇE
Kenan ÖZMEN
Resul DURAN

Mardin Artuklu University
Muş Alparslan University
Hakkâri University

Mardin
Muş
Hakkâri

Secretary

Ayşe Şeyma TURGUT

Kocaeli University

Kocaeli

Proofreader

Hakan COŞKUN

Munzur University

Tunceli

Copyeditor and Language Editor

Safer BOZARSLAN

İğdır University

İğdır

Statistic Editor

Yusuf DİLBİLİR

Hakkâri University

Hakkâri

Editorial Board*

Ebülföz SÜLEYMANLI
Felicia ANDRIONI
Hüseyin DOĞAN
İslam AKÇE
İsmail DÖNMEZ
Resul DURAN
Ronald A. Feldman
Salih GÜLEN
Sanela Bašić

Üsküdar University
University of Petroşani
Muş Alparslan University
Mardin Artuklu University
Muş Alparslan University
Hakkâri University
Columbia University
Muş Alparslan University
University of Sarajevo

İstanbul
Romania
Muş
Mardin
Muş
Hakkâri
USA
Muş
Bosnia and Herzegovina

Editorial Advisory Board*

Bekir GÜZEL
Beyza ERKOÇ
Deniz ŞARLAK
Emre KOL
Felicia ANDRIONI
Feyza NAZİK
Hakan ACAR
Hasan Hüseyin TAYLAN
Hıdır APAK
İshak AYDEMİR
İsmet Galip YOLCUOĞLU
Mehmet Zafer DANIŞ
Mehtap SÖNMEZ
Rıfat BİLGİN
Ronald A. Feldman
Rumeyza AKGÜN
Sanela Bašić
Seda TOPGÜL
Sema BUZ
Serhat TEK
Tanık TUNCAY
Vedat İŞIKHAN
Yasemin ÖZKAN

Recep Tayyip Erdoğan University
Bülent Ecevit University
Muğla Sıtkı Koçman University
Anadolu University
University of Petroşani
Bingöl University
Liverpool Hope University
Sakarya University
Mardin Artuklu University
Sivas Cumhuriyet University
İstanbul Gelişim University
Sakarya University
Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Fırat University
Columbia University
Kırıkkale University
University of Sarajevo
Akdeniz University
Hacettepe University
Bitlis Eren University
Hacettepe University
Hacettepe University
Hacettepe University

Rize
Zonguldak
Muğla
Eskişehir
Romania
Bingöl
England
Sakarya
Mardin
Sivas
İstanbul
Sakarya
Kahramanmaraş
Elâzığ
USA
Kırıkkale
Bosnia and Herzegovina
Antalya
Ankara
Bitlis
Ankara
Ankara
Ankara

*The names of the members of the board are listed alphabetically by name.

Aim

The purpose of the International Journal of Social Work Research (JSWR); To contribute to the production of scientific knowledge of research covering all human services such as social work, social policy and social welfare, and to advance the theoretical understanding and ensure its use in practice. In this context, the journal; research article, case report, review, book reviews etc. aims to include studies.

Scope

JSWR; It includes studies that provide information about all problems and problems that fall within the scope of social work and social policy science. The main criterion is that the research is conducted with the focus of the social work profession. The topics covered by the journal are as follows: Social policy, family, children, women, youth, immigrants, poverty, unemployment, disability, old age, social welfare, social policy, substance abuse, sexual abuse, human rights, etc.

The responsibilities of the articles written within the scope of the journal belong to the authors. No responsibility can be placed on the journal in this regard.

İçindekiler / Contents

Cilt 2, Sayı 1,
Mart 2022

Volume 2, Issue 1,
March 2022

Araştırma Makaleleri

Research Articles

- 1 **Geçici Koruma Statüsü Altında Olan Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Güçlükler ve Gereksinimleri**
Strains and Needs of the Asylum Seeker Children who are under Temporary Protection Status
Deniz ORMAN, İshak AYDEMİR
- 15 **Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Örneği**
Social Municipality Practises: The Sample of Erzurum Metropolitan Municipality
Adnan KÜÇÜKALİ, Zeynep GÜLBAYEN
- 29 **Yeniden Aile ile Yaşamak: COVID-19 Pandemi Sürecinde Eve Dönen Üniversite Öğrencilerinin Deneyimleri**
Living with the Family Again: Experiences of University Students Returned Home During the COVID-19 Pandemic
Ayşe Şeyma TURGUT
- 45 **Türkiye’de Gerçekleştirilen Çalışmalar Kapsamında Çalışan Kadınların Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bir İçerik Analizi: (2010-2021)**
A Content Analysis of the Problems Encountered by Working Women in the Scope of Studies Carried out in Turkey: (2010-2021)
Melike Nur KARSLI
- 67 **Sosyal İnceleme Raporları Üzerinden Boşanma Sürecindeki Bireylere İlişkin Bir Değerlendirme: Adana Aile Mahkemesi Örneği**
An Evaluation of Individuals in the Process of Divorce Based on Social Inquiry Reports: The Case of Adana Family Court
İrem BÜLBÜL, Serhat KAYGUSUZ

Derlemeler

Reviews

- 85 **İnternet Bağımlılığının Sonrası: Netlessfobi ve Sanallaşan Kimlik**
Post Internet Addiction: Netlessfobia and Virtualized Identity
Furkan ARI
- 97 **Türkiye’de Kadın ve Aileye Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Boşanma Olgusu**
Legal Regulations on Women and Family in Turkey and the Phenomenon of Divorce
Şirin TARGAN ÇALIŞ
- 111 **İşyeri Sosyal Hizmeti ve Yaşlı Çalışanlar**
Social Work in the Workplace and Older Workers
Emre KOL, Seda TOPGÜL
- 123 **Türkiye’de Aile Yapısının Dönüşümü: Sorunlar ve Beklentiler**
Transformation of Family Structure in Turkey: Problems and Expectations
Müslüm ENGİN

Strains and Needs of the Asylum Seeker Children who are under Temporary Protection Status *

Geçici Koruma Statüsü Altındaki Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Güçlükler ve Gereksinimleri *

Deniz ORMAN^{(1), (2)}, İshak AYDEMİR⁽³⁾

Cited/Atf: Orman, D & Aydemir, İ. (2022). Geçici Koruma Statüsü Altındaki Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Güçlükler ve Gereksinimleri. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-13.

ABSTRACT

Purpose of the research; The aim of this study is to determine the difficulties, problems and needs of asylum-seeking children living in Turkey with temporary protection status in the context of social work. In this study, the general screening model was used to determine the difficulties faced by refugee children under temporary protection. The population of the research consists of asylum seeker children between the ages of 7-17 who are under temporary protection status living in the provinces of Mardin and İzmir. Snowball sampling method was used for the purpose of the research. The research data were obtained by interviewing 400 refugee children, 200 from Mardin and 200 from Izmir, between January 2019 and February 2019. When the distribution of the difficulties faced by the children participating in the research is examined; 93% of them are sick because their houses cannot be heated, 44.5% of them are constantly ill because of their language problems, 67.4% of them are discriminated against because of language problems, 50% of them have difficulty in making friends with local children, 86.5% cannot be fed adequately determined. Given that refugee children are foreigners and have language problems, giving importance and priority to Turkish language education, which will facilitate their integration into society, will contribute to their social adaptation.

ÖZET

Araştırmanın amacı; Türkiye’de yaşayan geçici koruma statüsünde olan sığınmacı çocukların sosyal hizmet bağlamında karşılaştıkları güçlükler, sorunlar ve gereksinimlerinin belirlenmesidir. Bu çalışmada geçici koruma altında olan sığınmacı çocukların karşılaştıkları güçlükleri belirlemeye yönelik olarak genel tarama modeli esas alınmıştır. Araştırmanın evreni, Mardin ve İzmir illerinde yaşayan geçici koruma statüsü altında olan 7-17 yaş arasındaki sığınmacı çocuklardan oluşmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri 2019 Ocak- 2019 Şubat ayları arasında Mardin ilinden 200, İzmir ilinden 200 toplamda 400 sığınmacı çocuk ile görüşme yapılarak elde edilmiştir. Araştırma katılan çocukların karşılaştıkları güçlüklerin dağılımı incelendiğinde; % 93’ü evlerinin ısınmadığı, % 44.5’i evlerinin ısınmaması nedeniyle sürekli hasta olmaları, % 67.4’ü dil sorunları nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığı, % 50’i yerli çocuklarla arkadaşlık etmede güçlük çektiği % 86.5’i yeterli beslenemediği belirlenmiştir. Sığınmacı çocukların yabancı olması ve dil sorunu yaşaması nedeniyle onların topluma uyumunu kolaylaştıracak Türkçe dil eğitimine önem ve öncelik verilmesi sosyal uyumlarına katkı sağlayacaktır.

ARTICLE HISTORY

Received :03.11.2021
Accepted :22.12.2021
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Temporary protection, refugee, child, social work, social exclusion

MAKALE TARİHİ

Geliş :03.11.2021
Kabul :22.12.2021
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELER

Geçici koruma, sığınmacı, çocuk, sosyal hizmet, sosyal dışlanma

¹ Responsible Author/Sorumlu yazar

² Öğr. Gör., Yalova Üniversitesi, Çınarcık MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, d.orman3547@gmail.com,

 0000-0003-0573-1059

³ Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sivas, ishak72@gmail.com,

 0000-0001-8910-9413

* Bu çalışma, “Geçici koruma statüsünde olan sığınmacı çocukların sosyal hizmet bağlamında karşılaştıkları güçlükler, sorunlar ve gereksinimleri” isimli tez çalışması ile ilişkilidir.

1. GİRİŞ

İnsan yeryüzünde var olmaya başladığı andan itibaren içinde yaşadığı doğal ve sosyal çevrenin kendisine sağladığı, olduğu kaynakların kendi gereksinimlerini karşılayamaması ve karşılaştığı sorunlarla baş edememesi durumunda yer değiştirmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015). İnsan doğası gereği kendine daha iyi olanaklar sağlayan, daha rahat ve özgür hissettiği ve kaynakların daha bol olduğu alanlarda yaşamlarını devam ettirmiştir.(Çağlayan, 2006). İnsanlar yapılan bu yer yer değiştirmeleri kimi zaman isteyerek, kimi zaman ise zorunluluk nedeni ile yapmıştır. Dolayısıyla insan, hep mobilize bir yaşam süreci içerisinde olmuştur. Coğrafik olarak yapılan bu yer değişiklikleri göç kavramı ile tanımlanmaktadır. Göçün nedenleri incelendiğinde; insanların yaşadıkları bölgede temel ihtiyaçlarını karşılayamaması(beslenme, barınma), gücün dengesiz dağılımı, doğal afetler, savaşlar, sosyal açıdan yaşanan eşitsizlikler söylenebilir (Şen, 2014).

Kitlesel göç hareketlerinin nedenlerinin başında savaşlar gelmekte olup savaşların uzun sürmesi ve savaşların şiddeti zorunlu göçü kaçınılmaz hale getirmektedir (Tunç, 2015). Silahlı çatışma ve şiddet olayları, yaşamlarını ülkelerinde sürdürülemez kıldığı için yurtlarını ya da içinde yaşadıkları toplumları terk etmek zorunda kalan sığınmacıların çoğu ilk sığınma yeri olan komşu ülkelerde kalmayı tercih etmektedirler (Zolberg ve Benda, 2001).

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle başta Türkiye olmak üzere diğer komşu ülkelere doğru sayıları milyonları bulan düzeyde düzensiz göç hareketleri yaşanmıştır. Türkiye’nin bu süreçte açık kapı politikası izlemesi ile birlikte göçmen sayısı her geçen gün hızla artmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün son verilerine göre Türkiye’de 3.641.370 kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Ayrıca, yapılan literatür taramalarında da bunların çoğunluğu korunma gereksinimi olan kadın, yaşlı, engelli ve çocuklardan oluşan dezavantajlı bireylerdir. Türkiye’ye sığınan Suriyelilere resmi olarak geçici koruma statüsü verilmiştir (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Türkiye’nin Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi kısıtlama koyması nedeniyle, Avrupa ve Amerika dışından gelen sığınmacılara coğrafi çekince hükmü gereği mülteci statüsü vermeyip buna yönelik bir ara formül olarak Türkiye geçici koruma statüsü vermiştir (Aydemir, 2018).

Araştırmanın gerçekleştirildiği 2019 yılındaki İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü İdaresi raporlarına Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki sığınmacıların sayısı 3.642.738’dir. Sığınmacıların 141.627’si (%4,1) geçici barınma merkezlerinde kalırken, 3.501.101’i (%95,9) ise barınma merkezleri dışında kalmaktadır. Ve aynı rapora göre sığınmacı çocukların sayısı 1.663.635’dir. Verilerden anlaşılacağı üzere Türkiye’de geçici korunma statüsü altında olan sığınmacıların yarısına yakını çocuklardan oluşmaktadır.

Geçici koruma statüsü altında olan sığınmacılar ülkemizin çeşitli illerinde ikamet etmektedirler. Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan sığınmacılar ilk sırada İstanbul yer almaktadır. İstanbul’u sırası ile Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Kilis ve Konya illeri takip etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

2011 yılında yaşanan Suriye göçünün ardından Mardin ve İzmir illeri göç sonrasında önemli ölçüde etkilenmiştir. Göç hem bölgede yaşayan halkı hem de göç edenleri etkilemiştir. Göç eden sığınmacı aileler, ikamet ettikleri bölgelerde barınma sorunu, ev bulamama, kaldıkları evin küçük olması, yabancılık hissetme, dil bilmeme, sağlık güçlükleri, eğitim güçlükleri yaşama, dışlanma, kendilerini yaşadıkları yere ait hissedememe, şiddete maruz kalma gibi güçlüklerle karşılaşabilmektedir ve bu sorunların üstesinden gelmek için uğraşmaktadırlar. Hassas, kırılğan ve savunmasız olan çocuklar bu güçlüklerin üzerinden tek başına gelmeye çalışmaktadır (Gencer, 2019). Bunun yanında çocukların bu süreçte karşı karşıya oldukları çok fazla risk de mevcuttur. Sığınmacı çocuklarda görülen risklerin başında çocuk evlilikleri, eğitimlerine son verilmesi, çocuk işçiliği, sosyal dışlanma, ayrımcılık, ekonomik ve cinsel sömürü gelmektedir (Dönmez ve Doğan, 2020; UNHRC [Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği] (2019).

Göç, çoğu zaman geri dönüşü pek mümkün olmayan ve kişinin kendi fiziksel ve dolayısıyla ruhsal çevresinden ayrılmasına yol açan bir süreç özelliği göstermektedir (Buz, 2004). Çocuklar göçten en çok etkilenen bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek, kadın, yaşlı, genç pek çok insanı zorla yerinden eden göç olgusu çocukları da derinden etkilemektedir. Dünyanın değişik bölgelerinde yaşanan çatışmalarda pek çok çocuk ölmekte veya ciddi zararlar görmektedir. Yetişkinlere göre daha kırılgan yapıda olan çocuklar sığınma sürecinde yetişkinlere nazaran daha fazla etkilenmektedir. Türkiye’de de geçici koruma statüsü altında olan sığınmacı çocukların sosyal hizmet bağlamında karşılaştıkları güçlüklerin, sorunların ve gereksinimlerin belirlenerek ortaya konulması amaçlanmaktadır. Türkiye’de sosyal hizmet mesleği kapsamında geçici koruma statüsünde olan sığınmacı çocuklara yönelik yapılan bilimsel çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışma sonuçları ile sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunları ve güçlükleri ortaya koyması açısından araştırmayı önemli kılmaktadır.

Sığınmacı çocukların karşılaştıkları güçlüklerle baş edilebilmesi için bu doğrultuda ihtiyaçlarının belirlenmesi sığınmacı çocuklara yapılacak destek ve yardımlara da objektif bir kaynak sağlar. Ayrıca araştırma sonuçları alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek elemanları, sosyal hizmet öğrencileri, sosyal hizmet akademisyenleri ve bu alanda rol alan ulusal ve uluslararası vakıflara ve derneklere de bilgi kaynağı olacak olması açısından önem taşıyan diğer bir faktördür.

Bu çalışma geçici koruma statüsü altındaki çocukların sosyal hizmet bağlamında karşılaştıkları güçlükleri, sorunları ve gereksinimlerini ortaya konulması açısından Mardin ve İzmir il örneklerinde ele alınmıştır. Araştırmacının bu konuya yönelmesinin amacı; araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde sosyal hizmet mesleğinde sığınmacı-mülteci sorunlarına yönelen akademik çalışmanın az olması, konunun güncel olması ve sığınmacı çocukların yaşadıkları güçlüklerle yönelik çalışmaların eksik olmasıdır.

2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada genel tarama modeli esas alınmıştır. Tarama modelleri geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, durum birey ve nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilemez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir biçimde gözleyip belirleyebilmektir (Karasar, 2017).

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Mardin ve İzmir illerinde yaşayan 7-17 yaş aralığındaki geçici koruma statüsünde olan sığınmacı çocuklardan oluşmaktadır. Evrenin hacmi bilinmemesi nedeni ile kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme tekniği, evreni oluşturan birimlere erişiminin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 2005). Kartopu örneklemede rastlantısal olarak seçilen ve öncelikle evrene ait birimlerden biri ile temas kurulur. Temas kurulan birimin yardımı ile ikinci birime, ikinci birimin yardımı ile üçüncü birime gidilir. Bu şekilde sanki bir kartopunun büyümesi gibi örneklem büyüklüğü genişler (Karasar, 2017).

Örnekleme hacminin hesaplanmasında 0.05 örneklem hatası, %95 güven aralığında yapılan hesaplama göre 384 bireyin katılımın yeterli olacağı saptanmıştır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Çalışmaya Mardin ilinden 192, İzmir ilinden 192 kişinin katılımı toplam 384 çocuğun katılımı sağlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda yaklaşık 600 geçici koruma statüsünde olan çocukla görüşme sağlanmıştır. Ancak çalışmaya katılmayı kabul eden 400 çocukla ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılmayı kabul etmeyen sığınmacı çocuklar ve aileleri; çalışmaya katılmaları durumunda devletin kendilerini ülkenin sınır dışına atması korkusunu taşıdıklarını ve çalışmaya katılırlarsa sağlanan aynı-nakdi desteğin kesileceği endişesine kapılmaları olarak belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında geçici koruma statüsü altında olan çocukların sosyal hizmet bağlamında karşılaştıkları güçlük ve sorunları ile ilişkin 47 soruluk yarı yapılandırılmış anket hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış anket soruları araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup iki alan uzmanının da görüşleri dikkate alınarak son hali verilmiştir. Ankette yer alan sorular bu alanda yapılan literatür sonucunda oluşturulmuştur. Anket soruları; çocukların sosyo-demografik bilgiler (yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, anadil, bildikleri diller gibi) ikinci bölümde yaşadıkları barınma, eğitim, sağlık, sosyal destek, ekonomik güçlükleri ve sosyal dışlanmaya yönelik görüşlere ilişkin sorular yer almakta, üçüncü bölümünde yaşadıkları kente olan duygularına ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Anketin son sorusunda ise Türkiye'ye geldikleri ilk hafta ve şu an ki duygularına ilişkin görüş ve duygularını karşılaştırma tablosundan oluşmaktadır. Ayrıca bazı sorular açık uçlu sorulmuş ve alınan cevaplara göre sınıflandırılmıştır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma evreni kapsamındaki geçici koruma statüsü altında olan çocuklara ulaşabilmek için hazırlanan anket formu etik kurul onayından sonra araştırmacı tarafından kartopu örneklem yöntemi ile katılım sağlayan çocuklara Arapça ve Kürtçe bilen tercüman desteği ile evlerinde ya da okullarında yüz yüze görüşülerek görüşme formlarının doldurulması sağlanmıştır (Etik kurul onayı evrak numarası: 23.11.2018 tarih ve 2018/950). Araştırma kapsamında Mardin ve İzmir illerinde ikamet eden, yaşadıkları bölgeye hâkim olan Kürtçe ve Arapça dillerinden en az birini bilen gönüllü sosyal hizmet uzmanlarından yardım alınmıştır. Süreç içerisinde sağlıklı veri toplanabilmesi için katılımcıların daha samimi cevaplar verebilmesi amacıyla da görüşme formu uygulanmadan önce katılımcılara ve ebeveynlerine araştırmacının amacı açıklanmış ve gerekli bilgilendirilmeler yapıldıktan sonra görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil olan sığınmacı çocukların adreslerine ulaşabilmek için Mardin ve İzmir'de faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinden de destek alınmıştır. Mardin'de 2, İzmir'de 3 tane sivil toplum kuruluşlarından destek alınmış ve sorular tekrar gözden geçirilmiştir. Aynı zamanda sivil toplum örgütlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarından da saha da karşılaşılan sorunlar hakkında da detaylı bilgiler alınmış ve literatür kısmında da aktarılmıştır. Araştırma da kartopu örneklem yolu kullanılarak görüşme sağlanan ailelerden de destek alınmış ve her biri tanıdıkları ailelere yönlendirmiş ve diğer ailelerinde evlerine kadar eşlik edilmiştir. Okullarda toplanan verilerde de okul idarecileri çocukların listelerini (isim-soy isim, sınıfları, kaç yaşında oldukları) edinilmiş ve verilerin doldurulmasında idarecilerin odalarında gerçekleştirmesine olanak sağlamışlardır. Araştırma kapsamında toplam 600 geçici koruma statüsünde olan katılımcıların 400'ü çalışmaya katılmayı kabul etmiş ve araştırma verileri 2019 Ocak- 2019 Şubat ayları arasında toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel analizi için SPSS 22.0 programı kullanılarak veri tabanı hazırlanmış ve anket soruları programa aktarılmıştır. Ardından araştırmanın amacı kapsamında ihtiyaç duyulan istatistiksel analizler yapılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların sosyo-demografik bilgileri ile sayı, yüzde, ortalamalar, çapraz tablolar ve ki-kare analizleri yapılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde çalışmadaki veriler doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Sosyo-demografik bilgiler

Cinsiyet	N	%
Kadın	163	40.8
Erkek	237	59.3
Toplam	400	100.0
Anadilleri		

Kürtçe	283	70.8
Arapça	115	28.8
Farsça	2	0,4
Toplam	400	100.0
Uyrukları		
Suriye	385	96.3
Irak	14	3.5
Afganistan	1	0.2
Toplam	400	100.0
Evlerinin ısınma şekli		
Soba	385	96.2
Kalorifer	15	3.8
Toplam	400	100.0
Kaldıkları ev		
Kira	315	78.8
Kiramızı başkası ödüyor	53	13.3
Akraba yanında	27	6.8
Satın altık	5	1.3
Toplam	400	100.0

Araştırmaya katılan çocukların % 59,3'nün erkek ve % 40,8'nin kadın; %70,8'nin anadili Kürtçe, % 28,8'nin Arapça ve %0,5'nin de Farsça; %96,3'nün Suriye'den, % 3,5'nin Irak'tan ve %0,2'sinin de Afganistan'dan geldiği; %78,8'nin evlerinin kiralık olduğu, %13,3'nün kiralarnı bir başkasının ödediğini, %6,8'nin akrabalarının evinde kaldığı, %1,3'nün de kaldıkları evi satın aldıkları, kaldıkları evlerin %96,2'sinin soba ile ısındığı, %3,8'nin de evlerinin kaloriferle ısındığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 2. Geçici sığınma statüsünde bulunan çocukların karşılaştıkları güçlükler

Yaşadıkları evle ilgili güçlükler*	N	%
Evin ısınmaması	370	93.0
Evin küçük olması nedeniyle eve sığamama	289	72.6
Evin ısınması için odun, kömür alamama	277	69.9
Evin güneş görmemesi	238	59.8
Evin ısınmaması nedeniyle sürekli hasta olma	177	44.5
Kiralarn yüksek olması	121	30.4
Yabancı olmamız nedeniyle kiralık ev bulamama	61	15.3
Eğitim ile ilgili karşılaşılan güçlükler*		
Dil sorunları yaşama	280	70.0
Okul yönetimi ve öğretmenlerden tarafından hakarete uğrama	62	15.5
Maddi yoksunluk nedeniyle okula gidememe	54	13.5
Okuldaki çocuklarla uyum sorunları yaşama	41	10.2
Başvurulan okullara kabul edilmeme	18	4.5
Eğitim alabilme ile ilgili nereye başvuracağımı bilememe	10	2.5
Karşılaştıkları ayrımcılık*		
Dil sorunları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalma	267	67.4
Fiziksel görünümünden dolayı dışlanmış hissetme	260	65.0
Konuştıkları dilden dolayı alay edilme durumu	250	62.5
Arkadaşlık etmede güçlük çekme	200	50.0
Yabancı olduğum için ayrımcılığa maruz kalma	130	32.8
Yabancı olduğum için yerli çocuklar beni gruplarına alınmama	98	24.7
Yabancılık nedeniyle yerli halk ile uyum sağlayamama	104	26.3
Yabancı olması nedeni ile yerli çocuklar benimle iletişim kurulamaması	96	24.2
Yabancı olunması nedeni için yerli çocuklar beni oyunlarına dahil edilmeme	1	82
Ucuz işgücü olarak kullanılma, emeğin sömürülmesi	62	15.7

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Sığınmacı çocukların barınma ile ilgili karşılaştıkları güçlükler şu şekilde sıralanmaktadır; evlerinin ısınması için ihtiyaç duydukları odun ve kömür gibi yakacak maddeleri alamamaları nedeniyle % 93'ü kaldıkları evi ısıtamadıklarını, % 72.6'ı evlerinin küçük olması nedeniyle eve

sığamadıklarını, evlerinin güneş görememesi ve evin ısınmaması nedeniyle sürekli hastalandıklarını; % 70'i devam ettikleri okulda dil sorunları ile ilgili sorunlar, okulda hakarete uğrama, okula uyum sağlama konusunda eğitim ile ilgili güçlükler yaşamakta; ayrımcılıkla ilgili karşılaştıkları güçlükler sıralamasında ilk sırada % 67.4 ile dil sorunları, % 65'nin fiziksel görünüşleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalma, çocukların % 62,5'inin konuştıkları dilden dolayı alay edildikleri, % 32.8'i yabancı oldukları için ayrımcılığa maruz kaldıkları, yabancı olmaları nedeniyle yerli çocukların onları gruplarına ve oyunlarına dahil etmedikleri ve bu nedenle ayrımcılığa maruz kaldıkları belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 3. Çocukların karşılanmayan temel gereksinimleri

Temel gereksinimleri*	N	%
Barınma gereksinimleri ile ilgili nakdi yardım.	376	95.7
Yeterli beslenememe	340	86.5
Giyim gereksinimlerini karşılayamama	338	86.0
Sosyal gereksinimlerle ilgili (çevreyi gezme, arkadaşlık kurma, herhangi bir kurs, aktivite içerisinde yer alma vb.) mali sorunlar yaşadım.	238	241
Ulaşım için gereksinim duyulan ekonomik yoksunluk	150	38.2

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Çocukların gereksinimleri ise, ilk sırada %95,7 oran ile evlerinin ısınması için (odun ve kömür) gerekli olan nakdi yardım gereksinimi, %86,5'i yeterli düzeyde beslenemedikleri, %86'sı giyim gereksinimlerini karşılayamama ve %61,3'ü ise sosyal gereksinimleri, %38,2'sinin ise ulaşım için nakit para gereksinimleri olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 4. Çocukların cinsiyetlerine göre yaşadıkları yerlerde, okulda, arkadaş gruplarında kendilerini yabancı hissetme durumu

		Yabancı hissetme durumu		
		Evet	Kısmen	Hayır
Kadın	N	20	103	40
	%	12.3	63.1	24.6
Erkek	N	40	155	42
	%	16.9	65.4	17.7
Toplam	N	60	258	82
	%	15.0	64.5	20.5

Çocukların yaşadıkları bölgede kendilerini yabancı hissetme durumu cinsiyete göre; Kız ve erkek çocukların %15'inin de yaşadıkları bölgede kendilerini yabancı hissetmekte, %64,5'ünün yaşadıkları yerde kendilerini kısmen yabancı hissetmekte ve %20,5'inin ise yaşadıkları bölgede kendilerini yabancı hissetmemektedir (Tablo 4).

Tablo 5. Geçici sığınma statüsünde bulunan çocuklara göre ailelerinin yardım aldıkları kurum ve kuruluşların dağılımı

Yardım alınan kurum*	N	%
Dernek	375	77.6
Hayırseverler	63	13.0
Belediye	22	4.6
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	11	2.3
Vakıf	6	1.2
Bakanlık	5	1.0
UNICEF	1	0.2

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Araştırmaya katılan sığınmacı çocuk ve ailelerin yardım aldıkları kurum ve kuruluşların dağılımına göre; sığınmacı çocuk ve ailelerinin %77,6'sı derneklerden, %13'ü hayırseverlerden, %4,6'sı belediyelerden, %2,3'ü SYDV'den, %1,2'si Vakıflardan, %1,0'i Bakanlıklardan, %0,2'sinin de UNICEF'ten yardım aldıkları saptanmıştır. Araştırma kapsamında katılan

katılımcıların ¾'ü derneklerden yardım almaktadır. Kızılay bu alanda aktif rol alan bir dernektir. Kızılay sığınmacı ailelerin şartları sağlaması durumunda çeşitli aynı-nakdi yardımda bulunmaktadır (Tablo 5).

Tablo 6. Araştırmaya katılan sığınmacı çocukların yaşadıkları kente ilişkin duyguları dağılımı

Yaşanılan kente ilişkin duyguların durumu *	N	%
Burada yaşamaktan hoşnut değilim	165	24.4
Buraya adapte oldum	152	22.5
Buraya adapte olamadım	119	17.6
Burası memleketimin yerini tutmuyor	99	14.7
Burada yaşadığım için çok mutluyum	53	7.9
İyi ki buraya gelmişim	45	6.7
Kendimi buraya ait hissediyorum	42	6.2
Toplam	675	

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Araştırmaya katılan sığınmacı çocukların yaşadıkları kente ilişkin duygularının dağılımına ilişkin bulguları yer almaktadır. Buna göre; çocukların %24,4'ünün yaşadığı kentte yaşamaktan hoşnut olmadığı, %22,5'inin yaşadığı kente adapte olduğu, %17,6'sının yaşadığı kente adapte olmadığı, %14,7'sinin yaşadığı kentin memleketinin yerini tutmadığı, %7,9'unun yaşadığı kentte mutlu olduğu, %6,7'sinin iyi ki buraya gelmişim dediğini, %6,2'sinin kendisini yaşadığı kente ait hissettiği saptanmıştır (Tablo 6).

Tablo 7. Çocukların şiddete maruz kalma, kendini güvende hissetme ve ülkelerine dönme isteklerinin dağılımı

Aile tarafından sözel şiddete maruz kalma durumu	N	%
Evet	343	85.8
Hayır	57	14.2
Toplam	400	100.0
Yerel halk tarafından şiddete maruz kalma durumu		
Evet	216	54.0
Hayır	184	46.0
Toplam	400	100.0
Türkiye'de Kendini güvende hissetme durumu		
Evet	155	38.8
Kısmen	78	12.0
Hayır	197	49.3
Toplam	400	100.0
Ülkelerinde koşulların uygun olması halinde geri dönme isteği		
Evet	75	18.7
Hayır	325	81.3
Toplam	400	100.0
Üçüncü bir ülkeye gitme isteği		
Evet	344	86.0
Hayır	56	14.0
Toplam	400	100.0

Çocukların %85,82'sinin ailelerinde sözel şiddete maruz kaldığı, %46'sı yaşadıkları ildeki yerel halk tarafından şiddete maruz kaldıkları, %49,3'ü kendini ülkemizde güvende hissetmediği, %81,3'ünün savaş bitmesi durumunda (koşulların uygun olması halinde) bile ülkelerine geri dönmek istemedikleri, %86'sı üçüncü bir ülkeye gitmek istediği saptanmıştır (Tablo 7).

Tablo 8. Araştırmaya katılan Sığınmacı çocukların Türkiye'ye ilk geldikleri an ile şu an arasındaki duygu değişimlerinin karşılaştırılması

	Öncesi						Sonrası						Mc Nemar	Chi Square	p Value
	Evet		Kısmen		Hayır		Evet		Kısmen		Hayır				
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
Ağlama	145	36,3	35	8,8	220	55,0	45	11,3	68	17,0	287	71,8	9,423	,0	
Kâbus görme	47	11,8	30	7,5	323	80,8	10	2,5	16	4,0	374	93,5	7,114	,0	
Öfke	119	29,8	30	7,5	251	62,7	30	7,5	26	6,5	344	86,0	4,287	,0	
Uykusuzluk	55	13,8	25	6,3	320	80,0	8	2,0	12	3,0	380	95,0	4,210	,0	
Kendini suçlama	71	1,8	16	4,0	377	94,3	2	0,5	4	1,0	394	98,5	3,528	,0	
Başkasını suçlama	101	25,3	70	17,5	229	57,3	91	22,8	110	27,5	199	49,8	1,085	,0	
Endişe	202	50,5	33	8,3	165	41,2	30	7,5	40	10,0	330	82,5	17,256	,0	
Şaşkınlık	196	49,0	20	5,0	184	46,0	18	4,5	15	3,8	367	91,8	18,000	,0	
Korkma	247	61,8	26	6,5	127	31,8	40	10,0	35	8,8	325	81,3	19,810	,0	
Ölüm korkusu	246	61,5	28	7,0	126	31,5	26	6,5	25	6,3	349	87,3	22,279	,0	
Güvensizlik	233	58,3	39	9,8	128	32,0	42	10,5	46	11,5	312	78,0	18,031	,0	
Memleket özlemi	299	74,8	22	5,5	79	19,8	171	42,8	124	31,0	105	26,3	8,990	,0	
Savaş alanına dönüp öç alma	26	6,5	36	9,0	338	84,5	7	1,8	29	7,3	364	91,0	3,827	,0	
Memlekete geri dönememe korkusu	119	29,8	94	23,5	187	46,8	38	9,5	100	25	262	65,5	9,532	,0	
Yalnızlık	283	70,8	53	13,3	64	16	102	25,5	193	48,2	105	26,3	16,311	,0	
Kızgınlık	145	36,3	35	8,8	220	55	28	7	59	14,8	313	78,3	12,074	,0	
Çaresizlik	70	17,5	34	8,5	296	74,0	10	2,5	20	5,0	370	92,5	4,928	,0	
Umutsuzluk	75	18,8	33	8,3	292	73,0	14	3,5	20	5,0	366	91,5	9,273	,0	

Geçici korunma statüsünde olan Suriyeli çocukların ağlama, kâbus görme, öfke, uykusuzluk, kendini suçlama, başkasını suçlama, endişe, şaşkınlık, korkma, ölüm korkusu, güvensizlik, memleket özlemi, savaş alanına dönüp öç alma, memlekete geri dönememe korkusu, yalnızlık, kızgınlık, çaresizlik, umutsuzluk duygu durumları Türkiye'ye geldikleri ilk hafta ve şu anki duyguları şeklinde karşılaştırılmıştır. Geçici korunma statüsünde olan Suriyeli çocukların genel olarak ülkemize geldikleri ilk zaman ile şu anki durum açısından duygu durumları karşılaştırıldığında önceki durum ile sonraki durum arasında tüm maddeler arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır (Tablo 8).

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriyelilerin en fazla karşılaştıkları sorun alanları barınma, sağlık ve eğitim alanında kendisini göstermektedir (Ataman, 2015). Araştırma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda sığınmacı çocuklar ve ailelerin barınma konusunda karşılaştıkları en önemli güçlüklerin başında ısınma problemi gelmektedir. Yapılan araştırmada yaşadıkları meskenlerin soba ile ısınması ve sobanın tek bir odayı ısıtıp diğer odaların soğuk olması ve buna bağlı hastalıklarla karşılaşmalarına neden olduğunu göstermiştir. Isınma için gerekli olan yakacakların (odun, kömür) maddi yoksunluklar nedeni ile alamamaları, evin güneş görmemesi, evde yaşayanların sayısının fazla olması ve evlerin fiziksel yapısının yeterli olmaması nedeni ile evlere sığamamaları, maddi yoksunluklar nedeni ile ev kiralalarını ödeyememeleri, maddi yetersizlikler nedeni ile ev kiralalarının yüksek gelmesi ve yabancı olmaları nedeni ile ev sahiplerinin evlerini kiralamak istememeleri gibi sorunlarla karşı karşıya gelen sığınmacı aileler bu sorunların yaşattığı sıkıntılarla baş etmek zorunda kalmaktadır.

Geçici koruma statüsü altında olan sığınmacı çocukların eğitim ile ilgili yaşadıkları güçlüklerin temelinde dil faktörü olduğu, çocukların yarsından fazlası dil ile ilgili sorunlar yaşadıkları, bir kısmının okul yönetimi ve öğretmenler tarafından hakarete uğradıkları, okuldaki çocuklarla sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Yüce (2018) bu oranı %80 olarak ortaya koyarken tarafımdan yapılan araştırma verilerine göre dil engeli %52,4 olarak saptanmıştır. Geçici koruma altında olan çocukların yıllara göre dil problemi yaşama oranlarının düştüğü söylenebilir.

Taştan ve Çelik (2017)'in yaptıkları çalışmada katılımcıların eğitim alanında yaşadığı en büyük güçlük dil sorunu, yarısından fazlası Türkçe dilini bilmekte olduğu, ancak eğitim dilinin Türkçe olması ve derslerdeki terimlerin günlük konuşma dilinden farklı olması dil sorunu yaşamalarında büyük etken olduğu, çocuklar Türkçeyi iyi öğrenemediğinden dersleri takip edemediği ve sınıftaki arkadaşları ile yeterince bağ kuramadığı ve bunun sonucu olarak da bir müddet sonra çocukların okula devam edemediklerini ortaya koymuşlardır. Aydemir (2018)'in Suriyeli sığınmacı kadınlara yaptığı çalışmada çalışma kapsamındaki kadınların çocuklarının beşte üçünün okula gitmediği, okula gidemeyenlerin ailelerin çocuklarını çalıştırarak evin geçimini sağladığı, çocukların okula gitmek istemediği, okula gitme olanağına sahip olamadığı ve dil sorunları yaşadıklarını ortaya koymuştur. Gerek bu çalışmanın gerek Taştan ve Çelik (2017) ve gerekse Aydemir (2018)'in yaptıkları çalışmaların sonuçlarının benzerlik gösterdiği, yani Suriyeli sığınmacı çocukların eğitim ile ilgili olarak özellikle dil ve okul ortamlarına uyum sağlamada sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan çocukların Türkçe bilmesine rağmen eğitim alanında karşılaşılan en büyük güçlük olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni günlük kullandıkları Türkçe dili ile eğitim alanında kullanılan eğitim dilinin farklı olması ve bazı terimlerin ilk defa duymaları bu konuda karşılaşılan sıkıntının nedeni olduğu düşünülmektedir. Dağılımda il bazında değerlendirildiğinde, İzmir ilinde yaşayanların dil sorunu yaşamaları, yabancı olması nedeni ile ayrımcılığa maruz kalmaları, yerli halka uyum sağlayamamaları, yabancı oldukları için yerli halkın çocuklarının gruplarına dâhil edilmedikleri, yabancı oldukları için çocukların iletişim kurmadıkları, yabancı oldukları için yerli çocukların oyunlarına dâhil etmemeleri Mardin ilinde yaşayanlara göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedeni Mardin ilinde ikamet eden geçici koruma statüsünde olan sığınmacı çocuklar bölgenin insanlarına daha yakın olmaları ve dil konusunda daha az problem yaşamaları ve yabancı olarak görülmemelerinin daha az olduğu düşünülmektedir.

Göç edenler farklı bir dil öğrenmede, yabancı bir kültüre uyum sağlamada alışkanlıklarından farklı değişik bir yaşama alışmada güçlüklerle karşılaşabilmektedirler (Gün, 2011). Bu nedenle bu çalışmaya katılan çocukların çoğunluğu yaşadıkları yerlerde, okulda, arkadaş gruplarında kendilerini yabancı hissetmektedir. Çocukların ayrımcılıkla ilgili olarak karşılaştıkları güçlüklerin başında ilk sırada konuştukları ana dilleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıkları ve bu nedenle kendileriyle diğer çocukların alay ettiğini, yabancı oldukları için ayrımcılığa maruz kaldıkları, fiziksel görünüşleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıkları, yabancı olmaları nedeniyle yerli çocukların onları gruplarına ve oyunlarına dahil etmedikleri ve bunu nedenle ayrımcılığa maruz kaldıkları ortaya konulan bir sonuçtur. Geçici koruma statüsünden olan sığınmacı çocukların fiziksel görüntüleri yaşanan bölge insanına göre değişiklik gösterebilmektedir. Özellikle İzmir ilinde ikamet eden sığınmacı çocuklar ve aileleri fiziksel görüntüleri itibarıyla İzmir halkına göre farklı oldukları gözlemlenmiştir. Çocuklar, doğası gereği, kendi akran grupları ile arkadaşlık etmede genellikle sorun yaşamazlar. Ancak, bu çocukların yabancı olması, dil sorunları yaşamaları ve kültürel farklılıkların davranışlarda farklılık göstermesi nedeni ile arkadaşlık etmede güçlük çekmelerine neden olabileceği düşünülmektedir. Aslan ve Güngör'ün (2019) araştırması verilerimizi desteklemektedir. Farklı bir ülkeye göç etmekten kaynaklanan gelinen ülkenin dilini bilmemek diğer sorunları besleyen önemli bir ana sorunlardan biridir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkçe bilmemektedir ya da kısıtlı düzeyde Türkçe bilmektedir. Bu durum günlük hayatı, çalışma hayatını ve resmî dairelerle iletişimi etkilemektedir (Aslan ve Güngör, 2019).

Çocukların tamamına yakınının evlerini ısıtmak için gereksinim duydukları nakdi yardım ilk sırada, beslenme gereksinimleri için gerekli olan gıda maddelerini alamadıkları ve bu nedenle yeterli beslenememeleri, giyim gereksinimleri, sosyal gereksinimleri ve ulaşım için nakit para gereksinimleri olduğu belirlenmiştir.

Çocukların tamamına yakınının sosyal güvencelerinin olduğu ve sağlık hizmetlerinden faydalandığı saptanmıştır. Mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimi ile ilgili en önemli gelişme, 6458 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile yaşanmıştır. 6458 sayılı YUKK ile başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden, herhangi bir sağlık

güvencesi olmayanların veya ödeme gücü bulunmayanların 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na tabi olduğu belirtilmiştir(YUKK, 2013: madde 89). Türkiye'de Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında Yönerge (2014)' e göre geçici koruma altındaki sığınmacılara Türk vatandaşlarına benzer şekilde temel ile koruyucu, tedavi edici, acil sağlık hizmetleri şeklinde ve Sağlık uygulama Tebliği (SUT) kapsamında ücretsiz verilmektedir.

Araştırmaya katılan çocukların ailelerinin çoğunluğu herhangi bir sivil toplum kuruluşu ve resmi kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım aldığı saptanmıştır. Türkiye'de sığınmacı statüsünde olan ailelere Kızılay Kart ile belli bir yardım sağlanmaktadır. Kızılay Kart için gerekli özelliği taşıyan ailelere yardım sağlanmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların ailelerini çoğunluğu Kızılay Karttan faydalanma özelliklerini taşımaları ile yardımdan faydalanmaktadır. İzmir ve Mardin illerinde göç ve mülteci alanında çalışan birçok sivil toplum kuruluşları, gönüllü hizmet yürüten vakıf ve derneklerin var olması ailelerin yardım almasına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda bu illerde çalışan derneklerin saha çalışmaları ile tespitleri sonucunda çeşitli devlet kurum ve kuruluşlarına yönlendirmesi ile sığınmacı ailelerin yardım almalarına katkıda bulunmaktadır. Aydemir (2018) tarafından yapılan çalışmaya göre; araştırmaya katılan katılımcıların %23,3'ünün devlet, vakıf, dernek vb. kurum-kuruluşlardan aynı ve/veya nakdi yardım aldığı belirlenmiştir. Ayrıca Doğan ve Altıok (2020)'un mülteci çocuklara yönelik Şanlıurfa ilindeki çalışmalarında geçici koruma statüsündeki Suriyeli çocukların sosyal hizmetler kapsamındaki gelir kaynakları arasında da bu çalışmayla benzer şekilde destek hizmetlerinin çeşitli kurumlar tarafından sağlandığı görülmektedir. Doğan ve Altıok (2020), Aydemir (2018) ve bu çalışmanın sonuçları karşılaştırıldığında, ülkemizdeki geçici koruma statüsünde olan Suriyeli çocukların çeşitli kurumlardan destek hizmeti aldıkları ve yapılan bu araştırmanın diğer iki çalışma ile benzerlik gösterdiği ortaya konulmuştur.

Araştırmalara göre, mültecilerin ortalama %80'nini kadın ve çocuklar oluşturmaktadır (Simurg, 2007) Sığınmacı/mültecilerin belli bir sürenin üstünde bir yerde kaldıklarında, çocukları okula başlayıp kendileri de iş bulduklarında kolay kolay ülkelerine geri dönmediklerini göç ettikleri ülkeye yerleştiklerini ve yeni ülkede etnik azınlık oluşturduklarını göstermektedir (Erdoğan, 2014).

Çocukların çoğunluğu ailelerinde sözel şiddete maruz kalmakta, yarısına yakını yaşadıkları bölgenin yerel halkı tarafından şiddete maruz kalmakta, yarısına yakını ülkemizde kendini güvende hissetmemekte, çoğunluğu savaşın bitmesi halinde ülkesine dönmek istememekte ve büyük çoğunluğu üçüncü bir ülkeye gitmek istemektedir. Araştırmaya katılan sığınmacı çocuklar savaştan korkmaları nedeni ile bir daha ülkelerine dönmek istemediklerini ifade etmişlerdir.

Geçici koruma altında olan Suriyeli çocuklardan elde edilen veriler doğrultusunda üçüncü bir ülkeye gitme isteklerinin olduğu görülmektedir. Doğan ve Altıok (2020)'a çocuklara yönelik Şanlıurfa ilinde gerçekleştirdikleri çalışmaya göre, sığınmacı çocukların büyük çoğunluğunun da Türkiye dışında başka bir ülkeye gitmek istedikleri ve Türkiye dışında yaşamak istemelerinin başlıca sebepleri arasında da ekonomik ve kültürel nedenlerin olduğu ortaya konulmuştur. Gerek yapılan bu çalışmada gerekse de Doğan ve Altıok (2020)'un çalışmalarının sonucuna göre ülkemizde geçici koruma altında olan çocukların üçüncü bir ülkeye gitme isteklerinin var olduğu görülmektedir.

Birleşmiş Milletlerin farklı coğrafyalarda yaşadığı deneyimler ve istatistiklere göre, mültecilerin en az üçte birinin geri dönmeme ihtimalinin olduğunu göstermektedir (Güçtürk, 2015). Tunç (2015) 'un da belirttiği gibi Türkiye'deki geçici korunma statüsünde olan sığınmacıların büyük bir bölümünün ülkelerine yakın veya uzak gelecekte geri dönmeme ve sürekli olarak Türkiye'de yaşamayı tercih etme olasılıkları her geçen gün daha da artırdığını göstermektedir.

Geçici korunma statüsünde olan Suriyeli çocukların ağlama, kâbus görme, öfke, uykusuzluk, kendini suçlama, başkasını suçlama, endişe, şaşkınlık, korkma, ölüm korkusu, güvensizlik, memleket özlemi, savaş alanına dönüp oç alma, memlekete geri dönememe korkusu, yalnızlık, kızgınlık, çaresizlik, umutsuzluk duygu durumları ön test-son test şeklinde karşılaştırılmıştır.

Geçici korunma statüsünde olan Suriyeli çocukların genel olarak ülkemize geldikleri ilk zaman ile şu anki durum açısından duygu durumları karşılaştırıldığında önceki durum ile sonraki durum arasında tüm maddeler arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Yani, çocukların ilk baştaki olumsuz duygu durumları zamanla olumluya dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bunun çocukların süreç içerisinde ülkemize uyum sağlamaları ve alışmalarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Sosyal Hizmet mesleği 'hak temelli yaklaşım' çerçevesini temel alan bir meslektir. Sığınmacılarla mesleki müdahalede sosyal hizmetin en temel ilkesi olan "hak temelli yaklaşım" çerçevesinde sığınmacılara yaklaşmalı ve onların her şeyden önce insan oldukları ve diğer insanlar için olan her şeyin kendileri için de hak olduğu anlayışı esas alan bir yaklaşımla hareket etmek gerekir.

Sığınmacıların/Mültecilerin, göç alan ülkeye yerleşebilmelerindeki ve uyumlarındaki başarı ya da başarısızlıkları o ülkedeki hükümetlerin ve toplumların tutumlarına, göç politikalarına, göçmen-mültecilere yönelik yerleşme ve destek programlarına ve son olarak göçmen-mültecilerin fizik ve ruh sağlıklarına yönelik kolaylaştırıcılıklarına bağlı olmaktadır (Stanley, 1977).

Katılımcı çocukların neredeyse tamamının evinin soba ile ısındığı tespit edilmiştir. Soba ile ısınmaları evde tek bir odanın ısınmasına neden olmaktadır. Evin diğer odaların soğuk olması evde yaşayan bireylerin ısınmaya bağlı hastalıklar yaşamalarına neden olmaktadır. Aynı zamanda ekonomik yoksunluktan dolayı kötü yaşam koşullarında evlerde yaşayan sığınmacı çocuklar rutubetli ve nemli evlerde yaşamaktadır. Kaldıkları evlerin küçük olması, odun kömür alamama, evin güneş görmemesi, kiraların yüksek olması nedeni ile ev sahipleri ile sorunlar yaşamaları gibi başlıca sorunlarla karşılaşmakta olup bu sorunların verdiği sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Yapılan çalışmalara göre mülteci popülasyonunun ortalama %80'ini kadın ve çocukların oluşturmaktadır (Simurg, 2007). Bu nedenle, geçici koruma altında olan ailelere yönelik olarak yerel yönetimler, STK'lar tarafından bu ailelere gelir getirici iş olanaklarının sağlanarak desteklenmeleri halinde bu güçlüklerle baş edebileceklerdir. Özellikle kadınlara yönelik olarak pozitif ayrımcılık ilkesi çerçevesinde istihdam olanakları sağlamaya yönelik düzenlemeler ve uygulamalar ilgili kuruluşlar tarafından yapılmalıdır.

Çocukların ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmekte ve bu durumun onların toplumsal uyum ve kabullerinin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Toplumsal uyum ve kabulün sürdürülebilir olması, nefret ve düşmanlığa dönüşmemesi için toplumun hassasiyetlerini dikkate alacak çözümlerin üretilmesi gerekir.

Bireyin kendini etkin bir biçimde ifade edebilmesi için ise öncelikle dil yeterliliğini kazanması gerekmektedir (Tunç, 2015). Sığınmacı çocukların yabancı olması ve dil sorunu yaşamaları nedeniyle onların toplumumuza uyumu kolaylaştıracak Türkçe dil eğitimine önem ve öncelik verilmesi sosyal uyumlarına katkı sağlayacaktır.

Geçici koruma altında olan çocukların ülkemizde ne kadar süre kalacağı bilinmemektedir. Bundan dolayı uzun vadede kalabilecekleri düşünülerek yerel halkla sığınmacılar konusunda doğru bilgilendirme yapılması gerekmektedir. Yetkili birimlerce yerel halka sığınmacı çocukların kalıcı olmaları durumunda birlikte yaşam fikrinin ve şartlarının oluşturulması gibi telkinlerde bulunulması gerekir. İlgili birimlerle yerel halkın fikir alışverişinde bulunulup ortak payda da buluşulması sağlanmalıdır. Bu süreçte halk üzerinde etkileri olan sivil toplum kuruluşlarına önemli rol düşmektedir. Aynı doğrultuda 90 yerel medya da halk üzerinde son derece etkilidir ve halkın bilinçlendirilmesi açısından kritik noktadadır. Medya söylemlerinin ve televizyonda yapılan haberlerde damgalama söyleminden uzak kalınmalı ve yapılan haberlerin ayrıştırıcı olmasından ziyade iki halkı da birbirine yaklaştıran türden olmasına özen gösterilmelidir.

Geçici koruma altında olan çocukların kendilerini Türkiye'de güvende hissetmeleri durumuna bakıldığında neredeyse yarısı kendilerini güvende hissetmedikleri belirlenmiştir. Güvende hissetmemeleri oranının bu kadar yüksek olmasında çocuk olmaları, dışlanma hissetmeleri, ekonomik yoksunluklar yaşamaları, çeşitli güçlüklerle karşı karşıya gelmeleri, Türkiye'nin

güncel sorunlarının varlığı etkili olduğu düşünülmektedir. Buna yönelik çocukların kendilerini güvende hissetmeleri için meslek elemanlarının çalışmalar yapması gerekmektedir.

5. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma verileri, 23.11.2018 tarih ve 2018/950 sayılı Üsküdar Üniversitesi Etik Kurul izni ile toplanmıştır.

6. ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Bu çalışma Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir. Araştırmacı ve danışman çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

7. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazete.
- Akbaş, E. (2020). Diğer Sosyal Hizmet Alanlarını İlgilendiren Mevzuat ve Genel Değerlendirme. Sosyal Hizmet Mevzuatı (ss.242-260). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Yayın no: 3993.
- Aslan, G. & Güngör, F. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1602-1632.
- Ataman, H. (2015). Mülteci mi, Sığınmacı mı, Misafir mi? *Görüş Dergisi*, 88, 26-33.
- Aydemir, Y. (2018). *Mülteci kadınların karşılaştıkları güçlükler: Batman Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul.*
- Buz, S. (2004). *Zorunlu çıkış zorlu kabul-mültecilik*. Ankara: SGDD.
- Çağlayan, S. Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. 17, 67-91.
- Doğan, H., & Altıok, B. (2020). Mülteci Çocukların Karşılaştıkları Ekonomik Sorunlar: Sosyal Hizmetler Çerçevesinde Bir İnceleme. *Toplumsal Politika Dergisi*, 1(1), 1-11.
- Dönmez, İ., & Doğan, H. (2020). Risk Altındaki Çocuklar Üzerine Bir İnceleme (Muş İli Örneği). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 455-489.
- Erdoğan, M.M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Ekici, S. & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 9-22.
- Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında 22.10.2014 tarihli ve 29153 sayılı Yönerge, Sağlık Bakanlığı.
- Gencer, T., E. (2019). *Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği*. Doktora Tezi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. 2019 tarihinde T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Güçtürk, Y. (2014). Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler, Siyaset. Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara, Erişim Tarihi: 02.02. 2019, <http://setav.org/tr/5-soru-surgun-ile-savas-arasinda-suriyeli-multecil-er/yorum/18059>.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar ilkeler teknikler* (32. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley&Sons Ltd.

- Simurg, (2007). Göç, Kadın ve Bedeni. Psikiyatri Psikoterapi. Erişim tarihi. 03.03.2019, http://www.psikiyatripsikoterapi.com/travma_8.asp.
- Stanley, S. (1977). Community Mental Health Services to minority groups: Some optimism, some pessimism. *American Psychologist*, 32(8), 616-624.
- Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 1(40). 231-256.
- Taştan, C. & Çelik, Z. (2017). Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: güçlükler ve öneriler. Ankara: Eğitim Bir Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- UNHRC (United Nations High Commissioner for Refugees), (1951). The 1951 Geneva Convention. Erişim Tarihi: 14.02.2019, <http://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>.
- UNHRC (United Nations High Commissioner for Refugees), (2017). Forced Displacement in 2017. Erişim Tarihi: 14.02.2019, <http://www.unhcr.org/5b27be547.pdf>.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete (Sayı: 29656). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yüce, E. (2018). *Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyelilerin Okula Uyumları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Ankara.
- Zolberg, A.R. & Benda, P.M. (2001). *Global Migrants, global refugees: Problems and solutions*. New York: Oxford, Berghahn Books.

Social Municipality Practises: The Sample of Erzurum Metropolitan Municipality *

Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Örneği

Adnan KÜÇÜKALİ ^{(1), (2)}, Zeynep GÜLBAYEN ⁽³⁾

Cited/Atf: Kucukali, A. & Gülbeyen, Z. (2022). Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Örneği, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 15-28.

ABSTRACT

Every country that has a modern understanding of the state considers it among its basic duties to prepare the legal ground necessary for municipalities, which are local government units, to provide social municipality services. In this direction, municipalities are held responsible for implementing social assistance and many different services, especially for citizens living within their areas of responsibility, and for implementing policies that increase the quality of life in their regions. In this first part, the definition of social municipality, its function and development processes and practices in Turkey are emphasized. In the field service of the research, the main trainees of the Art and Vocational Training Courses (ESMEK) serving in Erzurum Metropolitan Municipality were examined from the practice regarding the social municipality practices. Achieving the goals achieved is at a higher level than the skills and training services for employment. It is because the students benefit from the aims and trainings for benefiting from these trainings.

ÖZET

Modern devlet anlayışına sahip olan her ülke, yerel yönetim birimleri olan belediyelerin, sosyal belediyecilik hizmeti verebilmeleri için gereken yasal zemini hazırlamayı temel görevleri arasında kabul eder. Bu doğrultuda belediyeler, sosyal yardım ve çok sayıda farklı hizmetleri özellikle sorumluluk alanları içerisinde yaşayan vatandaşlara uygulama ve bölgelerindeki yaşam kalitesini artırıcı politikaları hayata geçirmekle sorumlu tutulmuşlardır. Bu çalışmanın ilk kısmında, sosyal belediyeciliğin tanımı, fonksiyonları ve Türkiye’de gelişim süreci ve uygulamaları üzerinde durulmuştur. Araştırma kısmının yer aldığı ikinci bölümde ise Erzurum Büyükşehir Belediyesi bünyesinde hizmet vermekte olan Sanat ve Mesleki Eğitim Kursları (ESMEK)’na katılan kursiyerlerin sosyal belediyecilik uygulamaları ile ilgili görüşleri anket tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre katılımcıların, istihdama yönelik mesleki beceri ve eğitim hizmetlerinden memnuniyet düzeyi yüksektir. Katılımcılar bu bağlamda istihdam imkânlarının artırılmasına yönelik tedbir ve politikaların uygulamaya konulması beklentisi içerisinde.

ARTICLE HISTORY

Received :30.01.2021
Accepted :11.02.2022
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Social Municipalism,
Social Politica, Erzurum
metropolitan municipality

MAKALE TARİHİ

Geliş :30.01.2021
Kabul :11.02.2022
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELER

Sosyal Belediyecilik,
Sosyal Politika, Erzurum
Büyükşehir Belediyesi

GİRİŞ

Sosyal belediyecilik, “yönetimlere sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, kamu harcamalarını sağlık, eğitim, konut ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde toplumsal amaca yönlendiren; işsiz ve kimsesizlere destek sağlanması, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın oluşturulması ile sosyo-kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılması için bilinçli politikalar üretmesini öngören,

¹ Responsible Author/Sorumlu yazar

² Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Anabilim Dalı, Erzurum, [0000-0002-3908-3400](https://orcid.org/0000-0002-3908-3400)

³ Bilim Uzmanı, gulbeyenzeynep@gmail.com, [0000-0002-8338-3355](https://orcid.org/0000-0002-8338-3355)

* Bu çalışma, “Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Örneği” başlıklı tez çalışmasıyla ilişkilidir.

sosyal güvenlik ve adaletin güçlendirmeye yönelik olarak mahalli idarelere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir” (Akdoğan; 2002: 35). Sosyal belediyeçilikten amaç, daha ziyade dezavantajlı kesimleri desteklemek, toplumsal ilişkilerde sosyal problemlerin ortaya çıkmasını önlemek, var olan sorunlara yönelik tedbirler/çareler almak ve insanların iktisadi ve sosyal yönden refah kalitesini yükselterek daha kaliteli ve yaşanabilir ortamların oluşumuna katkı sağlamaktır (Ateş, 2009: 92).

Türkiye’de yerel yönetimler yasası ilk olarak 1580 sayılı kanun ile 1930 yılında düzenlenmiş ve bu yasa ile belediyelere temizlik, alt yapı ve ulaşım gibi klasik görevler yüklenmiştir. Belediyelerin asıl işlevine kavuşturulması amacıyla 1961 ve 1982 anayasalarında düzenlemeler yapılsa da Türkiye’de belediyeçilik kurumsal bir sisteme ve bu sistemi ayakta tutabilecek yasal/idari düzenlemelere kavuşturulamamıştır. 76 yıl sonra 2004 yılında 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Yasası” kabul edilmiştir. 2005 yılında “5393 sayılı Belediye Yasası” Türkiye’de yerel yönetimlerde reform niteliğindedir ve belediyelere klasik görevlerinin yanı sıra sosyal konut, sosyal yardım, sosyal hizmetler, sosyal danışmanlık, istihdam, yoksulluğun giderilmesi, sağlık, halk eğitimi ve çevrenin korunması gibi görevler verilmiş yetkileri genişletilmiştir. 2012 yılında çıkarılan “6360 sayılı Yasa” belediyelere yerinden yönetim ilkesi doğrultusunda geniş ölçekli ve kaliteli hizmetler üretmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için görev ve sorumluluklar yüklemiştir.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi de belediye kanunu çerçevesinde kent sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların ve ziyaretçilerin yüksek kalitede yerel hizmetlerden yararlanabilmeleri ve daha yaşanılabilir bir kent imkânı sunma gayreti ile sosyal belediyeçilik uygulamalarını gerçekleştirme gayreti içerisinde (EBB,2020).

1. SOSYAL BELEDİYEÇİLİĞİN TANIMI VE KAPSAMI

Belediyeler aynı toprak parçası üzerinde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan, kamu hizmetlerinin halka taşınmasına hizmet eden, siyasi niteliği olan seçim ile iş başına gelen kamu tüzel kişiliği bulunan yerel kuruluşlardır (Batı, 2019: 55). Sosyal Devletin uzantısı olarak sosyal belediyeçilik Batı ülkelerinde “social municipality” (sosyal belediyeçilik), “social municipality services” (sosyal belediyeçilik hizmetleri) ve “social based municipality” (toplum temelli belediyeçilik) gibi biçimlerde kullanılmaktadır (worldbank.org,2019).

Sosyal belediyeçilik alanında yapılabilecekleri Uçaktürk ve Özkan “Kimsesizlerin, evsizlerin, sokak çocuklarının ve muhtaç kadınların barınma ihtiyaçlarını karşılamak, öksüzlere çocuk yuvaları ve kreşler yapmak, yaşlılara huzur evleri tesis etmek, sağlık merkezleri, sağlık ocakları, gezici sağlık otobüsleri, ön tanı merkezleri hizmete sokmak, hastaneler civarında hasta yakınları için misafirhaneler oluşturmak, kültür, sanat ve spor tesisleri açmak tiyatro, sinema, kütüphane ve kültür merkezlerini mahallelere kadar yaygınlaştırmak, fakir, muhtaç ve yaşam mücadelesi veren kesimlere yönelik aş evleri ve imarethaneler kurmak, engelliler için ulaşım, eğitim ve sosyo-kültürel ortamlarda kolaylık sağlayıcı tedbirler almak, beceri ve meslek edindirme kursları açmak, park-bahçeler ve piknik alanlarını yaygınlaştırmak, doğal dengeyi koruyan, çevresel şartlara göre düzenlenmiş ucuz konut alanları üretmek, iş kuracak kadın ve gençlere yönelik rehberlik yapmak, makine ve ekipman desteği sağlamak, tanzim satış mağazaları ve ekmek fabrikaları kurmak, gıda, kömür, ilaç, kırtasiye malzemesi yardımı yapmak, toplumsal gruplar, sivil toplum kuruluşları ve kitle örgütlerine rehberlik etmek, onlarla dayanışma ve yardımlaşmayı geliştirmek, gençlerin, engellilerin ve kadınların toplumsallaşmalarını sağlayacak merkezler açmak” şeklinde özetlemiştir (Uçaktürk ve Özkan, 2009:5).

Belediyelerin etkin ve hızlı hizmet üretebilmesinin belli başlı nedeni, hakla içiçe olmaları, onların ihtiyaç ve taleplerini birebir görüşerek tespit edebilmeleridir. Toplumun ihtiyaç ve beklentileri yalnızca kentsel alt yapı hizmetleri veya teknik hizmetlerle sınırlı değildir. Kültürel, ekonomik, eğitim ve sağlık hizmetleri de kendilerine tanımlanmış görevlerden bazılarıdır.

Temelde ‘sosyal belediyeçilik hizmetleri’ şu üç başlık altında değerlendirilebilir:

-Alt yapı hizmetleri; imar, yol, asfalt, cadde, kaldırım, park yapımı, temizlik vb. hizmetler,

-Temel ihtiyaçlarını karşılama hizmeti; maddi imkânsızlıklar içerisinde olan insanlara sağlanan sosyal yardım ve hizmetler,

-Kültürel ihtiyaçlarının giderilmesi hizmeti; Kültürel ihtiyaçların giderilmesi noktasında yapılması gereken hizmetler eğitim, kültür, spor ve sanatsal hizmetler (Çıplak, 2015: 94).

1.1 Dünyada Sosyal Belediyecilik Anlayışına Genel Bakış

Yerel yönetimlerin sosyal politika alanındaki misyonu, yerelde kendilerine tanımlanmış kamu hizmetlerini yerine getirmektir. Sürekli olarak değişim ve gelişim içinde olan sosyal belediyecilik faaliyetleri, zamanla sosyal yardım ve hizmetlerin sunulması açısından ulusal ve uluslararası birçok düzenlemenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Zastrow,93: 14). Son 30 yıl içinde Avrupa’ da yerel yönetimler önemli değişimler yaşamıştır. Avrupa ülkeleri yerel özerklik açısından birbirinden pek çok farklılık gösterse de bu ülkelerin siyasi sistemlerinde yerel yönetim seçimleri, ülkelerin siyasetinde kilit unsurdan biri olmuştur (Morata, 2004: 117).

Avrupa’nın ve ABD’nin bazı ülkelerde yerel yönetimlerin dikkate değer görev ve uygulamaları şu şekildedir;

- İngiltere: Birleşik krallık ülkeleri (İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda) farklı gelenek ve yerel yönetim yapısına sahip olmalarına rağmen, anayasal monarşi ve parlamenter demokrasi ile yönetilen merkezi bir devlet konumundadırlar. İngiltere 18. yy’ da hızla gelişen sanayileşme ve kentleşme karşısında yetersiz kalmış ve konut gibi temel ihtiyaçları karşılayabilmekte dahi başarılı olamamıştır. Ancak liberal ekonomik anlayışın getirdiği gelir eşitsizliği karşısında, yoksul kesimler için sosyal yardım alanına yoğunlaşan bir İngiltere gözlemlenmiştir. 1900’lü yıllarda merkezi hükümet, yerel yönetimleri konut yapma, 1905 yılında ise işsizlik yasasıyla, işsizlikle mücadele ve istihdamı artırma alanlarında yetkilendirmiştir (Kesgin, 2008: 52). İngiltere de sosyal güvenliği artırmak ve gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek amacıyla “İngiliz Gelir Desteği” programı adıyla yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu yeni program ana hatlarıyla gıda, eğitim, sağlık ve konut yardımı şeklindedir. Yine ebeveynlere sunulan aile kredileri sayesinde çalışma esnekliği ve teşviki sağlanarak çalışma hayatına canlılık getirilmeye çalışılmıştır. Büyük Britanya’da yardım talep etme anayasal bir hak olduğundan, ihtiyaç sahipleri belirlenerek ihtiyaçlarının giderilmesi, ülke bütünü için oluşturulan ortak şartlara göre merkezi veya yerel yönetimlerin gözetiminde giderilmektedir (Varol, 2019: 20).

-Fransa: Fransa da belediyecilik sistemi 1789 Fransız İhtilali sonrası Napolyon reformları ile kurulmuş günümüze kadar değişimlere uğrayarak varlığını devam ettirmiştir. Fransa’da yerel yönetimler üç kısımdan oluşmaktadır; belediyeler, iller ve bölgeler. 1930’lu yıllarda Fransa’da merkez ve sol partilerin bir araya gelerek oluşturduğu sosyalist halk cephesi 1936 yılında Leon Blum başbakanlığında seçimleri kazanarak haftalık çalışma saatlerinin 40 saat olması, işçilere ücret karşılığı izin ve toplu sözleşme gibi konularda çalışmalar yapmışlardır. 1945 yılında yerelleşme politikaları başlamış 1958 de Temmuz Monarşisi ile merkeze ait olan yetkiler yerel yönetimlere ve taşraya devredilmeye başlanmıştır (Parlak, 2014: 26).

-İsviçre: 26 Kanton ve 3000 belediyeden oluşan federal bir devlettir. Kantonlarda yönetim ve yönetim organları arasında yetki dağılımı ayrı egemen devlet olmaları nedeniyle farklıdır. Belediyelerin karar organı belediye meclisleridir. Kantonlar, kendilerine bağlı yerel yönetim birimleri arasında farklı yetki ve görev dağılımı yapmaktadır. İsviçre’de yerel yönetim birimleri; yerel polis, kent içi gaz, ısıtma ve elektrik hizmetlerini üstlenmektedir (Erten, 1999: 79).

-İtalya: Ülkede yerel yönetimler, belediyeler, iller, metropoliten kentler ve bölgeler olmak üzere dört kademelidir. 1990 yılında İtalya’da metropoliten kentlerin oluşumuna izin veren yasa kabul edilmiştir. Bu yasa ile birlikte Roma ve Milano başta olmak üzere dokuz kent metropoliten kent olarak oluşmuştur ve büyük belediyeler mahallelerle birleşerek güçlü bir kentsel, ekonomik ve sosyal bütünleşme sağlanmıştır. İtalya da merkezi hükümetin il ve bölge düzeyinde hükümet temsilcileri yani valiler bulunmaktadır ve kamu hizmetlerinin büyük bir bölümünü belediyeler, iller ve bölgeler tarafından yürütülmektedir. İtalyan idari sisteminde, idari görevlerin farklı özel kamu kurumlarına verilmesi nedeniyle belediyeler önemli görev ve yetkilere sahip olamamıştır (Uslu, 2011: 37).

-Almanya: Almanya'da bütün ülke için geçerli bir yerel yönetim modeli yoktur yerel yönetimler belediyeler ve ilçelerden oluşmaktadır. Merkezi yönetim içinde güçlü bir konuma sahip olan yerel yönetimler; kırsal bölge yerel yönetimleri ve kentsel bölge yerel yönetimleri olmak üzere iki şekilde örgütlenmişlerdir. Almanya'da merkezi yönetimin taşra niteliğinde olan kuruluşları olmadığından taşra teşkilatlarının görevlerini belediyeler veya belediyelerin bir araya gelerek oluşturdukları ilçeler tarafından yerine getirilmektedir. 1930'lu yıllardan itibaren refah devleti ve refah belediyeciliği ortaya çıkmış ve bireyler; doğum yardımı, çocuk desteği, konut sahibi olma desteği, işsizlik sigortası, emeklilik imkânları gibi birçok alanda sürekli olarak merkezi hükümetçe desteklenmektedir (Özden, 111).

-Amerika Birleşik Devletleri: ABD çoğulcu demokrasiye dayalı, başkanlık sistemiyle yönetilen federal bir cumhuriyettir. Yönetim sistemi federal devlet ilk düzey yönetim birimini, eyaletler ise ikinci düzey yönetim birimlerini oluşturmaktadır. Eyaletlerin alt düzey yönetim birimleri olan yerel yönetimler ise sayıları, nitelikleri ve yapıları itibarıyla çok zengin bir çeşitliliğe sahip kendi kendini yönetim ilkesinin bir sonucu olan demokratik âdem-i merkeziyet ilkesine göre kurulmuşlardır. Yerel yönetimlerin görevleri konusunda ülke içerisinde tek tip bir sistem bulunmamakta, yerel yönetimlerin görev ve yetkileri eyaletlerin verdiği yetki belgesine veya berata göre değişkenlikler gösterebilmektedir (Ayhan,1-20).

1.2. Türkiye'de Sosyal Belediyeciliğin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı devletinde sosyal hizmetler; Ahi Birlikleri (loncalar) ve vakıflar aracılığı ile gerçekleştirildiğinden, kamunun düzenli yardım ve hizmetleri ile sosyal belediyecilik uygulamalarının geç başladığı görülmektedir.

Ülkemizde bugünkü anlamda belediyelerin kuruluşları Tanzimat dönemine kadar uzar. Ağustos 1855 tarihinde, Takvim-i Vekayi' de yayınlanan bir tebliğ ile yalnızca İstanbul'u kapsayan "Şehremaneti" adı ile bir belediye teşkilatı kurmuştur (Nadaroğlu, 2001). Bu teşkilatın görevleri zaruri ihtiyaç maddelerinin kolaylıkla sağlanmasını ve bulunmasını gözetlemek; yol, kaldırım yapım ve onarımı; şehrin temizlik işlerinin yürütülmesi, çarşı-pazar ve esnaf kontrolü, fiyat, kalite, ölçü, tartı denetimi, önceleri İhtisap Nezareti tarafından toplanan devlete ait vergi ve resimleri toplayıp, maliyeye teslim etmek şeklinde sıralanmıştır (Öztürk, 2002: 58).

1877 yılında Dersaadet idare-i Belediye Nizamnamesi ile İstanbul ve diğer taşra teşkilatını kapsayan Vilayetler Belediye Kanunu çıkarılmıştır. Bu Kanun'a göre; belediye teşkilatı; başkan, belediye meclisi ve cemiyet-i belediye olmak üzere üç organdan oluşmaktaydı. Düzenlemeye göre, her kent ve kasabada seçimleri 4 yılda bir gerçekleştirilerek çıkan sonuçlara göre belediye meclisi kurulacaktı. Belediyeler imkânlar ölçüsünde kentin imar, su, itfaiye gibi kentsel ihtiyaçlarını da karşılamakla görevli birimler olarak tanımlanmıştır (Ortaylı, 2007:400).

Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki bağlantının devamlılığı idari sistemde de kendini göstermiş ve 389 belediye teslim alınmıştır (Ortaylı, 1995: 295). 1921 de çıkarılan Teşkilat-ı Esasiye Kanununda; "illerin ve bucakların geniş bir özerklikten yararlanmasını öngören, merkezden yönetimi sınırlandırmayı ve bölgesel farklılıklara göre ayrıcalıklı bir yönetim biçimi olarak bakmayı yeğleyen anayasa" ifadesi ile Osmanlı dönemindeki belediyecilik yapısı devam ettirilmiştir (Bayraktar, 2013:28). 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyecilik için düzenlemeler yapılmış olsa da istenilen seviyeye ulaşamamıştır (Pekşen, 2014: 14). 2005 yılına kadar yürürlükte kalan 1580 sayılı kanun, 5212 ve 5272 sayılı Büyükşehir Belediyesi ve Belediye Kanunlarıyla yerel yönetimle ilgili yasalarda birçok değişiklikler yapılmıştır. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı kanun ile belediyecilik anlayışı genişletilip, daha güncel hizmetler sunan bir kanun oluşturulmuştur (Varol, 2019: 32).

1.3. Türkiye'de Sosyal Belediyeciliğin Yasal Çerçevesi

Genç cumhuriyette, 1930 yılında yasalaşan ve 74 yıl yürürlükte kalan 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile belediyelerin görevleri 80 başlık altında sıralanmış, gelir grupları ve nüfuslarına göre belli görevler verilmiştir. Kanunun 19.maddesinde belediyelerin zorunlu görevleri dışında

sorumlu oldukları vatandaşların diğer sosyal gereksinimlerini gidermek için gerekli olan yetkiye sahip olmaları sağlanmıştır (Uslu, 2011: 46, Tortop vd., 2008: 333).

2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile modern sosyal belediyeciliğin kanuni altyapısı oluşturulmuş ve bu kanunla belediyelere sosyal hizmetler ilgili çağdaş görevler verilmiştir (Çelik, 2014: 3-5). 10.7.2004 tarihinde kabul edilen ve 23.7.2004 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda, yerel yönetimlerin farklı sosyal politikaları uygulamasının önü açılmıştır, Kanununun 1. maddesinde amaç; "büyükşehir belediyesi yönetiminin hukuki statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamaktır" şeklinde tanımlanmıştır" (Aytaç,2005:203).

Son olarak, 2012 tarih, 6310 sayılı yasa ile tüm yerel yönetimlerin görev, yetki ve sorumlulukları değişikliklere uğramış, yeni düzenlemelerle büyükşehir olabilme kriteri olan il mülki sınırları nüfusunun 750.000 şartı ile 16 olan büyükşehir il sayısı 30' a yükselmiştir (Çalçalı, 2014:1). Büyükşehir belediye sınırları, il mülki idare sınırlarıyla eşitlenmiştir. Büyükşehir sınırları içinde bulunan belde belediyelerinin, köylerin ve il özel idaresinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Yerindelik-yerellik ilkesine vurgu yapılarak, yerelliğin öncelikle bir güç dağılım ilkesi olduğu, bu doğrultuda yerel yönetimlere daha fazla yetki aktararak özerkliklerinin artırılması öngörülmüştür (Deniz,2019: 45).

1.4. Türkiye de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

1.4.1. Kadınlara Yönelik Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Kadınların ve kadın sorunlarının, yerel yönetimler bazında da ele alınması; sosyal devletin, yerel kalkınma hedefine ulaşmasını kolaylaştırıcı ve kadınların öncü konumda olduğu hanelerin yaşam kalitelerini artırıcı olması hedeflenmiştir (Küçükali, 2014a: 2-5). Kadına yönelik uygulanan birincil politika kadına şiddeti önlemeye yöneliktir. 2006/17 Başbakanlık Genelgesinde, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve korunma hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda, merkezi yönetimin sorumluluğuna yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının da ortak olması görüşü benimsenmiştir (Resmî Gazete: 2006).

5393 sayılı Kanun'da büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'i geçen belediyelerin kadınlar için koruma evleri açması zorunluluğu getirilmiştir. 5393 sayılı ve 5302 sayılı kanun' da yer alan "Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası; mali durum, hizmetin önceliği ve hizmetin verildiği yerin gelişmişlik düzeyi dikkate alınarak belirlenir" ibaresi nedeni ile belediyeler bu sorumluluğunu kamu kurumlarına veya sivil toplum kuruluşlarına yüklemekte nüfusça orta ve büyük ölçekli belediyeler Kadın Danışma Merkezleri açarak hizmet vermektedirler (Çelik, 2013: 78).

1.4.2. Çocuklara Yönelik Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 7. madde (v) bendinde büyükşehir belediyesinin görevleri arasında çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri sağlama ve bu amaçla sosyal tesisler kurma hükümleri bulunmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu, 14. Maddesin de ise belediyelerin okul öncesi eğitim hizmeti verebileceği, devlete ait okul binalarının inşaatı, bakım ve onarımını yapabileceğini, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabileceğini şeklinde yetkiler verilmiştir. 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'na göre nüfusu 100.000'i geçen yerleşim yerlerindeki yerel yönetimlere çocuk koruma evleri kurulması zorunluluğu getirilmiştir (Ezer, 2018: 35-36).

1.4.3. Gençlere Yönelik Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Ülkemiz genç nüfusun yoğunluğa sahip bir ülkedir. TÜİK 2018 yılı verilerine göre 15-24 yaş aralığındaki genç nüfus oranı %15,8'dir. Yerel yönetimler, faaliyet planlarını yaparken genç nüfusla alakalı politikaları göz önüne almak durumundadırlar. Gençlere yönelik öne çıkan politikalar daha ziyade eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi şeklinde olmaktadır. Öğrenciler için burs imkânının sağlanması, kültürel ve spora yönelik etkinlikler düzenlenmesi, sanat ve meslek edindirme kurslarının açılması, sınavlara hazırlık kapsamında kursların açılması ve çalışma

ortamları sağlanması vb. faaliyetler, belediyelerin belli başlı hizmetleri arasında yer almaktadır (Varol, 2019: 42).

1.4.4. Yaşlılara Yönelik Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

1981 Anayasası'nın 61. maddesinde "Yaşlılar devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir." hükmü bulunmaktadır. 5393 sayılı belediye kanununda ise hizmetlerin sunumunda yaşlıların durumuna uygun yöntemler kullanılması benimsenerek, sosyal belediyeciliğe ilişkin hükümlere yer verilmiştir. İhtiyaç sahibi yaşlılara sosyal belediyecilik kapsamında gıda, giyim, yakacak ve ulaşım, sağlık ve teknik malzeme yardımları yapılması kendi yaşıtı insanlarla vakit geçirebileceği huzurevleri açılması, sosyal dışlanma ve yalnızlık algısını yenmek için sosyal ve psikolojik destek sağlanması çeşitli kültürel organizasyonlar düzenlenmesi, sağlık alanında yaşadıkları problemleri en az seviyeye indirmek için evde sağlık hizmetleri verilmesi yasa ile tanımlanmıştır (Gül vd., 2004: 263).

Tablo 1. 2009-2017 yılları arasındaki yaşlı nüfus oranı

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
2009	5.083.414	2.222.764	2.860.650
2010	5.327.736	2.331.029	2.996.707
2011	5.490.715	2.397.925	3.092.790
2012	5.682.003	2.473.913	3.208.090
2013	5.891.694	2.561.074	3.330.620
2014	6.192.962	2.699.423	3.493.539
2015	6.495.239	2.843.442	3.651.797
2016	6.651.503	2.919.392	3.732.111
2017	6.895.385	3.033.433	3.861.952

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2009-2017

1.4.5. Engellilere Yönelik Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Dünya Sağlık Örgütü, engelli olma hâlini, "yeti yitimi" kavramı ile tanımlar. Örgüte göre, engellilik, bireyin vücudunda duyuşsal, işlevsel, zihinsel ve ruhsal farklılıkları öne sürülerek; toplumsal veya yönetsel tutum ve tercihler sonucu, yaşamın birçok alanında kısıtlama ve engellerle karşılaşabilmesi, durumunu ifade eder (Küçükali, 2014b: 63).

Engelli birey, toplumda dezavantajlı konumda olduğundan, engellinin/engellerinin giderilmesi için birtakım gereksinimlere ihtiyaç duyan kişidir. Bu bağlamda 16.08.2006 tarihinde çıkarılan yönetmelik çerçevesinde belediyelere engellilere yönelik, eğitim, sağlık, bakım, bilgilendirme ve bilinçlendirme, istihdam, ulaşım, çevre düzenlemeleri, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler gibi önemli görevler verilmiştir. Tıbbi rehabilitasyon, sosyal rehabilitasyon, hukuki düzenlemeler, ekipman ve engellilere yönelik alt ve üst yapı çalışmalarının yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi yasalarla güvence altına alınmıştır (Öz Selek, 2010: 61-62). Yine bu doğrultuda belediyeler, engellilerin yaşam şartlarını kolaylaştırmak, tedavi süreçlerinde, eğitimlerinde, hayata güvenle bakabilmelerinin zeminini hazırlamak için gereken tedbirleri alır. Engellilere kendi kendilerine yetme konusunda destek sağlanması, maddi imkânsızlık içerisinde olanlara gıda ve yakacak yardımı, akülü ve aküsüz tekerlekli sandalye temini, ev temizliği, bakım hizmetleri ve acil yardım hizmetleri gibi birçok farklı hizmetler aynı şekilde yerel yönetimlerce karşılanması gereken sosyal politikalarındandır (Pekşen, 2014: 37).

1.5. Erzurum Büyükşehir Belediyesi Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Ülkemizin ilk belediyeleri arasında yer alan Erzurum Belediyesi'nin kuruluş tarihi 1866 yıllarına dayanır. Cumhuriyetle birlikte belediye, 1923 yılında modern Türkiye'nin yerel yönetim birimi olarak varlığını uzunca yıllar sürdürmüş, 02.09.1993 tarih ve 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile farklı bir kimliğe bürünen Erzurum Belediye'si, büyükşehir statüsüne kavuşarak Erzurum Büyükşehir Belediyesi adını almıştır (Çolakoğlu, 2014: 33-51). Erzurum Büyükşehir

Belediyesinin (EBB) 2012-2017 yılları arasında gerçekleştirdiği belli başlı sosyal belediyecilik faaliyetleri şu şekildedir:

“Maddi İmkânsızlık İçindeki Ailelere Gıda, Giyecek ve Kömür Yardımı: Erzurum Büyükşehir Belediyesi sosyal destek birimi ile belirlediği maddi imkânsızlık içerisindeki ailelere ekmek, kumanya, yakacak ve giyecek şeklinde aynı yardım yapmaktadır. 2015 yılından itibaren “Hayır Çarşısı” açılarak yardımseverler ile ihtiyaç sahiplerinin buluşturularak birçok aileye beyaz eşya, mobilya, damatlık, gelinlik, kışlık mont, bot gibi ihtiyaçların giderilmesine çalışılmaktadır.

-Engellilere Yönelik Hizmetler: 2015 yılında “aramızda engel yok” projesi ile Turkcell globale iş birliği yapılarak engelliler işe yerleştirilmiş, düzenlenen sanat ve meslek edindirme kursları ve spor organizasyonları ve çeşitli etkinlikler ile engelli vatandaşlar sosyalleştirilip topluma kazandırılması. 2016 yılında down sendromlu ve otizmli çocuklara yönelik “sevgi projesi” düzenlenerek palandöken dağında bu çocuklara etkinlikler yapılmıştır. 2019 yılında açılan Kadın ve Engelli koordinasyon merkezi ile engellilerin özellikle istihdam alanındaki sorunlarını çözmek için hizmet verilmektedir. Belediye tarafından 113 adet akülü araç engelli bireylere teslim edilmiş ayrıca işitme engellilere 7/24 saat hizmet vermek amaçlı görüntülü çağrı merkezi kurulmuştur.

-Maddi İmkânı Olmayan İlköğretim Öğrencilerine Düzenli Burs Yardımı: Eğitim faaliyetlerine katkıda bulunan EBB ihtiyaç sahibi ailelere kırtasiye yardımı sağlamaktadır Ayrıca üniversite okuyan maddi sorunları olan öğrencilere de düzenli olarak burs ödemektedir.

-Günlük Yiyecek İhtiyacını Karşılایamayan Ailelere Sıcak Yemek Yardımı: Özellikle 2014 yılından sonra sosyal belediyecilik hizmetlerini artıran Erzurum Büyükşehir Belediyesi yaptığı incelemeler ile yalnız olan veya sağlık problemi yaşayan ailelere günde 2 öğün sıcak yemek hizmeti sunmaktadır.

-Amatör Spor Kulüplerine Saha, Servis Ve Spor Malzemeleri Yardımı: Her yaştan bireyin sporla ilgilenmesi için tesisler inşa eden ve birçok spor organizasyonuna ev sahipliği yapan EBB, kış sporlarının merkezi konumunda olan ilimizde çocuklar ve yetişkinler için ücretsiz kayak, buz pateni, buz hokey, curling vb. dallarda eğitimler vermektedir. Ayrıca yaz spor okulların da basketbol, karate, tekvando, masa tenisi, jimnastik kursları ile spor aktivitelerine katılımı teşvik edilerek, sağlıklı nesillerin yetişmesi sağlanmaktadır.

-Yeni Doğan Hizmetleri: EBB 2016 yılı itibari ile başlattığı yeni doğan hizmeti ile yeni çocuk sahibi olan ailelere aile sağlık merkezleri aracılığı ile bebekler için gerekli temel malzemeler verilmekte ve Abdurrahman gazi mevkiinde her yeni doğan bebek için “Bir Ömür Bir Fidan” projesi kapsamında bir fidan dikilmektedir.

-Cenaze Hizmetleri: EBB; cenaze hizmetleri kapsamında cenaze bulunduğu yerden cenaze aracı ile alınarak defin işlemlerine kadar ki tüm süreç takip edilmektedir. Cenaze evinin önünde taziye çadırı kurarak cenaze defninden hemen sonra pide ve ayran ikramı yapılır. Her mevta için bir fidan dikilir. Ayrıca hiçbir ücret talep edilmeden ilçelere ve il dışına cenaze nakli gerçekleştirilmektedir.

-Kültür Hizmetleri: Belediyecilik anlayışında en önemli gelişmelerden birisi de kültür ve sosyal faaliyetlere verilen değer her geçen gün artarak devam etmesidir. Büyükşehir Belediyeleri'nin kültürel görevleri şu şekildedir;

-Resmi bayramlarda Büyükşehir Belediyesine düşen görevleri üstlenmek,

-Anma günleri düzenlemek,

-Kutlama programları düzenlemek,

-Festival ve şenlikler düzenlemek,

-Halk konserleri düzenlemek,

-Ulusal ve Uluslararası festivaller düzenlemek,

-Kent Müzesi kurulması için çalışmaları başlatıp, takip etmek,

- Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisindeki her bölgede yaz ve halk etkinlikleri kapsamında konserler düzenlemek,
- Sempozyum, panel ve konferanslar düzenlemek,
- Şiir dinletileri düzenlemek,
- Sergiler düzenlemek,
- Kitap basmak, broşür bülten basmak, bastırmak, yayınlamak, dağıtmak,
- Belediye Kültür Merkezini İşletmek.” (EBB, 2020).

Bu araştırmanın evrenini oluşturan ve örnek sosyal belediyeçilik uygulamalarından biri olan Erzurum Büyükşehir Belediyesi, Sanatsal ve Mesleki Eğitim Kursları (ESMEK), mesleki kurslar başta olmak üzere, sosyal ve kültürel kurslar ile dil kursları ana çatısı altında oldukça zengin branşlarda işgücüne katılımı artırıcı ve öğretici kurslar düzenlenmektedir (EBB, 2020).

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı

Merkezi otorite, yerelde halka daha yakın yönetim organı olan belediyelere birçok yasal sorumluluklar yüklemiştir. Sosyal belediyeçilik anlayışı ve bu kapsamda uygulanan sosyal hizmet ve yardımlar belediyelerin önemli sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Bu araştırma da Erzurum Büyükşehir Belediyesinin gerçekleştirmiş olduğu sosyal belediyeçilik faaliyetleri, hizmet alma durumunda olan katılımcıların bu faaliyetlerden memnuniyet düzeyleri ve beklentileri belirlenerek değerlendirilmeler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, yapılması muhtemel yeni sosyal politikalara yön gösterici olma özelliği taşımaktadır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada Erzurum Büyükşehir Belediyesi, Sanatsal ve Mesleki Eğitim Kursları (ESMEK)'na katılan kursiyerlerin (1004 öğrenci) Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal belediyeçilik uygulamaları ile ilgili görüşleri anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. 2020 yılı Mart ayı içerisinde yapılan anket uygulaması ile 21 merkezde toplam 387 kursiyerden elde edilen veriler SPSS for Windows 16.0 programı ile bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistiksel analizlerde frekans ve yüzde dağılımları, ortalama, Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Ankette Erzurum Büyükşehir Belediyesinin sunduğu hizmetlerden memnuniyet düzeyini belirlemek amacı ile toplam 15 adet soruya yer verilmiştir. Likert tipi sorular ise ortalamalara bakılarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme, 1,00 ile 5,00 arasında değişmektedir. Aralıkların eşit olduğu varsayımından hareket edilerek, aritmetik ortalamalar için puan aralığı katsayısı 0,80 olarak bulunmuştur [Puan Aralığı = (En Yüksek Değer-En Düşük Değer)/5 = (5-1)/5 = 0,80]. Bu değer, cevap kodlarının en düşüğü olan 1,00'a, ardından ardışık olarak sonraki değerlere eklenerek değerlendirilme aralıkları elde edilmiştir. Buna göre aritmetik ortalamaların değerlendirilme aralıkları Tablo 1'teki gibidir (Çınar, 2010: 267-276).

Tablo 2. Ortalamaların değerlendirme aralıkları

Aralık	Aralığın Değeri
1,00-1,80	Çok Düşük/ Hiç memnun değilim
1,81-2,60	Düşük Memnun değilim
2,61-3,40	Orta/ Kararsızım
3,41-4,20	Yüksek Memnunum
4,21-5,00	Çok Yüksek/ Çok memnunum

Araştırmaya başlamadan önce Atatürk Üniversitesi'ne araştırmanın etik onayının alınması adına başvuru yapılmış ve yapılan başvuru neticesinde; Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul Başkanlığı 28.12.2016 tarih ve 75513667-000-E.1600314963 sayılı kararı ile araştırmanın etik onay alınmıştır.

2.3. Araştırmada Kullanılan Ölçek Model ve Hipotezler

Anket sorularının oluşturulmasında, Şener Kaya'nın "Sosyal Yaşam Merkezlerinin Sosyalleşmeye Etkisi Karabük Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılmıştır (Kaya, 2013: 50). 2. Bölümdeki memnuniyet araştırması sorularına Erzurum Büyükşehir Belediyesinin hizmet alanları göz önüne alınarak çevre yönetim hizmetleri, eğitim hizmetleri, cenaze hizmetleri, engelli hizmetleri ve istihdam hizmetleri memnuniyet soruları eklenmiştir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi için yapılan çalışmada aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Sosyal belediyecilik uygulamaları gereği düzenlenen sanat ve meslek edindirme (ESMEK) kursları katılımcıların nitelikli işgücü oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

H2: Sanat ve meslek edindirme (ESMEK)'na devam eden katılımcılar, Erzurum Büyükşehir Belediyesi bünyesi himayelerinde gerçekleştirilen sosyal belediyecilik uygulamalarından yüksek düzeyde memnundur

Tablo 3. Kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi sonuçları

Güven Analizi			
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha	Standart Maddelere Dayalı	Frekans
0,893		0,909	15

Ankette yer alan "Erzurum Büyükşehir Belediyesinin sunduğu hizmetlerden ne düzeyde memnunsunuz" başlıklı bölümde yer alan toplam 15 adet soru için güven analizi yapılmış ve "Alfa" katsayısı 0,909 olarak bulunmuştur. Anket verilerinin üst düzey güvenilirlik oranlarına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Bu kısımda anket verilerinden elde edilen bilgilerden hareketle oluşturulmuş 3 tablo üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların demografik özellikleri

Özellik		N	%
Genel		387	100
Cinsiyet	Kadın	274	70,8
	Erkek	113	29,2
Medeni Durum	Evli	71	18,3
	Bekâr	313	80,9
	Dul	3	0,8
Yaş	18 ve altı	89	23,0
	19-29 arası	223	57,6
	30-39 arası	37	9,6
	40 ve üstü	38	9,8
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	6	1,6
	İlköğretim	33	8,5
	Ortaokul	34	8,8
	Lise	206	53,2
	Fakülte-Yüksek okul	105	27,1
	Master- Doktora	3	0,8

Meslek bilgileri			
Çalışmıyor	68		17,6
Ev hanımı	48		12,4
Öğrenci	225		58,1
Kamu çalışanı	12		3,1
Özel sektör çalışanı	32		8,3
Emekli	2		0,5

Tablo 4 verilerine göre katılımcı kursiyerlerin % 70,8 kadın, %29,2 erkektir. Yapılan anket sonuçlarına göre katılımcıların büyük çoğunluğu (%80,9)'nun bekâr olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların en yoğun olduğu yaş grubu; %57,6 oranla 19-29 yaş aralığıdır. 30-39 yaş aralığında olan %9,6 katılımcı ve 40 ve üstü olan %9,8 katılımcı oranları birbirine oldukça yakındır. Anketin yaş aralığı niteliğine bakıldığı zaman gençlik kategorisinde yer alan grubun yüksekliği görülmüştür. Katılımcıların %53,2 'si lise eğitimi görmüş bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların %27,1' i fakülte ve yüksekokul mezunu iken en az katılım sağlayanlar %0,8 gibi oldukça düşük bir oran ile master veya doktora mezunu olanlar sonucuna ulaşılmıştır. Anket katılımcılarının %17,6'sını çalışmayanlar, %12,4 ünü ise ev hanımları oluşturmaktadır. En düşük katılım sağlayan meslek grubunun %0,5 ile emekliler olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Kamu ve özel sektör çalışanları ile emeklilerin toplamının %11,9 olması kursların nitelikli işgücü oluşturma amaçlarının hedeflenen kesime ulaşıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 5. Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri

N=387	N	Aritmetik Ortalama	Standart sapma	Değerlendirme
1) Sağlık Hizmetleri	387	3,6512	1,10335	Yüksek
2) İmar Hizmetleri	387	3,2351	1,17575	Orta Düzey
3) Çevre Hizmetleri	387	3,2377	1,22382	Orta Düzey
4) Temizlik Hizmetleri	387	3,2636	1,26031	Orta Düzey
5) Kültür Hizmetleri (Kongre Konser, Şenlikler...)	387	3,1602	1,31951	Orta Düzey
6) Eğitim Hizmetleri	387	3,4910	1,16370	Yüksek
7) Spor Hizmetleri	387	3,2326	1,26232	Orta Düzey
8) Ulaşım Hizmetleri	387	3,4083	1,25245	Orta Düzey
9) Park ve Sosyal Tesis Hizmetleri	387	3,2894	1,24425	Orta Düzey
10) Mesleki Beceri ve Eğitim Hizmetleri	387	3,6150	1,05255	Yüksek
11) Cenaze Hizmetleri	387	3,8088	1,07473	Yüksek
12) Sosyal Destek Hizmetleri (Yakacak, Gıda, giyim)	387	3,5142	1,10425	Yüksek
13) Turizm ve Tanıtım Hizmetleri	387	3,2532	2,47117	Orta Düzey
14) Engelli Hizmetleri	387	3,2274	1,18932	Orta Düzey
15) İstihdam Hizmetleri	387	2,9974	1,23527	Orta Düzey
Genel memnuniyet ortalaması	387	3,3590	,83323	Orta Düzey

Tablo 5'de Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetler on beş başlık altında katılımcılara sorularak memnuniyet düzeyleri ölçülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre genel memnuniyet ortalaması 3,3590 ile orta düzeydedir. En yüksek memnuniyet düzeyi 3,8088 ile cenaze hizmetlerindedir. İnsanların acılı oldukları anlarda cenazenin taşınması ve defnedilmesi sonrasında ise cenaze evinin önüne taziye çadırı kurulması ve cenaze evine ilk gün yemek ve içecek gönderimi yapılması olumlu karşılanarak bu hizmetten memnuniyet

düzeyi yüksek olarak karşılık bulmuştur. Memnuniyetin ikinci derece olduğu grup sağlık hizmetleri olurken yine ona yakın düzeyde üçüncü derecede yer alan grupsa mesleki beceri ve eğitim hizmetleridir. Yüksek düzeyde memnuniyetin olduğu diğer hizmetler ise Eğitim ve yakacak gıda ve giyim gibi kalemlerden oluşan sosyal destek hizmetleridir.

Tablo: 6 Katılımcıların meslek edindirme kurslarını tercih nedenleri

N=387	N	Aritmetik Ortalama	Standart sapma	Değerlendirme
Sosyal çevre edinmek için	387	3,2610	1,29030	Orta düzey
Kendime zaman ayırmak için	387	3,4625	1,23654	Yüksek
İşlerden kaçmak için	387	2,2481	1,30779	Düşük
Psikolojik olarak rahatlamak için	387	3,2661	1,27306	Orta düzey
Aile bütçesine katkı sağlamak için	387	2,7364	1,33226	Orta düzey
Yeni bir meslek edinmek için	387	3,6951	1,20450	Yüksek
Çevremdekilerin isteğini yerine getirmek için	387	2,4651	1,36032	Düşük

Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal belediyecilik uygulamalarından olan ve farklı birçok kursu içerisinde barındıran ESMEK merkezlerine katılımın yılda 1000'i aşkın bir katılımıya sahip olması Erzurum ve ilçelerinde yerleşik bulunan vatandaşlarca oldukça yoğun bir taleple karşılaştığını göstermektedir (ESMEK, 2020).

Katılımcıların meslek edindirme kurslarını tercih etmelerindeki nedenler Tablo 6'da detaylıca gösterilmiştir. Tabloya göre aritmetik ortalaması (3.6951) en yüksek hüküm, "Yeni bir meslek edinmek için" ifadesi olmuştur. İkinci yüksek ortalama (3,4625) ise bireylerin "kendilerine zaman ayırma isteği"dir. Herhangi bir işten kaçma veya çevredekilerin isteğini yerine getirmek için ESMEK kurslarına katılım ifadeleri ise katılımcılardan düşük oranlarda karşılık bulmuştur.

3.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi Devriminin getirdiği hızlı kentleşme sonucunda yoksulluk, uzun çalışma saatleri, kadın ve çocukların kötü iş koşullarında çalıştırılması gibi toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Her geçen gün artan sosyal sorunlar devletlerin sosyal hayata müdahalesini zorunlu kılmış ve her bireyin insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesini sağlamak amacıyla sosyal devlet anlayışları benimsenmiştir.

Küreselleşen dünyada kentlerin birbiri ile rekabeti sosyal belediyeciliğe yeni bir boyut kazandırmış merkezi yönetimin denetiminde ve kamu tüzel kişiliğe sahip belediyelerin görev, yetki ve vatandaşa karşı sorumluluklarının yeniden tanımlanması zorunluluğu doğmuştur. Vatandaşlarının sosyal ve ekonomik seviyelerini durumlarını düzeltmeyi, sosyal risklere karşı korumayı hedefleyen günümüz sosyal devletleri, etkin sosyal belediyecilik uygulamaları ile toplumdaki refah düzeyini artırmakta ve vatandaşların sosyal-ekonomik ve kültürel gelişimine destek olmaktadır.

Türkiye'de sosyal devlet ilkesi ilk kez, 1961 Anayasası'nda kabul edilmiştir. Merkezi yönetimlerinin yanı sıra yerel yönetim birimlerinin de sosyal politikalar üreten ve uygulayan yönetim anlayışıyla hizmet verebilmelerinin önü açılmıştır.

Temeli 1982 Anayasası ile temelleri atılan ve 1984 yılında kurulmasına karar verilen büyükşehir belediyeleri, büyük yerleşim yerlerindeki şehirlerin, artan nüfus ve ihtiyaçlarının merkezden yürütülmesi hizmetlerde etkinlik, verimlilik ve kalitenin artırılması gereksinimi ile kurulmuş ve 2000 yılında ülke genelinde Büyükşehir Belediyesi sayısı 16'ya yükselmiştir. Hızla gelişen ve değişen sosyal yapı içinde belediyelerin, yol yapımı, içme suyu, temizlik hizmetlerinin yanı sıra ekonomik büyüme, kalkınma kültürel ve sanatsal faaliyetle, eğitim ve sağlık hizmetlerine kadar birçok alanda sorumluluk alanları içerisinde özellikle ikamet etme durumunda olan vatandaşlarına hizmet verme durumundadırlar.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2009 yılında toplum merkezli ve meslek edindirme amaçlı başlattığı faaliyetlerini; 2014 yılında Erzurum Sanat ve Meslek Edindirme Kursları şeklinde yapılandırarak, vatandaşların işgücüne katılımı ve becerilerinin gelişimine yönelik eğitsel ve mesleki eğitimlere ağırlık vermiştir.

Bu araştırmada 2020 yılı içerisinde aktif olarak ESMEK kurslarına katılan kursiyerler evren olarak belirlenmiştir. Katılımcı kursiyerlere 400 anket yöneltilmiş ancak bunlardan 387 adet anket değerlendirmeye alınmıştır. Ankete katılanların %70,8'i kadın, %29,2' si ise erkektir. Katılımcıların %53,2'si lise mezunu, %57,6'sının 19-29 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Bu demografik verilere göre ankete katılan vatandaşların, ekserisi kadın, lise mezunu ve 19-29 yaş aralığında olduğu belirlenmiş ve değerlendirmelerde bu parametreler göz önüne alınmıştır.

Anket çalışmasına katılım sağlayan 378 kursiyer katılımcıya, Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin hizmetleri, 15 başlık altında (tablo. 5) sorularak aldıkları hizmetlerden duydukları memnuniyet düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Katılımcıların hiçbir maddede çok düşük (1,00-1,80) veya düşük (1,81-2,60) düzeyde memnuniyet bildirisi yapmadığı görülmüştür. Aynı şekilde çok yüksek düzeyde memnuniyet (4,21-5,00) aritmetik ortalamasına sahip bir uygulamanın da olmadığı tespit edilmiştir.

Memnuniyet düzeyinin en yüksek olduğu, %29,7 ile cenaze hizmetleri memnuniyetidir, hiç memnun olunmayan hizmet ise %17,6 ile istihdam hizmetleridir. 15 başlık altında verilen tüm hizmetlerin genelinden memnuniyet ortalaması ise 3,3590 ile orta düzeydedir.

Katılımcıların tablo 5 verilerine göre yüksek düzeyde, "Mesleki beceri ve eğitim hizmetleri"nden memnun olmalarını ifade etmeleri, "H2 Sanat ve meslek edindirme (ESMEK)'na devam eden katılımcılar, Erzurum Büyükşehir Belediyesi bünyesi himayelerinde gerçekleştirilen sosyal belediyecilik uygulamalarından yüksek düzeyde memnundur." hipotezinin kabul gördüğünü göstermektedir.

Hizmetlerden en düşük memnuniyet düzeyi ise 2,9974 aritmetik ortalama ile istihdam hizmetleridir. Bu veri, katılımcıların yerel yönetimlerden çok daha fazla istihdam imkânları hazırlamasının beklentisi içerisinde olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 6 verilerine göre katılımcıların yüksek düzeyde, "Yeni bir meslek edinmek için" kurslara katıldığı ifadesini onaylamaları, "H1: Sosyal belediyecilik uygulamaları gereği düzenlenen sanat ve meslek edindirme kursları, katılımcıların nitelikli işgücü oluşumuna katkıda bulunmaktadır." hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi, sanat ve meslek edindirme kurslarına katılan kursiyerlerle gerçekleştirilen bu çalışma, kursiyerlerin mesleki eğitim kurlarına taleplerinin ve memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu ve istihdam sahalarının çeşitliliğinin artırılması yönünde talepleri bulunduğunu göstermektedir. Göçün yoğun bir şekilde yaşandığı Erzurum ilinde, yerel yönetimlerin istihdama katkı sağlayıcı girişimleri, bölgede yaşanan göç sorununa bir çare, aynı zamanda gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesine de olumlu bir etki sağlayacaktır.

Tablo 5 verileri, Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal hizmetler bağlamında verdiği ve orta düzeyde (2,61-3,40) memnuniyetle karşılaşılan hizmetlerini yeni uygulamalarla geliştirmesi gereğini ortaya koymuştur. Orta düzeyde memnuniyetle karşılık bulan bu hizmetler, kendi içindeki aritmetik ortalamasının en az düzeyden, yükseğe doğru sıralanışı ise şu şekildedir:

İstihdam hizmetleri (2,9974), kültür hizmetleri (3,1602), engelli hizmetleri (3,2274), spor hizmetleri (3,2326), imar hizmetleri (3,2351), çevre hizmetleri (3,2377), turizm ve tanıtım hizmetleri (3,2532), temizlik hizmetleri (3,2636), park ve sosyal tesis hizmetleri (3,2894), ulaşım hizmetleri (3,4083).

Sosyal belediyecilik kavramı, belediyelerin altyapı hizmetlerini de içerisine alacak boyutta oldukça geniş bir alanı ifade eden kavramdır. Bu anlamıyla insana hitap eden hemen her

hizmeti sosyal hizmet olarak değerlendirmek mümkün olduğundan, bu çalışmada ölçülmek istenen memnuniyet çeşitliliği de mümkün olduğunca çok başlık üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin diğer bölgelerine göre Doğu Anadolu bölgesi, özelde Erzurum, sosyo-ekonomik bakımdan dezavantajlı bir konumdadır. Bölgenin gelişmişlik düzeyinin artırılmasına katkıda bulunabilecek uygulamaların niteliklerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmış bu ve benzeri çalışmalar, sosyal politika yapıcı ve yerel uygulayıcılarına güncel değerlendirmeleri sunması açısından ayrıca önemlidir.

4. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmanın etik kurul onayı, Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul Başkanlığı 28.12.2016 tarih ve 75513667-000-E.1600314963 sayılı kararı ile alınmıştır.

5. ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Bu çalışmaya yazarlar eşit oranda katkı sağlamışlardır.

6. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Y. (2002). Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik. *Eminönü Bülteni*, Şubat Sayısı.
- Ateş, H. (2009), Sosyal Belediyecilik. *MÜSİAD Çerçeve Dergisi*, (49), 88-95.
- Ayhan, U. (2008). "Amerika Birleşik Devletlerinde Yerel Yönetimler", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 70, 103-120.
- Aytaç, F. (2005). *Gereğeli-Açıklamalı Belediye ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Batırer, B. (2019). *6360 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun Etkileri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, R. (2013). *Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikaya Bakış Açısı: Sosyal Belediyecilik Nilüfer ve Yıldırım Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalçalı, Ö. (2014). "6360 Sayılı Kanun'un Türkiye'de Yerel Yönetimler Sistemine Getireceği Değişiklikler", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 23(4), 49- 68.
- Çelik, (2013). *Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikalara Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, O. (2010). "Okul Müdürlerinin İletişim Sürecindeki Etkinliği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1), 267-276.
- Çıplak, B. (2015). *Belediyelerde Sosyal Bütçe Anlayışı Açısından Çanakkale Belediyesi İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çolakoğlu, E. (2014). Kent Tarihi ve Yerel Yönetim İlişkisi Yönüyle Erzurum. *Türk İdare Dergisi*, (479), 29-58.
- Deniz, G. (2019). "Yerel Siyaset Açısından Türkiye'de Büyükşehir Belediye Yönetimi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bartın: Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EBB, (2020). Faaliyet Raporları. https://www.erkurum.bel.tr/IcerikDetay-faaliyet_raporlari/16/D. Html, Erişim tarihi 01.02.2020.
- Erten, M. (1999). *Nasıl Bir Yerel Yönetim*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- ESMEK (2020). Erzurum'un Yükselen Eğitim ve Kültür Değeri: Esmek <https://www.erkurum.bel.tr/GuncelHaber-erkurum-un-yukselen-egitim-ve-kultur-degeri-esmek/29/264661.html>, Erişim tarihi 01.02.2020.

- Ezer, (2018). *Belediyelerin Sosyal Belediyecilik Uygulamalarına Yönelik Memnuniyet: Ankara Pursaklar Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gül, H. (2012). "Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?", IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Muğla Sıtkı Koçman Ün., Muğla,377-392).
- Gülbeyen Z. (2020). *Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kesgin, B. (2008). *Yoksulluğa Yerel Müdahale 'Sosyal Belediyecilik' Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri*. (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükali, A. (2014a). *Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapının Kadınların Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri: Erzurum Örneği*. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 9 (1),1-19.
- Küçükali, A. (2014b). *Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 4 (1), 59-86.
- Morata, F. (2004). *Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü*, Uluslararası Sempozyum, 24 Ocak 2004, Pendik Belediyesi Yayınları, İstanbul
- Nadaroğlu, H. (2001). *Mahalli İdareler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Ortaylı, İ.(1995). Devraldığımız Miras, *Yeni Türkiye, Yönetimde Yeniden Yapılanma* Özel Sayısı, Yıl:1, Sayı:4, 552-558.
- Öz Selek, C. (2010). *Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evde Bakım Hizmetleri (İstanbul, Ankara ve Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri)* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özden, K. (2010). Almanya'da Kentleşme politikaları: Tarihsel Süreç ve Güncel Politikalar *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl 6, Sayı 23, 2010, 99-113.
- Öztürk, A. (2002). *21. Yüzyıl Türkiye'si İçin Yerel Yönetim Modeli*, İstanbul: Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları.
- Parlak, B. (2014). Avrupa Birliği Perspektifinden Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim. *TESAM Akademi Dergi*, 1, 7-40.
- Pekşen, (2014). *Sosyal Belediyecilik Çerçevesinde Engellilere Sunulan Hizmetler: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Resmi Gazete (2006). Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060704-12>.
- Tortop, N. B., Aykaç, H., Yayman, M., Özer, A. (2008), *Mahalli İdareler*, Ankara: Nobel Yay.
- Uçaktürk, T., Uçaktürk, A., Özken, M. (2009). "Yerel Yönetimlerde Sosyal Sorumluluk Bağlamında Sosyal Belediyecilik: Biga Belediyesi Örneği", VI. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi.
- Uslu, H. (2011). *Sosyal Politika Açısından Belediyeler ve Ümraniye Belediyesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Kültür Yayınları.
- Varol, S. (2019). *Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Değerlendirilmesi* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zastrow, Charles. (1993). *Introduction to Social Work and Social Welfare*, California: Brooks-Cole, Fifth Edition.

Living with the Family Again: Experiences of University Students Returned Home During the COVID-19 Pandemic

Yeniden Aile ile Yaşamak: COVID-19 Pandemi Sürecinde Eve Dönen Üniversite Öğrencilerinin Deneyimleri

Ayşe Şeyma TURGUT⁽¹⁾

Cited/Atf: Turgut, A.Ş. (2022). Yeniden Aile ile Yaşamak: Covid-19 Pandemi Sürecinde Eve Dönen Üniversite Öğrencilerinin Deneyimleri, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 29-43.

ABSTRACT

With the declaration of the pandemic and increasing cases, Turkey has switched to distance education. For this reason, many university students had to return to their families. The pandemic and the distance education process have affected the social and family life of university students and their education life. In this research, it is aimed to reveal the difficulties and problems faced by university students who are doing their undergraduate education away from their families because of the pandemic, both because of the pandemic conditions and returning to their families. In this qualitative study the phenomenology design was used. The study group of the research comprises 14 undergraduate students who lived with their families again because of the COVID-19 pandemic. The participants were reached with the criterion sampling method, which is included in the purposive sampling method, and the interviews continued until the data were saturated. As a result; It has been revealed that the changes in the conditions and the environment have a direct impact on the mental and social well-being of university students, that the pandemic affects the educational life, social life and psychological state of university students in various ways, and that university students express the disadvantages of living with the family rather than the advantages of living with the family. To reduce the future anxiety of university students and to protect the quality of the education they receive, necessary health measures should be taken and face-to-face education should be started in universities, and guidance activities should be carried out for students and their families in this process.

ÖZET

Pandeminin ilanı ve artan vakalar ile birlikte Türkiye uzaktan eğitim uygulamasına geçmiştir. Bu sebeple birçok üniversite öğrencisi ailelerinin yanına dönmek zorunda kalmıştır. Pandemi ve uzaktan eğitim süreci üniversite öğrencilerinin eğitim hayatını olduğu kadar sosyal ve ailevi yaşamını da etkilemiştir. Bu araştırma ile pandemi nedeniyle lisans öğrenimlerini ailelerinden uzakta yapmakta olan üniversite öğrencilerinin hem pandemi koşulları sebebiyle hem de ailelerinin yanına dönmesi ile karşılaştıkları zorlukların ve sorunların ortaya konması amaçlanmıştır. Nitel desende hazırlanan bu çalışmada fenomenoloji (olgubilim) deseninden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu COVID-19 pandemisi nedeniyle yeniden ailesi ile yaşamaya başlayan 14 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılara amaçlı örneklem yöntemi içinde yer alan ölçüt örnekleme yöntemi ile ulaşılmış ve görüşmelere veriler doyuma ulaşana kadar devam edilmiştir. Sonuç olarak; koşulların ve çevrenin değişmesinin, üniversite öğrencilerinin ruhsal ve sosyal refahı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu, pandeminin üniversite öğrencilerinin eğitim hayatını, sosyal hayatını ve psikolojik durumunu çeşitli açılardan etkilediği, üniversite öğrencilerinin aile yanında yaşama ile ilgili olarak aile ile yaşamının avantajlarından çok dezavantajlarını dile getirdiği ortaya konulmuştur. Üniversite öğrencilerinin gelecek kaygılarının azaltılması ve aldıkları eğitimin niteliğinin korunması amacıyla gerekli sağlık tedbirleri alınarak üniversitelerde yüz yüze eğitime geçilmeli ve bu süreçte öğrenciler ile ailelerine yönelik rehberlik faaliyetleri yürütülmelidir.

ARTICLE HISTORY

Received :11.01.2022
Accepted :19.02.2022
Published :30.03.2022

KEYWORDS

COVID-19, Education,
College students, Family,
Social work.

MAKALE TARİHİ

Geliş :11.01.2022
Kabul :19.02.2022
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELER

COVID-19, Eğitim,
Üniversite öğrencileri,
Aile, Sosyal hizmet

¹ Arş. Gör. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ayseyma1992@yandex.com,

GİRİŞ

İlk olarak Çin’de ortaya çıkan ve kısa bir sürede tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 virüsü 2020 yılının ve devam eden birkaç yılın en önemli gündemini oluşturmuştur. 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü COVID-19 virüsü nedeniyle küresel pandemi ilan etmiştir. Pandeminin ilanı ile birlikte birçok ülke acil durum ilan etmiş ve enfekte olanlara, temaslılara ya da yakalandığı takdirde hastalığı ağır geçireceği tahmin edilen kişilere yönelik karantina uygulamaları başlatılmıştır. Pandemi sebebiyle dünya çapında toplam 5 milyon 705 bin insan hayatını kaybetmiştir (WHO, 2022). Pandemi sebebiyle küresel çapta ekonomik (Ozili ve Arun, 2020) ve sosyal hayatta (Singh ve Singh, 2020) yaşanan birçok değişimin yanı sıra okul öncesi, ilköğretim, üniversite ve lisansüstü öğrencilerin eğitim hayatında da bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO] (2020) raporuna göre pandemi nedeniyle dünya genelinde 129 ülkede 1 milyardan fazla öğrencinin eğitim hayatı sekteye uğramıştır. Dünya çapında birçok üniversite, çevrimiçi platformlar aracılığıyla acil uzaktan öğretime [Emergency Remote Teaching-ERT] geçmiş ve bu durum üniversite öğrencileri arasında daha fazla endişe oluşturmuştur (Sundarasan vd., 2020: 2). Özellikle geri bırakılmış ve gelişmekte olan ülkelerde, her öğrencinin uzaktan eğitime katılmak için kullanabileceği teknolojik gereçlere sahip olmaması, bu ülkelerdeki mevcut internet altyapısı ve erişimi sorunları büyük bir fırsat eşitsizliği doğurmuş, hem öğrenciler hem de öğretmenler ve öğretim elemanlarının kaygılanmasına sebebiyet vermiştir.

Pandeminin ilanı ve artan vakalar ile birlikte uzaktan eğitim uygulamasına geçen ülkelere olan Türkiye Cumhuriyeti de seyahat kısıtlamalarının, sosyal mesafe ve sosyal izolasyon uygulamalarının ve kapanmaların yanı sıra uzaktan eğitim modelini uygulamak zorunda kalmıştır. Üniversiteler önce üç haftalığına eğitime ara vermiş, ikinci haftada ise uzaktan eğitime geçileceği duyurulmuştur. Sağlık tedbirleri kapsamında üniversitelerde öğrenim görmekte olan öğrencilerden öğrenci yurtlarını boşaltmaları istenmiş ve birçok üniversite öğrencisi memleketlerine ya da ailelerinin yanına dönmek zorunda kalmıştır. Yükseköğretim Kurumu (2020) yayınladığı “Küresel Salgında Yeni Normalleşme Süreci” isimli kılavuzunda, derslerin nasıl işleneceğinden, öğretim elemanlarına verilecek uzaktan eğitim eğitimlerine, ölçme değerlendirme uygulamalarına, uygulamalı derslerin işleniş biçimine vb. kadar birçok konuda uyulması gereken hususları ifade ederek, ders döneminin herhangi bir aksaklık olmadan ilerlemesini amaçlamıştır.

Uzaktan eğitim, eğitim sürecinde öğrenen ile öğrenme kaynakları arasında mekân ve zaman farklılığı bulunmasıdır (Bozkurt ve Sharma, 2020). Farklı konular ve disiplinler hakkında bilgi sahibi olma, ömür boyu öğrenme idealini gerçekleştirme, zaman ve para kaynaklarından tasarruf etme isteği insanları uzaktan eğitime yönlendirmektedir (Yolcu, 2020: 238). Uzaktan eğitim her ne kadar zamandan ve mekândan bağımsız öğrenme, ulaşım barınma ve gıda masraflarından tasarruf açısından avantajlı olsa da bazı zorlukları bulunmaktadır. Bu zorluklardan bir kısmı; öğrencilerin canlı gerçekleştirilen uzaktan derslere katılımının düşük olması, öğretim elemanı veya öğretmen ile öğrenci arasındaki yüz yüze iletişim eksikliği, öğrencilerin derslere hazırlıklı olarak gelmemesi ve öğretim elemanı veya öğretmenlerin öğrencileri derse katmak için çok fazla çaba sarf etmesinin gerekmesidir (Gürer, Tekinarslan ve Yavuzalp, 2016: 63-66). Bu zorlukların her ne kadar yalnızca öğretim elemanları açısından deneyimlendiği düşünülse de, aslında ders işlenişinde öğretim elemanının yaşadığı her bir sorun öğrenciyi, öğrencinin öğrenmesini ve ilgi düzeyini de olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla uzaktan eğitim ile ilgili süreçlerde yaşanan zorluklar ve teknik aksaklıkların öğrencilerin ve öğretim elemanlarının psikososyal sağlıkları ve yaşam kaliteleri açısından da önem arz etmektedir. Özellikle kariyer ve iş planlaması döneminde olup, bu süreçte yoğun stres yaşayabilen, farklı bir şehirde fiziksel olarak ailesinden bağımsız yaşarken tekrar aile yanına dönmek zorunda kalan üniversite öğrencileri açısından bahsi geçen zorlukların diğer eğitim basamaklarındaki öğrencilerden daha farklı olduğu aşikârdır.

Üniversite öğrencileri, yetişkinliğe geçişlerle ilgili zorluklar ve yaşadıkları ekonomik ve maddi zorluklar göz önüne alındığında, ruh sağlığı sorunları için savunmasız bir nüfusturlar (Auerbach vd., 2018). Genç olmalarına ve koronavirüs enfeksiyonu açısından risk altında olan

gruplara dâhil olmamalarına rağmen öğrenciler COVID-19 pandemisinin dramatik etkilerini yaşayan ve yaşamaya devam eden bir nüfus grubudur. Bu durum öğrencilerin günlük yaşamlarına ve yakın ve uzak geleceğine ilişkin beklentilerinde büyük değişiklikler oluşturmuştur (Aristovnik vd., 2020: 2).

Üniversite öğrencilerinin en önemli üç endişe kaynağının akademik performans, başarılı olma baskısı ve mezuniyet sonrası planlar olduğu (Beiter vd., 2015: 90) düşünüldüğünde endişe kaynakları içerisinde pandemi ile gelen ekonomik ve sosyal hayattaki zorlukların ve uzaktan eğitim sürecinin de eklendiği bir gerçektir. Özellikle saha çalışması bulunan bazı bölümlerde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin pandemi nedeniyle saha çalışmaları yapamaması ya da saha çalışmalarına kısıtlı bir şekilde katılabilmesi öğrencilerde endişeye ve ümitsizliğe yol açmıştır (Bugis, 2020: 25-26).

Pandemi, üniversite öğrencilerinin eğitim hayatını olduğu kadar sosyal hayatını ve psikolojik sağlığını da etkilemiştir. Sundarasen vd. (2020) pandeminin Malezyalı üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerini incelediği araştırmada pandemi sürecinde yalnız kalan öğrencilerin, aileleri ve arkadaşlarıyla kalanlara göre daha yüksek kaygı düzeyine sahip olduğunu bulmuştur. Aynı zamanda karantina koşullarının üniversite öğrencilerinin ve ailelerinin depresyon düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğuna ilişkin çalışma da bulunmaktadır (Mechili vd., 2021: 318). Bu araştırma sonuçları pandemi sürecinde sosyal ve psikolojik desteğin üniversite öğrencileri açısından önemini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı; lisans öğrenimlerini ailelerinden uzakta yapmakta iken pandemi nedeniyle ailelerinin yanına dönen üniversite öğrencilerinin hem pandemi koşulları sebebiyle hem de ailelerinin yanına dönmesi ile karşılaştıkları zorlukları ve sorunları ortaya koymaktır. Amaca uygun olarak araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır. Birincisi, üniversite öğrencileri pandemiden nasıl etkilenmişlerdir? İkincisi, üniversite öğrencileri pandemi sebebiyle aile yanına dönmek ve tekrar aile ile yaşamak konusunda neler hissetmiş ve neler deneyimlemiştir?

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu, katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, okudukları bölümler gibi demografik bilgilerini ele alan kapalı uçlu soruların dışında 9 açık uçlu soru içermektedir. Bu sorular: 1) Pandemi hayatınızı genel olarak nasıl etkiledi?, 2) Pandemiden önceki siz ile pandemiden sonraki siz arasında nasıl bir kıyaslama yaparsınız?, 3) Genel olarak kendinizi sosyal, psikolojik ve fiziksel açıdan nasıl hissediyorsunuz?, 4) Tekrar ailenizle yaşamaya alışma süreci nasıl gelişti?, 5) Yeniden aile yanında yaşamamanın ne gibi avantajları oldu?, 6) Yeniden aile yanında yaşamamanın ne gibi dezavantajları oldu?, 7) Sizin ailenizle yaşamaya başlamanız sizce ailenize ne hissettiriyor?, 8) Ailenizle yaşıyor olmanız bağımsızlığınızı ve aldığınız kararları nasıl etkiliyor?, 9) Üniversite hayatınızla ilgili en çok neleri özlediniz?

1. YÖNTEM

Bu araştırmada; "araştırmacıların kendi doğal ortamlarındaki şeyleri insanların olaylara verdikleri anlam açısından anlamlandırmaya çalışması ve yorumlaması" (Denzin ve Lincoln, 2011) olarak tanımlanan ve "katılımcıların seslerini, araştırmacının derin düşüncelerini, problemin kompleks bir açıklama ve yorumlamasını ve literatüre katkısını veya değişim çağrısını" (Creswell, 2013) içeren nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada fenomenoloji (olgubilim) deseninden yararlanılmıştır. Fenomenoloji (olgubilim), yaşanan deneyimin özünü ve anlamını, bireylerin varoluş algılarını tespit etmeye çalışan, bireylerin gündelik yaşamış deneyimlerine odaklanan bir yöntemdir (Krysiak ve Finn, 2015: 210-211). Araştırmanın fenomenoloji deseninde hazırlanmasının sebebi araştırmanın konusu gereği üniversite öğrencilerinin pandemi ve aile yanına dönüş deneyimlerinin incelenmek istenmesidir. Araştırmada nitel veri toplama yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme; araştırma konusunun tüm boyutlarını içeren, cevaplara genellikle açık uçlu sorular yoluyla ulaşmayı hedefleyen, verilerin yüz yüze toplanmasına imkân sunan bir tekniktir (Tekin, 2006: 101). Derinlemesine görüşme tekniği ile katılımcıların motivasyonları, inançları, tutumları ve hisleri ortaya çıkarılabilmektedir (Kırcova ve Köse, 2017:

58). Katılımcılarla görüşme süreci başlamadan önce, kapsamlı bir literatür çalışması yapılmış, görüşme soruları belirlenmiş, 5 öğrenci ile pilot çalışma yapıldıktan sonra sorular ihtiyaca göre güncellenmiştir. Pilot çalışma; soruların anlaşılabilirliğini, uygun sıralanmışlığını ve amaca uygunluğunu test etmek amacıyla yapılmıştır. Etik kurul onayının da alınması ile birlikte katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin hemen öncesinde katılımcılara bilgilendirilmiş onam okunmuş ve araştırmaya katılım onayları sözlü olarak alınmıştır.

1.1 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu COVID-19 pandemisi nedeniyle yeniden ailesi ile yaşamaya başlayan 14 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilmesi istenen bilgiler katılımcıların pandemi ve aile yanına dönüş deneyimlerine ilişkin olduğundan, katılımcıların okumakta oldukları bölüm, yaş ve cinsiyetlerinin eşit sayıda temsil edilmesi bir önem arz etmemektedir. Katılımcılara amaçlı örneklem yöntemi içinde yer alan ölçüt örnekleme yöntemi ile ulaşılmış ve görüşmelere veriler doyuma ulaşana kadar devam edilmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemi araştırmacının, belirlenen kısıtları taşıyan tüm vakaları örnekleme dâhil ettiği (Patton, 1990: 176) ve fenomenolojik (olgubilimsel) çalışmalarda araştırmacıya incelenen fenomenin geçerli bir portresini çizmesi bakımından tercih edilen bir örnekleme yöntemidir (Polat, 2012: 70). Bu araştırmada yer alan katılımcılara ulaşımda kullanılan ölçütler şunlardır:

- Katılımcının pandemi öncesinde ailesinden farklı bir şehirde ve ayrı bir evde veya öğrenci yurdunda yaşıyor olması,
- Katılımcının pandemi sebebiyle ailesinin yanında bir süre yaşamış ya da hâlihazırda ailesinin yanında yaşıyor olması,
- Katılımcının lisans öğrencisi olması.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların yaşları 19 ila 26 arasında değişmektedir. Katılımcıların on biri pandemi öncesinde eğitim almakta olduğu üniversitenin bulunduğu ilde bir yurttan kaldığını, biri öğrenci evinde kaldığını, ikisi ise kendi evinde tek yaşadığını belirtmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Gördüğü Bölüm	Pandemi Öncesinde Yaşadığı Yer	Pandemi Sürecinde Kimlerle Yaşadığı
K1	Erkek	23	Sosyal Hizmet	Kendi Evinde-Tek	Anne, Baba, Kardeş, Babaanne
K2	Kadın	26	Sosyal Hizmet	Öğrenci Evi	Anne, Baba ve Yalnız
K3	Kadın	21	Sosyal Hizmet	Yurt	Anne, Baba ve Abla, Enişte
K4	Kadın	21	Sosyal Hizmet	Yurt	Anne, Yeğen
K5	Kadın	22	Çevre Mühendisliği	Yurt	Anne, Baba, Dede
K6	Kadın	21	Türkçe Öğretmenliği	Yurt	Anne, Baba, Kardeş
K7	Kadın	22	Uluslararası İlişkiler	Yurt	Anne, Baba, Kardeşler
K8	Kadın	21	Türkçe Öğretmenliği	Yurt	Anne, Baba, Kardeş
K9	Erkek	19	Sosyal Hizmet	Yurt	Teyze, Dede, Anneanne ve Anne, Baba, Kardeş
K10	Kadın	19	Sosyal Hizmet	Yurt	Anne, Baba, Kardeşler, Dede
K11	Kadın	20	Sosyal Hizmet	Yurt	Anne, Baba, Kardeş
K12	Kadın	22	Türkçe Öğretmenliği	Yurt	Anne, Baba, Kardeş
K13	Erkek	23	Hukuk	Kendi Evinde- Tek	Anne, Baba, Kardeş
K14	Kadın	23	Beslenme ve Diyetetik	Yurt	Anne, Baba, Kardeşler

1.2. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacının hazırladığı yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme sayesinde açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesi sağlanmıştır (Kümbetoğlu, 2005). Katılımcılara 4 tanesi demografik, 9 tanesi açık uçlu görüşme soruları olmak üzere toplamda 13 soru yöneltilmiştir. Açık uçlu soruların bir kısmı katılımcıların pandemiden nasıl etkilendiklerine, bir kısmı da katılımcıların yeniden aile ile yaşamak zorunda kalmalarının katılımcılar üzerindeki etkilerine ilişkin sorulardır.

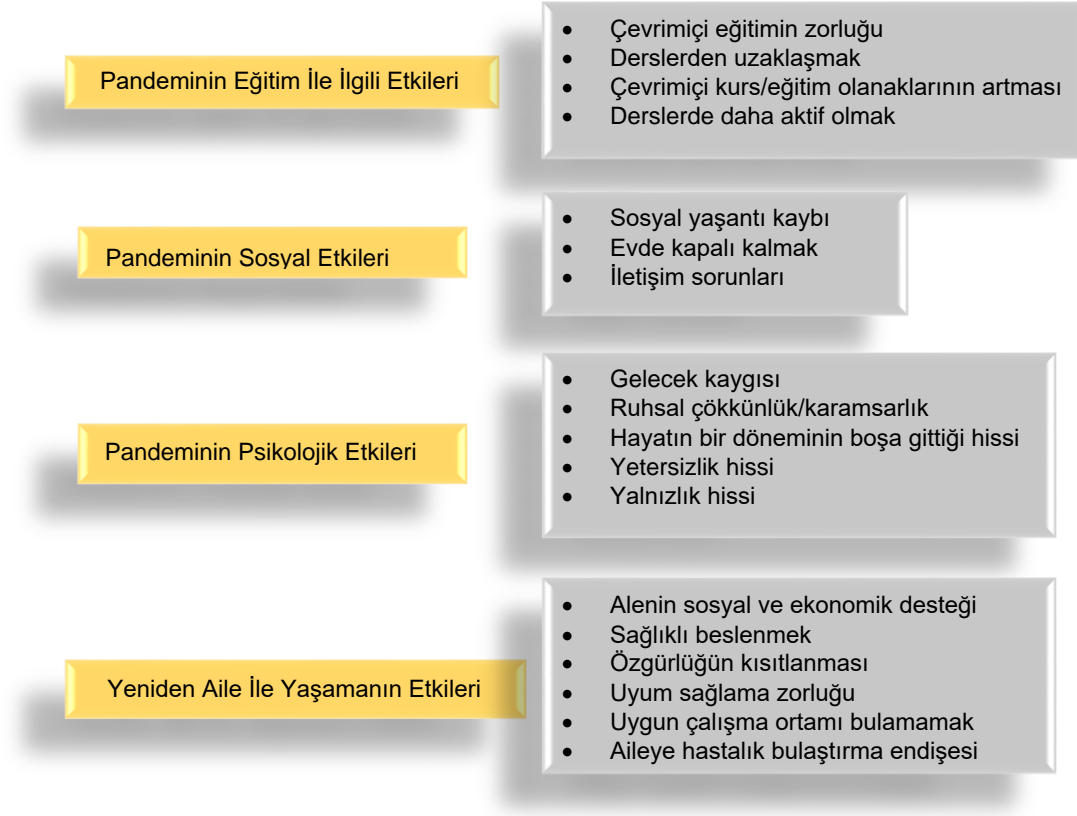
1.3. Veri Toplama Süreci ve Analizi

Araştırma verileri etik kurul onayının alınmasının ardından 2021 yılının Nisan ve Kasım aylarında toplamda 14 katılımcı ile yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda toplanmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiş, araştırma katılmaları ve görüşme süresince seslerinin kayıt altına alınması hususunda onayları alınmıştır. Pandemi nedeniyle görüşmeler ZOOM programı aracılığıyla görüntülü ve sesli olarak yapılmış olup, görüşmeler her bir katılımcı ile ortalama 40 dakika sürmüştür. Araştırmacı, geçmiş araştırma deneyimleri sonucunda sosyal bilimler alanında bir çalışmanın uygulanması ve yayınlanmasının en az 1 yıl alacağını, zaman zaman ses kayıtlarını yeniden dinleme ihtiyacı olabileceğini düşünmüş ve görüşmenin başında katılımcılara, elde edilen verilerin 1 yıl süre ile saklanacağını, ardından silineceğini, araştırma dışında kesinlikle kullanılmayacağını belirtilmiş ve onaylarını almıştır. Bunun yanı sıra, katılımcılarla yapılan görüşmelerin hemen ardından görüntü kayıtları silinmiş, yalnızca ses kayıtları saklanmış ve bu durum görüşme öncesinde katılımcılara bildirilmiştir. Verilerin yorumlanması sürecinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Verilerin analizi; ilk olarak veriyi kavramlar halinde düzenleme, ikinci olarak hikâyeyi geliştirme ve son olarak sonuçları doğrularak kesinliği artırma (Krysiak ve Finn, 2015: 215-221) olmak üzere üç adımda uygulanmıştır. İlk olarak her bir katılımcı "katılımcı" kelimesinin baş harfinden esinlenilerek K1, K2... olarak kodlanmıştır. Katılımcıların görüşmede bahsettikleri il ve ilçe isimleri "X şehri" ve "X ilçesi" olarak kimliklerinin gizli kalabilmesi amacıyla gizlenmiştir. Toplanan verilerin analiz aşamasında öncelikli olarak, gerçekleştirilen görüşmeler yazıya geçirilmiş, gözlem ve saha notları da dâhil olmak üzere tüm veriler detaylıca tekrar tekrar okunmuştur. Veri içindeki kavramlar belirlenmiş ve kategorilere ayrılmıştır. Katılımcıların her bir soruya verdikleri cevaplar okunmuş, her soruya bir kod verilmiştir. Oluşturulan kodların ışığında, verileri genel düzeyde açıklayabilen temalar bulunmuştur. Kodlar ve temalar düzenlenerek elde edilen bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Bulgular 4 ana tema çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bunlar; pandeminin eğitim ile ilgili etkileri, pandeminin sosyal etkileri, pandeminin psikolojik etkileri ve yeniden aile ile yaşamının etkileridir.

2. BULGULAR

Yapılan analiz sonucunda araştırmacının bulguları 4 ana tema ve 18 alt tema çerçevesinde yapılandırılmıştır. Ana temalar; pandeminin eğitim ile ilgili etkileri, pandeminin sosyal etkileri, pandeminin psikolojik etkileri, yeniden aile ile yaşamının avantajları ve yeniden aile ile yaşamının dezavantajlarıdır. Şekil 1'de analiz sonucunda elde edilen tema ve alt temalara yer verilmiştir.

Şekil 1. Tema ve Alt Temalar

2.1. Eğitim ile İlgili Bulgular

Katılımcılar pandeminin eğitim ile ilgili etkileri konusunda; çevrimiçi eğitimin zorluğu, derslerden uzaklaşmak, derslerde daha aktif olmak, çevrimiçi kurs/eğitim olanaklarının artması gibi etkilere değinmiştir.

Bir öğrenci çevrimiçi eğitimin zorluğunu, öğretim elemanları ve diğer öğrenciler ile etkileşimin önemiyle ifade etmiştir:

“Dersleri özlüyorum tabii. Çünkü böyle yani... O zaman mesela arkadaşlarının yüzünü görebiliyorsun, hocanın yüzünü görebiliyorsun. Şimdi öğrenciler açmayınca hocalar da açmamaya başladı kamerayı. Hoca da açmıyor, hocayı görmüyorsun. E sen şey yapamıyorsun, sen ekrana bakıyorsun o ekrana bakıyor. Kimse kimseyi görmüyor. Ya o açıdan ben yüz yüze dersleri gerçekten özledim. O zaman çünkü bir etkileşim içinde oluyorsun. (K2)

Bir başka öğrenci ise pandemi sürecinde derslerden uzaklaştığını ve çevrimiçi derslere uyum sağlamada güçlük çektiğini belirtmiştir:

“Pandemi ilan edilince 3 hafta tatil oldu, o 3 hafta hiçbir şey yapmadık, koştuk okuldan. Pandeminin ilanıyla birlikte herkes memleketine dağıldı ben dâhil. O tam vize döneminde, çok sıkı ders çalışmamız gereken dönemde bir anda okuldan ve derslerden uzak kaldık. (..)Tatil moduna girdik bir anda, sanki hiç geri dönmeyecekmiş gibi. Ondan sonra bir anda tekrar derslerin bastırmasına ben adapte olamadım.” (K13)

Pandeminin eğitime olumsuz etkilerinin yanı sıra, pandeminin derslerdeki aktifliği artırması ve çevrimiçi kurs olanaklarının artması gibi olumlu yansımalarının da olduğunu düşünen iki öğrenci şu yorumlarda bulunmuştur:

“Okul hayatımdan örnek verecek olursam derslere katılımım daha azdı. Söz alıp konuşmak gibi örneğin. Ama şu an çok kolay görüntü açmıyoruz. Sadece ses açıyoruz derslerde de. Kendimi daha iyi ifade edebildiğimi düşünüyorum. Daha açıkça fikrimi söyleyebildiğimi düşünüyorum.” (K4)

"Pandemi nedeniyle okuldan uzaklaşmanın artısı olarak birçok programa katıldım, workshoplara katıldım. O şekilde ulaşılabilirliği benim açımdan çok daha iyi oldu çünkü yani okuldayken şöyleydi... Bir de yurttan o kadar internet de çekmiyordu. Orada katılmam zaten imkansız olur ki o zaman zaten bu kadar online eğitimler de çok yaygın da değildi." (K3)

2.2. Sosyal Yaşam ile İlgili Bulgular

Katılımcılar pandeminin sosyal etkileri konusunda; sosyal yaşantı kaybı, evde kapalı kalmak ve iletişim sorunları gibi etkilere değinmiştir. Pandeminin sosyal hayata ve ilişkilere olan etkileri ile ilgili olarak katılımcıların birkaçının görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

Pandemi nedeniyle iki öğrenci, sosyal ilişkilerinde kayıp ya da azalma yaşadığını ve planladığı sosyal aktiviteleri gerçekleştiremediğini belirtmiştir:

"Pandemide de arkadaşlarımla hep uzaktan, sosyal medya üzerinden görüştük. Çünkü sokağa çıkma yaşamımız vardı. Kötü bir şey olmadı ama görüşemedik, etkinlikler yapamadık, fiziksel bir etkileşime giremedik." (K11)

"Çok planımız vardı. Zaten dediğim gibi ilk geldiğim sene çok fazla kulüplere katılmıştım ve çok aktif kulüplerdi. Özellikle şeye çok üzül müştüm, oda arkadaşlarımla kampa gidecektik X ilçesine. Tarihine kadar belliydi, hatta ücretler alınmaya başlamıştı bile. Sonra o gideceğimiz tarih geldiğinde çok üzül müştüm şimdi biz kampa olabiliydik diye." (K10)

Bir öğrenci pandemi döneminde uzun süre evde kapalı kalmanın kendini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir:

"Aşırı olumsuz etkilendim tabi ki. Çünkü yani hem çok evde kalıyorum sürekli dışarı çıkmıyorum falan. Arkadaşlarımdan ayırırım, hani hep birlikteydik o zamanlar. Ve şimdi böyle birden ailemin yanına gelip eve kapanmak gerçekten çok kötü hissettiriyor ya. Dışarı çıkamıyorum. (...) Evdeyim sürekli sadece arkadaşlarımla görüntülü konuşuyoruz. İşte eskileri öyle konuşuyoruz. Önceden hani en azından dışarı çıkıyorum kafam bir şekilde dağılıyor falan ama şu an aynı yani dört duvar arasındayım sonuç olarak o yüzden hani dışarı çıkıp kafamı dağıtabileceğim bir yer yok. Hani sürekli aynı duyguları hissediyorum o yüzden kötü hissediyorum ya sonuç olarak." (K7)

Bir öğrenci ise pandeminin iletişim sorunlarına neden olduğunu ifade etmiştir:

"Sosyal hayattan uzak kalmak çok etkileyici oluyor. Çünkü yeri geliyor ailemiz dışında hiç kimse ile görüşemiyoruz anca arkadaşlarla mesajlaşma yoluyla iletişim kurabiliyoruz o açıdan da biraz iletişimsel problemler de yaşanıyor. Mesela derslere katılırken ya da mesela şu an staj yapıyorum heyecan seviyemin arttığını düşünüyorum. Konuşacağım esnada yani normalde hiç heyecanlanmayacağım kadar heyecanlandığımı bazen fark ediyorum. Çünkü insanlarla o kadar çok aslında iletişimden uzak kalıyoruz ki, telefonda bir ses olarak çoğunlukla birbirimizi görüyoruz. O yüz ifadelerini görememek..." (K6)

2.3. Psikolojik Etkiler ile İlgili Bulgular

Katılımcılar pandeminin psikolojik etkileri konusunda; gelecek kaygısı, ruhsal çökkünlük/karamsarlık, hayatın bir döneminin boşa gittiği hissi, yetersizlik hissi, yalnızlık hissi ve farkındalık kazanmak gibi etkilere değinmiştir. Pandeminin katılımcıların ruh durumlarına ve hislerine etkileri ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

Bir öğrenci pandeminin işsizlik sorununu derinleştirdiğini ve bu nedenle mezun olduktan sonra iş bulup bulamayacağı ile ilgili endişe taşıdığını söylemiştir:

"Pandemi bende anksiyete oluşturmadı diyemem ama çok da fazla etkisi olmadı. Sonuçta bir sene sonra mezun oluyorum. E, bu pandemi sürecinde işsizlik oranı daha fazla arttı. İşten çıkarmalar fazlalaştı o yüzden bu açıdan endişeleniyorum. Acaba nasıl olacak, iş bulabilecek miyim? İstihdamı zaten görüyoruz. O yüzden biraz endişeliyim." (K4)

Bir öğrenci pandemiden önceki durumu ile pandemiden sonraki durumunu kıyaslamış ve karamsar hissettiğini belirtmiştir:

"Ben çok dışarı dönüktüm ve sosyaldim. Mutluydum. Şimdi bir o kadar mutsuz, karamsar bir de gelecek kaygısı o iş stresi falan da olunca gerçekten baya elzem bir durumum var şu anda açıkçası ya." (K7)

Bir öğrenci elinde olmayan sebeplerden dolayı hayatının bir bölümünün yok oluşunu şöyle ifade etmiştir:

“Üniversiteye hiç dönemeden mezun olacak olmak bazen hüzün bazen kızgınlık hissettiriyor. Benim en güzel zamanlarım çalınmış gibi hissediyorum bazen. Benim etkim dışında yani ben dâhil olamadan...” (K6)

Pandemi sürecinde, evde nasıl daha iyi bir yaşam sürülebileceği konusunda sosyal medyada birçok paylaşım yapılmıştır. Bir öğrenci bu paylaşımların kendisini yetersiz hissettirdiğini belirtmiştir:

“Bazen kendimi çok yetersiz hissettim. Çünkü sosyal medya o kadar şeydi ki yani... Herkes evinde saten gecelikler giyiyor, herkes evde çok süslü. E, ben kendime bakıyorum pijama giyiyorum (gülüyor). Yani hiç kimse mi pijama giymiyor? Herkes spor yapıyor, yoga yapıyor, ekmek yapıyor. Ben durup dedim ki, hiçbir şey yapmamam problem mi acaba şu anda benim hani bir şeyler yapmak zorundayım gibi hissettim.” (K1)

Bir öğrenci pandemi sürecinde kendisini yalnız hissettiğini ifade etmiştir:

“Kendimi aslında yalnız hissediyorum özellikle bu dönemde. Özellikle hatta 1-2 aydır böyle. Yalnız hissediyorum ya” (ağlıyor). (K7)

Pandeminin yukarıdaki olumsuz psikolojik etkilerinin yanı sıra bir öğrenci bu süreçte farkındalık kazandığını söylemiştir:

“Pandemiden önce birinci sınıftaydım ben ve birinci dönemi yüz yüze geçirmiştik. İkinci dönemde pandemi oldu ve kendimi sosyal anlamda çok yeterli görmediğimi anladım. Böyle yapamadığım şeylerin bir pişmanlığı oldu. Şuan onları yapıyorum yani bir şeyleri ertelememeye başladım. En önemli değişiklik bu oldu çünkü her an her şey olabilir diyerek, hani sonra yaparım dediğim şeyleri ertelememeye başladım.” (K11)

2.4. Yeniden Aile Yanında Yaşama ile İlgili Bulgular

Katılımcılar yeniden aile ile yaşamanın etkileri konusunda alenin sosyal ve ekonomik desteği, sağlıklı beslenmek gibi olumlu etkilere; özgürlüğün kısıtlanması, uyum sağlama zorluğu, uygun çalışma ortamı bulamamak ve aileye hastalık bulaştırma endişesi gibi olumsuz etkilere değinmiştir.

Pandemi sürecinde öğrenciler için yurt veya ev kirası ödememek, kendi bütçelerinden alışveriş yapmamak maddi bir kazanım; zor durumlarda ailelerinin yanında olduklarını bilmek ise sosyal bir kazanım olmuştur. Bu durumu öğrenciler şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Maddi olarak çok büyük bir avantaj. Çünkü market alışverişine kadar her şeyi babam yapıp getiriyor eve. Bu inanılmaz büyük bir avantaj çünkü ben son 6 ayda çok zorlandım X ilçesinde. İşim yok gücüm yok, para sadece ailemden gelenler ve zorlanıyorum ister istemez.” (K1)

“Şöyle, yurttta olduğunuzda her işimizi kendimiz halletmek zorundayız. En basiti markete gidip su alınacaksa o an bizim yapmamız gerekiyor. Ya da hasta olduğumuzda hastaneye tek başına gitmemiz gerekiyor. Bir evrak lazım olduğunda, kargoya verilmesi gereken bir şey olduğunda hep tek başımızayız. Arkadaşlarımız var tabii ama bir destek olarak aile gibi olmuyor hiçbir zaman. Ama ailede o var hani şunu da alır mısın, şunu sen yapar mısın dediğimizde birbirimize iş paylaşımı yapabiliyoruz.” (K6)

“Kendimi hep güvende hissediyorum en azından yani. Dün akşam hastalandım mesela, evet korktum ama hiç panik olmadım çünkü biliyorum yani annem babam burada, bana bakacaklar bir şekilde. Beni kurtarırlar yani.” (K1)

Bir öğrenci ailesinin yanına dönünce sağlıklı beslenmeye başladığını ifade etmiştir:

“Avantajı sağlıklı beslenmeye başlamam olabilir. Beni daha sağlıklı beslenmeye, daha düzenli yaşamaya itti.” (K12)

Öğrenciler aileleri yanına döndüklerinden itibaren kurallara uyma zorunlulukları olduğunu, aileleri tarafından bireysel alanlarına müdahale edildiğini, baskı altında hissetmeye başladıklarını, dolayısıyla özgürlüklerinin kısıtlandığını söylemişlerdir. Buna yönelik öğrenciler yaşadıkları durumu şu şekilde özetlemiştir:

“İstediğim bir yere gideceğim zaman söylüyorum hani buraya gideceğim ya da ben buraya gidebilir miyim? Yani bir izin alma şeyi var. Ama eve gelmeden önce şöyle söyleyeyim, yurttayken, zaten gidebiliyordum. Yani kimseden izin almak gibi bir durumum yoktu. Yine arıyordum ama yine de bir karışma durumu olmuyordu, zaten oradayım işi vardır diye görülüyordu. İzin almada biraz sıkıntı oluyor evet. Yani her zaman dışarı mı çıkılır, virüs zamanı falan. Evde böyle oluyor.” (K4)

“Akşam yemeği saati, sabah kahvaltı çok sorun olmuyor genelde çalışan ya da dersi olan kendi istediği saatte de yiyor ama akşam yemeğini genelde uydurmak zorundayız hani aynı saatlerde yiyoruz genelde. O an acıkmasan da yemen lazım ya da canın istediği kadar yemelisin. Gece yatma saati yine... 12.00-12.30 gibi yatman uyuman lazım gibi. Yani dışarı çıkacaksan akşam saati yemek vaktine kadar ayarlamaya çalışıyorum.” (K6)

“Müdahale çok vardı. Bir şey yapıyorsunuz hani müdahale ediliyor. “Öyle yapma, şöyle yapma!” Sürekli göz önünde olmak çok olumsuz bir faktördü. Mesela bir tane derse girmiyordum diyelim, dersi sonra online dinliyorum, ailemin nasıl çalışma tekniğim olduğundan haberleri olmadığı için mesela müdahale ediyorlar. ‘Niye girmedin, niye boş duruyorsun?’ falan diye.” (K13)

Öğrenciler üniversite için gittiği şehirden dönüp, pandemi nedeniyle tekrar ailesinin yanında yaşamaya, ailesinin tavırlarına ve ev düzenine uyum sağlayamadığını belirtmiştir:

“Genelde eve ilk valizle döndüğüm zaman valizi yerleştiremiyorum. Orada (yurtta) çok kendime ait alan olarak alıştığım için, kendi kararlarımı verebileceği için evde bunda zorlandım. Şöyle, onların (ailemin) söylediği davranışlar bana çok ters gelmeye başladı, doğru bir şey söyleseler bile. İşte örneğin odanda şunu şuradan şuraya koy gibi bir şey söyleseler bile o böyle bana dokunur oldu. Mesela örneğin kıyafetlerimi katlayıp onları yerleştirse bile bu benim düzenime uygun değil ya da ben alıp tekrar yerleştiriyorum.” (K3)

“Gitmeden önce şöyle bir Tweet görmüştüm: Ailenin evinden bir defa çıktığında, orası bir daha asla senin evin olmaz gibi. Gerçekten öyleymiş. Bir kere geldim buraya (yurttan bahsediyor), burası 4 kişi aynı odadayız, evde de çok odam yoktu ama yine de kendimi gitmem gerekiyormuş gibi hissettim. Gideceksin, idare et diye dayandım yani.” (K10)

Bir öğrenci çevrimiçi eğitimin çalışma düzenini bozduğunu ve aile evinde uygun bir çalışma ortamının olmadığını belirtmiştir:

“Çalışma düzenim çok değişti her şeyden önce. Normalde not üzerinde çalışırdık ama artık her şey elektronik ortamda ve ben çok sevmiyorum. Teknoloji ile çok haşır neşir bir insan değilim. Çalışma ortamı olarak olumsuz etkilendim. Onun dışında çalışma düzeni olarak da aynı şekilde. Yurtta kalırken kendi masamız vs. vardı. Aile evinde ablamlarla aynı odayı paylaşıyorum ve bir masa var. O nedenle çalışma ortamı açısından etkilendim.” (K14)

Bir öğrenci akrabalarını ziyaret ederken onlara virüs bulaştırma endişesi yaşadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Dedem ile ninemin yanına gittiğimde onlara hastalık götürür müyüm diye korktum. Sadece teyzem ile ben markete gidiyordum. Hasta olduk mu olmadık mı? İlk dönem tabii bir belirsizlik... Dedem ve nenemi hasta eder miyim şeyi vardı.” (K9)

3. TARTIŞMA

COVID-19 pandemisi nedeniyle üniversitelerin uzaktan eğitime geçmesine bağlı olarak, üniversite eğitimleri sürecinde yeniden aileleri ile yaşamaya başlayan lisans öğrencilerinin pandemi koşulları ve yeniden aile ile yaşama durumu ile ilgili deneyimlerini ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada toplamda 14 lisans öğrencisi ile görüşülmüş ve katılımcılardan toplanan veriler ile çeşitli temalara ulaşılmıştır.

İlk tema pandeminin eğitim ile ilgili etkileridir. Katılımcılar bu tema altında çevrimiçi eğitimin zorluğu, derslerden uzaklaşmak, derslerde daha aktif olmak, çevrimiçi kurs/eğitim olanaklarının artması gibi unsurlara değinmiştir. Japoncada “kiki” kelimesi hem kriz hem de fırsat anlamına gelmektedir. Aslında her krizin içinden bir fırsat bulmak ve krizi lehe çevirmek mümkün olabilmektedir. Bulgularda da görüldüğü üzere pandemi bazı katılımcılar üzerinde hem kriz hem de fırsat etkisi yaratmıştır. Nitekim, bazı öğrencilerin uzaktan eğitimin görüntü olmaksızın derse katılabilme, fiziksel olarak mekân değiştirmek zorunda kalmadan çeşitli eğitim ve dersleri uzaktan dinleyebilme avantajına sığınarak süreci kendi lehlerine yönettiğini;

uzaktan eğitimin avantaj olarak görülen bu yanlarının ise bazı öğrencilerin derse odaklanmasını zorlaştırdığını, özellikle teknolojik araçlara ve internete erişim olanakları kısıtlı olan öğrencilerin derslere katılmakta zorluk yaşadığını göstermektedir. Pandeminin başından beri ülkemizde ve dünyanın çeşitli ülkelerinde üniversiteler normalden çok uzun bir süredir uzaktan eğitimi sürdürmektedir. Böylesine uzun süreli bir kapanma sürecinin ve uzaktan eğitimin belirsizlik duygusunu tetiklemesi ve üniversite öğrencileri arasında kalıcı zihinsel sağlık sorunlarına yol açması muhtemeldir (Islam vd., 2020). Bunun yanı sıra çevrimiçi (uzaktan) eğitimin öğrencilerin başarısını doğrudan etkileyebilecek internete erişimin olmaması ya kısıtlı internet erişimi olması, öğretim elemanı ile yüz yüze iletişim eksikliğinden öğrenmenin güçleşmesi gibi zorlukları bulunmakla birlikte çevrimiçi eğitimi yüz yüze eğitime göre daha motive edici bulan öğrenciler de vardır (Adnan ve Anwar, 2020: 47-50). Selçuk vd., (2021) pandemi sürecinde uzaktan eğitim alan öğrencilerin, çevrimiçi eğitim için gerekli olan tablet ve bilgisayarlara ulaşmada sorun yaşama, internette fazla vakit geçirme, teorik ve uygulamalı derslerin işlenişinin zorlaşması gibi sorunlar yaşadığını ve yüz yüze eğitime geçmek istediklerini belirtmiştir. Karadağ ve Yücel (2020) üniversite öğrencilerinin memnuniyet düzeyleri ile ilgili yaptığı çalışmada; öğrencilerin yalnızca yüzde 63'ünün evinde internet bağlantısı olduğunu, öğrencilerin üçte birinin bilgisayar veya tableti olmadığını, dörtte birinin ise internetlerinin veya bilgisayar/tablet vb. olmadığını için eğitimlerini sürdüremediğini ortaya koymuştur. Serçemeli ve Kurnaz (2020), üniversite öğrencilerinin pandemi sürecinde çevrimiçi derslere genellikle akıllı telefonları aracılığıyla bağlandığını bunun da ders takibini zorlaştırdığını belirtmiştir. Bahsi geçen araştırmalar, bu araştırmadaki bulgularla benzerlik göstermekte olup öğrencilerin çevrimiçi eğitime çoğunlukla teknik sorunlar sebebiyle hazır olmadığını ve uyum sağlayamadığını ortaya koymaktadır. Tuncay (2021), uzaktan eğitimde niteliğin artırılması için öğretim elemanının öğrencilerin farklı öğrenme tarzları konusunda bilgi sahibi olması, öğretim giderlerinin düşük tutulması, beceri ve değer kazandırma amaçlı derslerin eş zamanlı ve yüz yüze yapılması, eğitimin verildiği sistemin basitleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Atasoy vd., (2020), üniversite öğrencilerinin çevrimiçi ders memnuniyeti ile öğretim elemanının yenilikçi ders anlatımı arasında güçlü bir korelasyon bulmuş, çevrimiçi öğrenme süreçlerinde öğrenci memnuniyetinin artmasının sağlanması amacıyla öğretim elemanlarının niteliklerinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Çevrimiçi eğitim konusunda tek sorun öğrenci cephesinde değildir. Saruç ve Aslantürk (2021) sosyal hizmet akademisyenlerinin uzaktan eğitim sürecine yönelik değerlendirmelerini ele aldıkları araştırmalarında; akademisyenlerin uzaktan eğitim konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olmama, sistem altyapısı ile ilgili konularda ve ölçme ve değerlendirmede yaşanan zorluklar, uygulamalı dersleri yürütmede yaşanan güçlükler gibi sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla akademisyenlerin uzaktan eğitim sürecinde yaşadığı zorlukların derslerin doğrudan yararlanıcısı olan öğrencilerin eğitim süreçlerine de etki ettiğini söylemek mümkün olacaktır. Bu bağlamda, bu araştırmada da ortaya konulduğu üzere öğretim elemanlarının dersi işleyişi, dersi işleyebilecek teknik donanıma sahip olup olmama durumu öğrencinin derse olan ilgisi üzerinde etkili olmaktadır.

İkinci tema pandeminin sosyal hayata olan etkisi ile ilgilidir. Bu temada pandemi nedeniyle sosyal yaşantı kaybına, evde kapalı kalma durumuna ve iletişim sorunlarına değinilmiştir. COVID-19 pandemisini tüm insanları etkileyen küresel bir kriz olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Krizin doğası gereği pandemi de beklenmedik bir zamanda ve öngörülmedik bir şekilde ortaya çıkmış, büyük bir belirsizliğe ve yaşam planlarının ertelenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu dönemde birçok insan krizle mücadele savaşı vermek zorunda kalmıştır. İnsanların temel özgürlüklerinin sağlık nedeni ile kısıtlanması da bir kriz olmakla birlikte, bu krizin katılımcıların sosyal yaşantılarının üzerinde olumsuz bir etki bırakmış olması beklenen bir bulgudur. Son vd., (2020) pandeminin üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerini inceledikleri araştırmada sosyal mesafe kurallarının, üniversite öğrencilerinin başarısında önemli bir yeri olan sosyal ilişkileri zayıflattığını, öğrencilerin uzun süre kapalı alanlarda kalmak zorunda kaldığını, öğrenciler arasında sosyal izolasyonun arttığını bulmuştur. Çetin ve Anuk (2020), pandemi nedeniyle çevrimiçi dersler alan üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin yaklaşık yüzde 61'inin en çok sosyalleşmeye ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur.

Bazı çalışmalar uzaktan eğitimin öğrenciler ile öğretim elemanları arasındaki iletişimi zayıflattığını ve çeşitli iletişim sorunlarına yol açtığını ortaya koymuştur (Ozer ve Ustun, 2020; Yolcu, 2020; Akbal ve Akbal, 2020; Baticulon vd., 2021). Bu bulgular araştırmamızın bulguları ile benzerlik göstermekte olup, pandemi nedeniyle üniversite ortamından ve arkadaşlarından uzak kalmanın üniversite öğrencilerini sosyal açıdan olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü tema pandeminin katılımcılar üzerindeki psikolojik etkilerini ele almaktadır. Bu tema altında gelecek kaygısı, ruhsal çökkünlük/karamsarlık, hayatın bir döneminin boşa gittiği hissi, yetersizlik hissi, yalnızlık hissi ve farkındalık kazanmak gibi alt temalara yer verilmiştir. Pandeminin getirdiği belirsizlik nedeniyle olumsuz duygular yaşayan katılımcıların yanı sıra pandemiye bir fırsat olarak görüp çeşitli konularda kendini geliştiren katılımcılar da olmuştur. Bu durum insanların sorunlarla nasıl baş ettiğini, olaya ilişkin bakış açılarını nasıl düzenlediklerini de göstermektedir. Asıcı ve Günlü (2021) pandemi kısıtlamaları sebebiyle üniversite öğrencilerinin olumsuz duygu durumlarının arttığını, sosyal yaşamlarının kısıtlandığını ve aile içi çatışmalar yaşadıklarını ortaya koymuştur. Mechili vd. (2021) tarafından üniversite öğrencilerinin ve ailelerinin ruh sağlığının pandemi sürecinden nasıl etkilendiğini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada, pandeminin hem öğrencilerin hem de ebeveynlerinin depresyon düzeyini artırdığı bulunmuştur. Sundarasan vd. (2021) ise pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin temel stres kaynaklarının ekonomik kısıtlılık, uzaktan (çevrimiçi) öğretim ve hem eğitimleri hem de kariyerleri ile ilgili olarak geleceğe ilişkin belirsizlik kaygısı olduğunu ortaya koymuştur. Çinli üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada ise; araştırmaya katılan öğrencilerin dörtte birinin pandemi nedeniyle anksiyete (kaygı) yaşadığı, anksiyeteye karşı kentsel alanda yaşamının, ailenin gelirinin sabit olmasının ve aile ile yaşamının koruyucu olduğu, virüse yakalanmış bir tanıdığa sahip olmanın ise anksiyeteyi artırdığı bulunmuştur (Cao vd., 2020). Yehudai vd., (2020) pandeminin ve çevrimiçi eğitimlerin öğrencilerin kendilerini kaygılı ve yetersiz hissetmelerine neden olduğunu belirtmiştir. Portekiz'de yapılan bir çalışma, pandemi ve pandemiye bağlı kapanma sürecinde üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını evlerinde spor yaparak, film izleyerek, müzik dinleyerek ve ev işleri yaparak geçirdiğini ve sürece uyum saptamaya çalıştığını ortaya koymuştur (Mocetao vd., 2021). Sivevska ve Popeska (2021) Makedon üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, pandemi sürecinde öğrencilerin hobilerine ve boş zaman etkinliklerine daha fazla zaman bulma fırsatına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Duman (2020) üniversite öğrencilerinin COVID-19 korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlük konulu araştırmasında; öğrencilerin koronavirüsten orta düzeyde korktuklarını ve orta düzeyde belirsizliğe karşı tahammülsüz olduklarını, koronavirüs nedeniyle yakınları arasında bir kayıp yaşamış olan öğrencilerin korku düzeylerinin, kayıp yaşamayan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu, COVID-19 korkusu ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu bulmuştur. Bulgularımızı destekleyen bu verilerden hareketle, koronavirüse ilişkin korkunun arttıkça, geleceğin ve pandeminin gidişatının belirsizliğine ilişkin tahammülün azaldığını söylemek mümkündür.

Dördüncü tema yeniden aile ile yaşamının etkileri ile ilgilidir. Katılımcılar yeniden aile ile yaşamının etkileri konusunda ailenin sosyal ve ekonomik desteği, sağlıklı beslenmek gibi olumlu etkilere; özgürlüğün kısıtlanması, uyum sağlama zorluğu, uygun çalışma ortamı bulamamak ve aileye hastalık bulaştırma endişesi gibi olumsuz etkilere değinmiştir. Öğrenciler genç oldukları için pandeminin başında virüsün belirti göstermeyen taşıyıcıları olarak görülmüştür. Bu durum onların ailelerine hastalık bulaştırma endişesi hissetmesine ve virüs taşıma endişesi yaşamalarına sebep olmuştur. Henüz eğitimde olan ve çalışmayan katılımcılar için yeniden aile yanında yaşamak ekonomik bir güvence sağlamıştır. Bunun yanı sıra katılımcılar her ne kadar birer yetişkin olsalar da, her insan gibi ailenin verdiği sosyal desteğe ve güven hissine ihtiyaç duymakta, aileleri ile vakit geçirmekten keyif almaktadır. Cao vd. (2020) ve Sundarasan vd. (2020) pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin aileleri ile yaşamalarının ve ailelerinin sabit bir gelire sahip olmasının öğrencilerin kaygı düzeylerini azalttığını ortaya koymuştur. Olumlu aile ortamının depresyon ve kaygı açısından savunmasız olan gençlerin ruh sağlığına fayda sağladığı bilinmektedir (van Harmelen vd., 2016). Bunun yanı sıra Li vd. (2021) aile desteğinin üniversite öğrencilerin pandemiye uyumunu

kolaylaştırdığını bulmuş ve ruh sağlığı uzmanlarının üniversite öğrencilerini hedef alan müdahaleler geliştirirken aile değişkenlerini dikkate alması gerektiğini vurgulamıştır. Öz-Ceviz vd., (2020) üniversite öğrencileri ile yaptıkları araştırmada pandeminin öğrencilere aileleri ile zaman geçirme konusunda olumlu katkıda bulunduğunu, aile ile birlikte yaşamının öğrencilerin güven duygusunu artırdığını, ailenin desteğine duyulan güvenin arttığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde bu araştırmada da, aile yanında yaşıyor olmanın katılımcılara güven aşıladığı bulunmuştur. Eğitim sürecinin uzaması, yetişkin yaşamına geçişin giderek daha da zorlaşması aileler içinde kuşak çatışmalarını ve rol karmaşalarını da beraberinde getirebilmektedir. Üniversite çağındaki bireylerin özgür olmak, kendi kurallarını ve yaşam stilini oluşturmak istemesi ebeveynleri ile aralarında sorun oluşturabilmektedir. Son vd. (2020) ve Yehudai vd. (2020)'nin araştırmaları; pandemi sürecinde aileleri ile yaşayan üniversite öğrencilerinin mahremiyetin ihlali, odaklanma sorunları, rahatsız edilme, virüs nedeniyle aile üyeleri için kaygılanma, sorumlulukların artması, uygun çalışma ortamı bulamamak gibi sorunları deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, araştırmadan elde edilen sonuçlar ile büyük bir benzerlik göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan edinilen bulgular doğrultusunda pandemi nedeniyle üniversite öğrencilerinin hem sosyal, hem psikolojik açıdan hem de çevrimiçi eğitim olanakları açısından olumsuz etkilendiği bulunmuştur. Öğrenciler çevrimiçi eğitim sürecinde zorlandıklarını ve bunun derslerden uzaklaşmalarına neden olduğunu, bu olumsuzlukların yanı sıra birçok çevrimiçi eğitim olanaklarından da faydalandıklarını belirtmişlerdir. Kapanma sürecinde öğrencilerin çok fazla evde kalması, sosyal yaşantılarının azalması, ailesi ve arkadaşları ile çeşitli iletişim sorunları yaşaması öğrencileri sosyal açıdan olumsuz etkilenmiştir. Pandemi getirdiği belirsizlikler nedeniyle öğrencilerde gelecek kaygısı, karamsarlık, yalnızlık ve yetersizlik hissi oluşturmuş; öğrenciler aniden gelen bu kriz nedeniyle hayatlarının bir bölümünün boşa gittiği hissini yaşamışlardır. Yeniden aile ile yaşama sürecinin ise çeşitli avantaj ve dezavantajları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler aile yanında yaşamının kendilerine sosyal ve ekonomik bir destek sağladığını, aile evinde daha sağlıklı beslendiklerini ifade etmişlerdir. Aileye hastalık bulaştırma endişesi taşımak, özgürlüklerin kısıtlanması, uyum ve aidiyet sorunu yaşamak ve evde uygun ders çalışma ortamı bulamamak ise aile yanında yaşamının dezavantajları olarak sunulmuştur.

Katılımcıların bir kısmı aile yanına döndüklerinde çalışma düzenlerinin, öğrencilik hayatına uygun olmayan koşullar ve yetersizlikler nedeniyle olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Düşük ekonomik koşullara sahip öğrencilere özellikle teknolojik gereçler devlet tarafından sağlanmalıdır. Bu araştırmanın veri toplama safhasında bazı öğrencilerin mutsuz bir aile ortamında, evde istemediği bazı insanlarla yaşamak zorunda kaldığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte benzer sorunları yaşayan bireyler arasındaki sosyal desteğin güçlendirilmesi ve öğrencilere süreci nasıl idare edebilecekleri ile ilgili eğitim görmekte olduğu üniversitelerin psikolojik danışma merkezleri tarafından çevrimiçi eğitimler verilmesi yararlı olabilecektir. Araştırmaya katılan üniversite öğrencileri ailelerinin özgürlüklerine müdahale ettiğini, kendilerine baskı yaptığını, kişisel alanlarına müdahale ettiğini, özgürce karar alamadıklarını ve bu durumdan memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Türk toplum yapısından ve öğrencilerin yaşlarından kaynaklı olarak aileler çocuklarını kendilerinden ayrı bir birey olarak kabul edememektedir. Ailelerin de üniversite öğrencisi çocuklarına bu süreçte nasıl yaklaşmaları gerektiği, pandemi sürecinin zorlukları ile nasıl mücadele edebilecekleri konusunda eğitim ve destek almaya ihtiyaçları olduğu açıktır. Aileler bu eğitim ve desteği aile terapileri ile alabileceği gibi, bunun için maddi durumu olmayan aileler sosyal hizmet merkezlerinden danışmanlık hizmeti alabilir. İyi ve yeterli beslenme insan sağlığı açısından son derece önemlidir. Katılımcıların bir kısmı aile yanına döndüklerinde sağlıklı beslenebildiklerini, yurt ortamında genellikle yemekleri sevmediklerini ve çokça paketli gıda tüketmek zorunda kaldıklarını ve bunun sonucunda sağlıklarının bozulduğunu söylemiştir. Öğrencilerin beden sağlığının korunması amacıyla sağlıklı gıdalara erişim imkânı yaygınlaştırılmalıdır.

5. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma Kocaeli Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 25.02.2021 tarih ve 2021/02 numaralı toplantısında alınan 4 sıra sayılı kararı ile bilimsel araştırma ve yayın etiği açısından uygulanabilir kabul edilmiştir.

6. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

7. TEŞEKKÜR

Araştırmamın raporlama sürecine sunduğu destekten dolayı değerli hocam Öğr. Gör. Dr. Elvan ATAMTÜRK'e emeği ve katkısı için teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Adnan, M.ve Anwar, K. (2020). Online Learning amid the COVID-19 Pandemic: Students' Perspectives. *Online Submission*, 2 (1), 45-51.
- Akbal, H. ve Akbal, H. İ. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Uzaktan Eğitim İle İlgili Yaşanan Sorunların Öğrenci Bakış Açısına Göre AHP Yöntemi İle İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (22), 533-546.
- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N., ve Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 pandemic on life of higher education students: A global perspective. *Sustainability*, 12(20), 8438.
- Asıcı, E. & Günlü, A. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Gözünden COVID-19 Salgını: Nitel Bir Araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, Salgın ve Gençlik , 1-25 .
- Atasoy, R., Özden, C. ve Kara, D. N. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde yapılan E-ders uygulamalarının etkililiğinin öğrencilerin perspektifinden değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 15(6), 95-122.
- Auerbach, R. P., Mortier, P., Bruffaerts, R., Alonso, J., Benjet, C., Cuijpers, P., Demyttenaere, K., Ebert, D. D., Green, J. G., Hasking, P., Murray, E., Nock, M. K., Pinder-Amaker, S., Sampson, N. A., Stein, D. J., Vilagut, G., Zaslavsky, A. M., Kessler, R. C., ve WHO WMH-ICS Collaborators. (2018). WHO World Mental Health Surveys International College Student Project: Prevalence and distribution of mental disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 127(7), 623–638.
- Baticulon, R. E., Sy, J. J., Alberto, N. R. I., Baron, M. B. C., Mabulay, R. E. C., Rizada, L. G. T., ... ve Reyes, J. C. B. (2021). Barriers to online learning in the time of COVID-19 : A national survey of medical students in the Philippines. *Medical science educator*, 31(2), 615-626.
- Beiter, R., Nash, R., McCrady, M., Rhoades, D., Linscomb, M., Clarahan, M., ve Sammut, S. (2015). The prevalence and correlates of depression, anxiety, and stress in a sample of college students. *Journal of Affective Disorders*, 173, 90–96.
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO] (2020). Education: From disruption to recovery. Erişim tarihi 7 Ağustos 2021, Erişim adresi <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.
- Bozkurt, A.ve Sharma, R. C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crisis due to CoronaVirus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), i-vi.
- Bugis, B. A. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on internship activities at health organizations in Saudi Arabia. *Hospital Topics*, 99(1), 22-28.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J.ve Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry research*, 287, 112934.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. M. Bütün and SB Demir, Çev.(Eds.). İstanbul: Siyasal Kitapevi.
- Çetin, C. ve Anuk, Ö. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde yalnızlık ve psikolojik dayanıklılık: Bir kamu üniversitesi öğrencileri örneklemini. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 170-189.

- Denzin, N. K., ve Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). *The Sage handbook of qualitative research*. sage.
- Duman, N. (2020). Üniversite öğrencilerinde COVID-19 korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlük. *The Journal of Social Science*, 4(8), 426-437.
- Gürer, M. D., Tekinarslan, E.ve Yavuzalp, N. (2016). Çevrimiçi Ders Veren Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitim Hakkındaki Görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(1), 47-78.
- Karadağ, E. ve Yücel, C. (2020). Yeni tip Koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 181–192.
- Krysik, J. L., ve Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması*. Çev. Ed. E. Erbay). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları.
- Li, Y.; Zhao, J.; Ma, Z.; McReynolds, L.S.; Lin, D.; Chen, Z.; Wang, T.; Wang, D.; Zhang, Y.; Zhang, J.; et al. (2021). Mental Health among College Students during the COVID-19 Pandemic in China: A 2-Wave Longitudinal Survey. *J. Affect. Disord*, 281, 597–604.
- Mechili, E. A., Saliqaj, A., Kamberi, F., Girvalaki, C., Peto, E., Patelarou, A. E., Bucaj, J. ve Patelarou, E. (2021). Is the mental health of young students and their family members affected during the quarantine period? Evidence from the COVID-19 pandemic in Albania. *Journal of psychiatric and mental health nursing*, 28(3), 317-325.
- Mocetao, C. C., Conde, R.ve Nadais, C. (2021, May). *Leisure Practices of Portuguese University Students in Confinement Caused by the COVID-19 Pandemic*. In International Conference on Tourism Research (150-157). Academic Conferences International Limited.
- Islam, M. A., Barna, S. D., Raihan, H., Khan, M. N. A.ve Hossain, M. T. (2020). Depression and anxiety among university students during the COVID-19 pandemic in Bangladesh: A web-based cross-sectional survey. *PloS one*, 15(8), e0238162.
- Kırcova, İ. ve Köse, Ş. G. (2017). Televizyon Dizileri Ve Filmlerde Ürün Yerleştirmeye Yönelik Genç Tüketicilerin Tutumlarına İlişkin Bir Nitel Araştırma. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 10(19) , 51-78.
- Ozer, B.ve Ustun, E. (2020). Evaluation of Students' Views on the COVID-19 Distance Education Process in Music Departments of Fine Arts Faculties. *Asian Journal of Education and Training*, 6(3), 556-568.
- Ozili, P.K. ve Arun, T. (2020). Spillover of COVID-19 : impact on the Global Economy. Available at SSRN 3562570.
- Öz-Ceviz, N., Tektaş N., Basmacı G. ve Tektaş, M. (2020). Covid 19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen değişkenlerin analizi. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(2), 312-329.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. SAGE Publications, inc.
- Polat, G. (2012). *Madde bağımlısı ergenlerin tedavi sonrası toplumla yeniden bütünleşme deneyimleri ve sosyal sermaye yaklaşımı temelinde sosyal hizmet müdahalesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Saruç, S. ve Aslantürk, H. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminin sosyal hizmet akademisyenleri perspektifinden değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 421-438.
- Selçuk, O., Gencer, T. E.ve Karataş, Z. (2021). Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin COVID-19 Salgını Ve Uzaktan Eğitim Sürecine İlişkin Tutumları İle Psikolojik Sağlamlıklarının İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 967-994.
- Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açılırları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53.
- Singh, J.ve Singh, J. (2020). COVID-19 and its impact on society. *Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities*, 2.

- Sivevska, D.ve Popeska, B. (2020). Opinions of students for their sport activity during COVID-19 pandemic—case of students from teaching faculty in Stip. *Pedagogy*, 92(7s), 220-231.
- Son, C., Hegde, S., Smith, A., Wang, X.ve Sasangohar, F. (2020). Effects of COVID-19 on college students' mental health in the United States: Interview survey study. *Journal of medical internet research*, 22(9), e21279.
- Sundarasan, S., Chinna, K., Kamaludin, K., Nurunnabi, M., Baloch, G. M., Khoshaim, H. B., Hossain, S.F.A. ve Sukayt, A. (2020). Psychological impact of COVID-19 and lockdown among university students in Malaysia: implications and policy recommendations. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 6206.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(13), 101-116.
- Tuncay, T. (2020). Çevrimiçi Sosyal Hizmet Eğitimi: Fırsatlar ve Engeller. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 18-25.
- van Harmelen, A. L., Gibson, J. L., St Clair, M. C., Owens, M., Brodbeck, J., Dunn, V., ... ve Goodyer, I. M. (2016). Friendships and family support reduce subsequent depressive symptoms in at-risk adolescents. *PLoS one*, 11(5), e0153715.
- WHO (2022). WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Erişim tarihi 5 Şubat 2022, Erişim adresi <https://covid19.who.int/>.
- Yehudai, M., Bender, S., Gritsenko, V., Konstantinov, V., Reznik, A., ve Isralowitz, R. (2020). COVID-19 fear, mental health, and substance misuse conditions among university social work students in Israel and Russia. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-8.
- Yolcu,H.H. (2020). Koronavirüs (COVID-19) pandemi sürecinde sınıf öğretmeni adaylarının uzaktan eğitim deneyimleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*,6(4), 237-250.
- Yükseköğretim Kurulu. (2020). Küresel Salgında Yeni Normalleşme Süreci. Erişim tarihi 29 Kasım 2021, Erişim adresi <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/kuresel-salginda-yeni-normallesme-sureci-2020.pdf>

A Content Analysis of the Problems Encountered by Working Women in the Scope of Studies Carried out in Turkey: (2010-2021)

Türkiye’de Gerçekleştirilen Çalışmalar Kapsamında Çalışan Kadınların Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bir İçerik Analizi: (2010-2021)

Melike Nur KARSLI⁽¹⁾

Cited/Atrf: Karslı, M.N (2022). Türkiye’de Gerçekleştirilen Çalışmalar Kapsamında Çalışan Kadınların Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bir İçerik Analizi: (2010-2021), *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 45-65

ABSTRACT

In the research, it is aimed to carry out the content analysis of the Turkish studies dealing with the problems faced by working women in Turkey between the years 2010-2021. The studies were searched by scanning the keywords "problems of working women", "women's work", "Turkey" from the Google Academic database. Limitation using the criteria of "Search in Turkish pages", "Studies carried out in Turkey", "Studies carried out with quantitative and qualitative methods", "Studies with findings on the problems of women in working life", "Studies carried out with women" and "removal of duplicate studies" has been carried out. After the exclusion criteria, 12 articles were included in the study. As a result of the analysis, the negative effects of working life on family and housework and gender discrimination are among the problems that women experience the most. Gender discrimination and the negative impact of working life on family and housework were stated as problems in nine of the thirteen studies. Subsequently, in five of the studies, mobbing, harassment or abuse, promotion and difficulty in promotion were among the problems encountered in working life.

ÖZET

Araştırmada, Türkiye’de 2010-2021 yılları arasında çalışan kadınların karşılaştıkları sorunları ele alan Türkçe çalışmaların içerik analizini gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Çalışmalar Google Akademik veri tabanından "çalışan kadınların sorunları", "kadının çalışması", "Türkiye" anahtar kelimeleri taratılarak araştırılmıştır. "Türkçe sayfalarda ara", "Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar", "Nicel ve nitel yöntemle gerçekleştirilen çalışmalar", "Kadınların çalışma yaşamındaki sorunlarına yönelik bulguya sahip olan çalışmalar", "Kadınlarla gerçekleştirilen çalışmalar" ve "tekerrür eden çalışmaların çıkarılması" kriterleri kullanılarak sınırlandırma gerçekleştirilmiştir. Dışlama kriterleri sonrasında 12 makale çalışmaya dahil edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda kadınların sayıca en fazla yaşadığı sorunlar arasında çalışma yaşamının aile ve ev işlerine olumsuz etkisi ve cinsiyet ayrımcılığı yer almaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı ve çalışma yaşamının aile ve ev işlerine olumsuz etkisi ön üç çalışmanın dokuzunda sorun olarak belirtilmiştir. Takiben, çalışmaların beşinde ise mobbing, taciz veya istismar, terfi ve yükselmeye güçlük çalışma yaşamında karşılaşılan sorunlar arasında gösterilmiştir

ARTICLE HISTORY

Received :16.02.2022
Accepted :06.03.2022
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Working Life, Women's Work, Problems in Working Life, Working Women, Women

MAKALE TARİHİ

Geliş :16.02.2022
Kabul :06.03.2022
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELE

Çalışma Yaşamı, Kadının Çalışması, Çalışma Yaşamında Sorun, Çalışan Kadın, Kadın

GİRİŞ

Dünya nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan kadınlar; sosyal ve kültürel değişimlerin etkisiyle birlikte, çalışma yaşamında daha fazla yer almaya başlamaktadır. Kadınların ekonomik özgürlüğe kavuşmasında ve toplumsal saygınlıklarını artırmada anahtar öge niteliğindeki bu olumlu gelişme, bazı sorunları beraberinde getirmektedir.

¹ Öğr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Yüksek Lisans Programı, shu.melikekararli06@gmail.com, 0000-0003-1185-2690

Kadınlar, -çalışma yaşamına dâhil olsalar bile- erkeklere oranla daha fazla sorunla karşılaşmaktadır. Nitekim eğitim seviyelerinin düşüklüğü, toplumsal konumları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı engeller nedeniyle çalışma yaşamında “ikincil işgücü” olarak görülen kadınlar, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm dünya ülkelerinde evrensel denebilecek nitelikte sorunlarla karşılaşmaktadır (Kaya, 2009; İçin, 2012). Terfi ve yükselmede güçlük, cinsiyet ayrımcılığı, mobbing, cam tavan engeli, iş-aile-yaşam dengesini sağlamada güçlük; mesleki eğitime katılma, işe alınma, arzu edilen işte çalışma ve sosyal güvence gibi birçok haktan mahrum bırakılma kadınların çalışma ortamından kaynaklanan başlıca sorunları arasında yer almaktadır. Zira kadınlar sadece çalışma yaşamındaki zorlu koşullar nedeniyle değil sırf kadın oldukları için cinsel taciz, cinsiyete dayalı aşağılanma, sahip olunan doğurganlık özelliği nedeniyle işveren tarafından işgücü kaybı olarak nitelendirilme gibi sorunlarla da karşılaşmaktadır.

Kadınları işgücü piyasasında dezavantajlı konuma getiren, negatif ayrımcılık içeren uygulamalar ve bu uygulamaların birer çıktısı olan sorunlar çalışma yaşamında kadın ve erkek arasındaki farklılıkları derinleştirerek kadını ötekileştirmektedir. Bu durum çalışan kadınların karşılaştığı çok boyutlu sorunların ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma, bu hareket noktasından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Araştırmada, Türkiye’de 2010-2021 yılları arasında çalışan kadınların karşılaştığı sorunları ele alan Türkçe çalışmaların içerik analizini gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Çalışmanın, mevcut konuda yapılması planlanan diğer araştırmalara ışık tutacağı beklenmektedir.

1. GÜNEY AVRUPA REFAH REJİMİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE ÇALIŞAN KADIN OLGUSU

Türkiye Cumhuriyeti rejimiyle benzerlik gösteren ve “Tam Oluşmamış Model” olarak da adlandırılan Güney Avrupa refah rejiminde kadınlar, kırılğan grup olarak nitelendirilmektedir (Bodur, 2019; Buğra ve Keyder, 2006; Çelik, 2020). Orloff (1993)’un ifadesine göre “kendi hakkında karar verebilme” veyahut “kişisel bağımsızlık” durumu kadınlar için pek mümkün olmamaktadır. Nihayetinde eşlerine ya da hane içerisindeki erkek bireylere tabi olacakları düşüncesi kadınların, sosyal güvenlik sisteminde kırılğan grup olarak ifade edilmelerine neden olmaktadır (Soyseçkin, 2015). Kadınların istihdama katılım sağlayamaması ve hanede gelir getirici bir işte çalışan erkeğin bulunmaması durumunda sosyal güvenlik sistemi kadınları koruma şemsiyesine dâhil etmektedir (Bodur, 2019). Bu sistemde çalışmak, devletin sunduğu olanaklardan faydalanmak için en temel koşul sayılmaktadır.

Kadınların ev içinde karşılığı olmayan emekleri sayesinde var olan Güney Avrupa refah rejiminde, kadınlar yüksek işsizlik oranları sonucunda mağdur olurken erkekler yüksek iş istikrarına sahip olmaktadır. Sosyal güvenliğin sahip olunan statüye göre şekillendiği bu modelde, kadınlar “bakıcı” erkekler ise “kazanan” aile şekline göre haklara erişebilmektedir (Çelik, 2020).

Baskın kültürel normların etkisiyle kadını erkeğe bağımlı hale getiren Türkiye’nin içinde bulunduğu Güney Avrupa refah rejimi, kadınları çalışma yaşamının dışına iterek; hane içi işlerin yanında, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumlulukları da kadına yükleyen enformel bakımın yoğun olduğu sosyal bir sistemdir (Çelik, 2020). Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimseyen bu sistemde erkek eve para getiren, kadın ev işleriyle ilgilenen bir yapıya bürünmüştür (Bodur, 2019). Öyle ki ev içerisindeki roller öğelerine ayrıldığında yemek, ütü, bulaşık gibi sorumlulukların yaklaşık %90’ının kadınlar tarafından yerine getirildiği görülmektedir (Soyseçkin, 2015).

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’nin içinde bulunduğu Güney Avrupa refah rejiminde de bakım sorumluluğunun yalnızca kadına ait olduğu algısı, kadınların çalışma yaşamında sorumluluklarını yerine getiremeyeceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim kadınlar üzerlerinde olan bakım sorumluluğu nedeniyle istihdama sınırlı olarak katılmakta, kamusal olanaklardan faydalanamamaktadır. Çocuk sahibi olan kadınların işgücüne katılma oranı azalırken erkeklerin oranı artmaktadır. Söz konusu ifadeyi destekleyen, 2009 yılı OECD verilerine göre 0-2 yaş aralığında çocuğa sahip olan tek kazananlı ailelerin oranı %73 iken çift

kazananlı ailelerin oranı %10,7’dir (Soyseçkin, 2015). Bu durum Lewis (1989)’ın toplumsal cinsiyet temelinde gerçekleştirdiği sınıflandırmada ifade ettiği gibi “eve ekmek getirenin erkek olduğu” modelini güçlü kılmaktadır. Kadının ev içi işlerle meşgul olup çalışma yaşamına katılım sağlayamadığı modelden çift kazananlı ve bakım sorumluluğunun erkekle birlikte paylaşıldığı modele doğru sınıflandırma yapan Lewis, sınıflandırmanın ilk basamağında erkeği aile reisi ve gelir getirici olarak nitelendirirken kadını bakım sorumluluğunu üstlenici şeklinde ifade etmektedir (Özaydın, 2013).

Genel itibariyle Güney Avrupa refah rejimi bağlamında Türkiye’de kadınlar, annelik rolü, ev işleri, toplum yapısında yer etmiş olan sosyal, dini ve kültürel etmenler doğrultusunda oluşturulan hane içindeki yazılı olmayan kaidelerden mesul tutulmaktadır. Bu sorumluluklar kadınların çalışma yaşamına dâhil olmasına engel teşkil etmektedir. Çalışma yaşamına dâhil olsalar bile topluma erkek egemen bakış açısının hâkim olması nedeniyle kadınlar çok boyutlu sorunlarla karşılaşmaktadır.

2. TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASINDA KADININ KONUMU

Kadınların, iş gücü piyasasına katılım sağlamasında eğitim düzeyi, medeni durum, cinsiyet gibi demografik özelliklerin yanında geleneksel toplumsal cinsiyet algısı doğrultusunda topluma hâkim olan sosyal ve kültürel etmenler de etkili olmaktadır. Bu etmenler iş gücü piyasasında ötekileştirilen ve “yedek iş gücü” olarak nitelendirilen kadınların, belirli sektör ve meslek gruplarında, düşük ücretlerle, kendini geliştirme (eğitim) fırsatına sahip olmadan çalışmasına neden olmaktadır. Neticede, işe katılım ve işte geçirilen süreç boyunca sorun yaşayan kadınlar, erkeklere göre düşük istihdam oranlarına sahip olmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan temel işgücü göstergeleri cinsiyet dağılımı bağlamında değerlendirildiğinde 2021 yılı Kasım ayında kadınların işgücüne katılma oranınının %34,1, erkeklerin işgücüne katılma oranınının ise %71,3 olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1’de görüldüğü üzere yıllar itibariyle Türkiye nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan kadın istihdam oranınının erkek istihdam oranınının yarısından daha az olması dikkat çekmektedir. Bu duruma sebep olan temel etkenler arasında “ataerkil” toplum yapısı ve bu doğrultuda kadının iş gücü piyasasına katılmasının önünde bariyer gibi duran sosyal ve kültürel engeller yer almaktadır. Nitekim kadınlar ev içi sorumluluklarla mükellef tutulurken erkekler gelir getirici bir işle meşgul olmaktadır. Kadının iş gücü piyasasında yer almasını engelleyen bu algı bir nevi erkek egemenliğini koruma altına almaya çalışmaktadır. Kadınların istihdam edilebilirliğinin önüne geçen olumsuz tutum ve uygulamalar küreselleşmenin etkisiyle birlikte değişerek kadın işgücü, erkek işgücü kadar gerekli görülmeye başlansa da kadın istihdam oranlarında meydana gelen artışın istenilen seviyede olmadığını söylemek mümkündür (Turuş ve Erkuş, 2010).

Tablo 1. Temel işgücü göstergeleri, (%)

Yıl	Cinsiyet	İstihdam	İşsizlik	İşgücüne Katılma
2014	Kadın	26,7	11,9	30,3
	Erkek	64,8	9,0	71,3
2015	Kadın	27,5	12,6	31,5
	Erkek	65,0	9,2	71,6
2016	Kadın	28,0	13,7	32,5
	Erkek	65,1	9,6	72,0
2017	Kadın	28,9	14,1	33,6
	Erkek	65,6	9,4	72,5
2018	Kadın	29,4	13,9	34,2
	Erkek	65,7	9,5	72,7
2019	Kadın	28,7	16,5	34,4
	Erkek	63,1	12,4	72,0
2020	Kadın	26,3	15,0	30,9
	Erkek	59,8	12,3	68,2
2021, Kasım	Kadın	29,1	14,5	34,1
	Erkek	64,4	9,6	71,3

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

Ekonomik faaliyetin dağılımına göre istihdam edilen kişi sayısını gösteren Tablo 2’de 2021 yılı Kasım ayında, kadınların (5.554.000 kadın) ve erkeklerin (10.929.000 erkek) ağırlıklı olarak hizmet sektöründe yer aldığı görülmektedir. Hizmet sektörünü takiben ikinci sırada yoğunlukta bulunan sektör, erkeklerde (4.850.000 erkek) sanayi sektörüken kadınlarda (2.207.000 kadın) tarım sektörüdür.

2015-2021 yılları arasında sektörel istihdam oranlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu durumun temel sebebini açıklamada “toplumsal cinsiyet rolleri” kavramı önem arz etmektedir. Kadınlar -erkekler kadar olmasa da- eğitim olanaklarından yararlınsalar da ihtisaslaştıkları alanlar farklılık göstermektedir. Zira kadına ve erkeğe münasip görülen iş ve mesleklerin birbirinden ayrılması bu farklılığın başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. Öyle ki sanayi ve inşaat sektöründe yer alan iş ve meslek kolları “erkek işi” olarak görülmekte ve erkekler tarafından icra edilebileceği düşünülmektedir. Tablo 2 bu ifadelerin birer çıktısı konumundadır. Neticede, yıllar itibarıyla söz konusu sektörlerde (sanayi ve inşaat) kadın istihdam oranı yok denecek kadar azken erkek istihdam oranı bir hayli yüksektir.

Tablo 2. Sektörlere göre istihdam (Bin kişi)

Sektörler	Yıl	Kadın	Erkek
Tarım	2015	2527	2956
	2016	2384	2920
	2017	2471	2993
	2018	2353	2943
	2019	2241	2856
	2020	1891	2825
	2021, Kasım	2207	2912
Sanayi	2015	1231	4101
	2016	1239	4058
	2017, Aralık	1.339	4.049
	2018	1363	4312
	2019	1349	4212
	2020	1325	4173
	2021, Kasım	1586	4850
İnşaat	2015	71	1843
	2016	83	1904
	2017, Aralık	87	1.982
	2018	82	1911
	2019	67	1482
	2020	69	1469
	2021, Kasım	90	1726
Hizmet	2015	4230	9662
	2016	4606	10 011
	2017, Aralık	5.204	10.358
	2018	5220	10 554
	2019	5268	10 605
	2020	5201	10 040
	2021, Kasım	5554	10 929

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

Eğitim durumuna göre istihdam edilen kişi sayısını gösteren Tablo 3’te, 2021 yılı Kasım ayında en çok istihdam edilen eğitim düzeyinin erkeklerde (9.826.000 erkek) ve kadınlarda (3.738.000 kadın) lise altı eğitim olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre istihdam edilen erkek sayısı kadınlarla kıyaslandığında –okur-yazar olmama durumu hariç olmak üzere- bütün eğitim seviyelerinde erkek istihdam oranının kadın istihdam oranından fazla olduğu, özellikle yükseköğretim dışındaki eğitim düzeylerinde daha belirgin bir farklılığın bulunduğu göze çarpmaktadır. Kadınların erkeklere göre niteliksiz işgücü olarak görülmesi ve topluma hâkim olan cinsiyetçi bakış açısının bu durumun sebepleri arasında yer aldığı söylenebilmektedir.

Tablo 3. Eğitim durumuna göre istihdam (Bin kişi)

Eğitim Durumu	Erkek					Kadın				
	2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
Okur Yazar Olmayanlar	282	261	248	194	194	731	724	664	510	482
Lise Altı Eğitimliler	10 854	10 830	10 135	9 389	9 826	4 155	4 210	4 030	3 528	3 738

Lise	2 069	2 128	2 108	2 061	2 311	708	751	763	740	857
Mesleki veya Teknik Lise	2 301	2 405	2 329	2 347	2 458	669	704	698	639	656
Yüksek Öğretim	3 954	4 096	4 335	4 514	4 777	2466	2 629	2 769	2 890	3 148

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

Eğitim faktörü, Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım sağlamasını etkileyen önemli etmenlerden birisidir. Bir başka deyişle, eğitim seviyesiyle kadınların iş gücüne katılma oranı arasında güçlü bir bağ olduğu yadsınamaz bir gerçektir. “Beşerî sermaye” olarak tanımlanan bu durum kadınların iş gücüne katılım sağlama olasılığını artırmaktadır. Tablo 3’ten de anlaşılacağı gibi okur-yazar olmayıp istihdam edilen kadın sayısı yüksek öğretim mezunu olup istihdam edilen kadın sayısından oldukça düşüktür. Çizilen bu çerçeve, kadınların eğitim hayatına ve ekonomiye olan katkılarına daha fazla önem verilmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

3. ÇALIŞAN KADINLARIN SORUNLARI: KAVRAMSAL BAKIŞ

Değişen ve gelişen yaşam koşulları sonucunda iş gücüne katılım sağlayan kadın sayısı artmaktadır. Ancak bu niceliksel artış bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Kadınlar bu sorunlarla sadece çalışma yaşamı boyunca geçirilen süreçte değil çalışma hayatına katılım sürecinde de karşılaşmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı, mobbing, hane içerisinde yerine getirilmesi beklenen ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar neticesinde meydana gelen iş-aile-yaşam dengesini sağlamada güçlük, cam tavan engeli, hamilelik sürecinde işteki verimin azalma ihtimaline karşın işveren tarafından işgücü kaybı olarak görülme ve çocuk sahibi olunması durumunda işten çıkma eğiliminde bulunma ihtimali bunlardan bazılarıdır (Aksöz ve Eroğlu Durkal, 2021).

3.1. Cinsiyet Ayrımcılığı

Cinsiyet ayrımcılığı, nitelik açısından birbiriyle denk olan bireylere yalnızca cinsiyetlerini esas alarak uygulanan farklı davranışlar biçimi olarak ifade edilmektedir (Alparslan vd., 2015). Kadınlar sırf kadın oldukları için çalışma yaşamında cinsiyetçi uygulamalara maruz bırakılmaktadır. İş arama sürecinden başlayarak çalışma yaşamında da artarak devamlılık gösteren bu uygulamaların temelinde toplum nezdinde kadının konumu yer almaktadır (Bulut ve Kızıldağ, 2017). Toplum, yerleşen sosyal değerler ve geleneksel cinsiyet algısı doğrultusunda kadına ve erkeğe farklı roller yüklemektedir. Atfedilen bu roller kadını çalışma yaşamında dezavantajlı konuma sürüklemektedir.

Cinsiyet ayrımcılığı, kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı birçok sorunun temel nedeni olarak yer almaktadır. Cinsiyetçi uygulamalar doğrultusunda ortaya çıkan bu sorunlar genel itibarıyla işe alım, ücretlendirme, terfi ve yükselme süreçlerinde meydana gelmektedir (Umutlu ve Öztürk, 2020). Belirli iş ve meslekler toplum tarafından cinsiyetleştirilmektedir. Öyle ki bazı meslekler yalnızca erkeğe ait görülmekte ve kadınlar bu alanda görmezden gelinmektedir. Bunun yanı sıra ev içi sorumlulukları nedeniyle işe zaman ayıramayacakları ve gereken özeni veremeyecekleri düşüncesi -işe alım sürecinden başlayarak- kadınları ayrımcı uygulamalarla baş başa bırakmaktadır. İşe katılımın sağlanması durumunda erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen daha düşük ücretlerle çalıştırılan kadınlar, gerekli nitelikleri sağlasalar bile eşit terfi ve yükselme olanaklarına sahip olamamaktadır.

3.2. Ücretlendirmede Eşitsizlik

Ücretlendirmede eşitsizlik, çalışan kadınların iş yaşamında karşılaşmaya alışık olduğu sorunların başında gelmektedir (İslamoğlu ve Yıldırım, 2014). Erkeklerle aynı işi yapıyor olmalarına rağmen düşük ücretlerle çalıştırılan kadınların bu durumu yaşanmasındaki en temel etken toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir.

Eve ekmek getirenin erkek olduğu ve çalışan kadının elde ettiği gelirin evin ekonomisine katkı yaptığı algısı, ev içerisinde yerine getirmeleri beklenen rolleri ve çocuk sahibi olmaları

durumunda işi bırakma ihtimallerinin bulunması nedeniyle çalışma yaşamına daha az enerjiyle katılacakları düşüncesi kadınların düşük ücretlerle çalıştırılmalarına neden olmaktadır. Sahip oldukları biyolojik özelliklerinin yanında toplumun kadına bakış açısı, dini ve kültürel faktörler de kadınları düşük ücretlerle çalışmaya mecbur bırakmaktadır (Özkan ve Özkan, 2010; İslamoğlu ve Yıldırım, 2014). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), TÜİK ve Türkiye Ofisi aracılığıyla düzenlenen çalışmadan elde edilen veriler kadınların ücretlendirmede eşitsizliğe maruz kaldığı ifadesini desteklemektedir. Web tabanlı seminerle paylaşılan “Cinsiyete Dayalı Ücret Farkının Ölçümü: Türkiye Uygulaması Raporuna” (2020) göre cinsiyete dayalı ücret farkı 2018 yılında Türkiye’de %15,6, dünya genelinde ise %20 olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda eğitim seviyesiyle cinsiyete dayalı ücret farkının ters orantılı olduğuna vurgu yapılmıştır (ILO, 2020).

3.3. İşe Alımda (İstihdam) Eşitsizlik

Kadın-erkek ayrımcılığını önlemeye yönelik ulusal mevzuatta birçok ifadenin yer almasına rağmen hâkim olan kültürel, toplumsal ve dini yapının etkisiyle birlikte eşitlikçi olmayan, ayrımcılığa dayalı işe alımlar göze çarpmaktadır. İşverenler, çalışma yaşamında erkeklerin kadınlara kıyasla daha verimli olduğu düşüncesinden yola çıkarak kadınları işe alma konusunda çekimser bir tavır sergilemektedir. Keza, kadınlar işe katılım sağlayabilme konusunda eşit haklara sahip olmayarak ayrımcı uygulamalar doğrultusunda işe alınmamakta ya da çalışma talebinde bulunan erkeklere göre farklı şartlara bağlı kılınmaktadır (Çakır, 2008; Bulut ve Kızıldağ, 2017). Özellikle evli ve küçük çocuğu olan kadınlar işverenler tarafından tercih edilmezken erkeklerde böyle bir şart aranmamaktadır.

3.4. Cam Tavan

Çalışan kadınların terfi ve yükselme aşamasında karşılaştıkları güçlükleri açıklamak amacıyla kullanılan ve Amerika’da ortaya çıkan “cam tavan” kavramı gerekli koşulları (eğitim vb.) yerine getirmelerine rağmen üst düzey (yönetim) konuma gelmelerini zorlaştıran, görünmez bir engel olarak tanımlanmaktadır (Bulut ve Kızıldağ, 2017; Durmaz, 2016; Örucü vd., 2007). Bir diğer ifadeyle, kadınların başarı ve liyakatlerine dikkat edilmeksizin üst yönetim kademelerine ulaşmalarını engelleyen bu sendrom, fiziksel engelden ziyade kalıp yargılardan oluşmaktadır. Cam tavan kavramıyla çalışma yaşamında üst düzey kariyer basamaklarında ilerleme mücadelesi veren kadınların doruk noktasında karşılaştıkları güçlükler doğrultusunda “tavana” çarptıkları anlatılmaktadır (İpçioğlu vd., 2018).

Cam tavan uygulamalarının nedenleri arasında çalışan kadınların başarılı olamayacağı ve kendileriyle iletişim kurmanın zor olacağına dair var olan algı (erkek yöneticiler tarafından uygulanan engeller), “kraliçe arı sendromu” ve kıskançlık (kadın yöneticiler tarafından uygulanan engeller), özgüven eksikliği (kendisi tarafından uygulanan engeller), erkek odaklı kültür (örgütsel etmen) ve toplumsal cinsiyet rolleri (toplum odaklı etmen) yer almaktadır (Utma, 2019). Bununla beraber yapılan araştırmalarda çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukları nedeniyle enerjilerinin büyük bir bölümünü evde bırakacakları ihtimali doğrultusunda kadınlara, üst düzey yönetimde yer verilmediği ifade edilmiştir (Bulut ve Kızıldağ, 2017). Bu gerekçeler kadınların üst yönetim kademelerinde erkeklere göre sayıca daha az yer almasına neden olmaktadır. Öyle ki Fortune 1000 listesindeki (en büyük 1000 Amerikan işletme çizelgesi) işletmelerin yalnızca iki tanesinde şirket yöneticisinin kadın olduğu ifade edilmiştir (Örucü vd., 2007).

Çalışan kadınlar, kariyer geliştirme yolculuğunda karşılaştıkları cam tavan sendromunun ötesine geçmekte bir hayli zorlanmaktadır. Engellerle baş etmek zorunda kalan kadınlar, bu yolculukta kendilerini hareket ettirme güdüsünü kaybederek hem yaptıkları işe hem de çalışma ortamına yabancılaşmaktadır.

3.5. Mobbing

İlk kez Profesör Heinz Leymann tarafından 1980’li yıllarda kullanılan mobbing kavramı, birey/bireyler tarafından bir diğer bireye yönelik -düzenli ve tekrarlayan bir şekilde- düşmanca

davranışlarda bulunmak ve sonucunda mağdurun çaresizliğe sürüklenmesi olarak tanımlanmaktadır (Umutlu ve Öztürk, 2020).

Mobbing ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda kadınların erkeklere göre daha fazla mobbing mağduru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Avrupa Parlamentosu’nun “İşyeri Tacizine İlişkin Resmi Kararı” doğrultusunda elde edilen, kadınların erkeklere oranla mobbingden daha çok etkilendiği bulgusu bu ifadeyi destekler niteliktedir (Yüçetürk, 2005). Kadın çalışanların erkeklere göre daha fazla mobbing kurbanı olmasının en temel sebebi cinsiyetleridir (Aşkın ve Aşkın, 2018). Sırf kadın olmaları nedeniyle mobbinge maruz kalmaları bu sorunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığı gerçeğini gün yüzüne çıkarmaktadır.

Yaş ve statü fark etmeksizin en çok karşılaşılan sorunlar arasında yer almasına rağmen fiziksel görünürlüğü olmayan mobbing, kadınları gerek ortaya çıkardığı sağlık sorunları gerek işsizlik endişesiyle birlikte dezavantajlı bir konuma sürüklemektedir (Atman, 2012). “Onurlu çalışma hakkı” zedelenen kadınların “huzursuz” çalışma ortamlarında fiziksel ve psikolojik yönde tükenmesine neden olarak iş tatmini ve verimliliğini de olumsuz etkilemektedir. İstihdam edilmelerinin önündeki en büyük engellerden biri olan mobbing, tüm bu olumsuzluklar nedeniyle kadınların çalışma ortamında yıldırlmasına ve işten çıkarılmasına sebep olmaktadır (Aşkın ve Aşkın, 2018). Kadınlar, daha fazla mağdur olmamak adına karşılaştığı bu mobbing içerikli uygulamaları saklamaktadır. Mobbing mağduru olan kadınların yaşadıklarını dile getirmek yerine işten atılma korkusuyla saklama eğiliminde bulunması, bu durumun kişilik haklarına yönelik bir saldırı niteliği taşıdığını göstermektedir (İslamoğlu ve Yıldırım, 2014).

3.6. İş-Aile-Yaşam Dengesi

Kadınlar, evdeki rollerinin üzerine çalışma yaşamındaki sorumluluklarının da eklenmesiyle birlikte en az iki rol üstlenmektedir (Kaya, 2009). Bunun temel sebebi ataerkil düşünce yapısı doğrultusunda çocuk bakımı, ev işleri gibi geleneksel rollerin çalışıyor olsa bile kadınların sorumluluğunda olmasından kaynaklanmaktadır. (Arslan, 2012). Terazinin her iki kefesindeki sorumluluklarını dengelemeye çalışan kadınlar aile ortamındaki rollerine ağırlık verdiklerinde çalışma yaşamında ikincil işgücü olarak görülmektedir. İş yaşamındaki rollerine ağırlık verdiklerinde ise anne, eş gibi sorumluluklarının sekteye uğraması nedeniyle hane içerisinde sorun yaşamaktadır (Kaya, 2009). Çalışma yaşamında çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumluluklarının kariyer basamaklarından daha elzem görülmesi durumu kadınların hane içerisinde yer alan geleneksel rollerle iş yaşamındaki modern şartlar arasında dengeyi sağlayamayarak çatışma yaşamalarına neden olmaktadır (Arslan, 2012). İş-aile-yaşam dengesini sağlamada karşılaşılan sorunların ilk evresi olan aile içerisindeki sorumlulukların iş performansını olumsuz yönde etkilemesi durumu kadınların çalışma yaşamındaki verimliliğini olumsuz yönde etkileyerek işe devamlılık gösterme konusunda şüpheye düşürmektedir. Bu şüphe istihdam edilen kadın sayısında niceliksel düşüşe sebep olmaktadır.

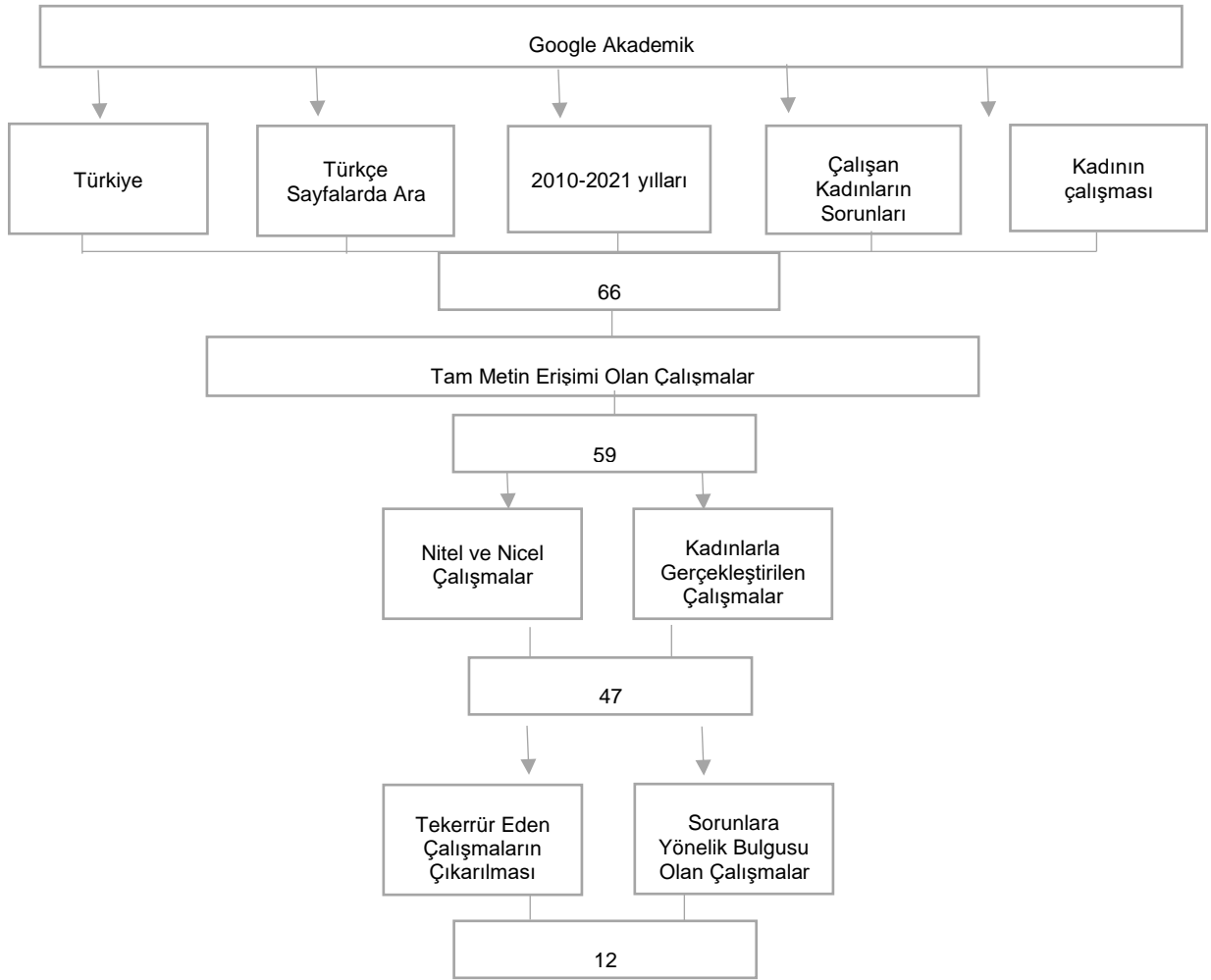
3.7. Cinsel Taciz

Cinselliği yansıtan söz, jest ve mimiklerden başlayarak tecavüze kadar giden davranış ve uygulamaların muhtevasına girmesi nedeniyle cinsel taciz kavramı, Avrupa Birliği (AB) Konsey Yönetmeliğine göre bireyin onurunu örselemek amacıyla gerçekleştirilen cinsel içerikli fiziksel, sözel ya da sözel olmayan hareketlerin tamamı şeklinde geniş bir perspektifle tanımlanmıştır (Toker, 2016; Şahin vd., 2012). Çalışan kadınlar bu söz ve davranışlara çalışma arkadaşları, kendisine göre daha üst pozisyonda yer alan çalışanlar ya da yöneticileri tarafından maruz kalabilmektedir (Şahin vd., 2012). Toplum yapısına yerleşen değerler neticesinde yaşadığı bu cinsel taciz durumunu anlattığında daha fazla mağdur olacağı düşüncesinden yola çıkarak saklama eğiliminde bulunan kadınlar, sonucunda verimlilik ve performansında kayba uğrayarak “iş tatminsizliği” yaşamaktadır. Aynı zamanda yaşadığı durumdan kendini sorumlu tutarak suçlanma ve depresyon gibi psikolojik etkilerle de karşılaşmaktadır (Akgeyik, 2011).

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, 2010-2021 yılları arasında Türkiye’de çalışan kadınların karşılaştığı sorunları ele alan çalışmaların derlemesi yapılmış olup belirlenen konuya yönelik araştırma makaleleri geçmişe yönelik olacak şekilde taranmıştır. Çalışmada belirlenen amaç doğrultusunda “Google Akademik” veri tabanından “çalışan kadınların sorunları”, “kadının çalışması” ve “Türkiye” anahtar kelimeleri taratılarak 2010-2021 yılları arasındaki dili Türkçe olan çalışmalara yönelik literatür taraması yapılmıştır. Yapılan tarama ve dışlanma kriterleri sonucunda 12 makale araştırmanın evrenini oluşturmuştur (Şekil 1). Yalnızca Google Akademik veri tabanından dili Türkçe olan çalışmalar dâhil edilerek içerik analizinin yapılmış olması çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

2010-2021 yılları arasında Türkiye’de yapılan ve çalışan kadınların yaşadığı sorunlara değinen araştırmaları incelemek için içerik analizi yöntemi seçilmiştir. Çalışan kadınların sorunları alanında bulguya sahip olan nitel ve nicel çalışmalar derinlemesine incelenmiştir. Böylece açıkça ifade edilen sorunları tekrar inceleme fırsatı doğmaktadır (Alkan, 2017).

Şekil 1: Veri tarama akış şeması

5. BULGULAR

Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir:

Araştırmaya dâhil edilen eserler kapsamında cinsiyet ayrımcılığının sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: Cinsiyet ayrımcılığı

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örneklemi	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Aksöz ve Durkal, (2021)	Nicel, Anket tekniği, 510 kadın öğretmen.	Belirtilmemiş
Alparslan vd., (2015)	Nicel, Anket tekniği, Antalya OSB'de faaliyet gösteren 36 kadın ve 55 erkek	Belirtilmemiş
Aydemir ve Demir Akyıl, (2021)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 21 kadın akademisyen.	2 Kadın
Çelik ve Gürtaş, (2020)	Nicel, Anket tekniği, Gaziantep OSB'de çalışan 385 kadın.	%13,31
Ergöl vd., (2012)	Tanımlayıcı ve Nicel, Yüz yüze görüşme yöntemi, 246 kadın araştırma görevlisi.	%27,2
Günçe ve Çötök, (2016)	Nitel, Yarı yapılandırılmış soru formu, 30 farklı iş sektöründeki 30 kadın.	24 Kadın
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	14 Kadın
Pelit vd., (2016)	Nicel, Anket tekniği, Afyonkarahisar, Ankara, Çankırı, Gaziantep, Muğla, Kırşehir ve Uşak'ta otel işletmelerinde çalışan 437 kadın.	%24,2
Ustabaş ve Fındıklı, (2017)	Nitel, Yüz yüze mülakat, 15 kadın yönetici.	8 Kadın, (%54)

Aydemir ve Demir Akyıl (2021)'in Dicle Üniversitesindeki kadın akademisyenlerle derinlemesine görüşme yaparak gerçekleştirdiği araştırmada 21 kadın akademisyenden 2'sinin; Ergöl vd., (2012) tarafından 246 kadın araştırma görevlisiyle nicel yöntem kullanarak gerçekleştirilen çalışmada ise kadınların %27,2'sinin; Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) çalışan kadınlarla yürütülen Çelik ve Gürtaş (2020)'a ait araştırmada 385 kadın çalışanın %13,31'inin cinsiyet ayrımcılığı sorunuyla karşılaştığı görülmektedir. Aksöz ve Durkal (2021), Alparslan vd., (2015)'ne ait çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Kadın olma olgusu ile cinsiyet ayrımcılığı arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Neticede, çalışma yaşamında iş performansından ziyade kadın ve erkek olma durumuna dikkat edilmektedir. Aynı zamanda bulgular doğrultusunda cinsiyet ayrımcılığı sorununun hem kamu hem de özel sektörde var olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Bilgi odaklı olmasına rağmen akademi de bu sorunların yaşanıyor olması bilimsel üretimdeki istihdama dair umutları kırmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen eserler kapsamında iş-aile-yaşam dengesi sorununa ait bulgusu olan çalışmalar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: İş-aile-yaşam dengesi

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örneklemi	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Acar vd., (2020)	Nitel, Derinlemesine mülakat, Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan 18 kadın (İstanbul 11 kadın, Bursa 7 kadın).	Belirtilmemiş
Aksöz ve Durkal, (2021)	Nicel, Anket tekniği, Kayseri, Melikgazi İlçesi'nde devlet okullarında görev yapan 510 kadın öğretmen.	%52,5
Arslan ve Akın, (2020)	Nitel, Yarı yapılandırılmış görüşme, Giresun ve Kastamonu'da çalışan farklı meslek gruplarından 20 kadın.	Belirtilmemiş
Çelik ve Gürtaş, (2020)	Nicel, Anket tekniği, Gaziantep OSB'de çalışan 385 kadın.	Belirtilmemiş
Günçe ve Çötök, (2016)	Nitel, Yarı yapılandırılmış soru formu, 30 farklı iş sektöründeki 30 kadın.	24 Kadın

Ergöl vd., (2012)	Tanımlayıcı ve Nicel, Yüz yüze görüşme yöntemi, 246 kadın araştırma görevlisi.	%39,3
Kocacık ve Ayan, (2011)	Nicel, Anket tekniği, İstanbul, Adana, Denizli, Tekirdağ ve Sivas'ta tekstil fabrikalarında çalışan 564 kadın.	%55
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	23 Kadın
Ustabaş ve Fındıklı, (2017)	Nitel, Yüz yüze mülakat, 15 kadın yönetici.	9 Kadın, (%60)

Aksöz ve Durkal (2021)'in devlet okulunda görev yapan 510 kadın öğretmen, Kocacık ve Ayan (2011)'in fabrikada çalışan 546 kadın ve Ustabaş ve Fındıklı (2017)'nin 15 kadın yönetici ile gerçekleştirdiği çalışmada katılımcıların yarısından fazlasının iş-aile-yaşam dengesini sağlamada sorun yaşadığı belirtilmiştir. Günçe ve Çötök (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise iş-aile-yaşam dengesini sağlayamama durumunun en çok karşılaşılan sorun olarak belirtildiği görülmektedir.

Kadınların çalışma yaşamından aileye, aile ortamından da çalışma yaşamına getirdiği sorunların etkileşim içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, kadının hane içerisindeki geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve çalışma yaşamı arasındaki kısır döngü çatışma ve gerilime sebep olmaktadır. Söz konusu bulgular, değişen ve gelişen yaşam şartlarına rağmen ev işleri, yaşlı ve çocuk bakımı gibi sorumlulukların halen kadınların omzunda olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen eserler kapsamında mobbingin sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: Mobbing

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örneklemi	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Acar vd., (2020)	Nitel, Derinlemesine mülakat, Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan 18 kadın (İstanbul 11 kadın, Bursa 7 kadın).	Belirtilmemiş
Arslan ve Akın, (2020)	Nitel, Yarı yapılandırılmış görüşme, Giresun ve Kastamonu'da çalışan farklı meslek gruplarından 20 kadın.	15 Kadın
Aydemir ve Akyıl, (2021)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 21 kadın akademisyen.	Belirtilmemiş
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	14 Kadın
Ustabaş ve Fındıklı, (2017)	Nitel, Yüz yüze mülakat, 15 kadın yönetici.	9 kadın, (%60)

Ustabaş ve Fındıklı (2017) tarafından sanayi sektöründe kadın yöneticilerin yaşadıkları sorunların ele alındığı çalışmada kadınların %60'ının (9 Kadın), Arslan ve Akın (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise farklı meslek gruplarına ait 20 kadından 15'inin mobbing ile karşılaştığı görülmektedir. Tablo 6'da çalışma yaşamındaki konumu ve çalışılan ortamın niteliği (özel/kamu) fark etmeksizin kadınların mobbinge maruz kaldığı görülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen eserler kapsamında taciz/istismar durumunun sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: Taciz/istismar

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örneklemi	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Acar vd., (2020)	Nitel, Derinlemesine mülakat, Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan 18 kadın (İstanbul 11 kadın, Bursa 7 kadın).	Belirtilmemiş
Aydemir ve Akyıl, (2021)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 21 kadın akademisyen.	2 kadın

Çelik ve Gürtaş, (2020)	Nicel, Anket tekniği, Gaziantep OSB'de çalışan 385 kadın.	%3,08
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	14 kadın
Pelit vd., (2016)	Nicel, Anket tekniği, Afyonkarahisar, Ankara, Çankırı, Gaziantep, Muğla, Kırşehir ve Uşak'ta otel işletmelerinde çalışan 437 kadın.	%12,6

Pelit vd., (2016) tarafından Türkiye'nin 7 farklı ilindeki otel işletmelerinde anket tekniği kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada 437 kadından %12,6'sının, Çelik ve Gürtaş (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 385 kadından %3,08'inin taciz/istismar sorunuyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Aydemir ve Demir Akyıl (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 21 kadın akademisyenden 2'si cinsellikten ziyade öz güven ve zorbalık kaynaklı taciz sorunuyla karşılaştığını belirtmiştir.

Taciz/istismar sorunundan en çok kadınların etkilendiği ve bu durumun nitelik olarak olumsuz sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Taciz/istismar sorununu yaşayan kadın sayı/oranının çalışma kapsamında ele alınan diğer sorunlara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu oranlar söz konusu sorunun mağdurlar tarafından gizlendiği ihtimalini akla getirmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen eserler kapsamında terfi ve yükselmeye güçlük durumunun sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: Terfi ve yükselmeye güçlük

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örnekleme	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Çelik ve Gürtaş, (2020)	Nicel, Anket tekniği, Gaziantep OSB'de çalışan 385 kadın.	%36,52
Ergöl vd., (2012)	Tanımlayıcı ve Nicel, Yüz yüze görüşme yöntemi, 246 kadın araştırma görevlisi.	%41,8
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	Belirtilmemiş
Pelit vd., (2016)	Nicel, Anket tekniği, Afyonkarahisar, Ankara, Çankırı, Gaziantep, Muğla, Kırşehir ve Uşak'ta otel işletmelerinde çalışan 437 kadın.	%37,7
Ustabaş ve Fındıklı, (2017)	Nitel, Yüz yüze mülakat, 15 kadın yönetici.	9 kadın, (%60)

Pelit vd., (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kadınların %37,7'sinin, Ergöl vd., (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 246 araştırma görevlisi kadından %41,8'inin terfi ve yükselmeye güçlük yaşadığı ve bu durumun en fazla karşılaşılan sorunlardan biri olduğu belirtilmiştir.

Kadınlar, gerekli koşulları ve nitelikleri sağlamasına rağmen terfi ve yükselmeye güçlük yaşamaktadır. İşverenler, işe alsın bile kadınların kariyer basamaklarında ilerlemesine engel olabilmektedir. İşe konsantre olamayacağı ve başaramayacağına dair var olan cinsiyetçi düşünce ve uygulamalar, kadınların kariyer basamaklarını tırmanabilmek için daha fazla çalışması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen eserler kapsamında iş-ücret dengesizliğinin sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: İş-ücret dengesizliği

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örnekleme	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Acar vd., (2020)	Nitel, Derinlemesine mülakat, Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan 18 kadın (İstanbul 11 kadın, Bursa 7 kadın).	Belirtilmemiş
Çelik ve Gürtaş, (2020)	Nicel, Anket tekniği, Gaziantep OSB'de çalışan 385 kadın.	%40,95

Günçe ve Çötök, (2016)	Nitel, Yarı yapılandırılmış soru formu, 30 farklı iş sektöründeki 30 kadın.	20 Kadın
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	10 Kadın
Pelit vd., (2016)	Nicel, Anket tekniği, Afyonkarahisar, Ankara, Çankırı, Gaziantep, Muğla, Kırşehir ve Uşak'ta otel işletmelerinde çalışan 437 kadın.	%50,5

Küçük (2015)'ün farklı sektörlerden 45 emekçi kadınla derinlemesine görüşme yaparak gerçekleştirdiği çalışmada katılımcıların 10'u, Günçe ve Akıncı Çötök (2016) 'a ait nitel yöntemin kullanıldığı 30 farklı sektördeki 30 kadınla gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların 20'si emek ve ücretin ötüşmediğini ifade etmiştir. Pelit vd., (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise çalışan kadınların karşılaştığı sorunların başında iş-ücret dengesizliğinin (437 kadından %50,5'i) yer aldığı belirtilmiştir.

Kadınlar, erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen düşük ücretlerle istihdam edilmektedir. Ücretlendirmede dikkate alınan kıstaslar ve yürürlüğe giren yasalarda cinsiyet farkı gözetilmemesine rağmen kadın erkek arasındaki mevcut ücret adaletsizliği, bu yasa ve ölçütlerin yetersiz olduğunu akla getirmektedir. Aynı zamanda işveren tarafından ücretlendirmede dikkate alınan kıstasın performanstan ziyade cinsiyet olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen eserler kapsamında uzun çalışma saatlerinin sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: Uzun çalışma saatleri

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örneklemi	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Acar vd., (2020)	Nitel, Derinlemesine mülakat, Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan 18 kadın (İstanbul 11 kadın, Bursa 7 kadın).	Belirtilmemiş
Arslan ve Akın, (2020)	Nitel, Yarı yapılandırılmış görüşme, Giresun ve Kastamonu'da çalışan farklı meslek gruplarından 20 kadın.	Belirtilmemiş
Günçe ve Çötök, (2016)	Nitel, Yarı yapılandırılmış soru formu, 30 farklı iş sektöründeki 30 kadın.	20 Kadın
Kocacık ve Ayan, (2011)	Nicel, Anket tekniği, İstanbul, Adana, Denizli, Tekirdağ ve Sivas'ta tekstil fabrikalarında çalışan 564 kadın.	%44
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	28 Kadın

Kocacık ve Ayan'a (2011) ait olan araştırmada 564 kadından %44'ünün, Küçük (2015)'ün çalışmasında ise 45 kadından 28'inin uzun çalışma saatleri nedeniyle sorun yaşadığı belirtilmiştir. Acar vd., (2020) tarafından tekstil ve hazır giyim sektöründeki genç yetişkin çalışan kadınlarla derinlemesine mülakat yaparak gerçekleştirilen çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında uzun çalışma saatleri nedeniyle çocuklarına vakit ayıramadığını ifade eden kadınların bulunması, söz konusu sorunun iş-aile-yaşam dengesini sağlayamama durumunda etkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya dâhil edilen eserler kapsamında niteliksiz çalışma koşullarının sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: Niteliksiz çalışma koşulları

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örneklemi	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Acar vd., (2020)	Nitel, Derinlemesine mülakat, Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan 18 kadın (İstanbul 11 kadın, Bursa 7 kadın).	Belirtilmemiş

Çelik ve Gürtaş, (2020)	Nicel, Anket tekniği, Gaziantep OSB'de çalışan 385 kadın.	Belirtilmemiş
Günçe ve Çötök, (2016)	Nitel, Yarı yapılandırılmış soru formu, 30 farklı iş sektöründeki 30 kadın.	20 Kadın
Kocacık ve Ayan, (2011)	Nicel, Anket tekniği, İstanbul, Adana, Denizli, Tekirdağ ve Sivas'ta tekstil fabrikalarında çalışan 564 kadın.	%55
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	Belirtilmemiş
Pelit vd., (2016)	Nicel, Anket tekniği, Afyonkarahisar, Ankara, Çankırı, Gaziantep, Muğla, Kırşehir ve Uşak'ta otel işletmelerinde çalışan 437 kadın.	%29,3

Günçe ve Çötök'a (2016) ait çalışmada 30 kadından 20'sinin, Pelit vd., (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 437 kadından %29,3'ünün niteliksiz çalışma koşulları nedeniyle sorun yaşadığı görülmektedir. Kocacık ve Ayan (2011)'a ait araştırmada en çok karşılaşılan iki sorundan birisinin fiziksel koşulların yetersizliği olduğu belirtilmiştir. Küçük (2015)'ün çalışmasında farklı sektörlerde çalışan kadın katılımcılar kötü çalışma şartları nedeniyle işten ayrılmak istediklerinde kıdem tazminatından yararlanamadıklarını ifade etmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, niteliksiz çalışma koşullarının cinsiyet kaynaklı olmadığı ve mevcut sorunla işi bırakma eğilimi arasında doğrudan bir ilişkinin bulunduğu sonucunu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmaya dahil edilen eserler kapsamında iletişim kurmada güçlük durumunun sorun olarak belirtildiği çalışmalar Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların sorunları: İletişim kurmada güçlük

Yazar, Yıl	Çalışmanın Türü, Veri Toplama Yöntemi ve Örnekleme	Sorunla Karşılaşan Kadın Oranı/Sayısı
Pelit vd., (2016)	Nicel, Anket tekniği, Afyonkarahisar, Ankara, Çankırı, Gaziantep, Muğla, Kırşehir ve Uşak'ta otel işletmelerinde çalışan 437 kadın.	%53,8 (%27+%26,8)
Çelik ve Gürtaş, (2020)	Nicel, Anket tekniği, Gaziantep OSB'de çalışan 385 kadın.	%32,78 (%19,12+%13,66)
Kocacık ve Ayan, (2011)	Nicel, Anket tekniği, İstanbul, Adana, Denizli, Tekirdağ ve Sivas'ta tekstil fabrikalarında çalışan 564 kadın.	%44,3
Küçük, (2015)	Nitel, Derinlemesine görüşme, 11 farklı sektörde çalışan 45 kadın.	4 Kadın
Arslan ve Akın, (2020)	Nitel, Yarı yapılandırılmış görüşme, Giresun ve Kastamonu'da çalışan farklı meslek gruplarından 20 kadın.	Belirtilmemiş

Pelit vd., (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 437 kadından %27'si kendini ifade etme konusunda iletişim problemi yaşadığını, %26,8'i kendini ifade etme noktasında engellerle karşılaştığını; Çelik ve Gürtaş (2020)'a ait çalışmada ise 385 kadından %19,12'si kendini ifade etme konusunda iletişim problemi yaşadığını, %13,66'sı kendini ifade etme noktasında engellerle karşılaştığını belirtmiştir. Kocacık ve Ayan (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 564 kadın çalışandan %44,3'ü yöneticileriyle sorunların çözümü konusunda görüşememe noktasında iletişim problemi yaşadığını ifade etmiştir. Söz konusu bulgular, kadınların kendilerini ifade etme ve karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik harekete geçme noktasında engellere maruz bırakıldığını göstermektedir. Bu durum, iletişimin iki yönlü sağlanamaması nedeniyle yeni sorunlara kapı aralamaktadır.

Yapılan inceleme sonucunda çalışan kadınların en çok karşılaştıkları sorunların başında “cinsiyet ayrımcılığı” ve “çalışma yaşamının aile ve ev işlerine olumsuz etkisi” yer almakta olup on üç çalışmanın dokuzunda cinsiyet ayrımcılığı (Aksöz ve Eroğlu Durkal, 2021; Alparlan vd., 2015; Aydemir ve Demir Akyıl, 2021; Çelik ve Gürtaş, 2020; Ergöl vd., 2012; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016; Ustabaş ve Fındıklı, 2017) ve çalışma yaşamının aile ve ev işlerine olumsuz etkisi yer almaktadır (Acar vd., 2020; Aksöz ve Eroğlu Durkal, 2021; Arslan ve Akın, 2020; Çelik ve Gürtaş, 2020; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Ergöl vd., 2012; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015; Ustabaş ve Fındıklı, 2017).

Aynı zamanda on üç çalışmanın altısında “niteliksiz çalışma koşulları” (Acar vd., 2020; Çelik ve Gürtaş, 2020; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016), beşinde ise “mobbing” (Acar vd., 2020; Arslan ve Akın, 2020; Aydemir ve Demir Akyıl, 2021; Küçük, 2015; Ustabaş ve Fındıklı, 2017), “taciz veya istismar” (Acar vd., 2020; Aydemir ve Demir Akyıl, 2021; Çelik ve Gürtaş, 2020; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016) “terfi ve yükselmede güçlük” (Çelik ve Gürtaş, 2020; Ergöl vd., 2012; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016; Ustabaş ve Fındıklı, 2017), “iş-ücret dengesizliği” (Acar vd., 2020; Çelik ve Gürtaş, 2020; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016), “iletişim kurmada güçlük” (Pelit vd., 2016; Çelik ve Gürtaş, 2020; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015; Arslan ve Akın, 2020) ve “uzun çalışma saatleri” çalışan kadınların karşılaştığı sorunlar arasında yer almaktadır (Acar vd., 2020; Arslan ve Akın, 2020; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015).

6. TARTIŞMA

Günümüz küresel dünyasında toplum yaşam stiline radikal yönde hareketlilik göstermesiyle birlikte yaşanan değişim süreci kadının toplum ve hane içerisindeki rollerini belirgin bir şekilde etkilemektedir (Günsel vd., 2015). Sonucunda kadınlar, değişen ve gelişen koşullar doğrultusunda çalışma yaşamında daha fazla yer almaya başlayarak iş yaşamına olan entegrasyonunu artırmaktadır. Toplumsal değerini artırma imkânına sahip olan kadınların çalışma yaşamında yer alması bir dizi eşitlikçi olmayan uygulama ve sorunları da beraberinde getirmektedir (Koray, 1993). Bu durum çalışan kadınların karşılaştığı sorunlara neden olan değişkenlerin analiz edilme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Kadınlar, bir taraftan cinsiyet ayrımcılığı, fırsat eşitsizliği, taciz, cam tavan engeli gibi sorunlarla baş etmeye çalışırken diğer taraftan aile ve iş yaşamını dengede tutmaya çalışmaktadır (Aksöz ve Eroğlu Durkal, 2021). Araştırmaya dahil edilen çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre kadın çalışanların yaşadıkları sorunlar arasında çalışma yaşamının aile ve ev işlerine olumsuz etkisinin önemli bir yer aldığı dikkat çekmektedir. Yapılan analiz sonucunda on üç çalışmanın dokuzunda çalışma yaşamının aile ve ev işlerine olumsuz etkisinden bahsedilmiştir (Acar vd., 2020; Aksöz ve Eroğlu Durkal, 2021; Arslan ve Akın, 2020; Çelik ve Gürtaş, 2020; Ergöl vd., 2012; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015; Ustabaş ve Fındıklı, 2017). Söz konusu çalışmalarda, kadınların aile ve iş yaşam dengesini sağlamada zorlandıklarını ifade etmesi ev ve çalışma yaşamlarının uyumlaştırılmamış olduğu ve geleneksel aile rollerinin devamlılık gösterdiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Eş ve diğer aile üyelerinin, kadınların çalışma yaşamına dâhil olma talebine ev içerisinde sorumlu olduğu rollerini yerine getirme şartıyla razı oldukları görülmektedir. Çocuk, eş ve ev içi sorumluluklarına yeterince vakit ayıramamalarına ve bu durumun hane içerisinde sorun olmasına rağmen kadınların çalışma yaşamında kalmak istedikleri dikkat çekmektedir. Öyle ki incelenen çalışmalarda iş-aile-yaşam dengesini sağlamada zorlanmalarına rağmen evde çalışmayı tercih eden kadına rastlanmamıştır. Yapılan analiz sonucunda dikkat çeken bir diğer etmen ise çalışma yaşamına dâhil olan kadınların aile ve çocuk planlamasında dikkat ettikleri hususun iş-aile-yaşam dengesi ne kadar sağlayabildikleri olmuştur. Özellikle evli kadınların annelik rolünü tam anlamıyla yerine getiremeyeceği düşüncesinden yola çıkarak çocuk sahibi olma durumuna olumsuz baktığı görülmektedir. Koray (1993), tarafından gerçekleştirilen “Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri” isimli araştırmada, farklı sektörlerde çalışan kadınların yaşadığı en büyük sorunun ev işleri ve çocuk bakımı olduğunu belirtmesi bu araştırmayı desteklemektedir.

Birleşik devletler tarafından ulusal düzeyde gerçekleştirilen araştırmada, kadınların çalışma yaşamında erkeklere oranla daha fazla cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Avery vd., 2008). Yapılan inceleme sonucunda on üç çalışmanın dokuzunda (Aksöz ve Eroğlu Durkal, 2021; Alparslan vd., 2015; Aydemir ve Demir Akyıl, 2021; Çelik ve Gürtaş, 2020; Ergöl vd., 2012; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016; Ustabaş ve Fındıklı, 2017) cinsiyet ayrımcılığı çalışan kadınların yaşadığı sorunlar arasında yer almaktadır. Çalışan kadınların yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak yapılan incelemeden elde edilen bulgular, mevcut sorunların temelinde gelenekselleşen cinsiyet rollerinin ve cinsiyet ayrımcılığının yer aldığı yönündeki fikirleri doğrulamaktadır. HAK-İş tarafından gerçekleştirilen çalışmada iş yaşamında karşılaşılan en önemli sorunun ne olduğu sorusuna verilen cevaplar arasında ilk sırada kadına yönelik ayrımcılık yer almıştır (www.milliyet.com.tr). Oaxaca (1973) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış olup cinsiyet ayrımcılığına yönelik sorunların yaşandığı belirtilmiştir. Elde edilen bulgular, kadınların yaşadığı ayrımcı uygulamaları açıkça dile getirebilecekleri platformların oluşturulmasının ve kadınlara karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik danışmanlık hizmetinin verilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Mobbing, çalışan kadınların sıklıkla karşılaştığı önemli sorunlar arasında yer almaktadır. İncelenen on üç çalışmanın beşinde kadınların mobbing ile karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır (Acar vd., 2020; Arslan ve Akın, 2020; Aydemir ve Demir Akyıl, 2021; Küçük, 2015; Ustabaş ve Fındıklı, 2017). Yapılan analiz sonucunda kadınların eğitim düzeyleri önemsenmeksizin ister kamu ister özel sektör olsun mobbing ile karşı karşıya kaldığı, birçoğunun yaşadığı durumun mobbing olduğuna dair farkındalığının bulunmadığı ve maruz kaldıkları mobbing içerikli uygulamalar karşısında psikolojik ve hukuki desteğe başvurmadıkları görülmüştür. Vural vd., (2015)'nin ifadesine göre, Koçak ve Hayran'ın çalışma yaşamında kadınlara uygulanan mobbing konulu araştırmasında kadınların eğitim düzeyi fark etmeksizin mobbing ile karşılaştığı; Koçak ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise farklı sektörlerde çalışan 134 kadının %38,1'inin 6 ay içerisinde mobbing yaşadığı veya mobbinge tanık olduğu sonucuna ulaştıkları belirtilmiştir. İncelenen çalışmalardan elde edilen bulgular doğrultusunda mobbing mağduru kadınların bu duruma sadece erkekler tarafından değil hemcinsleri tarafından da maruz bırakıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Hemcinsleri tarafından mobbing içerikli uygulamalara maruz bırakılan kadınların yaşadıkları mobbingin temel sebebinin "kıskançlık" olduğunu vurgulaması dikkat çeken sonuçlar arasında yer almaktadır. Aşkın ve Aşkın (2018)'in gerçekleştirdiği çalışmaya göre mobbing mağduru olan kadınların %81,6'sı bu duruma erkekler tarafından maruz bırakıldığını ifade ederken Namie (2000) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kadınların %84'ünün mobbingi hemcinslerinin uyguladığını belirtmesi bu ifadeyi destekler niteliktedir.

Çalışma süresi, koşulları ve fiziksel ortama yönelik sorunlar kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı güçlükler arasında yer almaktadır. Çalışma saatlerinin uzun olduğu yerlerde kadınlar sabah erken saatlerde başlayıp akşam geç vakitlere kadar çalışmaya devam etmektedir. Çalışma saatlerinin standart sürenin üzerinde olması kadınların verimliliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Yapılan sistematik analiz sonucunda on üç çalışmanın beşinde kadınların çalışma süresinin uzunluğu nedeniyle sorun yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Acar vd., 2020; Arslan ve Akın, 2020; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015). Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar incelendiğinde kadınların uzun ve yorucu mesai saatlerinden en çok eş ve çocuklarına vakit ayıramamaları, çalıştıkları süre ve yaptıkları iş doğrultusunda aldıkları ücretin adil olmaması nedeniyle şikayetçi olduğu görülmüştür. Demirkol vd., (2004) tarafından yapılan araştırmada çalışan kadınların karşılaştığı sorunların başında uzun çalışma saatleri ve yoğun iş yükünün olduğu belirtilmiştir. Yine "Çalışma Yaşamında Kadınlar" konulu araştırmada kadınların çalışma ortamında karşılaştıkları sorunların başında çalışma saatlerinin uzunluğundan ve işin yorucu olmasından bahsetmiş olmaları nedeniyle benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Gönüllü ve İçli, 2001). Özer (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise kadınlar 12 saat ve üzeri süreyle çalıştıklarını, her zaman aynı işi yapıyor olmaları nedeniyle kendilerini yenileyemediklerini ifade etmiştir.

Kadınlar erkeklerle aynı işi yapıyor olsalar bile düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Yapılan inceleme sonucunda on üç çalışmanın beşinde çalışan kadınların iş-ücret dengesizliği nedeniyle sorun yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Acar vd., 2020; Çelik ve Gürtaş, 2020; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016). Bu çalışmalardan elde edilen verilere göre günümüzde kadınların işverenler tarafından ucuz ve ikincil iş gücü olarak görülmeye devam edildiği, kadının da “eve ekmek getiren” modelinde yer alabileceğinin toplum tarafından benimsenmediği bu nedenle kazancının hane içerisinde ek gelir olarak nitelendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bunlara rağmen kadınlar, düşük ücretli işlerde çalışmayı kabul ederek çalışma yaşamına dahil olmayı planlayan hemcinslerinin de ucuz iş gücü olarak istihdam edilmelerine neden olmaktadır.

Fiziksel ortama yönelik karşılaşılan sorunlar çalışan kadınların verimliliğini etkileyen bir diğer önemli faktör arasında yer almaktadır. Yapılan inceleme sonucunda çalışan kadınların on üç çalışmanın altısında fiziksel koşullar nedeniyle sorun yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Acar vd., 2020; Çelik ve Gürtaş, 2020; Günçe ve Akıncı Çötök, 2016; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016). Söz konusu çalışmalar doğrultusunda özellikle bedenen çalışmak zorunda olan kadınların fiziksel koşullar nedeniyle sorun yaşadığını belirttiği görülmektedir. Bilakis, masa başından ayrılma imkanlarının olmaması ve sürekli oturmaları nedeniyle sorun yaşadığını belirten kadınların bulunması da dikkat çekmektedir. Niteliksiz çalışma koşullarından doğan sorunların cinsiyetle ilgisinin olmadığı ve fiziksel koşulların kadınların işi bırakma eğilimlerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kayıkçı (2000) tarafından gerçekleştirilen çalışmada fiziksel ortama yönelik özelliklerin (hava, sıcaklık, koku, aydınlatma vs.) çalışanların sorunları arasında yer aldığı bulgusu bu çalışma ile bağdaşmaktadır.

Çalışan kadınlar çalışma ortamında yüksek performans göstermelerine rağmen terfi olanaklarının zorluğu ve adil olmayışı nedeniyle kariyer basamaklarında yükselmemektedir. Yapılan incelemede on üç çalışmanın beşinde kadınların terfi olanaklarının zorluğu konusunda sorun yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Çelik ve Gürtaş, 2020; Ergöl vd., 2012; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016; Ustabaş ve Fındıklı, 2017). Çalışmaya dâhil edilen araştırmalar incelendiğinde kadınların, kariyer basamaklarında ilerleyebilmek için erkeklere göre daha fazla çalışması gerektiği, toplumun bu konuda kadınlara güvenmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca kadınların terfi ve yükselme olanaklarının zorluğunu karşılaştığı en önemli sorunların arasında bahsetmesi adil olmayan cinsiyetçi uygulamaların günümüzde halen var olduğunu göstermektedir. Konuya ilişkin halihazırdaki çalışmalar incelendiğinde kişi kayırmadan kaynaklı olarak ücret ve terfi şartlarının adaletli olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Oaxaca, 1973; Shafique vd., 2010). Yine Maqsood vd., (2005) tarafından öğretmen, doktor ve banka çalışanlarıyla yapılan araştırmada kadınların erkek çalışanlara göre yükselme ve terfi imkanlarının daha zor olduğu belirtilmiştir. Dikmetaş (2009) tarafından sağlık sektöründe gerçekleştirilen çalışmada çalışan kadınların kariyer gelişimi konusunda sorunlarla karşılaştığı sonucu da bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Kocacık ve Gökkaya (2005) tarafından belirtilen ifadeye göre Türkiye’de gerçekleştirilen bir çalışmada, çalışma yaşamında karşılaşılan sorunların başında taciz gelmektedir. Çalışmaya dahil edilen araştırmalar incelendiğinde bu tür olaylara maruz kalan kadınların birçoğunun başından geçenleri anlatmak yerine saklamayı veyahut bir başkasının başına gelmiş gibi anlatma eğiliminde bulunmayı ve karşılaşılan taciz sorununa- hem kamu hem de özel sektörde- karşı yasal mercilere başvurmamayı tercih ettiği görülmektedir. Nitekim araştırma kapsamında analiz edilen çalışmaların beşinde kadınların taciz veya istismar sorunu ile karşı karşıya kaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Acar vd., 2020; Aydemir ve Demir Akyıl, 2021; Çelik ve Gürtaş, 2020; Küçük, 2015; Pelit vd., 2016). Yapılan çalışmalar incelendiğinde dul, bekar ve genç olan kadınların diğerlerine oranla daha fazla cinsel tacize maruz kaldığı belirtilmiştir (Bebekoğlu ve Wasti, 2002; Gutek ve Morasch, 1982). Aynı zamanda User vd., (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada tekstil sektöründe çalışan kız çocuklarının cinsel tacize uğradığı, ancak söz konusu kişilerin maruz kaldığı olayları bir başkasının başına gelmişçesine anlattığı; Çelik ve Akar Şahingöz’ün (2018) turizm işletmelerindeki kadın aşçılarla gerçekleştirdiği çalışmada ise kamu kuruluşunda çalışan kadın aşçıların %53,3’ünün taciz, istismar gibi uygunsuz davranışlar karşısında sessiz kaldığı ifade edilmiştir. Milyonlarca işçiyi

temsil eden TUC (Trade Union Congress) tarafından 1500 çalışan kadınla gerçekleştirilen çalışma da bu araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Araştırmaya göre kadınların %52’sinin cinsel tacize maruz kaldığı, bu kadınların %80’inin ise yaşadığı taciz durumunu kariyerlerinin olumsuz etkilenmemesi ve dedikodulara konu olmak istememeleri nedeniyle saklama eğiliminde olduğu belirtilmiştir (www.tuc.org.uk). Söz konusu bulgular, kadınların çalışma yaşamında taciz olaylarına maruz kalma durumunun güncelliğini koruduğunu göstermektedir.

Kadınlar, çalışma yaşamında sorunların çözümüne yönelik fikir beyan etme ve çalışma arkadaşlarıyla gerek iş gerek sosyalleşme adına fikir alışverişinde bulunma noktasında iyi ilişkiler geliştirememektedir. Yapılan inceleme neticesinde on üç çalışmanın beşinde çalışan kadınların iletişim kurmada güçlük yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Pelit vd., 2016; Çelik ve Gürtaş, 2020; Kocacık ve Ayan, 2011; Küçük, 2015; Arslan ve Akın, 2020). Kadınların söz konusu problemi sadece erkek çalışma arkadaşı veyahut yöneticileriyle değil hemcinsleriyle de yaşaması durumu bu sorunun yalnızca cinsiyet kaynaklı olmadığını göstermektedir.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde Ayaz (1993) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Türkiye’de tekstil sektöründe çalışan kadınların, vardiyalı çalışma sistemini, Vural vd., (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise kamu ve özel sektörde çalışan kadınların, hem cinsleriyle bir arada çalışma durumunu iş yaşamında karşılaşılan sorunlar arasında belirtmesi dikkat çekmektedir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim seviyesinde meydana gelen artış, yasal düzenlemeler, değişen ve gelişen toplum yapısı kadının çalışma yaşamında daha fazla yer almasını sağlamaktadır. Bu olumlu gelişme, kadınların ekonomik bağımsızlığa kavuşmasına ve toplumsal saygınlığının artmasına neden olmaktadır. Ancak yaşanan gelişme ve değişime rağmen çalışan kadınlar halen geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda değerlendirilmektedir. Bu durum kadınların istihdama giriş ve istihdam edilme sürecinde sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı, mobbing, iş-aile-yaşam dengesini sağlamada güçlük, cinsel taciz, iş-ücret dengesizliği, terfi ve yükselmede güçlük başlıca sorunlar arasında yer almaktadır.

Çalışma yaşamında kadınların karşılaştığı sorunların birçoğunun temelinde cinsiyet ayrımcılığı yer almaktadır. Öyle ki yasalarda “eşit iş eşit ücret” bakış açısının hâkim olmasına rağmen - erkeklerle aynı işi yapıyor olsa bile- kadınlar, düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Yine işe katılım sürecinde ev içi sorumlulukları nedeniyle enerjisinin büyük bir çoğunluğunu evde bırakacağı ve verimli çalışamayacağına dair bakış açısı nedeniyle işe alınmamakta veyahut erkeklerle göre farklı koşullara tabi tutulmaktadır. Gerekli koşulları sağlamasına rağmen kadınlar, kariyer basamaklarında ilerleyememektedir. Özellikle işe alım, ücretlendirme, terfi ve yükselme sürecinde kendini gösteren cinsiyet ayrımcılığı sorununun, çalışma yaşamında eşitliği sağlamaya yönelik gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine rağmen var olması, bu sorunun yasalardan ziyade uygulamadan kaynaklı olduğunu göstermektedir.

Eğitim seviyesinin yükselmesi, hane içerisinde iş bölümünün sağlanması ve yasal düzenlemelerle korunmasına rağmen çalışan kadınlar, günümüzde iş-aile-yaşam dengesini sağlama noktasında sorun yaşamaktadır. Bu durum geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil toplum düzeninin devam ettiğini, kadının kazancının “yedek gelir” olarak nitelendirildiğini göstermektedir.

Çalışma yaşamında karşılaşılan cinsel taciz sorununun mağdurları genellikle kadınlardan oluşmaktadır. Yaş, eğitim düzeyi, konum ve çalışılan ortamın niteliği fark etmeksizin kadınlar cinsel tacize maruz kalmaktadır. Kişilik haklarına saldırı niteliğinde olan bu sorun işten atılma korkusuyla çalışan kadınları sessiz kalmaya itmektir. Yasal mercilere başvurulmaması ve sessiz kalma eğiliminde bulunulması durumu cinsel tacizin devamlılık göstermesine neden olmaktadır. Aynı zamanda sıklıkla karşılaşılmamasına rağmen fiziksel görünürlüğü olmayan mobbing sorunu karşısında kadınların sessiz kalma eğiliminde bulunması da yasal hakları

konusunda bilgi sahibi olmadıklarını göstermekte ve mevcut problemin devam etmesine yol açmaktadır.

Sonuç itibariyle, kadınların çalışma yaşamında birçok sorunla karşılaştığı, bu sorunların temelinde de cinsiyet ayrımcılığı ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yer aldığı bilinmektedir. Sorunların çözümü noktasında, cinsiyet farkı gözetilmeksizin gerekli yasal düzenlemelerin sağlanmasına rağmen karşılaşılan problemlerin azalmaması durumu kadınların yasal hakları konusunda bilgi sahibi olmadığını göstermektedir. Bu durum çalışma hayatını sürdürme mücadelesinde zorlanmasına sebep olan kadınların istihdamının erkeklerle göre düşük oranda seyretmesine yol açmaktadır.

Çalışma kapsamında aşağıda belirtilen öneriler önem arz etmektedir:

Kadınların, erkeklere oranla daha fazla çabalamak zorunda kaldığı çalışma yaşamında daha iyi koşullarda yer alabilmelerinin sağlanabilmesi amacıyla yaşadıkları sorunların ana nedenlerinin farklı değişkenler çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

İncelenen çalışmalarda, kadınların özellikle cinsel taciz gibi mahremiyeti kapsayan sorunları dile getirme konusunda çekimser kaldığı belirtilmiştir. Bu konuda doğru sonuçlar elde edebilmek amacıyla görüşmeler daha özel tutularak yalnız yapılmalıdır.

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların dokuzunda kadınların çocuk bakımı gibi nedenlerden kaynaklı aile ve iş yaşamını dengede tutma noktasında sorun yaşadığı görülmektedir. Bu durumun önüne geçilmesi ve kadınların içinde bulunduğu çatışma ortamından uzaklaştırılması amacıyla kamu ve özel sektör ayrımı yapılmaksızın çalışan kadınların çocuklarına kreş imkânı sağlanmalıdır. Kreş imkânı sağlayamayan işletmeler kadınlara kreş için ekonomik destek vermelidir.

Mevcut bulgulardan hareketle, kadınların ayrımcı uygulamalara yalnızca çalışılan süreçte değil iş arama ve işe katılım sürecinde de maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eşitlikçi olmayan bu uygulamaların önüne geçebilmek amacıyla işe alım sürecinde kadın ve erkeklerin eşit koşullara tabi tutulması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Çalışan kadınlara yönelik cinsiyetçi bakış açısını önleyebilmek ve kadın-erkek iş potansiyelinin eşit olduğuna dair algı geliştirebilmek amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği konulu katılımın zorunlu tutulduğu farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

Çalışma koşulları, ortamı ve saatleri kadınlara uygun olacak şekilde yeniden düzenlenmeli, özellikle evli ve çocuk sahibi olan kadınlar için esnek çalışma saatleri yaygınlaştırılmalıdır.

Kadınlara, karşılaştıkları sorunlarla baş edebilmelerinin sağlanabilmesi amacıyla yasal hakları konusunda bilgilendirici eğitimler verilmelidir.

Kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm aşamasının ilk basamağı söz konusu kadınlarla birebir görüşmek, sorunları ve varsa çözüm önerilerini birinci ağızdan dinlemek olmalıdır.

İşletmeler, iş ve aile yaşamı arasındaki dengenin sağlanamaması sonucunda meydana gelen çatışma ortamının önüne geçebilmek amacıyla çatışmanın boyutunu ölçen anket yöntemi uygulamalı ve anket sonuçları doğrultusunda iyileştirici çalışmaları hayata geçirmeye önem vermelidir.

8. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmada, çalışan kadınların sorunları konusunda mevcut literatürde yer alan ikincil veriler üzerinden oluşturulduğundan çalışma için etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır.

9. ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada, çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, B., Çakır, G., Mutlutürk, H., Topal, F., Sali, S. ve Yaman, Ö. (2020). Tekstil ve hazır giyim atölyelerinde çalışan genç yetişkin kadın işçilerin çalışma koşulları ve deneyimledikleri çok boyutlu sorunlar. *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 64, 89-116.
- Akgeyik, T. (2011). İşyerinde cinsel taciz. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0 (41-42), 215-224.
- Aksöz, F. ve Eroğlu Durkal, M. (2021). Çalışma hayatında kadınların karşılaştıkları sorunlar: Kayseri ilinde çalışan kadın öğretmenler üzerine bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59, 141-176.
- Alkan, V. (2017). Bir sistematik derleme çalışması: öğretmenlik uygulaması. *Yıldız Journal of Educational Research*, 2(1), 1-23.
- Alparslan, A. M., Çetinkaya Bozkurt, Ö. ve Özgöz, A. (2015). İşletmelerde cinsiyet ayrımcılığı ve kadın çalışanların sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 66-81.
- Arslan, H. N. ve Akın, S. (2020). Kadının iş hayatındaki yeri ve karşılaştığı sorunlar üzerine nitel bir araştırma. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 131-140.
- Arslan, M. (2012). İş-aile ve aile-iş çatışmalarının kadın çalışanların iş doyumları üzerindeki etkisi. *Birey ve Toplum*, 2(3), 99-113.
- Aşkın, E. Ö. ve Aşkın, U. (2018). Çalışma yaşamında kadına yönelik mobbing: bankacılık sektöründe bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(24), 255-282.
- Atman, Ü. (2012). İşyerinde psikolojik terör: mobbing. *Sağlıkta Performans ve Kalite*, 3(1), 157-174.
- Avery, D. R., McKay, P. ve Wilson, D. (2008). What are the odds? How demographic similarity affects the prevalence of perceived employment discrimination. *Journal of Applied Psychology*, 93(2), 235-249.
- Ayaz, N. (1993). Türkiye’de çalışan kadınların sorunlarına yönelik bir inceleme (tekstil işkolundan örnekler). *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 175-191.
- Aydemir, A. ve Demir Akyıl, Y. (2021). Türkiye’de kadının iş gücüne katılımı ve karşılaştığı sorunlar: Dicle üniversitesi kadın akademisyenler örneği. *The Journal of Social Science*, 5(10), 409-433.
- Bebekoğlu, G. ve Wasti, S. (2002). Çalışan kadınlara yönelik cinsiyet temelli düşmanca davranışların sebepleri ve sonuçları üzerine bir araştırma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-40.
- Bodur, N. D. (2019). *Refah rejimlerinin kadının işgücü arzı üzerindeki etkisi: Türkiye örneği*, (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Policy*, 16(3), 211-228.
- Bulut, D. ve Kızıldağ, D. (2017). Cinsiyet ayrımcılığı ve kadın insan kaynakları yöneticilerinin kariyerleri üzerindeki etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 81-102.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 0(31), 25-47.
- Çelik, M. ve Akar Şahingöz, S. (2018). İş yaşamında cinsiyet ayrımcılığı: kadın aşçılar örneği. *Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 370-383.
- Çelik, M. ve Gürtaş, G. (2020). Kadın iş görenlerin karşılaştığı sorunların iş bırakma eğilimlerine etkisi: Gaziantep osb örneği. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 62), 265-288.
- Çelik, R. (2020). *Refah devleti modelleri ekseninde kadın istihdamı*, (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirkol, Ş., Fidan, F. ve Pelit, E. (2004). Turizm sektöründeki bayan işgörenlerin karşılaştıkları sorunlar ve otel işletmelerinde bir uygulama. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(8), 71-88.
- Dikmetaş, E. (2009). Hastane çalışanlarında cinsiyet farklılığının incelenmesine yönelik bir uygulama. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(16), 148-161.

- Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 37-60.
- Ergöl, Ş., Koç, G., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2012). Türkiye’de kadın araştırma görevlilerinin ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 43-49.
- Gönüllü, M. ve İçli, G. (2001). Çalışma yaşamında kadınlar: aile ve iş ilişkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 81-100.
- Gutek, B. A. ve Morasch, B. (1982). Sex-ratios, sex-role spillover, and sexual harassment of women at work. *Journal of Social Issues*, 38(4), 55-74.
- Günçe, B. ve Akıncı Çötök, N. (2016). Çalışan kadınların farklı sektörler bağlamında karşılaştıkları sorunlar üzerine bir durum değerlendirmesi: Sakarya örneği. *Sosyal Bilimler: Yeni Bir Başlangıç*, 30-39.
- Günsel, A., Köroğlu, S. ve Demirci, L. (2015). Çalışma hayatında kadınların karşılaştıkları sorunlar ve cam tavan algıları: kadın öğretmenler üzerinde bir araştırma. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 74-113.
- ILO. (2020). Cinsiyete dayalı ücret farkının ölçümü: Türkiye uygulaması raporu, https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_757032/lang-tr/index.htm. (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2022).
- İçin, N. (2012). *Çalışma yaşamında kadın işgücünün karşılaşılabileceği sorunlar: Yalova örneği*, (Yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpçioğlu, İ., Eğilmez, Ö. ve Şen, H. (2018). Cam tavan sendromu: insan kaynakları yöneticileri bağlamında bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 686-709.
- İslamoğlu, E. ve Yıldırım, S. (2014). Yolcu hizmetleri memurluğu yapan kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6), 150-177.
- Kaya, C. (2009). *Çalışma yaşamında kadın işgücü sorunları ve örgütlenme eğilimleri*, (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayıkcı, D. (2000). *Türk tekstil ve konfeksiyon sanayiinde çalışma koşulları*, (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocacık, F. ve Ayan, S. (2011). Türkiye’de tekstil alanında çalışan kadınlar ve sorunları: (İstanbul-Adana-Denizli-Sivas ve Tekirdağ ili örnekleri). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1).
- Kocacık, F. ve Gökçaya, V. (2005). Türkiye’de çalışan kadınlar ve sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Koray, M. (1993). *Çalışma yaşamında kadın gerçekleri*. İzmir: Banka-Sigorta İşçileri Sendikası Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Küçük, M. (2015). Çalışma hayatında kadınlar ve karşılaştıkları sorunlar: bir işverene bağlı olarak çalışan emekçi kadınlara ilişkin bir araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-17.
- Lewis, J. (1989). Lone parent families: politics and economics. *Journal of Social Policy*, 18(4), 595-600.
- Maqsood, R., Chaudhry, B., Zia, Q. ve Cheema, A. (2005). Problems of employed women at faisalabad-Pakistan. *Journal of Agriculture ve Social Sciences*, 1(3), 245-247.
- Namie, G. (2000). U.S. hostile workplace survey, <https://www.workplacebullying.org/multi/pdf/N-N-2000.pdf>. (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2022).
- Oaxaca, R. (1973). Male-female wage differentials in urban labor markets. *International Economic Review*, 14(3), 693-709.
- Orloff, A. S. (1993). Gender and the social rights of citizenship: the comparative analysis of gender relations and welfare states. *American Sociological Review*, 58(3), 303-328.
- Örücü, E., Kılıç, R. ve Kılıç, T. (2007). Cam tavan sendromu ve kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmelerindeki engeller: Balıkesir ili örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 117-135.

- Özaydın, M. M. (2013). Cinsiyete dayalı refah sınıflandırmaları temelinde iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 47-72.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Özer, M. M. (2017). Ataerkil kapitalist çalışma yaşamından kadın tanıklıkları. *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 3(54), 1397-1424.
- Özkan, G. S. ve Özkan, B. (2010). Kadın çalışanlara yönelik ücret ayrımcılığı ve kadın ücretlerinin belirleyicilerine yönelik bir araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 1(24), 91-104.
- Pelit, E., Güçer, E. ve Demirdağ, Ş. (2004). Turizm sektöründeki bayan işgörenlerin karşılaştıkları sorunlar ve otel işletmelerinde bir uygulama. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(8), 71-88.
- Pelit, E., Güçer, E. ve Demirdağ, Ş. (2016). Kadın işgörenlerin karşılaştığı sorunların iş bırakma eğilimlerine etkisi: otel işletmelerinde bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 43-65.
- Shafique, O., Enver, F., Ekber, S. ve Khan, U. (2010). problems encountered by women in education sector of bahawalpur. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(2), 876-886.
- Soyseçkin, İ. S. (2015). Türkiye'de kadın istihdamı ve sosyal refah uygulamaları. *Mülkiye Dergisi*, 39(3), 245-270.
- Şahin, M., Aydın, B. ve Sarı, S.V. (2012). Avm'lerde çalışan kadın satış danışmanlarının cinsel tacize ilişkin görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 1(2), 67-81.
- Toker, Y. (2016). İşyerlerinde cinsel taciz: kapsamı, öncülleri, sonuçları, kurumsal baş etme yöntemleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(38), 1-19.
- Turunç, Ö. ve Erkuş, A. (2010). İş-aile yaşam çatışmasının iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerine etkileri: iş stresinin aracılık rolü. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 415-440.
- Türkiye İstatistik Kurumu. TÜİK. (2021). <https://www.tuik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2022).
- Umutlu, S. ve Öztürk, M. (2020). İş yaşamında kadın ve karşılaştığı sorunlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(3), 297-306.
- User, İ., Kümbetoğlu, B. ve Akpınar, A. (2012). *Kayıp işçi kadınlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Ustabaş, A. ve Fındıklı, M. A. (2017). Çalışma hayatında kadın yönetici olmak: Türkiye'de sanayi sektöründe kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(0), 421-441.
- Utma, S. (2019). Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve cam tavan sendromu. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 11(1), 44-58.
- Vural, A., Kızıltan, B., Barut, B. ve Kulaksız, S. (2015). Kadınların çalışma hayatında karşılaştığı sorunlar üzerine bir odak grup çalışması. 694-698.
- Yüçetürk, E. E. (2005). *Örgütlerde küresel bir yönetim sorunu: yıldırma (mobbing) ve cinsiyetle ilişkisi*, A. Keser (Ed.), Çalışma Yaşamında Dönüşümler, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

An Evaluation of Individuals in the Process of Divorce Based on Social Assessment Reports: The Case of Adana Family Court

Sosyal İnceleme Raporları Üzerinden Boşanma Sürecindeki Bireylere İlişkin Bir Değerlendirme: Adana Aile Mahkemesi Örneği

İrem BÜLBÜL ^{(1), (2)}, Serhat KAYGUSUZ ⁽³⁾

Cited/Atf: Bülbül, İ & Kaygusuz, S. (2022). Sosyal İnceleme Raporları Üzerinden Boşanma Sürecindeki Bireylere İlişkin Bir Değerlendirme: Adana Aile Mahkemesi Örneği, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 67-83

ABSTRACT

The aim of this research is to evaluate the social assessment reports prepared on the children's custody whose parents are in the divorce process. In the reports, there are professional individual interviews with the parents, who are the parties to the divorce, particular child, family members of the parents, and the professional opinions and evaluations of the justice assistance specialist, who prepares the report. In this research, which was designed with the qualitative research method within the framework of the document analysis model, 89 social assessment reports prepared with individual interviews with 295 people have been reviewed. According to the findings of the study, 76.61% of the children was able to define divorce and 73.39% of them was able to define what custody means in accordance with their age and developmental level. The reason for divorce for 56.74% of the parents is domestic violence. According to the evaluation of the mothers, 71.62% of the fathers inflict violence on the child, while according to the evaluation of the fathers, only 10.45% of the mothers inflict violence on the child. In 67.41% of the reports, custody was given to the mother and 21.35% to the father.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; boşanma sürecinde olan ebeveynlerin çocuklarının velayetine ilişkin hazırlanmış sosyal inceleme raporlarının değerlendirmesini yapmaktır. Raporlarda velayete ilişkin boşanmaya taraf ebeveynler, müşterek çocuklar, taraf ebeveynlerin aileleri ile yapılan mesleki bireysel görüşmeler ve raporu hazırlayan adli destek uzmanının mesleki görüş ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Doküman analizi çerçevesinde nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan araştırmada 295 kişiyle yapılmış bireysel görüşmeler ile hazırlanmış 89 sosyal inceleme raporu taranmıştır. Çalışmanın bulgularına göre çocukların %76,61'i boşanmayı, %73,39'u velayeti ne anlama geldiğini yaşı ve gelişim seviyesine uygun olarak tanımlayabilmiştir. Ebeveynlerin %40,43'ünün evliliklerinin görücü usulüyle yapmıştır. Ebeveynlerin %56,74 için boşanma nedeni aile içi şiddettir. Annelerin değerlendirmesine göre babaların %71,62'si çocuğa veya çocuklara şiddet uygularken babaların değerlendirmesine göre annelerin sadece %10,45'i çocuğa şiddet uygulamaktadır. Ebeveynlerin %89,36'sı çocuklarının velayetlerini almak istemiştir. Çocukların %24,20'sinin annesinden %77,42'sinin ise babasından şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Raporların %67,41'inde velayetin anneye, %21,35'inde babaya verilmesi uygun görülmüştür.

ARTICLE HISTORY

Received :01.03.2022
Accepted :27.03.2022
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Divorce, custody, child, social work, social assessment report

MAKALE TARİHİ

Geliş :01.03.2022
Kabul :27.03.2022
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELER

Boşanma, velayet, çocuk, sosyal hizmet, sosyal inceleme raporu

GİRİŞ

Aile, evlilik yolu ile eşlerden oluşan eş sistemi, çocuk ve ebeveynlerden oluşan birlik, kan bağı yoluyla oluşan topluluk veya kan bağı olmamasına rağmen oluşmuş birlik şekilde tanımlanır

¹ Responsible Author/Sorumlu yazar

² Psikolog, Ankara Adliyesi, psyirem@gmail.com, 0000-0003-0438-6003

³ Sosyal Hizmet Uzmanı, Bursa İnegöl Devlet Hastanesi, kaygusuzserhat@outlook.com 0000-0002-9578-8966

(Emery, 2013). Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 41. maddesine bakıldığında da ailenin evlilik birliği esasına bağlı eşit haklara sahip eşlerin bir araya gelerek oluşturduğu topluluğa işaret ettiği görülmektedir.

Türk Medeni Kanunu'na (TMK) göre evlilik iki karşıt cinsten insanın hukuken hayat ortaklığı, evlilik birliğidir. Evlilik birliği ile aralarında eş ilişkisi kurulmuş kişiler hukuki anlamda birbirlerine karşı sorumludurlar. Bu noktada eşler aynı zamanda birbirlerine karşı yükümlülük altına girmiş olurlar. Evliliğe ilişkin hak ve yükümlülüklerin eşlerden biri ya da ikisi tarafından aksi davranışların meydana gelmesi halinde TMK yer alan boşanma sebepleri (zina, hayata kast, onur kırıcı davranış, suç işleme, terk, evlilik birliğinin sarsılması vb.) göz önünde bulundurularak eşlerden birinin diğerine veya karşılıklı olarak boşanma davası açabilmektedirler.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) evlenme ve boşanma verilerine göre 2017 yılında boşanan çift sayısı 128.411'dir. 2018 yılında 142.448 çift, 2019 yılında ise 156.587 çift boşanmıştır. 2020 yılında ise 136.570 çift boşanırken 2021 yılında 174.085 çift boşanmıştır. Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre (2019), 2001 ve 2018 yılı aralığındaki boşanma nedenleri incelendiğinde 2001 yılında 91.994 boşanma gerçekleşirken bu boşanmaların 86.271'si geçimsizlik, 337'si terk, 75'i zina, 31'i akıl hastalığı, 27'si cürüm ve haysiyetsizlik, 17'si cana kast ve pek fena muamele nedeniyle gerçekleşmiştir. 2018 yılında 142.448 boşanmanın 138.481'i geçimsizlik, 161'si terk, 98'i zina, 46'sı cana kast, 45'i cürüm ve haysiyetsizlik, 40'ı can kast ve pek fena muamele nedeniyle gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi boşanma farklı birçok nedene dayanmaktadır. Bu noktada söz konusu nedenlerin her biri boşanmayı deneyimleyen kişilerin boşanma sürecine ilişkin deneyimlerini farklı boyutlarda etkilemektedir. Bu bakımdan boşanma genel olarak aile bireylerinin sosyal, ekonomik, psikolojik vb. boyutlarda değişim yaşadığı, bireylerin sürece uyumunu gerektiren yeni bir süreç olarak tanımlanabilir. Çiftlerin boşanma süreci her bir aile üyesi için değişim ve uyumu beraberinde getirebilmektedir. Aile üyeleri arasında ilişkilerdeki değişim, bireylerin yeni rollerine alışması, aile içindeki var olan rollerini sürdürme, aşırı rol üstlenme ile rol gerilimleri, ekonomik ve sosyal değişim vb. boyutları içerir.

Boşanma, bireyler için beş temel duygusal geçişin süreci ile aşama aşama oluşmaktadır. Boşanmanın duygusal geçiş evreleri; eşi suçlama, kaybın yasını tutma, öfke, bekarlık, yeniden başlamadır. Eşler arasında boşanma süreci başlatan eş, bu psikolojik boşanma döngüsüne dahil olan ilk üyedir. İki eş boşanma sürecinde aynı evrelerde yer almayabilmektedir. İlk evre olan eşi suçlama aşamasında bireyler evlilik ilişkisi içinde geçmişte yaşanan olaylarla yoğun bir zihinsel uğraşa girer, memnuniyetsiz, depresif ruh hali, öfke, çaresizlik, korku içindedir. Yas aşamasında ilişkinin bitişi kabul edilir. Bireyler bu aşamada konsantre olmakta zorlanma, aşırı hassasiyet hisseder. Öfke, boşanma sürecinde hâkim bir duygudur. Üçüncü aşama olan öfke aşamasında haksızlığa uğramışlık, acı çekme duygusu içindedir. Bekarlık aşamasında boşanma kararının kabulü, eşe karşı duygusal mesafenin artışı, güvenin artması, bağımsız yaşamı deneme sürecine girer. Son aşamada ise birey hayatının kontrolünün kendi elinden olduğunu hisseder, uzun vadeli planlar yapmaya başlar (Neumann, 2011; Ubaidi, 2017).

Bohannon (1970), evliliğin sona erme sürecinde bireylerin farklı yoğunluklarla sırasıyla deneyimlediği altı evreden bahseder. İlk aşama, duygusal boşanma aşamasında bireyler eş ilişkisinin bozulduğu, güven seviyesinin azaldığı, eleştirinin ve memnuniyetsizliğin arttığı, evliliğin kurtarılmaya çalışıldığı bunun için genelde aile danışmanına gidilmeye çalışıldığı evredir. Yasal boşanma aşaması, boşanma davasının açılması için resmi süreçlere başvurulduğu evredir. Ekonomik boşanma aşaması eşler mal rejimi, nafaka gibi yasal boşanmanın mali konularına odaklanırlar. Aile boşanması aşamasında ise yasal iş ilişkinin bitmesi, velayetin gündemde olduğu evredir. Ebeveynler çocuğun velayeti için müzakere halindedir. Ebeveyn çocuk dinamikleri yeniden düzenlenir. Topluluk boşanması evresinde eşlerin sosyal ağındaki üyelerin yeniden düzenlenmesi evresidir. Son evre olan psikik boşanma evresinde bireyler boşanmanın en zor evresi ile karşılaşırlar. Bu evrede birey eski

eşin düşüncelerinden, eylemlerinden ayrılma, kendini yeniden tanımlama ve tüm sorumluluğu alma evresidir (Bohannan, 1975; akt. Kaslow, 1980).

Boşanma tüm aile üyelerini kapsayan süreçtir. Aynı zamanda boşanma içinde yer alan velayet süreci yasal yollarla çocuğun ve ebeveynlerin ilişkileri yeniden düzenlenir. Velayetin düzenlenmesi ve değerlendirilmesi TMK, Aile Mahkemeleri Kanunu uyarınca yapılmaktadır. Aile mahkemelerinde velayetin değerlendirilmesi hakim kararı ile adliyede görev yapan sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve pedagoglar tarafından yapılmaktadır. Boşanma sürecinde velayete ilişkin değerlendirmeyi yapan sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve pedagoglar aile üyeleri ile mesleki bireysel görüşmeler yapmaktadırlar. Yapılan mesleki bireysel görüşmeler, dava dosyasının incelenmesi, ev incelemesi vb. kaynaklardan bilgi toplar, çocuğun yüksek yararı doğrultusunda sosyal inceleme raporu ile mesleki görüşünü gerekçeli bir şekilde ortaya koyar.

Sosyal inceleme raporu; kişinin işlevselliğini, psiko-sosyal özelliklerini, sosyal çevre sistemleri olan ilişkilerini, güçlü yönlerini, vb. hakkında bilgi veren mesleki değerlendirmelerin yapıldığı profesyonel bir rapordur (Sheafor ve Horejsi, 2003). Boşanma sürecinde velayete ilişkin hazırlanan sosyal inceleme raporlarında ise çocuğun yüksek yararı ve katılım hakkı doğrultusunda çocuğun velayetinin kimde olacağını mesleki olarak değerlendirildiği raporlardır. Hazırlanan mesleki raporlar velayete ilişkin hakimin vereceği karara yardımcı niteliktedir.

Velayet konusu Türk hukukunda boşanmakta olan taraflar ve çocuk özelinde değerlendirilmektedir. Taraflar yönünden sosyo-ekonomik ve bedensel, zihinsel ve ruhsal sağlık durumları, çocukla ilişkileri, çocuk bakabilme yetenekleri göz önüne alınmaktadır. Çocuk yönünden değerlendirildiğinde çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimi ve yaşam koşullarının iyiliği dikkate alınmaktadır (Akıntürk Ateş, 2013; Polat ve Gündoğan, 2015; Dural vd., 2019).

Türkiye’de 2018 yılında 142.448 boşananların %58.77’si çocuklu ailelerden oluşmaktadır (TÜİK, 2018). 2018 yılında boşanmaları kesinleşmiş çocuklu ailelerde çocukların velayetlerinin %76.80 oranda anneye verilmiştir. 2010-2018 yılı boşanma sonucunda çocukların %74.74’ün velayetlerinin annelerine verildiği saptanmıştır. 2020 yılında 165.937 çocuğun velayetleri boşanma süreci içinde kesinleşmiştir. Çocukların %76,1’in velayeti anneye, %23,9’un velayeti babaya verilmiştir.

Çocukların velayetleri ‘çocuğun yüksek yararı’ ilkesine göre değerlendirilmektedir. Velayeti ilişkin yapılan mesleki değerlendirmeler, velayete ilişkin görüş ve görüşün gerekçelendirilmesi hazırlanan sosyal inceleme raporlarında yer almaktadır. Sosyal inceleme raporları, çocukların velayetinin belirlenmesi için mutlak öneme sahiptir. Bu nedenle bu raporlarda yer alan bireysel görüşmelerin, mesleki değerlendirmelerin, velayete ilişkin görüşlerin içeriğinin ortaya konulması çocukların velayetlerine yönelik uzman görüşünün nasıl oluştuğunun görülmesi açısından önemlidir.

Araştırmanın amacı Adana’da 2017-2019 yılları arasında boşanma aşamasında olan ebeveynlerin çocuklarının velayetleri hakkında hem ebeveynlerle hem de çocuklarla yapılan mesleki bireysel görüşmeleri, sosyal inceleme raporları üzerinden inceleyerek velayete yönelik karar verilirken göz önünde bulundurulacak unsurları ortaya koymaktır.

1. YÖNTEM

1.1 Araştırma Modeli

Bu çalışmada 2017-2019 yılları arasında Adana Adliyesi 8. Aile Mahkemesinde boşanma sürecinde olan ailelere yönelik olarak velayetin değerlendirildiği sosyal inceleme raporlarından elde edilen veriler ile yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman analizi modeli kullanılmıştır. Bu noktada nitel araştırmalar, gözlem yapma, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamlarında gerçeğe uygun olarak bütüncül bir biçimde ele alınıp ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Aydın, 2018). Doküman analizi ise kayıt ve belgelerin

sistemik bir şekilde gözden geçirme, ayrıntılı okuma, yorumlama sürecini içermektedir (Bowen, 2009).

Doküman analizi dört temel aşamada ilerlemektedir. Süreç ilk olarak 'dokümanların bulunması' aşaması ile başlamaktadır. Bu aşamadan sonra dokümanların doğruluğunun anlaşılması için yakından incelemenin yapıldığı 'dokümanların orijinalliklerinin kontrolü' aşamasına geçilir. Son olarak dokümanların incelenmesi için 'sistemik oluşturma' ve 'analiz' süreçleri gerçekleştirilerek analiz süreci tamamlanır (Sak vd., 2021). Bu bağlamda araştırmada sosyal inceleme raporları ebeveynler, çocuklar ve uzmanlar açısından çok boyutlu olarak incelenerek uzman görüşünü destekleyici unsurlar ele alınmış; boşanmaya etki eden faktörlerin neler olduğu, boşanma sürecinin taraflar ve müşterek çocuk tarafından nasıl değerlendirildiği, velayet konusunda raporun hazırlayıcısı uzmanın velayet hususunda karar verirken göz önünde bulundurduğu faktörlerin neler olduğu sorularına yanıt aranmıştır.

1.2. Veri Toplama Süreci

Araştırmaya başlamadan önce araştırmacının yapılabilmesi için Adalet Bakanlığı Adana Adliyesi 8. Aile Mahkemesi Hakimliği'nden gerekli izinler alınmıştır. Araştırmacının amacı doğrultusunda araştırmaya dahil edilmesi için sosyal inceleme raporlarında a) boşanma kapsamında çocuğun velayetine ilişkin meslek elemanının görüşünün alınmış olmasına, b) Adana ilinde yaşayan boşanmak üzere ve müşterek çocuk veya çocukları olan aile üyelerine yönelik sosyal incelemelerin yapılmış olması, c) sosyal inceleme raporlarının 2017 ile 2019 yılları arasında yapılmış olması ölçütleri göz önünde bulundurulmuştur.

2017-2019 yılları arasında araştırma kriterlerine uygun 89 sosyal inceleme raporu araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmacının konusu ile bağlantılı olarak kategoriler geliştirilerek içerik analizi yapılmıştır.

1.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma içinde kullanılmış olan sosyal inceleme raporlarının analizinin yapılması için araştırmacılar tarafından araştırmacının kapsamında oluşturulmuş bir soru formu kullanılmıştır. Soru formu oluşturulurken araştırmacılar ilgili alan yazın taraması yapmakla birlikte soru formunun güvenilirliği arttırmak için seçkisiz olarak seçilen sosyal inceleme raporlarından pilot uygulama yapılmıştır. Söz konusu formda görüşme yapılan aile üyeleri, aile üyelerinin sosyo-demografik özellikleri, ebeveynlerin evlilik şekilleri ve boşanmalarının nedenlerini nasıl tanımladıkları, aile içi şiddet döngüsü ve varsa şiddetin türü, boşanma sonrasında müşterek çocuk veya çocukların velayetine ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Ayrıca sosyal inceleme raporlarında söz konusu çocuk veya çocukların velayete ilişkin görüşünün alınıp alınmadığı, boşanma ve velayet kavramlarının çocuklar tarafından nasıl anlamlandırıldığı, çocukların ebeveynlerinin boşanma ve kendi velayetlerine ilişkin düşünceleri, aile içi şiddet örüntüsüne ilişkin paylaşımları incelenmiştir.

1.4. Veri Analizi

Bu çalışmada 2017-2019 yılları arasında Adana ilinde Aile Mahkemesi'nde boşanma sürecinde olan ebeveynlerin müşterek çocuk veya çocuklarının velayet durumuna ilişkin hazırlanmış 89 sosyal inceleme raporu analiz edilmiştir. Sosyal inceleme raporlarında anne, baba, müşterek çocuk veya çocuklar, anneanne, babaanne, annenin babası ve babanın babası ile toplamda 295 kişiyle yapılmış olan bireysel görüşmeler incelenmiştir.

Veriler SPSS 20.0 kullanılarak kodlanmıştır. Veriler girilirken boşanma dosyasının dosya sayısına ilişkin veri girişi yapılmış daha sonra ise her bir sosyal inceleme raporunda sosyal inceleme yapılmış aile üyelerinin sayısı, sosyo-demografik özellikleri, aile içi şiddet, boşanma nedeni, velayete ilişkin görüşüne yer verilmiştir. SPSS'e kodlanan veriler içerik analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde kullanılarak yorumlanmıştır.

2. BULGULAR

2.1. Sosyal İnceleme Raporları ve Bireysel Görüşmeler

Tablo 1. Sosyal İnceleme Raporlarında Bireysel Görüşme Yapılan Kişiler

Bireysel Görüşme Yapılma Durumu		Sıklık	Yüzde (%)
Anne	Görüşme yapılan anne sayısı	74	83,1
	Görüşme yapılmayan anne sayısı	15	16,9
	Toplam	89	100,0
Baba	Görüşme yapılan baba sayısı	67	77,91
	Görüşme yapılmayan baba sayısı	22	22,09
	Toplam	89	100,0
Müşterek Çocuk(lar)	Görüşme yapılan çocuk sayısı	97	78,23
	Görüşme yapılmayan çocuk sayısı	27	21,77
	Toplam	124	100,0
Anneanne	Görüşme yapılan anneanne sayısı	7	7,9
	Görüşme yapılmayan anneanne sayısı	82	92,1
	Toplam	89	100,0
Babaanne	Görüşme yapılan babaanne sayısı	15	16,9
	Görüşme yapılmayan babaanne sayısı	74	83,1
	Toplam	89	100,0
Annenin Babası	Görüşme yapılan annenin babası sayısı	4	4,5
	Görüşme yapılmayan annenin babası sayısı	85	95,5
	Toplam	89	100,0
Babanın Babası	Görüşme yapılan babanın babası sayısı	4	4,5
	Görüşme yapılmayan babanın babası sayısı	85	95,5
	Toplam	89	100,0

Tabloda görüldüğü gibi çocukların alıcı ve ifade edici dilindeki kısıtlılık, dört yaş ve altında olma, yeti yetimi durumunun olması, çocukların görüşme içinde kapalı bir tutum sergilemesi veya ajite olması gibi nedenlerle %78,23'ü ile velayetlerine ilişkin bireysel görüşme yapılırken %21,77 çocuk ile bireysel görüşme yapılamamıştır.

Ebeveynlerin işlerinden izin alamaması, çocuğun velayetini karşı tarafa verme hususunda anlaşmış olmak, kök aile ile birlikte yaşanması bu nedenle çocuk veya çocukların velayetlerinin istenmemesi, şehir dışına taşınmış olmak, talimat dosyası (tek tarafla görüşme dosyası) olması vb. nedenlerle anneler (%16,9) ve babalar (%22,5) ile görüşme yapılamamıştır.

Tablo 1'de yer aldığı gibi anneanne (%7,5), babaanne (%16,9), annenin babası (4,5), babanın babası (%4,5) ile bireysel görüşme sağlanmıştır. Bu kişiler müşterek çocukların bakımlarda yardımcı bakım veren olmaları ve boşanmakta olan ebeveynlere destek olmaları nedeniyle raporlarda yer almıştır.

Anneannelerin çocuk bakımında yardımcı bakım veren olma nedenleri ağırlıklı olarak annelerin boşanma süreciyle birlikte geçimlerini sağlayabilmek için işe başlamaları veya boşanma öncesinde de çalıştıkları için çocuğun bakımında annelerinin yardımını almalarıdır. Babaannelerin çocuk bakımında yardımcı bakım veren olma nedenleri ise babanın çalışması, aile içinde çocuk bakımını bu konuda deneyimli bir kadının yapması gerektiği düşüncesi, babaların çocuk bakımı konusunda kendilerini yetersiz ve babaanneleri çocuk bakımı için destek veya uygun anne modeli olarak görmeleridir.

Anneanne ve babaannelere kıyasla dedelerin çocuk bakımında yardımcı rollerinin daha çok çocuğu parka götürmek, ona oyun ortamı sağlamak, temel ihtiyaçların alınması noktasında destek sağlamaktadırlar.

Boşanma aşamasında olan annelerin 22-53 yaş aralığında; babalar ise 24-56 yaş aralığındadır. Annelerin yaş ortalaması 30,35; babalarınki 38,09'dur. Boşanmakta olan kadınların yaş ortalaması erkeklere göre daha düşüktür. TÜİK' in boylamsal 2019, 2020 ve

2021 istatistiklerine göre de boşanmaların en fazla olduğu yaş aralığı kadınlarda 30-40 yaş aralığı, erkeklerde 35-45 yaş aralığıdır.

Tablo 2. Ebeveynlerin Sağlık, Engel, Sabıka ve İlişki Durumu ile Madde Kullanımına İlişkin Bilgiler

		Evet		Hayır	
		Sıklık	(%)	Sıklık	(%)
Hastalık Durumu	Anne	16	21,62	58	78,38
	Baba	7	10,45	60	89,55
Engel Durumu	Anne	1	1,35	73	98,65
	Baba	1	1,49	66	98,51
Madde Kullanımı	Anne	25	33,78	49	66,22
	Baba	36	53,73	31	46,27
Sabıka Durumu	Anne	2	2,70	72	97,30
	Baba	9	13,43	58	86,57
İlişki Durumu	Anne	3	4,1	71	95,9
	Baba	3	4,48	64	95,52

Hastalık durumu incelendiğinde annelerin %21,62'sinin 'anksiyete bozukluğu, majör depresif bozukluk, panik bozukluk, bel fıtığı, vertigo, diyabet, yüksek tansiyon, varis, migren, böbrek taşı, epilepsi' gibi ruhsal ve fiziksel sağlık problemleri vardır. Bir annenin geçmişte intihar girişiminde bulunduğu bildirilmiştir. Babaların %10,45'inde 'kanser, depresif bozukluk, diyabet, tiroid, yüksek tansiyon' gibi sağlık problemi vardır. Engel durumu bildiren anne %40 ortopedik engelli; baba duyma engellidir.

Madde kullanımı incelendiğinde ebeveynlerin %43,26'sının 'alkol, sigara, alkol ve sigara, esrar' kullanımının olduğu bildirilmiştir. Babaların madde kullanımı (%53,73) annelerin madde kullanımına (%33,78) göre daha fazladır. Hem annelerin (%80) hem babaların (%77,78) sigara kullandıklarını alkol, alkol ve sigara, esrar kullanıma göre daha fazla olduğu görülmüştür. Babaların %5,56'sında esrar kullanımı varken annelerde esrar kullanımı yoktur.

Ebeveynlerin %7,8'nin sabıka kaydı bulunmaktadır. Sabıka türüne göre bakıldığında ise annelerin (%2,70) sigara kaçakçılığı suçundan yargılanmış oldukları; babaların (%13,43) ise 'aile içi şiddet, yaralama, hırsızlık, ölümlü trafik kazasına karışma' suçlarından ceza almış oldukları görülmüştür. Babaların özellikle aile içi şiddet nedeniyle sabıkalı oldukları mevcuttur.

Tablo 2' de görüldüğü gibi annelerin %4,1'inin halihazırda flörtünün ya da nişanlısının olduğu; babaların ise %4,48'inin flörtlerinin olduğu bildirilmiştir.

Tablo 3. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyleri

Ebeveyn Eğitim Durumu	Anne		Baba	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Okur Yazar Değil	3	4,06	1	1,49
İlkokul Mezun	15	20,27	21	31,34
Ortaokul Mezun	24	32,43	13	19,4
Lise Mezun	16	21,62	15	22,4
Önlisans Mezun	5	6,76	3	4,48
Lisans Mezun	9	12,16	13	19,4
Lisansüstü Mezun	2	2,7	1	1,49
Toplam	74	100	67	100

Ebeveynlerin eğitim düzeylerine bakıldığında annelerin çoğunluğu ortaokul (%32,43) mezunu, babaların çoğunluğu ise ilköğretim mezunudur (%31,34). Annelerin %43,24' ü babaların %47,63' ü Türkiye'de zorunlu eğitim olan lise mezuniyetini tamamlamışlardır. Boşanma oranları eğitim düzeyi yönünden değerlendirildiğinde boşanmakta olan ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre dengesiz biçimde dağıldığı görülmektedir. Boşanma oranı okur yazar olmayan ve lisans üstü

eğitime sahip ebeveynler arasında düşükken ilkököl, ortaokul ve lise gibi ara eğitim düzeylerinde yüksektir.

Tablo 4. Ebeveynlerin Çalışma Durumu ve Gelirine İlişkin Bilgiler

	Anne		Baba	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Ev İşçisi	24	32,4	1	1,49
İş Buldukça Çalışıyor	7	9,5	5	7,46
Düzenli Olarak Çalışıyor	39	52,7	56	83,58
İşsiz	4	5,4	2	2,99
Emekli	0	0	3	4,48
Toplam	74	100	67	100

Annelerin %52,7'si düzenli olarak bir işte çalışmaktayken babaların %83,58'i düzenli olarak bir işte çalışmaktadır. Herhangi bir işte çalışmayan annelerin (%47,3) aylık geçimlerini kök ailelerinin maddi desteğiyle (%32,43), mahkeme kararı ile bağlanan geçici nafakayla (%8,11), sosyal ekonomik destek yardım ile (%4,06), yaşadığı mahalle veya arkadaş çevresinden gelen yardımlarla (%1,35), evlilik içerisinde veya önceden çalıştığı işlerde biriktirdiği parayla (%1,35) geçimlerini sağladıkları bildirilmiştir. Babaların %16,42'si kök ailenin sağladığı maddi destek, geçici nafaka ve emekli maaşlarıyla geçimini sağlamaktadır. Annelerin %32,4'ünün ev işçisi olduğu görülürken emekli anne yoktur. Sadece bir baba kendini ev işçisi olarak tanımlarken babaların %4,48'i emeklidir.

Tablo 5. Ebeveynlerin Yaşadıkları Konut Durumuna İlişkin Bilgiler

	Anne		Baba	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Ev Sahibi	12	16,22	20	29,85
Kiracı	25	33,78	23	34,33
Kök Ailesinin Evinde İkamet Etmekte	36	48,65	23	34,33
Arkadaşının Evinde İkamet Etmekte	1	1,35	0	0
Çalıştığı İş Yerinde İkamet Etmekte	0	0	1	1,49
Toplam	74	100	67	100

Ebeveynlerin %22,7' si kendilerine ait evde ikamet etmektedir. Annelerin %72,97'si; babaların ise %67,17' si boşanma sürecinde olduğu kişiyle yaşadığı müşterek evden ayrılıp başka bir konut kiralamış veya kök ailesinin yanında yaşamaya başlamıştır. Ebeveynlerin boşanma sürecinde müşterek konuttan ayrılmalarının nedenleri yasal anlamda evin diğer ebeveyne ait olması, boşanma kararı sonrası müşterek konutta çocuk ve çocuğa bakım veren ebeveynin kalmasının kararlaştırılması, müşterek konutun dağılması sebebiyle çocuk bakımı ve maddi destek hususlarında kök ailenin desteğine ihtiyaç duyulması, müşterek evin kira olması ve tek taraflı olarak giderlerinin karşılanamaması vb. şeklindedir.

2.2. Ebeveynlerin Evlilik ve Boşanma Süreçlerine İlişkin Bulgular

Tablo 6. Ebeveynlerin Evlilik Şekli, Akraba Evliliği ve Evliliğe Zorlanma ile İlgili Bilgiler

		Anne		Baba	
		Sıklık	%	Sıklık	%
Evlilik Şekli	Görücü Usulüyle	33	44,60	24	35,82
	Severek	41	55,40	43	64,18
Akraba Evliliği Yapmış Olmak	Evet	9	12,16	9	13,43
	Hayır	65	87,84	58	86,57
Evliliğe Zorlanmış Olmak	Evet	7	9,46	0	0
	Hayır	67	90,54	67	100

Ebeveynlerin %40,43'ünün evliliklerinin görücü usulüyle yapmıştır. Evlilik şeklini görücü usulü olarak belirten annelerin (%44,60) babalardan (%35,82) daha fazla olduğu görülmektedir.

TÜİK Aile Yapısı Araştırması (2017) verilerine göre evliliklerin %59,9'u görücü usulüyle gerçekleşirken %32,7'si kendi kararları ile evlenmektedir. Aynı rapordan hareketle bireylerin %49,8'i eşleriyle aile ve akraba çevresinde tanışmaktadır.

Akraba evliliği yapmış olan ebeveyn sayısı %12,77 olmakla birlikte annelerin %12,16'sı babaların %9,46'sı akraba evliliği yapmıştır. Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2016 verilerine göre boşanan bireylerin %14'ünün eski eşiyile akraba olduğu ve akraba evliliklerinde boşanmanın daha az olduğu anlaşılmıştır.

Annelerin %9,46'sı evliliğe zorlanmış olmakla birlikte babaların hiçbirinin evliliğe zorlanma öyküsünün olmadığı görülmüştür. TÜİK Aile Yapısı Araştırması (2017) verilerinden hareketle kadınların %14,8'i kendi görüşü sorulmadan aile kararı doğrultusunda evlenirken erkeklerin %9'u kendi görüşü sorulmadan aile kararı ile evlenmiştir.

Tablo 13' te yer almamakla birlikte annelerin %16,22'si on sekiz yaşından önce evlendikleri, on sekiz yaşından önce evlilik yapanların %33,33'ünün ise kaçarak evlenmişlerdir. Babaların hiçbirinin on sekiz yaşından önce evlendirilmemiş olduğu görülmüştür.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 2009 yılındaki raporuna göre Türkiye'de kız çocukları 18 yaş öncesinde yaptırılan evliliklere erkek çocuklarına göre daha çok maruz kalmaktadır. Eski adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Türkiye Aile Yapısı Araştırması İleri İstatistik Analizi Araştırmasına (2018) göre 2016 yılı ve öncesindeki kadın-erkeğin 18 yaşından önce evlendirilmesi incelendiğinde kadınların erkeklere oranla daha fazla 18 yaş öncesi evliliğe maruz kalmaktadırlar.

Tablo 7. Ebeveynlerin Aile İçi Şiddet Durumu ile İlgili Bilgiler

Aile İçi Şiddet	Anne		Baba	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Evet	72	97,30	51	76,12
Hayır	2	2,70	16	23,88

Ebeveynlerin %87,23'ü şiddete maruz kalmış olmakla birlikte anneler (%97,30) babalara (76,12) göre aile içi şiddete daha fazla maruz kalmışlardır.

Tablo 8. Şiddet Türlerine Göre Aile İçi Şiddet

		Anne		Baba	
		Sıklık	%	Sıklık	%
Ekonomik Şiddet	Evet	7	9,46	4	5,97
	Hayır	67	90,54	63	94,03
Psikolojik Şiddet	Evet	57	77,03	33	49,25
	Hayır	17	22,97	34	50,75
Fiziksel Şiddet	Evet	49	66,21	1	1,49
	Hayır	25	33,79	66	98,51
Cinsel Şiddet	Evet	2	2,70	0	0
	Hayır	72	97,30	67	100

Tabloda da yer aldığı gibi anneler ve babalar evlilik içinde en fazla psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Annelerin en fazla maruz kaldığı ikinci şiddet türü ise %66,21 ile fiziksel şiddettir. Ebeveynlerin bildirmiş olduğu aile içi şiddete maruz kalma durumlarının hem annelerde hem de babalarda yüksek olmasına rağmen annelerin hiçbirinin aile içi şiddetten dolayı sabıkasının olmadığı; babaların ise 5,97'sinin aile içi şiddetten dolayı ceza aldığı tespit edilmiştir.

Tabloda yer almamakla birlikte eşler arası şiddetin yanı sıra şiddete maruz kaldığını belirten annelerin %22,97'si, babaların %10,45'i karşı tarafın ailesinden şiddet gördüğünü ifade etmiştir.

Karşı tarafın kök aile üyelerinden şiddet gördüğünü belirten annelerin %58,82'si duygusal şiddet, %23,53'ü fiziksel şiddet, %17,65'i hem fiziksel hem de duygusal şiddete maruz kaldığını

belirtmiştir. Annelere göre 'gelin olarak görülmeme, istenmeme, başka bir gelin getirileceği yönünde tehdit edilme vb.' duygusal şiddet; 'tokat, dayak vb.' nedenlerle fiziksel şiddet olarak adlandırılmıştır.

Karşı tarafın kök aile üyeleri tarafından şiddet gördüğünü belirten babaların %57,14'ü duygusal şiddet, %28,57'si fiziksel şiddet, %14,29'u ise hem fiziksel hem de duygusal şiddete maruz kalmıştır. Maruz kaldıkları şiddetin nedeni olarak babalar yetersiz koca veya baba olarak adlandırılma ile duygusal şiddet; aşağılanma, dayak vb. nedenlerden fiziksel şiddet olarak adlandırmışlardır.

Tablo 9. Ebeveynlere Göre Diğer Ebeveynin Çocuğa Uyguladığı Şiddet ile İlgili Bilgiler

Çocuğa Uygulanan Şiddet	Evet		Hayır	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Anneye göre babanın çocuğa(lara) uyguladığı şiddet	53	71,62	21	28,38
Babaya göre annenin çocuğa(lara) uyguladığı şiddet	7	10,45	60	89,55

Annelerin değerlendirmesine göre babaların %71,62'si çocuğa veya çocuklara şiddet uygularken babaların değerlendirmesine göre annelerin sadece %10,45'i çocuğa şiddet uygulamaktadır.

Tablo 10. Şiddet Türlerine Göre Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet

		Anne göre babanın çocuğa(lara) uyguladığı şiddet		Baba göre annenin çocuğa(lara) uyguladığı şiddet	
		Sıklık	%	Sıklık	%
Ekonomik Şiddet	Evet	9	12,16	2	2,99
	Hayır	65	87,84	65	97,01
Psikolojik Şiddet	Evet	35	47,30	27	40,30
	Hayır	39	52,70	40	59,70
Fiziksel Şiddet	Evet	24	32,43	8	11,94
	Hayır	50	67,57	59	88,06
Cinsel Şiddet	Evet	1	1,35	0	0
	Hayır	73	98,65	67	100

Ebeveynin müşterek çocuk veya çocuklara uyguladıkları en yaygın şiddet türü olarak %43,97 ile psikolojik şiddeti öne sürülmüştür. Psikolojik şiddetin ardından uygulandığı düşünülen en yaygın ikinci şiddet türü fiziksel şiddettir. Annelerin %32,43'ü babaların çocuğa veya çocuklara fiziksel şiddet uyguladıklarını belirtirken babaların %11,94'ü annelerin çocuklara fiziksel şiddet uyguladığını öne sürmüştür. Tabloda da görüldüğü üzere bir anne çocuğunun babası tarafından cinsel istismara maruz kaldığını iddia etmekle birlikte babanın ve ailesinin çocuğun cinsel istismarında ağır cezada yargılanmakta olduğu saptanmıştır.

Tablo 11. Ebeveynlerin Boşanma İstekliliği ve Boşanma Nedenleri ile İlgili Bilgiler

Boşanma Nedeni	Anne		Baba	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Aile İçi Şiddet	50	67,57	30	44,78
Aldatılma	5	6,76	14	20,9
Ekonomik nedenler	6	8,1	4	5,97
Karşı tarafın ilgisizliği	5	6,76	4	5,97
Kıskançlık	2	2,7	2	2,98
Karşı tarafın boşanmayı istemesi	5	6,76	12	17,91
İftira	1	1,35	0	0
Kök aile kaynaklı sebepler	0	0	1	1,49

Ebeveynlerin %85,82'si boşanmaya isteklidir. Annelerin %89,19'u babaların %82,09'u boşanmayı istemektedir. Aile içi şiddet (%56,74) ebeveynler için boşanma nedeni olarak ilk sırada yer almaktadır. Annelerin boşanma nedenleri 'fiziksel ve sözel şiddet, ekonomik anlamda ev katkısının olmaması, müşterek çocuklar ve kendisinin duygusal, fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmaması, kök aileye ve çekirdek aile üyelerine saygısızlık, sevgi bağının kalmaması, kumar, şans oyunları, alkol, sigara vb. alışkanlıklarının olması, ev içi ihtiyaçlar, müşterek çocukların veya kendi ihtiyaçlarını cinsel ilişki sonrası karşılanması, aldatmaya ilişkin itham edilme, vb.'dir. Babaların boşanma nedenleri ise 'aile içinde geçimsizliğin, kavganın, huzursuzluğun artması, karşı tarafın aile üyelerinin evliliğe müdahil olması, ekonomik nedenlerle aralarında soğukluk olması, aile ekonomisini düşünmeden yapılan aşırı harcamalar, karşı tarafın müşterek çocuklara yönelik olumsuz ve ilgisiz hareketleri, aldatılmış olmak, ortak hiçbir şey yapamıyor olmaları' vb.'dir.

Türkiye'de bireylerin boşanma nedenleri incelendiğinde kadınlara göre boşanma nedeni başta 'sorumsuz, ilgisiz davranma, içki kumar, dayak, kötü muamele, aldatma, evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama vb.' iken erkekler için ise 'sorumsuzluk, ilgisiz davranma, eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması, evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama, eşin ailesinin aile içi ilişkilerine karışması vb.'dir (TAYA, 2016). Araştırma kapsamındaki boşanma nedenleri literatürdeki diğer araştırmaların saptadığı boşanma nedenleriyle paralellik göstermektedir. Yıldırım (2004) yıllara göre boşanma istatistiklerini analiz ettiği çalışmada geçimsizlik, ekonomik sorunlar, yoksulluk, işsizlik, alkol kullanımının boşanmaya giden süreçte etken unsurlar olduğunu saptamıştır. Köroğlu (2013) benzer şekilde iletişimsizlik, fiziksel şiddet, alkol, uyuşturucu madde ve kumar bağımlılığı, aldatılma, kıskançlık, kök ailenin evliliğe müdahil olması, isteklerin karşılanmamasının boşanmanın önemli nedenleri arasında olduğunu saptamıştır.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılı Türkiye'de açılan boşanma davalarında boşanma nedeni incelendiğinde 'evlilik birliğinin temelinden sarsılması' nedeni ile (çekişmeli) (%51,9), evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeni ile (anlaşmalı) (%46,1), zina nedeniyle (%0,7), terk nedeniyle (%0,3), fiili ayrılık nedenine dayalı (%0,3), hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış nedeniyle (%0,3), ortak hayatın yeniden kurulmaması sebebiyle (%0,2), suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme nedeniyle (%0,1), akıl hastalığı nedeniyle (%0,1) şeklindedir.

Annelerin %94,59'u boşanma aşamasında oldukları eşlerinin iyi bir eş olmadığını, %82,43'ü ise kötü bir baba olduğunu ifade etmiştir. Babaların %89,55'i boşanma aşamasında olan eşlerinin kötü bir eş olduğunu, aynı zamanda %74,63'ü ise kötü bir anne olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 12. Ebeveynlerin Boşanma Sonrası Gelecek Planı ve Müşterek Çocukların Velayetlerine İlişkin İfadeleri ile İlgili Bilgiler

Müşterek Çocuğun Velayetini İsteme durumu	Anne		Baba	
	Sıklık	(%)	Sıklık	(%)
Evet	72	97,30	54	80,6
Hayır	2	2,7	13	19,40

Ebeveynlerin %89,36'sı çocuklarının velayetlerini almak istemiştir. Velayeti istemeyen anneler (%2,70) ekonomik yetersizlik, kök ailenin müşterek çocuğu veya çocukları istememesi nedenleriyle velayeti almamıştır. Velayeti isteyen anneler çocuğa en iyi kendisinin bakacağını, çocuğun kendisine ihtiyacının olduğunu, çocuksuz yapamayacağını, çocuğa kendinden başkasının bakım vermesini istememe, sadece kendisinin çocuğun eğitimi ve gelişimi en iyi şekilde sağlayacağını düşünme ve çocukla bir arada yaşamayı istemektedir.

Babaların %19,40'ı velayeti istememiştir. Velayet istemeyen babalar 'annenin çocuğa daha iyi bakım sağlayacağını düşünmesi, yeniden evlenmeyi isteme, çocuğun veya çocukların yaşları sebebiyle annede kalmasının uygun olacağı, yalnız yaşamayı isteme, çocuğun kız olması nedeniyle anneye olması gerektiğini düşünme' vb. nedenlerle çocuğun velayetini almak istememektedir. Velayeti almak isteyen babalar ise anneye göre ekonomik olarak çocuğa daha iyi şartlar sağlayacağını düşünme, annenin evlenmesi halinde çocuğun kız olması nedeniyle üvey baba ile çocuğun bir arada yaşamamasını isteme, çocukla bir arada yaşamayı istemek, çocuğun eğitimini kendisinin daha iyi sağlayacağına inanma, diğer ebeveynin aile ve sosyal çevresini çocuk için uygun bulmamaktadır.

Köroğlu (2013) tarafından evlilik, aile ve boşanmaya ilişkin gerçekleştirilen araştırmada boşanma sonrası çocuğun kiminle yaşayacağına ilişkin katılımcı 366 erkeğin %23'ünün çocukların babasıyla yaşamasının uygun olduğunu düşündüğü; 204 kadının ise %3'ünün bu düşüncede olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı erkeklerin %62'sinin, kadınların %84'ünün çocuğun boşanma sonrası anneye yaşamasının uygun olacağını ifade ettiği saptanmıştır.

Velayeti istemeyen annelerin gelecek planlarında bir işe girmek çocuklarıyla birlikte yaşayacakları bir ev kurma planı vardır. Velayeti isteyen ve istemeyen annelerin boşanma sonrasındaki gelecek planları ise 'başka bir eve veya şehre taşınmak, iş bulmak veya hali hazırdaki işine devam etmek, çocuğun elinden gelen en iyi eğitimi almasını sağlamak, evlenmek' vb. gelecek planları vardır. Velayeti almak isteyen ve istemeyen annelerin gelecek planları benzerdir.

Velayeti isteyen babaların gelecek planları ise 'yeni bir işe girmek, başka bir şehre taşınmak, müşterek çocuklarla ortak bir yaşam kurmak, çocukların akademik anlamda iyi bir eğitim almasını sağlamak, çocukların bakımını sağlamak için evlilik yapmak' vb. şeklindedir.

Anneler ve babalar arasında en yaygın olan gelecek planı çocuk eğitimi ve akademik başarısını sağlamak, düzenli para kazanacağı bir işe girmek veya iş değişikliği yapmaktır.

2.3. Velayet Hususu Değerlendirilen Müşterek Çocuklar

Tablo 13. Müşterek Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri: Yaş, Eğitim, Sağlık, Engel Durumu

		Sıklık	%
Müşterek Çocuğun Yaş Aralığı	Okul Öncesi Dönem	17	13,71
	Okul Dönemi	45	36,29
	Ergenlik Dönemi	62	50,0
Müşterek Çocuğun Cinsiyet	Kız	52	41,94
	Erkek	72	58,06
Müşterek Çocuğun Sağlık Durumu	Sağlık Problemi Var	4	3,23
	Sağlık Problemi Yok	120	96,77
Müşterek Çocuğun Engel Durumu	Engeli Var	1	0,81
	Engeli Yok	123	99,19

Raporlarda yer alan 124 çocuktan %78,23 ile bireysel görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan çocukların yarısının ergenlik dönemindeki çocuklardır. Çocukların %91,94'ünün okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise eğitimlerine devam ederken %8,06'sının herhangi bir eğitim almamaktadır. Çocuklardan 3,23'ünün sağlık problemi olmakla birlikte epilepsi, sosyal fobi, depresyon gibi hem ruhsal hem de fiziksel sağlık problemleri bulunmaktadır. Çocuklardan %1,61'inin geçmişte intihar girişiminde bulunmuş oldukları, çocukların intihar girişimlerini 'aile problemleri veya ebeveynleri tarafından sevilmediklerini düşünmeleri' olarak tanımladıkları görülmüştür. Çocuklardan bir tanesi ortopedik engelli ve hafif düzeyde zihinsel yeti yitimidir.

Tablo 14. Müşterek Çocukların Boşanmaya ve Velayet İlişkin Düşünceleri ile İlgili Bilgiler

	Sıklık	%
Tanımlayabilmiştir	95	76,61

Çocuk(ların) Boşanma kavramı Tanımlayabilme Durumu	Tanımlayamamıştır	11	8,87
	Yaşından Dolayı Sorulmamıştır	18	14,52
Çocuk(ların) Velayet kavramı Tanımlayabilme Durumu	Tanımlayabilmiştir	91	73,39
	Tanımlayamamıştır	17	13,71
	Yaşından Dolayı Sorulmamıştır	16	12,90

Tabloda görüldüğü gibi çocukların %76,61'i boşanmayı tanımlayabilmiştir. Çocuklar boşanma kavramını genellikle 'evliliğin bitmesi, anne ve babanın ayrılması nedeniyle farklı evlerde yaşamaması, anlaşamayınca mahkemeye gitme, anlaşmazlık sonucu eşlerin ayrılması, artık bir arada yaşamama, iki insanın ayrılması vb.' şeklinde tanımlamışlardır. Bazı çocukların boşanma tanımları ise 'birinin çekip gitmesi, yalan söylemesi diğerinin ise doğru söyleyip çocuklara bakması, annenin ev işini yapmaması kardeşin ve babanın ev işlerini yapması sonucu boşanması' şeklindedir.

Koçak vb. (2019) Ebeveynleri boşanma sürecinde oluşan çocuklar boşanmayı 'anne ve babanın ayrılmış olması, tekrar yüz yüze gelmemesi, birisinden uzak kalma' vb. biçimde tanımladıklarını tespit etmiştir.

Çocukların %73,39'u velayeti tanımlayabilmiştir. Velayet kavramını tanımlarken 'anne baba ayrılınca birinin evinde yaşamak, anne ya da babada yaşamak, boşanma sonrası çocuğun sorumluluğunun anne veya babaya verilmesi, çocuk kimi isterse ona verilmesi, sürekli birinde yaşamak bazen diğerinde' vb. şekilde tanımlamışlardır.

Çocuklar söz konusu boşanma kavramını annelerinden babalarından, ebeveynleri boşanmış olan arkadaşlarından veya internetten öğrendiklerini söylemişlerdir. Çocukların bu kavramları ne zaman öğrendiği sorulduğunda özellikle okul çağı ve okul öncesi dönemi çocuklarının ebeveynleri boşanma kararı aldıklarını açıklaması ile veya adliyeye gelmeden önce ebeveynlerinden öğrenmişlerdir.

Aral ve Sağlam'ın (2012) boşanma aşamasında olan ailelerin çocuklarıyla yaptıkları çalışmada çocukların genelde ebeveynlerinin boşanma durumunu annelerinden öğrenmekte olduğu saptanmıştır. Aydın ve Baran (2012) ise boşanmanın açıklanma biçimi önemli olduğu bilinmesine karşın boşanmanın öğrenildiği kaynağın boşanma süreciyle uyum ve ilişkisinde anlamlı bir farklılığı neden olmadığı saptanmıştır.

Tablo 15. Müşterek Çocukların Yaşamakta Olduğu Kişi ile İlgili Bilgiler

Müşterek Çocuğun Yaşadığı Kişi	Sıklık	%
Anne	82	66,13
Baba	32	25,81
Hem Anne Hem Baba	9	7,26
Babaanne	1	0,80

Müşterek çocukların büyük bir çoğunluğunun başta anneleri olmak üzere ebeveynleriyle ikamet etmektedirler. Boşanma aşamasında olan ebeveynlerin %7,26'sı hali hazırda aynı evin içinde müşterek çocuklarla bir arada yaşamaktadırlar. Söz konusu bu ebeveynler boşanma sürecinde ortak konutu terk eden kişi olmamak, ortak konut üzerinde hak iddia ettiği için konuttan ayrılmamak vb. nedenlerle hala aynı evde yaşamayı sürdüren ebeveynlerdir.

Tablo 16. Müşterek Çocukların Bakımını Sağlayan Kişi ile İlgili Bilgiler

Müşterek Çocuğun Bakımını Sağlayan Kişiler	Sıklık	%
Anne	90	72,58

Baba	21	16,94
Babaanne	13	10,48

Müşterek çocukların %72,58'inin bakımları anneleri tarafından sağlanırken %16,94'ünün bakımları babaları tarafından sağlanmaktadır. Çocukların %10,48'inin bakımları babaanneleri tarafından sağlanmakla birlikte bu çocukların büyük bir kısmının babaları ile yaşamakta olduğu görülmüştür. Koçak vd. (2019) ebeveynlerin boşanma sürecinde olup babasıyla yaşayan çocukların bakımlarının babaanneleri tarafından karşılandığını tespit etmiştir

Tablo 17. Müşterek Çocukların Birlikte Yaşamak İsteddiği Ebeveyn

Müşterek Çocuğun Ebeveyn Tercihi	Sıklık	%
Anne	79	63,71
Baba	28	22,58
Hem Anne Hem Baba	8	6,45
Yaşından Dolayı Sorulmamıştır	9	7,26

Müşterek çocuklar %63,71'i annesinde, %22,58'i babasında ve %6,45'i her iki ebeveyniyle de bir arada yaşamak istemiştir.

Anneleri ile yaşamak isteyen çocuklar, anne tarafından her ihtiyacını karşılanması, annesine güvenmesi, bakımının anne tarafından sağlanması, baba şiddetine uğradığı fakat anneye birlikte kaldığında şiddete uğramayacağı, babanın ilgisiz olması, anneye yaşarsa daha iyi koşullara sahip olacağını, anne tarafından sevildiğini hissettiği, vb.' nedenlerle annelerinde yaşamak istemektedirler.

Babasıyla bir arada yaşamak isteyen çocuklar ise 'annenin ilgisiz olması, bakımının baba tarafından sağlanacağına inanması, babanın yanında daha rahat ve mutlu hissetmesi, anne baskısı, babada kalırsa maddi olarak daha rahat olacağı, babanın her şeyle ilgilenmesi, babaya güvenmesi, babayı sevdiği ve sevildiğini hissetmesi' nedeniyle babada yaşamak istemektedir.

Boşanmayı kabullenmeme, diğer ebeveyni terk etmek istememe, ebeveynler arası seçim yapmak istememe, ebeveynleri üzmemek istememek, mevcut aile düzenini devam ettirme isteği çocukların her iki ebeveyni seçme nedenleridir.

Bu noktada görüldüğü gibi boşanma ve velayet sürecinin çocuklar üzerinde tercih yapma, sevmeme ve sevilme ihtiyacı, ebeveyni terk etme düşüncesi gibi yoğun ruhsal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Çocuklar boşanma ve velayet konularında birden çok unsuru bir arada düşünmekte ve birlikte yaşamak istediği ebeveyni belirlemekte; bu yönde seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Velayet hakkında karar verme süreci çocuklar için zorlayıcı olduğu söylenebilir. Nitekim literatür göz önüne alındığında boşanma sürecini deneyimlemiş çocukların, deneyimlememiş çocuklara göre daha fazla ruhsal ve davranışsal sorun yaşadığı görülmektedir. Belirsizliğe düşme, güvensizlik, endişe, (Öngider, 2013), düşük akademik başarı, yalnızlık, depresyon, (Aral & Gürsoy, 2000), gerileme suçluluk, korku, öfke, üzüntü, barışma isteği (Türkarlan, 2007) çocukların bu süreçte karşı karşıya kaldıkları sorunlardır.

Çocukların %7,26'sı ile hangi ebeveyniyle birlikte yaşayacağına karar verecek kronolojik yaşta olmadığı için görüşme yapılmamıştır.

Tablo 18. Müşterek Çocukların Aile İçi Şiddet Bildirme Durumu ile İlgili Bilgiler

Çocuğa Yönelik Şiddet	Evet	Hayır	Yaşından Dolayı Bilgi Elde Edilememiştir
------------------------------	-------------	--------------	---

	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%
Annenin Çocuğa Yönelik Şiddeti	30	24,2	84	67,74	10	8,06
Babanın Çocuğa Yönelik Şiddeti	96	77,42	18	14,52	10	8,06

Çocuklarla yapılan bireysel görüşme incelendiğinde çocukların %24,20'sinin annesinden %77,42'sinin ise babasından şiddet gördüğünü ifade etmiştir.

Tablo 19. Müşterek Çocukların Maruz Kaldığı Aile İçi Şiddet Türleri

	Anneden Görülen Şiddet Türleri		Babadan Görülen Şiddet Türleri	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Ekonomik Şiddet	-	-	12	12,5
Fiziksel Şiddet	12	40,00	33	34,38
Psikolojik Şiddet	18	60,00	50	52,08
Cinsel Şiddet	-	-	1	1,04

Çocuklara uygulanan en yaygın şiddet türü psikolojik şiddettir. Bir çocuk cinsel istismara uğradığını ifade etmiştir. Söz konusu çocuğun babasının söz konusu cinsel istismara bağlı ağır ceza mahkemesinde yargıldığı saptanmıştır.

Tablo 20. Sosyal İnceleme Raporlarında Müşterek Çocukların Velayetine İlişkin Uzman Görüşü

Müşterek Çocukların Velayetine İlişkin Uzman Görüşü	Sıklık	%
Anne	60	67,41
Baba	19	21,35
Velayete İlişkin Kanaat Belirtilmemiş	8	8,99
Müşterek Çocuklardan Birinin Anneye Birinin Babaya	2	2,25

İncelenen 89 sosyal inceleme raporunun %67,41'inde velayet anneye, %21,35'inde babaya verilmiştir. Velayete ilişkin görüş bildirilirken çocuğun katılım hakkı göz önünde bulundurulmakla birlikte çocuğun yaşı, ebeveynlerin yaşam koşulları ve sosyo-ekonomik durumları, çocuğa yönelik olası ihmal ve istismar riski, ebeveynin psiko-sosyal, ruhsal ve fiziksel sağlığına ilişkin özellikleri, çocuk ile ebeveyn arasında ilişki ve iletişim, ebeveynliğin velayete ilişkin yükümlülüklerini yerine getirebilme kabiliyeti, çocuğa yönelik geçmişteki ve şimdiki davranışlar ebeveynin velayete ilişkin istekliliği vb. unsurların göz önünde bulundurulmuş unsurlardır.

Raporların %8,99'unda anne veya babanın çeşitli nedenlerle görüşmeye katılmaması nedeniyle velayete ilişkin değerlendirme yapılamamıştır. Tek bir ebeveyn ile yapılan görüşmelerde ise ebeveynin velayet yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneği değerlendirilmiş velayete ilişkin mesleki görüş beyan edilmemiştir.

Raporların %2,25'inde birden çok çocuk bulunması, ebeveynlere yönelik değerlendirme ve çocuğun yüksek yararı dikkate alınarak bazı çocukların velayeti anneye ve diğerlerinin velayeti babaya verilmiştir.

TÜİK'in 2020 verilerine göre gerçekleşen 135.022 boşanma davasında 124.742 çocuk hakkında velayete kararı verilmiştir. Bu çocukların velayetlerinin %75,8'i anneye, %24,2'si babaya verilmiştir. Bu nokta velayet dağılımı konusunda araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermesi açısından önem taşımaktadır (TÜİK, 2021). Araştırma kapsamında incelenen

raporların %67,41'inde çocukların velayetlerinin anneye verilmesine, %21,35'inde babaya verilmesine yönelik uzman görüşü bildirilmiştir. Mahkeme kararları ve uzman görüşlerinde velayet babalara göre daha çok annelere verilmiştir. Boşanma ve velayeti konu alan diğer çalışmalarda da velayet ağırlıklı olarak annelere verildiği görülmektedir (Kaba ve Öztürk, 2018; Karadağ ve Özdemir, 2021).

3. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Boşanma sürecini deneyimleyen 295 ebeveyn, çocuk ve yakınlarıyla gerçekleştirilen 89 sosyal inceleme raporunun incelendiği bu çalışmada, boşanma sürecinin birçok farklı unsurla bağlantılı olduğu, ebeveynlerin, çocukların boşanmayı kendilerine özgü biçimde deneyimledikleri görülmüştür. Araştırmada ebeveynler evlilik ve boşanma sürecinde önemli ölçüde hem boşandıkları eşlerinden hem de eşin ailesinden şiddet, negatif davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Bu noktada ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet ebeveynler tarafından bildirilen şiddet türleridir. Söz konusu şiddet türleri arasında psikolojik şiddet anne ve babalar arasında en yüksek oranda maruz kalındığı ifade edilen şiddet türü olarak ortaya çıkmaktadır.

Şiddet davranışları çocuklar açısından değerlendirildiğinde ise çocukların anne ve babalarından şiddet gördüklerini ifade etmişlerdir. Babasından şiddet gördüğünü ifade eden çocukların oranının annesinden şiddet gördüğünü ifade eden çocuklara göre oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Bu noktada çocukların çoğunluğunun annede (%63,71) kalmayı tercih etmekle birlikte bir kısmının babasıyla (%22,58'i) kalmak istediği; daha küçük bir kısmının ise her iki ebeveynle kalmak %6,45'i istediği görülmüştür.

Araştırmada velayetleri hakkında görüşü alınan çocukların velayeti; ebeveynler arası tercih yapma, sevme ve sevilme ihtiyacı, ebeveyni terk etme şeklinde anlamlandırdıkları anlaşılmıştır. Çocuklar yaşamak istediği ebeveyni belirlerken ebeveynin yanında güven ve mutlu hissedip hissetmeme, şiddete uğrayıp uğramama, ebeveyn tarafından ihtiyacının karşılanıp karşılanmaması, ebeveynin ekonomik koşulları ve sağlayabilecekleri imkanlar, kardeşiyle bir arada olma isteği, ebeveyni yalnız bırakmama vb. unsurları düşünmektedirler. Bu bakımdan velayet hakkında karar verme süreci çocuklar için zorlayıcıdır. Araştırmaya paralel bir biçimde literatürde de boşanma ve velayet sürecinde çocukların belirsizliğe düşme, güvensizlik, endişe (Öngider, 2013); düşük akademik başarı, yalnızlık, depresyon (Aral ve Gürsoy, 2000); gerileme suçluluk, korku, öfke, üzüntü, barışma isteği (Türkarlan, 2007) gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

İncelenen sosyal inceleme raporlarında raporu hazırlayan uzmanların velayet konusunda karar verirken aile içi şiddet öyküsü, çocuğun psiko-sosyal gelişim düzeyi ve durumu, tarafların çocuğun gereksinimlerini karşılayabilme ve ebeveynlik motivasyonları, çocuğun kalmak istediği ebeveyne yönelik kararı hangi unsurlara göre verdiği gibi konuları göz önünde bulundurdıkları görülmektedir. Nitekim araştırma kapsamında incelenen raporlarda çocukların kararları ve uzmanın velayete ilişkin görüşünün paralellik gösterdiği görülmüştür.

Velayetin belirlenmesi için yapılan görüşmelerde çocukların velayetleri ile ilgili görüşlerinin alınması, velayetin ne olduğunun çocuğa yaşa ve gelişim seviyesine göre anlatılması, hangi ebeveynle bir arada yaşamak istediğini belirlemesini sağlayan etkenlerin neler olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Anneler boşanma sonrasında maddi olarak yaşadıkları zorluk sebebiyle çocukların bakımı için gerekli ekonomik gelirin olmaması ve kök ailenin yanına dönmeleri ile kök ailenin çocuğu istememesi sebebiyle çocuğun velayetinin babaya verilmesini talep etmektedirler. Söz konusu durumdaki annelere yönelik olarak boşanma süreci ile birlikte sosyal hizmet müdahalesi yapılması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri çocuk bakımı için belirleyici bir unsurdur. Çalışma hayatında aktif bir şekilde yer alma veya ev işçisi olma durumu fark etmeksizin anneler çocuklarının bakımında doğrudan yer almaktadır. Babalar ise çocuk bakımında genelde kök ailesinin desteğini almaktadırlar. Babaların kök aile içinde çocuk bakımı konusunda destek aldığı kişiler ise

genelde babaannedir. Ebeveynler kız çocuklarının velayetini değerlendirirken anne ile aynı cinsiyette olduğu için kız çocuğunun anne yanında olması gerektiğini düşünmektedir. Erkek çocuklarının velayetinin ebeveynler tarafından değerlendirirken çocuğun üstünde otorite kurabilecek ve çocuğu denetleyecek kişi olarak babanın olması gerektiği düşünülmektedir.

Ebeveynler velayete ilişkin değerlendirme yaparken diğer ebeveynin neler yapamadığına odaklı bir şekilde değerlendirme yapmaktadır. Bu nedenle görüşme içerisinde ebeveynlerin velayeti aldığı anda neler yapabilecekleri üstünde durulmaları velayet değerlendirmesi için önemlidir.

4. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu araştırma, doküman analizi tekniği kullanılarak yapılmıştır. Yapılan bu çalışma insan ve/veya hayvanı kapsamına alan herhangi bir deneysel vb. saha çalışması içermemesi nedeniyle etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır. Çalışma kapsamında kullanılan verileri tedarik edildiği Adana Adliyesi'nden alınan 25/04/2019 tarih 2019/375 sayılı yazı ile gerekli yasal izin alınmıştır.

5. ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

6. ÇATIŞMA BEYANI

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Akıntürk, T., ve Ateş, D. (2013). *Türk Medeni Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Aral, N., ve Gürsoy, F. (2000). Boşanmış ve Boşanmamış Ebeveynlerin Çocuklarının Depresyon Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(1), 18-28.
- Aral, N., Sağlam, M. (2012). Ebeveynleri Boşanma Sürecinde Olan Çocuklar ile Ebeveynleri ile Birlikte Yaşayan Çocukların Duygularının Cinsiyete Göre İncelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 71-88. 25.08.2020, ResearchGate.
- Aydın, N. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Aydın, O., ve Baran, G. (2012). Ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 35-52.
- Bowen, G. (2009). Documanet Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Dural, M., Ögüz, T., ve Gümüş, M. A. (2019). *Türk Özel Hukuku Cilt III: Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Emery, R. (2013). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumunu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür
- Kaba, G. K., ve Öztürk, E. (2018). Karara Bağlanan Boşanma Davalarının Retrospektif İncelenmesi: Gaziosmanpaşa Örneği. *Türkiye Klinikleri*, 15(2), 52-60.
- Karadağ, F., ve Özdemir, D. F. (2021). Çekişmeli boşanma/velayet sürecinde aile mahkemelerinden üniversite hastanesine gönderilen olguların değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, (24), 99-108.
- Karasar, N. (1984). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (2. Baskı). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.
- Kaslow, F. W. (1980). Stages of Divorce: A Psychological Perspective. *Villanova Law Review*, 4(25), 718-751.
- Koroğlu, T. (2013). *Üniversite gençliğinin evlilik, aile ve boşanma konusundaki düşünce ve görüşleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Karabük Üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.

- Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkiler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Polat, O., ve Güldoğan, E. (2015). Uzman Görüşünün Boşanma Davalarında Velayetin Saptanmasındaki Önemi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 28(118), 243-254.
- Sak, R., Sak, İ.T. Ş., Şendil, Ç. Ö., Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*. 4(1). 227-250.
- TBMM (2009). *Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor*.
- T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü. (2019). *Adli İstatistik 2018. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018. (1. Baskı). Ankara: TDV Yayın Matbaacılık.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*. (1. Baskı). Ankara: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye.
- Türk İstatistik Kurumu. (2021). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020*. 01.01.2022 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211> adresinden alındı
- Türk İstatistik Kurumu. (2017). *Aile Yapısı Araştırması 2016*. 23.08.2020 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile201624646#:~:text=Aile%20yap%C4%B1s%C4%B1%20ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1%2C%202016%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re%3B%2015%20ve%20%C3%BCzeri%20ya%C5%9Fta,ile%20arkada%C5%9F%20\(okul%20ve%20i%C5%9F](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile201624646#:~:text=Aile%20yap%C4%B1s%C4%B1%20ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1%2C%202016%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re%3B%2015%20ve%20%C3%BCzeri%20ya%C5%9Fta,ile%20arkada%C5%9F%20(okul%20ve%20i%C5%9F) adresinden alınmıştır.
- Türkarıslan, N. (2007). Boşlanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum*, 3(11), 99-108.
- Ubaidi, B. (2017). The Psychological and Emotional Stages of Divorce. *Journal of Family Medicine and Disease Prevention*, 3(3), 1-4.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri . *Bilig*, (28), 59-81.

Post Internet Addiction: Netlessfobia and Virtualized Identity

İnternet Bağımlılığının Sonrası: Netlessfobi ve Sanallaşan Kimlik

Furkan ARI⁽¹⁾

Cited/Atıf: Arı, F. (2022). İnternet Bağımlılığının Sonrası: Netlessfobi ve Sanallaşan Kimlik. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 85-96

ABSTRACT

Internet addiction has emerged with the spread of the Internet and increased usage. Internet addiction has left individuals confronted with Netlessfobia. With the problem of netlessfobia, individuals increase their internet usage and become virtualized identities. With the virtualization of the identity of individuals, there is a disconnection in social relations. The disconnection in social relations is tried to be met with virtual environments. In this case, the virtual environments also make individuals more isolated, causing them to break away from society. In this study, it has been emphasized that the individuals who are faced with the internet addiction and Netlessfobia problem and that this problem virtualizes the identity of the individuals, and that the identities that are virtualized are alienated from the social life. In addition, it was aimed to focus on the internet addiction and the negative effects of Netlessfobia on individuals. The hypothesis of the study is that "Internet addiction, Netlessfobia causes the identity to be virtualized" and "Virtualized identity is isolated from society and feels a sense of loneliness." In the study, the compilation method was used and the concepts of internet addiction, netlessphobia, virtual identities and virtual socialization were explained and the subject was discussed within the framework of the determined hypotheses.

ÖZET

İnternetin yaygınlaşması ve kullanımının artması ile internet bağımlılığı ortaya çıkmıştır. İnternet bağımlılığı bireyleri Netlessfobi (internetsiz kalma korkusu) ile karşı karşıya bırakmıştır. Netlessfobi sorunu ile bireyler, internet kullanımlarını daha da artırarak sanallaşan kimlikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin kimliklerinin sanallaşması sonucunda toplumsal ilişkilerde kopukluk yaşanmaktadır. Toplumsal ilişkilerde yaşanan kopukluk sanal ortamlar ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu durumda da sanal ortamlar bireyleri daha da yalnızlaştırarak toplumdaki kopmalarına neden olmaktadır. Bu çalışmada bireylerin internet bağımlılığı ve Netlessfobi sorunu ile karşı karşıya kaldıkları ve bu sorunun bireylerin kimliklerini sanallaştırdığı üzerinde durularak sanallaşan kimliklerin bireylerin sosyal yaşamdan uzaklaşarak yalnızlaştıkları üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada internet bağımlılığının ve Netlessfobinin bireyler üzerindeki olumsuzlukları üzerinde durulması amaçlanmıştır. Çalışmanın hipotezleri ise "İnternet bağımlılığı, Netlessfobiyi tetikleyerek kimliği sanallaştırır" ve "Sanallaşan kimlik toplumdaki izole olarak yalnızlaşır" olarak belirlenmiştir. Çalışmada derleme yöntemi kullanılmış olup internet bağımlılığı, netlessfobi, sanal kimlikler ve sanal sosyalleşme kavramları açıklanarak belirlenen hipotezler çerçevesinde konu ele alınmıştır.

ARTICLE HISTORY

Received :01.11.2021
Accepted :13.12.2021
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Internet addiction, Netlessfobia, Virtual Identity, Virtual Socialization, Social Work

MAKALE TARİHİ

Geliş :01.11.2021
Kabul :13.12.2021
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELER

İnternet Bağımlılığı, Netlessfobi, Sanal Kimlik, Sanal Sosyalleşme, Sosyal Hizmet

GİRİŞ

İnternet, mekân ve zaman engelini ortadan kaldırarak bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmaktadır. İnternetin bireylere sunmuş olduğu imkânlar ile kullanımı yaygınlaşmaktadır. Günlük hayatta birçok işin internet üzerinden daha hızlı bir şekilde yapılması ile internete olan ihtiyaç artış göstermektedir. İnternetin bireylerin hayatlarını kolaylaştırmasının yanında bazı olumsuzlukları da vardır. İnternetin hayatın her alanına yayılmasından dolayı artan internet kullanımı bireylerde "problemlili internet kullanımına" yol

¹ Doktorand, Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, furkanari1616@gmail.com, 0000-0002-3021-6668

açmaktadır. Problemlerli internet kullanımını ise internete olan bağımlılığı arttırmaktadır. İnternet bağımlılığı da diğere bağımlılık türleri gibi davranışsal sorunlara yol açmaktadır.

İnternetin yoğun kullanımının ileriki safhası ise Netlessfobidir (internetsiz kalma korkusu). Akıllı telefonlar ve taşınabilir cihazlar ile internete her an her yerden hızlı bir şekilde bağlanma imkânı Netlessfobi kavramının ortaya çıkmasına ve tartışılmasına neden olmuştur. Netlessfobi, internet bağımlılığından ayrı düşünülecek bir kavram değildir. İnternet bağımlılığının vermiş olduğu psikolojik rahatsızlıklar Netlessfobi ile vücut bularak gün yüzüne çıkmaktadır (Öztürk, 2015:633). Netlessfobi sorununa sahip bireyler internetten uzak kalamamaktadır. Bu bireylerde internet kullanımına olan istek daha da artmaktadır. Netlessfobik olarak tanımlanan bireyler günlük yaşamda kendilerini gergin hissettiklerinden dolayı internet üzerinden sanal kimlikler kurularak sosyalleşmeye çalışmaktadır. Bireylerin bu çabaları sonucunda ise "sanal kimlik" ve "sanallaşan sosyalleşme" olgusu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada yeni bir kavram olarak ortaya çıkan "Netlessfobi"nin internet bağımlılığı ile arasındaki ilişkisi irdelenerek "Netlessfobi" kavramının ne gibi olumsuzluklar doğurduğuna dikkat çekmek amaçlanmaktadır. Çalışmanın hipotezleri ise "İnternet bağımlılığı, Netlessfobiyi tetikleyerek kimliği sanallaştırır" ve "Sanallaşan kimlik toplumdan izole olarak yalnızlaşır" olarak belirlenmiştir. Belirlenen hipotezler kapsamında internet bağımlılığı, netlessfobi kavramı, sanal kimlik ve sanal sosyalleşme kavramları derleme yöntemi ile açıklanarak internet bağımlılığı ve Netlessfobinin etkisiyle sanallaşan kimliklerin toplumsal hayattan uzaklaşarak topluma yabancılaştıkları ve yalnızlaştıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. İNTERNET BAĞIMLILIĞI

İnternet, İngilizce "International network" kelimelerinin birleştirilmesi ile oluşturulan ve "uluslararası ağ" anlamına gelen bir sözcüktür (URL 1, 2021). İnternet, dünya üzerinde bulunan birçok bilgisayar ile bağlantı kurabilen ve mekânların mesafe engellerini ortadan kaldırarak insanların birbirleriyle iletişim kurmalarına imkân sağlayan bir iletişim ağı sistemidir (Cömert ve Kayıran,2010:166). İnternet, zamandan ve mekândan bağımsız olarak bireylerin bilgi paylaşımı ve etkileşimlerine olanak vermektedir.

İnternet, ödev yapmak, bilgi ve belge amaçlı araştırmalar yapmak, arkadaşlarla iletişim sağlamak, sosyal ağlarda vakit geçirmek, haberleri takip etmek, alışveriş yapmak, müzik dinlemek, çevrimiçi mecralarda video ve film izlemek, oyun oynamak, belge ve film, müzik, video vb. indirmek, bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmek ve şans oyunları oynamak gibi pek çok farklı kullanım olanağı sunmaktadır (Gençer,2011:11). İnternetin sağlamış olduğu bu olanaklardan dolayı 2021 yılında dünya genelinde 4,66 milyar kişi internet kullanıcısıdır. Bu sayıda dünya nüfusunun %59'una ulaşmıştır. Sosyal medya kullanımında ise 2016 yılında 2,31 milyar sosyal medya kullanıcısı varken 2021 yılında bu oran %82'lik bir artış göstererek 4,2 milyar kullanıcıya ulaşmıştır. (URL 2, 2021). Türkiye'de internet kullanan kişi sayısı 62,07 milyondur. Bu oran Türkiye nüfusunun %72'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de aktif sosyal medya kullanan kişi sayısı 54 milyondur. Aktif sosyal medya kullanan kişi sayısının Türkiye nüfusuna oranı ise %64'ü oluşturmaktadır (URL 3, 2021). Dünya üzerinde ve Türkiye'de internet ve sosyal medya kullanan kişi sayısının nüfusa oranla yüksek olması hem dünyada hem de Türkiye' de internet kullanımının giderek yaygınlaştığını göstermektedir.

İnternet, izole kişilikler, bağımlılık gibi çağrışımlarla bireyler üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Bireylerin internette uzun zaman geçirmesi yadsınamaz bir durumdur (Yalçın,2003:85). İnternet kullanımının giderek yaygınlaşması ve birçok alanda insanların hayatını kolaylaştırmasından dolayı internet, bağımlılığa neden olmaktadır (Sözer,2021:7).

Bağımlılık çok çeşitli kavramlara sahiptir. Genel itibarıyla "bağımlılık, bir nesneye, kişiye ya da bir varlığa duyulan önlenemez istek veya bir başka iradenin güdümü altına girme durumu" olarak açıklanmaktadır (Derin,2013:12). Bağımlılık kavramı daha çok alkol, sigara ve uyuşturucu gibi kimyasal madde kullanımı olarak bilinmektedir. Kumar, seks, televizyon izleme, alışveriş yapmak, bilgisayar oyunları oynama gibi durumlar da kimyasal madde

kullanımının yol açtığı bağımlılık gibi sonuçlara neden olarak davranışsal bağımlılık şeklinde tanımlanmaktadır (Bozkurt, vd,2016:236). Davranışsal bağımlılıklar, kimyasal madde bağımlılıklarına göre "iyi niyetli" olarak görülmektedir. Fakat davranışsal bağımlılıklar da kimyasal madde bağımlılıklarının ana bileşenleri olan fiziksel ve psikolojik bağımlılık belirtilerini (zihinsel meşguliyet, duygu durum değişkenliği, tolerans, yoksunluk, kişilerarası çatışma ve tekrarlama) göstermektedir (Griffiths,1996:32).

Alkol ve madde bağımlılıklarının yanında teknolojiden kaynaklı yeni bağımlılıklar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle teknolojik gelişmelerden dolayı internete olan talep, yaşamın her alanında internetin yoğun kullanımına yol açmıştır. Bu durumun sonucunda da yanlış internet kullanımından kaynaklanan internet bağımlılığı kavramı ortaya çıkarak bağımlılık literatürüne yeni bir alan açılmıştır (Gencer,2017:7).

İnternet bağımlılığına öncü olan ilk çalışma 1991 yılında Shotton tarafından İngiltere'de yapılmıştır. 1996 yılında ise Griffiths tarafından teknoloji bağımlılığı alanında çalışmalar sürdürülmüştür (Young,2004:403). Shotton ve Griffiths'in öncü olduğu çalışmaların ardından Ivan Goldberg tarafından ilk kez internet bağımlılığı terimi kullanılmıştır (Taylan ve Agallija,2016:3). Ivan Goldberg'in çalışmalarını Young (1996) takip ederek internet bağımlılığı kavramını geliştirmiştir.

İnternet bağımlılığı, internetin aşırı kullanımının engellenememesi, internet kullanılırken zamanın önemini yitirmesi, kişisel ve ailevi problemler olarak tanımlanmaktadır (Young,1996:2). Young (2004) internet bağımlılığını, diğer bağımlılık türleri gibi herhangi sarhoş eden ve haz veren bir maddenin etkisinde oluşmayan bir bağımlılık olarak tanımlamasının yanında geliştirmiş olduğu sekiz soru üzerinden internet bağımlılığının tespit edilmesini amaçlamaktadır. İnternet bağımlılığının varlığının tespiti amacıyla geliştirilmiş olan sorular sırasıyla;

1. İnternetin sürekli olarak zihninizi meşgul ettiğini hissediyor musunuz? (Önceki çevrimiçi aktivitelerinizi düşünüyor musunuz veya ileride yapılacak çevrimiçi etkinliklerin hayalini kuruyor musunuz?)
2. Rahatlamak için uzun süreli internet kullanımına ihtiyaç duyuyor musunuz?
3. İnternet kullanımınızı azaltma, yavaşlatma veya durdurma durumlarında zorluklar yaşadınız mı?
4. İnternet kullanımınızı azalttığınız zaman kendinizi huzursuz, sinirli, huysuz veya mutsuz hissediyor musunuz?
5. İnternette, planladığınızdan daha fazla zaman harcıyorsunuz?
6. Ciddi bir ilişkinizi, iş veya kariyer fırsatınızı yoğun internet kullanımından dolayı tehlikeye attınız mı?
7. İnternette geçirdiğiniz zamanı gizlemek için ailenize, terapistinize veya başka kişilere yalan söylemek durumunda kaldınız mı?
8. İnterneti, problemlerinizi uzaklaşmak veya üzüntülü ruh halinizi unutmak amacıyla kullandınız mı?

İnternet bağımlılığının tespiti için sorulan bu sorular sadece amaçsız internet kullanımı (iş dışı ve akademik olmayan kullanım) üzerine odaklanmaktadır. 6 aylık bir dönem içerisinde bu soruların 5 veya daha fazlasına "evet" cevabı verilmesi durumunda internet bağımlılığı ortaya çıkmaktadır (Young,2004:404).

Young (2000), internet bağımlılığı tanımını yaparken bu tanıma çeşitli davranış ve dürtü kontrol bozuklukları çerçevesinde özelleştirerek 5 kategoriye ayırmıştır. Bu internet bağımlılıkları:

1. Sanal cinsel bağımlılık: Yetişkinlere yönelik sohbet odalarına ya da pornografiye bağımlılık,
2. Sanal ilişkisel bağımlılık: İnternet arkadaşlıklarına aşırı bağlanma,
3. İnternet zorunluluğu: İnternette aşırı kumar oynama, alışveriş veya ticaret,
4. Fazla bilgi yükleme: Aşırı şekilde internette dolaşma veya veri araştırmaları,
5. Bilgisayar bağımlılığı: Aşırı bilgisayar oyunu oynama (Young vd.,2000:477).

İnternet üzerinde geçirilen sürenin artmasıyla beraber internet bağımlılığı yerine “patolojik internet kullanımı”, “internet davranış bağımlılığı” ve “problemlerli internet kullanımı” gibi kavramlar da kullanılmaya başlamıştır (Türkoğlu,2013:14). İnternet bağımlılığı genel anlamda psiko/davranışsal sonuçlar ve psikişik rahatsızlıklara neden olabilmektedir. İnternet bağımlılığının en temel sorunları ailevi, finansal, mesleki durum veya sosyal ilişkilerden kaynaklanabilmektedir. İnternet bağımlısı bireyler sosyal ilişkilerden uzaklaşarak sanal ilişkileri tercih etmektedir. İnternet bağımlılığı, dengeli bir sosyal yaşamın oluşmasını engelleyerek bireyleri, internet üzerinde kurmuş oldukları sonsuz sanal bağlantılar ve ilişkiler içerisine hapsetmektedir. İnternet bağımlılığı, bireylerin kontrol edemediği bir durum olmanın yanında amaçsız ve uzun süre internet kullanımı da bireylerin zihinlerini yönlendirmektedir. İnternet, bağımlılığa neden olmasının yanında bireylerin günlük yaşamdaki sorunlarından uzaklaşarak rahatladığı ve kimliklerinden sıyrıldığı bir ortam oluşturmaktadır (Saliceti,2014:1373).

İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan internet bağımlılığı birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Diğer bağımlılık türlerinde maddeye maruz kalındığı gibi internet bağımlıları da internete kendilerini maruz bırakarak bir nevi psikolojik tatmin sağlamaktadır. İnternet bağımlılığında, maruz kalınan internetin yoksunluğu dikkat eksikliği bozukluğu, sosyal fobi, anksiyete ve depresyon gibi sorunlara neden olmaktadır (Günay vd., 2018: 80).

İnternet, birçok bireyin yaşamında yeni olmasına rağmen yarattığı bağımlılık ile bir nevi “Dijital Uyuşturucu” işlevi görerek internete erişimin mümkün olmadığı zamanlarda kendilerini daha sıkılgan, gergin ve eksik hissederek “Netlessfobi (internetsiz kalma korkusu)” ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Güney,2017: 208).

2. İNTERNET BAĞIMLILIĞININ ÖTESİ: NETLESSFOBİ

Bireyler, toplum içerisinde sahip oldukları sosyal ilişkilerini internet üzerinden kendi benlik ve kişiliklerini saklayarak daha kolay gerçekleştirmektedir. İnternet, bir nevi insanların günlük hayat içerisinde zorunlu olarak kurulan sosyal ilişkilerden bir kaçış kapısı olarak görülmektedir. Kaçış kapısı olan internet, bireyler üzerinde bağımlılığını artırarak bireylerin internetsiz kalmak istememelerine ve internetsiz bir ortamda bulunmaya katlanamamalarına yol açmaktadır. İngilizce, “Being NetlessFobia” şeklinde kullanılan ve “İnternetsiz Kalma Korkusu” anlamına gelen Netlessfobi, korku ve endişe hissi oluşturarak bireylerde ruhsal ve psikolojik çöküntülere sebebiyet veren bir kavramdır (Güney,2017:211). Netlessfobi kavramı, “İnternet Bağımlılığı” ve “Nomofobi” kavramları ile kullanıldığında daha açıklayıcı ve tanımlayıcı olmaktadır. Netlessfobi, internet bağımlılığının tanımlanmasında kullanılan “Yoğun İnternet Kullanımı” ve “Patolojik İnternet Kullanımı” gibi kavramlarında ötesinde “Bireylerin internet bağlantısı olmayan ortamlarda bulunamama durumu ve bu durumdan kaynaklı yoğun kaygı ve gerginlik hissetmesi” olarak tanımlanmaktadır (Öztürk,2015: 633). Bilgisayar teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmesi sonucu masaüstü bilgisayarların yerini taşınabilir akıllı telefonlar, tabletler, taşınabilir cihazlar ve dizüstü bilgisayarların alması ile birlikte internete olan gereksinim daha çok artmıştır. Bilgisayar teknolojisinde yaşanan bu hızlı dönüşüm de Nomofobi kavramını ortaya çıkarmıştır. Netlessfobi kavramını daha anlamlı hale getiren Nomofobi “bir akıllı telefon veya İnternet üzerinden iletişim kuramama korkusu” olarak tanımlanmaktadır (Çağlar:2014,8). Connecticut Üniversitesi araştırmacısı David Greenfield bu bağımlılığı İngilizce’de No Mobile Phone kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen Nomophobia (Nomofobi) kelimesi ile tanımlamıştır (Öz,2018:11).

Nomofobi, bireylerin sürekli telefonlarını kontrol etme dürtüsüne neden olmaktadır. Nomofobikler, telefonları daima yanlarında bulundurma istediği içerisindedir. Telefonun yanında bulundurulma isteğinin bir ileri akıllı telefon bağımlılığına neden olmaktadır (Sülüngür, 2020:9).

Nomofobi, yeni bir kavram olduğundan Nomofobi üzerinde yeterli araştırmalar yapılmamıştır. Her ne kadar yeni bir fobi türü olarak adlandırılrsa da Nomofobinin başlıca belirtileri mevcuttur. Bu belirtiler:

1. Telefonu kapatamama ve telefonla sürekli oynama isteği,
2. Cep telefonunu kaybetme korkusu ve telefonun sinyalinin olmamasından kaynaklanan rahatsızlık hissi,
3. Cep telefonunun azalan şarj ve sinyal seviyesine karşı kişide gelişen yoğun bir tepki,
4. Mobil cihazların ve cep telefonunun kişinin yanında olup olmadığının takıntılı bir şekilde sürekli kontrol edilmesi durumu,
5. Telefonsuz kalma fobisinin uzun süre devam etmesi ve bireyin sağlığını tehdit etmesi veya günlük rutinlerini olumsuz etkilemesi (URL 4, 2021) şeklinde sıralanmaktadır.

Nomofobinin belirtileri olduğu gibi Netlessfobi'nin de bireyler üzerinde çeşitli belirtileri vardır. Bir kişinin Netlessfobik olarak adlandırılması için akıllı telefon üzerinden internet kullanması ve zamanının çoğunu internette geçirmesi yeterli değildir. İnternetsiz ortamlarda huzursuz olunması, internetsizliğe karşı fiziksel direnç gösterilmesi, internete bağlanabilmenin yollarını arama, sürekli hesaplarının güncellenmesi ve kontrol edilmesi isteği gibi durumlar görülen bireyler Netlessfobik olarak adlandırılabilir. Netlessfobi'nin açıkça gözlemlenebilecek belirtileri şunlardır;

1. İş amaçlı kullanım dışında internet bağlantısı olan 3 adetten fazla bilgisayar altyapılı cihazları eş zamanlı şekilde beraber kullanmak,
2. Wifi bağlantısı olan mekânları veya sosyal ortamları tercih etmek,
3. İnternet kullanımının günlük 10 saati aşması,
4. İnternet bağlantısının olmadığı durumlarda hayatın durduğuna inanmak,
5. İnternete ulaşamama durumlarında bazı şeyleri kaçırmaya ve takip edememe korkusuna kapılmak,
6. Uyku halindeyken internet bağlantısına sahip cihazlara ulaşabilmek için yakın mesafede bulundurmamak,
7. Mesaj ve bildirim seslerinden hoşnut olmak,
8. İnternetsiz 1 saatten fazla zaman geçirememek,
9. Günde 20'den fazla sosyal medya paylaşımı ve gönderisi yapmak,
10. Alışveriş yapmak, fatura ödemek, yemek siparişi gibi günlük rutinleri internet üzerinden gerçekleştirmek,
11. İnterneti bağımlılık derecesinde aşırı kullanmak ve telefonsuz kalma korkusuna (Nomofobik) kapılmak (Öztürk,2015:634).

Problemlerli internet kullanımı ve internet bağımlılığının nomofobiye neden olduğu birçok araştırmada kanıtlanmıştır. Ayar ve ark. (2018)'in 755 lisans hemşirelik bölümü öğrencisinin katılımıyla yapmış oldukları çalışmada problemlerli internet kullanımı, sosyal medya kullanımı ve sosyal görünüm kaygısının öğrencilerinin nomofobi düzeyleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçları hemşirelik öğrencilerinin nomofobi düzeyleri ile problemlerli internet kullanımı, sosyal görünüş kaygısı ve sosyal medya kullanımı değişkenleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Güllüce vd.(2019)'nın nomofobi ve öznel iyi olma (mutluluk) arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışma 395 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 3-4 yıldır akıllı telefon kullananların 1 yıldan daha az akıllı telefon kullananlara göre bağlantıyı kaybetme korkusu ile nomofobi düzeyleri daha yüksektir. Araştırmanın sonucu akıllı telefon kullanım süresinin artmasının nomofobi düzeyini arttırdığını göstermektedir.

Hindistan'da Mengi vd. (2020) tarafından yürütülen araştırma ise Netlessfobinin nomofobiye dönüştüğünde bireylerin hayatlarını olumsuz etkilediğini göstermiştir. 600 tıp fakültesi öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen nomofobinin uyku kalitesi ile akademik başarıya etkisi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %40'ünün nomofobik olduğu belirlenmiştir. Nomofobik öğrenciler de ders çalışmaya ilginin düşmesi, konsantrasyon düşüklüğü, derslere geç kalma gibi durumlar gözlemlenmiştir.

Netlessfobiye sahip bireyler, kendi iradeleri dışında sosyal çevrelerinde, iş yaşamında veya okul yaşamında bile hem bilgisayar hem de cep telefonu gibi taşınabilir tüm iletişim cihazları üzerinden internete bağlanarak oluşturdukları sanal hayat içerisinde sürekli kalmak

istemektedir. İnternet bağımlılığı sonucunda oluşan Netlessfobi ile sanal hayata olan bağımlılık artmaktadır. Sanallaşan bireyler, günlük yaşamlarında gerçekleştirmiş oldukları görevlerini yerine getirmekte zorlanarak kişisel amaçlarına odaklanamayarak yaşamda başarısız olabilmektedir (Güney,2017:212). İnternet bağımlılığı ile birlikte “Netlessfobik” olarak tanımlanan bireyler, kendi kimliklerini internet üzerinden sunarak sosyal yaşamdaki kimliklerini sanallaştırmaktadır.

3. KİMLİĞİN SANALLAŞMASI

İnternetin yaygınlaşması ve kullanımının artması sonucunda sanal kimlikler ortaya çıkmıştır. İnternet teknolojileri ile kullanılmaya başlayan ve yeni bir kavram olan sanal kimlik kavramından önce “kimlik” ve “sanal” kavramları üzerinde durulması gerekmektedir. Kimlik ve sanal kavramlarının açıklanmasının ardından kimliğin sanallaşması olgusu daha kolay ifade edilecektir.

Kimlik, TDK sözlüğüne göre, “Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (URL 5, 2021). Kimlik, geniş kavrama sahip olup sosyolojik, psikolojik ve felsefik boyutları da içermektedir (Kaya,2015:15).

“Sosyolojik kimlik, toplumsal cinsiyet ve sınıf belirlemelerinde kullanılan bir kavram olup, bireyin sosyal durumunu ifade eder. Psikolojik kimlik, bireyi, diğer bireylerden ayırt eden tutarlı ve yapılanmış göstergeler olarak tanımlanır. Felsefik kimlik ise öznenin varoluşunun ontik, epistemik, etik ve estetik gibi belirlemeleri sonucu oluşmuş olan gerçekliklerdir” (Aşkın, 2007: 214).

Kimlik, bireylerin yaşamlarını kategorize ederek toplum içerisindeki konum ve statülerini belirleyen değer yargıları, tutum ve inançlarla şekil alan bir semboller bütünüdür. Kimlik, toplumsal yaşamın ayrılmaz bir unsurudur (Akkaş,2013:40). Bireyler, toplum içerisinde kimlikleriyle var olmaktadır. Kimlik, bireylerin insan olma durumunun gereği olan bir kavram olarak görülmektedir. Kimlik kavramının iki önemli unsuru bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bireyin kişisel ve ruhsal durumlarını belirtir. İkincisi ise bireyin cinsiyeti, mesleği, memleketi, aile yapısı gibi toplumsal tanımlamaları içerir (Kaya,2015:21). Bireyin, bir topluluk içerisinde kendisini toplumsal ve bireysel olarak tanımlaması ihtiyacı ise sosyal kimlik kavramı ile açıklanmaktadır. Sosyal kimlik, kişinin toplum içerisinde bir sosyal gruba ait olma bilinci ve içerisinde bulunduğu o sosyal grubun değer yargıları ile duygusal yakınlıktan oluşmaktadır (Tajfel,1982:2).

Sanal kelimesi İngilizce’de kullanılan “virtual” kelimesinin karşılığıdır. Virtual kelimesi ise, gerçekte var olmamasına rağmen zihin tarafından varmış gibi tasarlanan ve hissedilen şekilde tanımlanmaktadır (Çavuşoğlu, 2004: 318). Sanal kelimesi diğer bir ifade ile siber uzay veya siber alan olarak tanımlanarak “fiziksel olmadığı bir yer” (Denizci,2009:51) olarak açıklanmaktadır. Sanal ortam, fiziksel olmadığından dolayı tüm dünya üzerindeki sınırları kaldırarak dünyadaki tüm insanların mekândan ve zamandan bağımsız olarak etkileşim halinde olmalarına imkân sağlamıştır. Sanal ortamda bireyler fiziksel engellerden kurtularak bir rüyadaymış gibi istediği alan ve kişiye ulaşma imkânına sahiptir. Sanal ortamda olan kişi kendini özgür hissetmektedir.

“Siber uzayın (sanal) psikolojik bir alan olduğu, internete giren veya e-mail yazan kişilerin bir dizi amaç ve anlam ile dolu bir mekâna girdikleri bilinmektedir. İnternette bir yere gider, gezinir, yolculuk ya da ‘sörf’ yapılır, mekânsal metaforlar (siteler, yerleşimler, dünyalar, odalar, alanlar) kişilerin etkinliklerini tanımlarken sıklıkla yararlanılan ifadelerdir. Daha derin bir psikolojik düzlemde, kullanıcılar bilgisayarlarını kendi zihin ve kişiliklerinin bir uzantısı olarak değerlendirirler; ancak bu uzantı yoluyla düşünce, tutum ve zevkler sanal mekâna aktarılabilir. Bir başkasının e-postasını okurken veya onunla sanal ortamda yazışırken, onunla gerçekten bulduğumuz, gerçekten karşılıklı sohbet ettiğimiz yanılışmasına

kapılabilmek mümkündür. Siber alan bir kez zihnimizin bir uzantısı, bizimle öteki arasında bir geçiş mekânı hüviyetine bürününce, düşlemler, aktarım tepkileri yoğunluklu olarak buraya boca edilir” (Denizci,2009:51).

İnternet teknolojisinin getirmiş olduğu sanallaşma imkânı ile kimlik, bireylerin üzerine giydirilen bir kıyafet veya bir statü olmaktan çıkarak sanal ortamda tekrardan inşa edilebilen bir yapıya dönüşerek sanal kimlik olarak ortaya çıkmaktadır. Sanal kimlik, bireyin gerçek yaşamda sahip olduğu kimliğini internetin etkisiyle tekrardan tasarlayarak sanal dünyaya uyum sağlamasının ardından oluşan bir kavramdır. (Dursun ve Barut,2016:537). Sanal kimlik, bireylerin gerçek kimliklerini değiştirerek ve gizleyerek farklı bir kimliğe bürünmesini sağlamaktadır. Sanal kimlikler, internet üzerinden oluşturulan yazılı ve görsel içerikler ile şekillenmektedir. İnternet kullanıcısı olan her bireyin bir sanal kimliği mevcuttur. Sanal ortamlarda sosyal medya hesapları üzerinden paylaşılan yazılı ve görsel içerikler ile bireyler kendi sanal kimliklerini sunmaktadır.

İnternet, bir iletişim aracı olmasının yanı sıra toplumsal bir alana da sahiptir. Bu toplumsal alanda toplumsal ilişkiler başka bir boyuta geçerek “sanal mekân” üzerinden gerçekleşmektedir. İnternet üzerinden kurulan bu iletişime gerçek kimliklerin tekrardan inşa edilerek sanallaşması sonucunda ortaya çıkan “sanal kimlik” ler imkân sağlamaktadır. Yeniden inşa edilerek oluşturulan sanal kimlikler, bireye kendini gizleme ve farklı kimlikler ile sunma imkânı vererek “anonim” kimlik oluşumuna neden olmaktadır (Biçer,2014:63). Anonim kimlik ise bireyi sanal ortamda kimliksizleştirmektedir. Anonim kimlik, bireyi kendini gerçek yaşamdan daha iyi bir şekilde sunmasına olanak sağladığından dolayı gerçek ortamda iletişim kurmanın zorlukları sanal ortamda yoktur. Sanal ortam, kişilerin daha rahat sosyal ilişkiler kurmalarına imkân verdiği için dolayı sanal kimlikler ile bireyler kendilerini daha rahat hissederek gerçek ortamda olmayan özelliklerini varmış gibi göstererek sanal ve anonim kimliğin arkasına gizlenerek sunmaktadır. Sosyal ilişkilerin daha rahat gerçekleştiği sanal ortamda “sanal sosyalleşme” ortaya çıkmaktadır.

4. SANALLAŞAN SOSYALLEŞME

İnternet aracılığıyla sosyal paylaşım ağları sosyalleşmenin de algısını değiştirmiştir. Sosyal paylaşım ağları sosyalleşmenin en etkin aracı konumuna gelmiştir. Bireyler, modern hayatın ve gündelik yaşamın yoruculuğunda zayıflayan sosyal ilişkilerini sosyal paylaşım ağları vasıtasıyla sürdürebilmektedir. Sosyal ağlar, bireye toplum içerisinde kendini yeniden konumlandırma imkânı veren ortamlar sağlamaktadır. Sosyal ağlar, bireylere kendi gerçekliklerinden uzaklaşma imkânı verdiği için dolayı çok fazla kullanıcıya sahiptir (Dilmen ve Ögüt,2010:240).

Sanal ortam, bireylere sahip oldukları sanal kimlikler ile diğer sanal kimliklerle irtibata geçme imkânı sağlamaktadır. Gerçek ortamda olduğu gibi sanal ortamda da bireyler buldukları grubun veya topluluğun bir üyesi olmanın yanında o gruba veya topluluğa aidiyet duygusu geliştirerek diğer gruplar ve sanal kimlikler ile ayrışma ve çatışma durumunda kalmaktadır (Armağan,2013:80).

Sanal ortamda sosyal ağların sahip olduğu karşılıklı iletişim ile sanal kimlikler aidiyet veya ayrışma hissederek sosyalleşme ya da yalnızlaşma ile karşılaşmaktadır. Sanal kimliklerin sanal ortamda sosyalleşmesinin ardından gelişen yalnızlaşma bireylerde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Dursun ve Barut,2016:542).

Sosyal ağlar üzerinden (Facebook,Twitter,Instagram vb.) durum güncellemek, beğeniler yapmak-almak, gruplara üye olmak, yorumlar yapmak gibi sanal kimlikler ile yapılan tüm bu sanal faaliyetler bireylerin sanal sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır (Özdemir,2015:121). Armağan (2013), sanal ortamda aktif bulunan bireylerin farklı alt grupların üyesi olarak sosyalleşme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Bireyler kimliklerini idealize ederek çevrenin gerçek kimliklerine karşı yapacağı olumsuz etkileri azaltmaya yönelik farklı iletişim taktikleri kullanarak bu sanal gruplar içerisinde kabul edilen bireyler olmayı amaçlamaktadır. Sanal kimliklerini yeterince idealize edemeyerek sosyal ağlarda kendini ifade edemeyen kişiler sanal ortamın oluşturmuş olduğu sosyal gruplardan dışlanarak “sanal izolasyon” yaşamaktadır.

Sanal izolasyona maruz kalan yeterince sanallaşamayan kimlikler ayrılık ve dışlanma duygusuna kapılabilmektedir (Dursun ve Barut,2016:542).

Uygur ve Dilmaç (2021)'ın 2019-2020 yılları boyunca İstanbul'un farklı bölgelerinde yaşayan öğrenci ve çalışan 531 birey üzerinde yapmış oldukları araştırmada genç yetişkinlerin internet bağımlılığı, sosyal uyum ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre internet bağımlılığı arttıkça sosyal uyum düzeylerinin azaldığı ve sosyal uyum düzeyi ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Gazo ve ark (2020) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise Haşimi Üniversitesinde eğitimlerine devam eden 618 öğrencinin sosyal öz yeterlilik, yalnızlık ve internet bağımlılıkları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin yalnızlık düzeyleri ile internet bağımlılık düzeyleri orta seviyede olduğu görülürken yalnızlık ve internet bağımlılığı arasında ise pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Yapılan araştırmalarda da görüldüğü gibi internetin yoğun bir şekilde kullanımıyla sanal sosyalleşme ile bireyler sosyal hayattan ve sosyal ilişkilerden koparak kendi iç dünyalarına yönelmektedir. Daha da içine kapanan bireyler internete bağlanan bilgisayar ve akıllı telefonlar ile yaşamını devam ettirerek sosyal çevresine ve ailesine karşı olan sorumlulukları yerine getirememektedir. Sanallaşma ile sosyal ilişkileri zayıflayarak toplumdaki kopan bireyler asosyalleşmektedir. Sanallaşmanın etkisi ile asosyalleşen bireylerin toplumsal dayanışma ve aidiyet duyguları da giderek zayıflamaktadır (Demircioğlu,2017:622). Sosyal ilişkilerini sanallık üzerinden inşa eden bireyler topluma aidiyet duygusu hissedemediklerinden dolayı çevresine ve topluma yabancılaşmaktadır. İnternet bağımlılığı düzeyine ulaşan "problemlili internet kullanıcıları" bireyler yeni bir dünya keşfederek ve gerçek dünyalarında bulamadıkları pek çok şeyle sanal alemde karşılaşmaktadır. Sanal ile gerçek hayat arasındaki farklılıklar bireylerin "kaygılanma, çatışma yaşama, gerçek dünyalarından tatmin olamama, kendi hayatlarından hoşnutsuzluk ve huzursuzluk hissetme gibi stresli ve psikolojik bir durum ile karşılaşmalarına sebep olmaktadır. Yoğun strese yol açan bu psikolojik durumun devam etmesi bireyin yabancılaşma sürecini hızlandırmaktadır. İnternet bağımlılığının yol açmış olduğu sanallık ile toplumdaki kopuk bir şekilde hayatını devam ettirmeye çalışan bireylerde kimlik bunalımı ve kimliksizleşme de ortaya çıkmaktadır. Sanal ortamda sosyalleşmeye çalışan topluma yabancılaşmış bireyler gerçek yaşamda bulamadıkları sıcak iletişim ve ilişkiler ağının yoksunluğunu çekerek sanal kimlikleri arasında kaybolmaktadır. Sanal kimliklerin yol açmış olduğu bu durumda kimlik bunalımına düşen bireylerin kimliksizleşmesine neden olmaktadır (Karadal,2009:69-70).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnternetin bireylere sunmuş olduğu kolaylıklardan dolayı kullanımı ve yaygınlığı artmaktadır. Son yıllarda internetin her alana hâkim olduğu görülmektedir. İnternetin birçok alanda faaliyet göstermesinden dolayı internete olan talep, artış göstermektedir. İnternetin pek çok alanda hayatı kolaylaştırmasından dolayı yoğun internet kullanımı da ortaya çıkmaktadır. Yoğun internet kullanımı kontrol altına alınmadığında problemlili internet kullanımı ortaya çıkarak bireyin internet bağımlısı olmasına neden olmaktadır. İnternet bağımlılığı da diğer bağımlılık türleri gibi bireye sıkıntı vermekle birlikte davranış bozukluklarına da yol açar. Taşınabilir cihazlar ve akıllı telefonlar ile internete daha kolay ulaşılmaktadır. Her an ve her dakika internete ulaşma imkânı bireyleri daha da internete bağımlı yapmaktadır. İnternet bağımlılığının sonucu olarak ise bireylerde Netlessfobi (internetsiz kalma korkusu) ortaya çıkmıştır. Netlessfobinin daha çok akıllı telefonlar ve taşınabilir cihazlar ile tetiklendiği söylenebilir.

İnternet bağımlılığı da diğer bağımlılıklar gibi profesyonel destek ile tedavi edilebilmektedir. Yoğun internet kullanımı olan bireylere psikolojik destek sağlanmalıdır. İnternet bağımlısı bireylere yönelik grup terapileri düzenlenerek aynı sorunla baş etmek durumunda kalan kişilerin kendi bağımlılıklarını fark etmeleri ve bağımlılıktan kurtulmaya karar vermelerine

yönelik farkındalık oluşturulmalıdır. Anasınıfından başlayarak ortaöğretimin sonuna kadar dijital okur yazarlık dersleri verilmelidir. Bu dersler kapsamında bilinçli sosyal medya ve internet kullanımı uygulamalı olarak gösterilmelidir. Bağımlılık alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları da internet bağımlılığına yönelik atölyeler düzenlemelidir.

İnternetin yoğun ve problemlili kullanımından dolayı netlessfobik ve nomofobik olan bireylerin özgüvenleri düşük düzeydedir. Bu bireylerin güçlendirilmesine ve sosyal ilişkilerinin arttırılmasına yönelik belediyelerin ilgili birimleri tarafından hobi amaçlı kurslar ve etkinlikler düzenlenmelidir. Sportif ve kültürel faaliyetlere ağırlık verilerek internet bağımlısı bireylerin internet kullanım sürelerinin azaltılması hedeflenmelidir. Artan internet üzerinden alışveriş yerine bireylerin market, mağaza veya pazar gibi yerlerden alışveriş yapmalarına yönelik teşvik edici çalışmalar yapılmalıdır.

Netlessfobik bireyler internete sürekli bağlı olduklarından dolayı kimliklerinde sanallaşma söz konusudur. Sanal kimlikler ile internet üzerinden kendilerini saklama imkânına sahip olan internet bağımlısı Netlessfobik bireyler bir süre sonra kimliklerini yitirmektedir. Sosyal ağlar ile bağlantı kuran ve sanal sosyallik yaşayan kimliksizleşmiş Netlessfobik bireyler çevrelerinden ve toplumdan koparak yabancılaşmaktadır. Çevrelerine ve topluma karşı duyarsızlaşan bireylerde yalnızlık duygusu artar. Bu bireylerin yalnızlık duygularının azaltılması için aile ve yakın arkadaş çevresi ile etkinliklere katılması sağlanmalıdır. İnternet bağımlılığı sonucu ortaya çıkan Netlessfobi sorunu ile karşı karşıya kalan bireylerin sanal ilişkilerden dolayı yalnızlaşması özgüven ve sorumluluk duygularını azaltır. Sosyal özgüven ve sorumluluk duygusu zayıflayan netlessfobik ve nomofobik bireylerin özellikle STK'ların ve özel sektörün desteklediği gönüllülük faaliyetlerine dahil edilmelerine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Kendilerine sanal bir dünya kuran Netlessfobik bireylerin gerçek dünyanın sorumlulukları ile baş edemedikleri görülmektedir. Sanallaşan bireyler iş, okul, aile, sosyal ve duygusal ilişkilerde başarısızlıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Sanallaşan bireylerin aile ilişkilerinde de birçok sorun yaşadığı görülmektedir. İnternet bağımlılığıyla sanallaşan bireylerin Netlessfobi sorunu yaşamamasından dolayı daha fazla internette olma isteği aile ile geçirilen zamanın azalması ve bunun sonucu olarak aile bireylerinin birbirine olan sevgi ve saygısının da azalması ile aile içerisindeki rollerinde kaybolmasına neden olmaktadır. Sanallaşan kimliklerin aile ilişkilerinin yanında diğer sosyal ilişkilerinde de problem yaşadığı görülür. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından geliştirilecek projeler kapsamında netlessfobik ve nomofobik bireylere aile danışmanlığı hizmetleri verilmelidir. Bu danışmanlık hizmetleri kapsamında gün içerisinde belirli zaman dilimlerinde çevrimdışı saatler oluşturularak internet bağlantısı kapatılmalı, bilgisayar ve cep telefonu bireylerin kolay ulaşamayacağı yerlere konularak gerek ebeveynler arasında gerekse tüm aile bireylerinin katılımıyla kitap okuma, çevrimdışı oyunlar oynama, fiziksel veya sosyal aktiviteler yapılarak aile içerisindeki sevgi ve saygı bağlarının tekrardan inşa edilmesi amaçlanmalıdır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve RTÜK işbirliğinde internet bağımlılığının zararlarına yönelik çizgi film ve diziler televizyon kanalları üzerinden yayınlanmalıdır. Netlessfobik ve nomofobik eğilimlerin daha bebek yaşta başladığı göz önüne alınarak ebeveynlere yönelik bilgilendirici kamu spotları oluşturulmalıdır. Yetişkin bireylerin sanallaşmasının ve internet bağımlılığının önlenmesine yönelik kamu politikaları geliştirilebilir. Bu kamu politikaları kapsamında internet kullanımı mesai saatleri dışında sınırlandırılabilir. Mesai saatleri dışında internet kullanımına ek ücret veya vergilendirme yapılabilir.

Gelişen teknoloji ile birlikte internetin hayatın her alanına girmiş olması, internetsiz bir dünyanın hayal edilmesini mümkün kılmamaktadır. Yukarıda geliştirilen öneriler bireylerin internet kullanımını tamamen engelleyecek kapsamda olmayıp internet bağımlılığı, netlessfobi, nomofobi ve sanallaşma sorunlarına yönelik farkındalık oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

6. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan ederiz.

7. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkaş, İ. (2013). Çok yüzlü ilişkiler ağında kimlikler ve sanal cemaatler. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 37-53.
- Armağan, A. (2013). Gençlerin sanal alanı kullanım tercihleri ve kendilerini sunum taktikleri: bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 78-92.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(02), 213-220.
- Ayar, D., Özalp-Gerçeker, G., Özdemir, E. Z. & Bektas, M. (2018). The effect of problematic internet use, social appearance anxiety, and social media use on nursing students' nomophobia levels. *CIN Comput. Inform. Nurs.*, 36, 589-595.
- Bıçer, S. (2014). Akademisyenlerin sosyal ağlarda bulunma motivasyonları: facebook örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 59-80.
- Bozkurt, H., Şahin, S. & Zoroğlu, S. (2016). İnternet bağımlılığı: güncel bir gözden geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(3). 235-247.
- Cömert, I. & Kayıran, S. M. (2010). Çocuk ve ergenlerde internet kullanımı. *Çocuk Dergisi*, 10(4), 166-170.
- Çağlar, Y. (2014). *Exploring the dimensions of nomophobia: developing and validating a questionnaire using mixed methods research*. (Master Of Science), Iowa State University, Iowa.
- Çavuşoğlu, M. (2004). Sanal organizasyonlar ve elektronik ticaret. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1) , 317-334.
- Demircioğlu, Z. (2017). İnternet kullanımının toplumsal ilişkilerin dönüşümü üzerine etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 621-627.
- Denizci, Ö., M. (2009). Bilişim toplumu bağlamında internet olgusu ve sosyopsikolojik etkileri. *Marmara İletişim Dergisi*, (15), 47-63.
- Derin, S. (2013). *Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ve öznel iyi oluş*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilmen, E. & Ögüt, S. (2010). Sosyalleşmenin yeni yüzü: sosyal paylaşım ağları. *2nd International Conference on New Media and Interactivity*, İstanbul.
- Dursun, Ö.Ö. & Barut Tuğtekin, E. (2016). Sosyal medyanın yeni sorunsalı: sanal kimlikler. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1, 535-552.
- Gazo, A., M., Mahasneh, A., M., Abood, M., H. & Muhediat, F., A. (2020). Social self-efficacy and its relationship to loneliness and internet addiction among Hashemite University students. *International Journal of Higher Education*, 9(2), 144-155.
- Gencer, H. (2017). *Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Gençer, S. L. (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık durumlarının internet kullanım profilleri ve demografik özelliklere göre farklılıklarının incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Isparta.
- Griffiths, M. (1996). Internet "addiction:" an issue for clinical psychology?, *Clinical Psychology Forum* (97), Nottingham Trent University.
- Güllüce, A. Ç., Kaygın, E. & Börekçi, N. E. (2019). Üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeyi ile öznel iyi olma durumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi: Ardahan örneği. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(4), 651-674.

- Günay, O., Öztürk A., Ergün-Arslantaş E., & Sevinç N. (2018). Internet addiction and depression levels in erciyes university students. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31, 79-88.
- Güney, B. (2017). Dijital bağımlılığın dijital kültüre dönüşmesi: netlessfobi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(2), 207-213.
- Karadal, Ö. (2009). *Kitle iletişim araçlarından internetin silifke ortaöğretim gençliği üzerindeki etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kaya, O. (2015). *Kimlik gücü, kimlik işlevleri ile kolektif eylem arasındaki ilişkide sosyal adaletin rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Mengi, A., Singh, A. & Gupta, V. (2020). An institution-based study to assess the prevalence of Nomophobia and its related impact among medical students in Southern Haryana, India. *Journal of Family and Medicine Primary Care*, 9(5), 2303-2308.
- Öz, H. (2018). *Üniversite okuyan genç yetişkinlerin mobil telefon yoksunluğu korkusu (nomofobi) ile kişilik tipleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, Z. (2015). Sosyal medyada kimlik inşasında yeni akım: özçekim kullanımı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 112-131.
- Öztürk, U. (2015). Bağlantıda kalmak ya da kalmamak işte tüm korku bu: internetsiz kalma korkusu ve örgütsel yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 629-639.
- Saliceti, F. (2015). Internet addiction disorder (iad). *Procedia - Social and Behavioral Science*, 191, 1372 – 1376.
- Sözer, E., E., (2021). *Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ve etkileyen etmenlerin belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sülüngür, M., A., O., (2020). *Üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeylerinin, korku düzeyleri ve obsesif kompulsif yakınmalarının türü ve şiddeti arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review Of Psychology*, 33, 1-39.
- Taylan, H., H. & Agallija, N. (2016). Arnavutluk'ta gençlerde internet bağımlılığı. *International Journal of Academic Value Studies*, 2(3), 1-12.
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- URL 1, (2021). İnternet Nedir, Nasıl Çalışır? https://www.bilisimterimleri.com/bilgisayar_bilgisi/bilgi/1.html .Erişim: 04.12.2021.
- URL 2, (2021). 2021 Dünya İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanım İstatistikleri <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri>. Erişim: 05.12.2021.
- URL 3, Türkiye'de Kaç Kişinin, Ne Kadar ve Hangi Amaçla İnternet Kullandığı Açıklandı <https://www.webtekno.com/turkiye-de-kac-kisinin-ne-kadar-ve-hangi-amacla-internet-kullandigi-aciklandi-h107112.html>. Erişim: 05.12.2021.
- URL 4, Nomofobi Nedir Belirtileri Nelerdir? <https://www.kimpsikoloji.com/nomofobi-nedir-belirtileri-nelerdir> Erişim: 05.12.2021.
- URL 5, Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr>. Erişim: 08.12.2021.
- Uygur, Y. & Dilmaç, B. (2021). Genç yetişkin bireylerde internet bağımlılığı sosyal uyum ve mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1706-1714.
- Yalçın, C. (2003). Sosyolojik bir bakış açısıyla internet. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 77-89.
- Young, K., S. (1996). Internet addiction: symptoms, evaluation, and treatment. *Innovations in Clinical Practice*, 17, 19-31.

Young, K., S. (2004). Internet addiction: a new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*,48(4), 402-415.

Young, K.,S., Pistner, M., O'Mara, J. & Buchanan, J. (2000). Cyber-disorders: the mental health concern for the new millennium. *CyberPsychology & Behavior*, 3(5), 475-479.

Legal Regulations on Women and Family in Turkey and the Phenomenon of Divorce

Türkiye’de Kadın ve Aileye Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Boşanma Olgusu

Şirin TARGAN ÇALIŞ (1)

Cited/Atıf: Targan-Çalış, Ş. (2022). Türkiye’de Kadın ve Aileye Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Boşanma Olgusu, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 97-109

ABSTRACT

The family, which is characterized as the basic building block of society, is affected by socioeconomic and cultural changes in various ways, including the change and transformation of family structures. On the other hand, family policies centered on gender equality in legal standards have begun to be introduced in Turkey, as well as different countries of the world, in response to societal developments in other parts of the world. However, some argue that policies and legal regulations promoting gender equality and women's rights have a negative impact on the Turkish family structure and lead to an increase in divorces. In this context, this study aims to discuss the divorce phenomena in Turkey through legal regulations for women and families, research findings and statistical data. In this scope, national and international legislation, Research on Family Structure in Turkey (2006, 2011, 2016, 2018), TUIK data (2017, 2020), Reasons for Divorce Research (2014), Domestic Violence Research (2014) and the reasons for divorce in the studies in the literature were reviewed. Relationship difficulties as a reason for divorce have been identified as an important factor for both men and women in research and statistics. As a result, it is reasonable to conclude that the reasons that lead to divorce cannot be linked to a single cause, and that legal regulations covering women and families would have had no direct impact on divorces.

ÖZET

Sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler toplumun temel bir yapı taşı olarak tanımlanan aileyi, pek çok açıdan olduğu gibi aile yapılarının değişimi ve dönüşümü ile de etkilemektedir. Buna karşın, dünyanın farklı ülkelerinde olduğu gibi yaşanan toplumsal değişimlere bağlı olarak hukuk normlarında toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı aile politikaları Türkiye’de de benimsenmeye başlamıştır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına yönelik politika ve hukuki düzenlemelerin Türk aile yapısı üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu ve boşanmaları artırdığı yönünde söylemler bulunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, Türkiye’de boşanma olgusunun kadın ve aileye yönelik hukuki düzenlemeler, bilimsel araştırmalar ve istatistiksel veriler üzerinden tartışılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, ulusal ve uluslararası mevzuat, Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları (2006, 2011, 2016, 2018), TÜİK verileri (2017, 2020), Boşanma Nedenleri Araştırması (2014), Aile İçi Şiddet Araştırması (2014) ve literatürdeki çalışmalarda vurgulanan boşanma nedenleri ele alınmıştır. Söz konusu araştırmalar ve istatistikler incelendiğinde, boşanma nedeni olarak ilişki problemleri hem erkek hem de kadın açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir. Sonuç olarak, evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasına neden olan faktörlerin tek bir nedene dayandırılmayacağı, kadına ve aileye yönelik hukuki düzenlemelerin boşanmalara doğrudan bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

ARTICLE HISTORY

Received :19.12.2021
Accepted :20.01.2022
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Family, Gender, Woman, Divorce, Social Work

MAKALE TARİHİ

Geliş :19.12.2021
Kabul :20.01.2022
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELE

Aile, Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Boşanma, Sosyal Hizmet

GİRİŞ

Eski çağlardan günümüze kadar önemini kaybetmeyen aile kavramı, pek çok disiplinin tartışma odağında yer almaktadır. Aile, “bir mekânı paylaşan, birden fazla bireyin olduğu, sevilme ve ait

¹ Doktorand, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kadın ve Aile Çalışmaları ABD, stargan01@gmail.com,

 0000-0002-8036-1767

olma gibi duygusal bağların bulunduğu, birbirlerine karşı sorumluluk ve rollerin olduğu” bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra yaşanan demografik dönüşümler, aile yapısını ve aileyi dönüştürmesi bakımından oldukça önemlidir. Kırsal bölgelerde daha çok tarım ile geçimini sağlayan halk, tarımda makineleşmenin başlaması ile birlikte işsiz kalmıştır (Aslan ve Çalış, 2020). Bunun sonucunda kırlardan kente yoğun bir göç süreci yaşanmıştır. Türkiye’de sanayinin gelişmesi ile birlikte şehirlere göç eden insanlar önce aile yapısında değişime uğramış ve ailenin üyelerine yeni sorumluluklar yüklenmiştir. Sosyo-ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan kent yaşamı, ülkenin toplumsal, ekonomik, kültürel yapısı üzerinde değişimlere sebep olarak, insanların değer ve normlarını değiştirmiştir. Kent yaşamı, insanların davranış biçimlerine etki ederek, Türkiye’deki yaşam tarzı ve düşünsel yapıyı da dönüştürmüştür (Koç, 2018).

Sütçü (2021)’ye göre Türkiye’de aile yapıları, Cumhuriyet dönemi ile birlikte yapılan hukuki revizyonlar ile köklü değişimlere uğramış ve kadınların statüsü yükselmeye başlamıştır. 2000’li yıllara geldiğimizde ise Türkiye’de yaşanan sosyal ve politik dönüşümler, AB’ye uyum çalışmaları kapsamında iç hukukta düzenlemelere gidilerek kadın odaklı aile politikaların düzenlenmesini sağlamıştır. Türkiye tarafından imzalanan uluslararası sözleşmelerde de yer alan kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, kadınların eğitim ve istihdam edilme oranlarının yükselmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yapılan vurgular kadınlara yönelik düzenlenmeleri tekrar gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda uluslararası sözleşmelerde yer alan bağlayıcı unsurlar iç hukukta revizeye yol açarak kadınlara yönelik politikaların düzenlenmesini sağlamıştır.

Artan teknolojik faaliyetlere bağlı olarak kitle iletişim araçlarıyla farklı kültürleri tanımak, bir başka ülkeye seyahat etmeden de mümkün hale gelmiş, uluslararası sözleşmeler, ticaretler ve seyahatler yoluyla modernleşme ve batı yaşam tarzının iyi olduğuna dair algılar yaygınlaşmıştır (Kavas ve Thornton, 2019).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sosyo-ekonomik ve demografik dönüşümlerin yanı sıra zihniyet dönüşümünün de aile yapılarına etki ettiği açıktır. Yaman (2019), aileye yönelik hukuki düzenlenmelerin dahi modern toplumlarda görülen yüksek boşanma oranlarına bağlı olarak tek ebeveynli aile sayısının gün geçtikçe artmasını engelleyemediğini ifade etmektedir. Boşanma, birçok unsurdan etkilenen; ekonomik, toplumsal, psikolojik ve sosyolojik nedenleri olan bir olgudur. Sanayileşmenin artmasına bağlı olarak kırsal bölgelerden kentte doğru yaşanan iç göçlerin aile yapılarını etkilemesi, kadınların statülerinin yükseltilmesine yönelik sosyal politika ve hukuk revizyonları, çiftlerin evlilik beklentilerinin değişmesi ve çiftler arasında yaşanan uyuşmazlıklar, zihniyet dönüşümüne bağlı olarak toplum tarafından boşanmaların giderek normalleştirilmesi, boşanmalara etki eden faktörler arasındadır. Bütün bu dönüşümlere rağmen Türk aile yapısında geleneksel kültürün, tutum ve davranışlarda halen varlığını koruyarak aile, evlenme, çocuk sahibi olmaya yüklenen anlamın önemini sürdürdüğü söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kadın ve aileye yönelik hukuki düzenlemelerin boşanmalara etkisini bilimsel çalışmalar ve istatistiki veriler üzerinden tartışarak; hukuki düzenlemelerin boşanmaya etkisini ortaya koymaktır. Bu çalışma, son zamanlarda aile ve kadına yönelik yasal düzenlemelerin, aileleri özellikle de erkekleri mağdur ettiğine inanılması, çiftleri barıştırmak yerine aileyi dağıttığı düşünülmesi ve toplum ve medyanın bir kısmının karşıt görüşler sunması, yasal düzenlemelere rağmen artan şiddet vakaları ve işlenen kadın cinayetleri nedeniyle bir hayli önem arz etmektedir. Bu çalışmada zihinlerde yer alan ve medyanın bazı organlarında yer bulan bu söylemlere benzer sorulara, farklı disiplinler olan sosyolojik, psikolojik ve hukuki bakış açısıyla cevap aranacaktır. Bu nedenle çalışma, Ulusal ve Uluslararası Mevzuat, “Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları (TAYA, 2006, 2011, 2016, 2018)”, TÜİK verileri, “Boşanma Nedenleri Araştırması (2014)”, “Aile İçi Şiddet Araştırması (2014)” ve literatürde yer alan, boşanmanın sosyal psikolojik nedenleri üzerinden tartışılacaktır.

Bu makale üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Kadına Yönelik Şiddetle Mücadeleye İlişkin Ulusal ve Uluslararası Mevzuat incelenecektir. İkinci kısımda veriler ve araştırmalar

üzerinden Türkiye’de aile kurumunun sosyo-ekonomik, demografik dönüşümleri, boşanma nedenleri ile Türkiye’deki aile içi şiddet araştırmasının sonuçları incelenecektir. Son kısımda ise eşlerin boşanma nedenlerine ilişkin literatürde yer alan çalışmalara yer verilecektir.

1. KADIN VE AİLEYE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

1.1 4320 Sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanun

Kadın-erkek eşitliği hususunda somut adımların ilk kez atılmasını sağlayan, aile içi şiddetin önlenmesine dair ilk kez bir hükümetin programında yer alan hususlar, 4320 Sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanunu’nun imzalanmasıyla yasallaşmıştır. Birçok hükümetin programında yer bulan kadın vurgusu, kadınların istihdamı, eğitimi, aile içindeki ve annelik rolüne daha çok odaklanmıştır. Anayasa’mızın 41. maddesinde belirtilen “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” hükmünce aileyi güçlendirmek, kadınlar ve çocukların sorunlarını çözmek, şiddeti önlemek amacıyla yasal düzenlemenin gerekli olduğu, eşitliğe dayanan aile yapılarının ve kadının konumunun yükseltilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı o günkü hükümetin programında yer bulmuştur (Dalkır-Kahveci, 2019). Türkiye’nin 1985 yılında imzaladığı “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’nin ilgili hükümleri ile zamanın hükümet programında yer alan kadın-erkek eşitliğine vurgu yapılan hususları yerine getirmek ve aile içi şiddeti önlemek amacıyla 14 Ocak 1998 günü kabul edilen 4320 Sayılı Ailenin Korunması Kanunu, 17 Ocak 1998 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır.

2007 yılında onaylanan birtakım değişiklikler ile “Türk Medenî Kanununda öngörülen tedbirlerden ayrı olarak, eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden biri” şeklinde kapsam genişletilmiştir.

01 Mart 2008 tarihli Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkındaki Yönetmeliğin 4. Maddesinde şiddetin tanımı: “Aile bireyinin fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözel ve ekonomik her türlü davranışı ifade eder” olarak tanımlanmıştır. İlgili Kanun’da, şiddete dair tanımın yüzeysel kalması ve genel bir tanımının yapılmaması başvurularda sadece fiziksel şiddetin değerlendirilmesine yol açmıştır. Hâkim tarafından şiddetin yaşandığına dair delil aranması, önleyici tedbirlere ilişkin yargılama sürecinin uzun sürmesi ve izleme sürecinin sadece kolluk kuvvetleri tarafından sağlanması tedbir kararlarının uygulama ve izleme süreçlerinde güçlülere neden olmuştur (Kandemir, 2018). Kadına yönelik şiddetin ve aile içi şiddetin görünürlüğünün artması ve yürürlükte olan 4320 Sayılı Kanun’un beklentileri karşılayamaması üzerine şiddetin tanım ve kapsamının genişletildiği 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1.2. 4721 Sayılı Medeni Kanun

Kanun dilinin ağır olması ve günün sosyo-ekonomik gereksinimlerini karşılayamaması nedeni ile 17/02/1926 yılında kabul edilen 743 Sayılı Medeni Kanun, 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlükten kaldırılmış ve 4721 Sayılı Medeni Kanun yürürlüğe girmiştir.

743 Sayılı Medeni Kanun’a göre, yaşanılacak ev seçimine kadar erkek, evin reisi olarak kabul edilmekteydi. Aileye gelir getirmekte kocanın vazifesiydi. Kadının çalışması için kocasının iznini alması gerekirdi. 743 Sayılı Kanun’a göre kadın ve erkeğe geleneksel rollerin biçildiğini görmekteyiz. Kadın-erkek eşitliğinden çok uzak olan bu hükümler zamanın ihtiyaçlarını karşılayamamış, uluslararası sözleşmelerde yer alan eşitlik vurgusuna yönelik yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

4721 Sayılı Medeni Kanun'daki kadınlar lehine en büyük yenilik, 743 Sayılı Medeni Kanun'da var olan "erkek ailenin reisidir" hükmünün kaldırılarak "ailenin eşler arasında eşitliğe" dayanması hükmünün getirilmesi olmuştur.

4721 Sayılı Kanun'a göre boşanma gerekçesi oluşturabilecek konular; zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin temelinden sarsılması, anlaşmalı boşanma, fiili ayrılık olarak belirtilmiştir.

1.3 Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme (İstanbul Sözleşmesi)

11 Mayıs 2011 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından imzaya açılan Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme, İstanbul'da imzalanması nedeniyle İstanbul Sözleşmesi olarak bilinmektedir. Sözleşmeyi ilk imzalayan ve sözleşmenin maddelerine ilişkin herhangi bir çekince koymayan tek ülke Türkiye'dir. Kırk ülke tarafından imzalanan sözleşme, Türkiye'de 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, uluslararası mevzuatta aile içi şiddete yönelik yaptırımları bulunan ve toplumsal cinsiyete ilk kez vurgu yapan sözleşme olması açısından önemlidir.

Sözleşmenin amacı 1. maddesinde şöyle tanımlanmaktadır: "Kadını her türlü şiddetten korumak, kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek kovuşturmak ve ortadan kaldırmak, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınların güçlendirilmesi yolu dahil kadınlar ve erkekler arasındaki temel eşitliği teşvik etmek". Sözleşme, kadınlara yönelik şiddetin toplumsal cinsiyete dayandığına ve kadınlara yönelik şiddetin insan hakları ihlali olduğuna vurgu yapmaktadır. Sözleşmenin 66. maddesinde ise, sözleşmenin taraflarca uygulanmasını izlemek için "Kadına Yönelik ve Aile İçi Şiddete Karşı Mücadelede Uzmanlar Grubu" (GREVIO) olarak bağımsız bir denetim mekanizması kurulması öngörülmüştür.

Sözleşme, tüm kadınları kapsayacak şekilde düzenlenerek, kişilerin medeni haline bakılmamasını, cinsel kimlik ve cinsel yönelimi nedeni ile şiddet görme ve ayrımcılık yapıma ihtimali bulunan kişileri de koruyacak şekilde önlemlerin alınmasını öngörmektedir (Moroglu, 2012). Sözleşmede; toplumsal cinsiyet, "kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler", kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayanan şiddet ise kadına, kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet olarak tanımlanmaktadır. Sözleşme, kadına yönelik şiddetin kadınlar ve erkekler arasından eşit olmayan güç ilişkilerine dayandığı, erkeklerin kendilerini kadınlardan üstün görmeleri nedeniyle kadınlara karşı ayrımcılık yapıldığı belirtilerek, kadına yöneltilen şiddetin toplumsal cinsiyete dayandığı temeline dayanmaktadır.

Toplumda, İstanbul Sözleşmesi'ne yönelik olumsuz düşüncelere sahip gruplar ve örgütlerden söz etmek mümkündür. İstanbul sözleşmesine karşı olan taraflar, sözleşmede vurgulanan toplumsal cinsiyet eşitliğinin eşler arasında problemler yarattığı ve aile kurumuna zarar verdiği gibi karşıt görüşler belirtmektedir. İstanbul Sözleşmesini destekleyenler ise; sözleşmenin kadınların toplumdaki konumunu, yaşam hakkını koruduğunu ifade etmektedir. Tüm bu tartışmaların odağında İstanbul Sözleşmesi'nin görünen ve görünmeyen amaçları olduğuna ve toplumumuzun değerlerine uygun olmayan yaşam tarzlarını dayattığına yönelik yaygın bir görüş bulunmaktadır. Sözleşmenin şiddet tanımında yer alan kavramlarının amacının şiddeti önlemekten ziyade, toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsel yönelim kavramların meşrulaştırılarak politika haline gelmesini sağlamak olduğu belirtilmektedir. Nitekim bu söylemler toplumda giderek kalıplaşmış yargılara dönüşmüş ve Türkiye 20 Mart 2021 tarihinde İstanbul sözleşmesinden geri çekilmiştir. İstanbul Sözleşmesi, 01.07.2021 tarihinde ise resmen yürürlükten kaldırılmıştır.

1.4. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Uluslararası mevzuatta yaşanan gelişmeler, Türkiye'de kadın erkek eşitliğine yönelik yasal düzenlemeler için itici bir güç oluşturmuş ve uluslararası hukuka uygun yasaların çıkarılmasında etkili olmuştur. 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, uzun

süredir uygulamada olan 4320 Sayılı Kanun’un eksikliklerin ve uygulamadaki yetersizliğinden dolayı yeni bir kanun düzenlemesini gerekli görmüş ve yapılan çalışmalar sonucunda daha kapsamlı tedbirlerin uygulamaya konulduğu 6284 Sayılı Kanun, 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı; “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak ifade edilmektedir. Böylece 4320 Sayılı Kanun’da olmayan ve 6284 Sayılı Kanun ile ilk kez düzenlenen ev içi şiddet, kadına yönelik şiddet ve şiddet ayrı ayrı tanımlanmış, yalnızca şiddete maruz kalan değil, şiddete uğrama tehlikesi bulunanlar da dahil edilerek, şiddetin henüz gerçekleşmeden önlenmesi amaçlanmıştır (Öztürk, 2017). Kanun, şiddeti; “kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış” olarak tanımlamaktadır.

Türk Ceza Kanunu’nda kadına yönelik şiddet tanımı yer almamakla birlikte, şantaj, tehdit, baskı, iftira ve kötü muamele suç olarak kabul edilmektedir (Memur-Sen Kadınlar Komisyonu, 2020). 6284 Sayılı Kanun’un bir ceza kanunu olduğu ve maddelerinin cezalandırıcı unsurlar içerdiğini ifade eden görüşler bulunmakla birlikte; hem şiddet uygulayanı hem de şiddete maruz kalanı koruyan bir tedbir kanunu olduğu söylenebilir. TC Yasalarına göre suç unsuru olan şiddet olgusu, 6284 Sayılı Kanun’da şiddet uygulayana yönelik önleyici tedbir kararları uygulamaktadır. Tedbir kararlarına aykırılık durumunda ise ceza sistemi devreye girmekte ve üç günden on güne kadar zorlama hapis cezasına tabi olacağı şiddet uygulayana tebliğ edilmektedir. Tedbir kararlarına aykırılığı her tekrarında zorlama hapis cezası on beş günden otuz güne kadar artmakta ve verilen cezanın altı ayı geçemeyeceği belirtilmektedir. Yine Kanunun 5. ve 15. maddelerinde şiddet uygulayanın rehabilitasyonu için önlemler alınarak, şiddet uygulayanın öfke kontrolü, stresle başa çıkma, şiddeti önlemeye yönelik farkındalığını sağlamaya yönelik tutum ve davranış değiştirmeyi hedefleyen eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılması mevcuttur.

6284 Sayılı Kanun kapsamında tartışma yaratan bir diğer unsur ise delil veya belge aranmaksızın tedbir kararlarının verilmesidir. Bu hükmün tek taraflı ifade ile verilebilecek bir karar olmadığı, istismara açık olduğu ve hukuk kurallarına uygun olmadığı hususunda toplumda yaygın bir görüş bulunmaktadır. 6284 Sayılı Kanun, koruyucu ve önleyici tedbir kararları olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Koruyucu tedbir kararları için delil veya belge aranması şartı olmamakla birlikte, önleyici tedbir kararları için bu hüküm bulunmamaktadır. Kanunun 15/2-d ve 15/3-a. maddesinde hâkimin isteği üzerine; kişinin geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumu hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp sunulması yer almaktadır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı tarafından 01.01.2020 tarihinde yayınlanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genelgesi’nde; “Şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlara yönelik ilgili makamlar tarafından verilecek koruyucu ve önleyici tedbir kararlarının doğru belirlenebilmesi/verilebilmesi için muhakkak Aile Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’nden 6284 sayılı Kanunun 15. maddesi uyarınca ayrıntılı "sosyal araştırma raporu" talep edilmesi, bu raporun gecikmeksizin düzenlenmesi için valilikler tarafından sürecin sıkı şekilde takip edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması” belirtilmiş olup, mahkemelerce verilen koruyucu ve önleyici tedbir kararlarında taraflara ilişkin sosyal araştırma raporu talep edilmektedir. Bu uygulamanın, şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalan açısından müdahale edilmesi gereken alanları tespit ederek, tekrarlanması muhtemel şiddet vakalarının önüne geçebilecek olması ve hakkında tedbir kararı talep edilen kişilerin de olası mağduriyetlerini önenebilmesi noktasında oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Tedbir kararlarına ilişkin aileye zarar veren, evden uzaklaştırılan eşin öfkesinin körüklemekle suçlanan tartışmalı maddelerden biri de 6284 Sayılı Kanun’un 5/b maddesinde hâkimin şiddet uygulayanla ilgili “Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhal uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi” kararıdır. Tedbir kararları, tek seferde en

fazla altı ay süre ile verilebilmektedir. Şiddet mağduru tarafından tedbir kararına aykırılık durumunda herhangi bir yaptırım bulunmamakla birlikte, Taştan ve Küçüker Yıldız (2019) tarafından, önleyici tedbirler alındığı halde sürenin bitmesini beklemeden kendi kararlarıyla ya da ailelerin devreye girmesiyle aralarındaki sorun her ne ise çözüme kavuşmadan barışan çiftlerin sayısı oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Önceki adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından İstanbul Sözleşmesine yönelik izleme mekanizması olan GREVIO'ya verilen rapora göre; 2014 yılında 450.891, 2015 yılında 478.931, 2016 yılında 515.250 kişiye yönelik koruyucu-önleyici tedbir kararları verilmiştir (Yaman, 2019). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, tedbir kararlarının her geçen yıl artmasının sebebi olarak şiddetle daha etkin mücadele edilerek, bilinmeyen şiddet vakalarının da tespit edilmesi olarak yanıtlamıştır. 6284 Sayılı Kanun'un amacı en hızlı ve kolay şekilde şiddet ile mücadele ederek şiddet mağdurlarını korumak ve şiddet uygulayana yönelik tedavi ve rehabilite edici tedbirler almaktır. İlgili Kanundan yararlanabilmek için kişilerin cinsiyeti, cinsel yönelimi, şiddetin aile üyeleri arasında yaşanıp yaşanmadığının bir önemi bulunmamaktadır (Uğur, 2012). Nitekim 6284 Sayılı Kanun'un 14. Maddesi gereği kurulan ve "şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği" şiddet önleme ve izleme merkezlerinden 2020 yılında 189.663 kadın, 16.648 erkek ve 14.397 çocuk olmak üzere toplam 220.708 kişi hizmet almıştır (AÇSHB, 2021). Kanun'un amacı ve kapsamı açık olmakla birlikte, Kanun'un evliliklere zarar verdiği ve aileyi dağıttığına yönelik algılar toplumun farklı kesimlerinde görülebilmektedir. Şen (2018) tarafından 2016 ve 2017 yılları arasında Antalya, Bursa, Gaziantep, Samsun ve Malatya'da gerçekleştirilen geniş kapsamlı TÜBİTAK projesinin saha araştırmasından elde edilen verilerde; emniyet personelinin kanunun "aileyi dağıttığı" düşüncesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Devlet, vatandaşlarının yaşam haklarını hukuk düzenlemeleri ile garanti altına almak ve insan onurunu zedeleyen olaylara karşı vatandaşını korumakla görevlidir. Kişileri, önleyici veya koruyucu tedbir kararları almaya yönelten sosyal, ekonomik, fiziksel ve ruhsal sorunların göz ardı edilerek, içinde tehdit, hakaret, şiddet unsurlarını barındıran bir ailede şiddetin yaşanmamasına ilişkin yapılan hukuki düzenlemelerin gerekliliği açıktır.

2. ARAŞTIRMALAR ÜZERİNDEN AİLENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları (TAYA)

Bu başlık altında Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) adıyla 2006, 2011 ve 2016 yıllarında yürütülen araştırmalar temel alınarak Türkiye'de aile yapısının dönüşümü açıklanmaya çalışılacaktır. Buna göre ailelerin yapısı, çocuk sahibi olma durumları ve boşanma verileri tartışılacaktır.

İlki 2006, ikincisi 2011, üçüncüsü ise 2016, 2018 yılında ise ileri istatistik analiz yöntemleri ile yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın (TAYA) amacı; Türkiye'deki aile yapısını, bireylerin ailedeki yaşam biçimlerini ve kendi aile yaşamlarına ilişkin değer yargılarını tespit etmek ve zaman içindeki değişimlerinin belirlemek olarak ifade edilmiştir. (TAYA, 2011).

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren hızla artan iç göç süreci ile kentsel alanlara göçler yoğunlaşmış, böylece toplum, sosyoekonomik, kültürel ve demografik dönüşümler geçirmiş ve bu değişim süreci aile yapıları da etkilenmiştir. Kırsal bölgelerde makineleşmenin artmasına bağlı olarak artan işsizlik ve kentlerde sanayinin gelişmesi ile kent nüfusunda artış yaşanmış, gelir seviyesinin artması ile birlikte sosyal refah düzeyi ve eğitim seviyeleri yükselmiştir. Aktaş (2015), yaşanan iç göçler neticesinde 1980li yıllardan itibaren büyükanne, büyükbaba ve onların evli çocuklarından oluşan "geniş aile"den, anne, baba ve çocuklardan oluşan "çekirdek aile" geçiş yaşandığını belirtmektedir. Günümüzde özellikle boşanmalara bağlı olarak "tek ebeveynli aile" ve yalnız yaşayan kişilerden oluşan "tek kişilik hane halkı" sayılarındaki artış gözlenmektedir (Koç, 2018. Akt. Yavuz ve Güllüpinar, 2019). İç göç süreci kadınların istihdam edilme oranına da etki ederek eğitim seviyesinin yükselmesini, evlenme ve çocuk sahibi olma yaşlarının da artmasını sağlamıştır. Bu durumun ekonomik bağımsızlığını elde eden kadınların boşanma kararına da etki ederek boşanmaların artmasını ve aile yapılarının dönüşümünü sağladığı düşünülmektedir.

TAYA 2006 ve TAYA 2011 verilerine göre aile üyelerinin medeni durumları incelendiğinde; Türkiye’de 2006-2011 yılları arasında hiç evlenmeyen veya boşanmış olan bireylerin oranının yükseldiği, halen evli veya eşi vefat etmiş bireylerin oranının ise düştüğü görülmektedir (Koç, 2011). 2011 yılında yapılan araştırmada; ülke genelinde en yüksek orana sahip boşanma nedeninin %27 ile “sorumsuz ve ilgisiz davranma” olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlar, en fazla boşanma gerekçesi olarak “dayak-kötü muamele” olarak belirtirken, erkekler “eşleri tarafından, kök ailesine karşı saygısız davranılması” olarak gerekçe göstermiştir. Öte yandan toplumsal cinsiyete dayalı roller, tek başlarına boşanma nedeni olarak daha az ifade edilmiştir.

2016 yılında yapılan TAYA sonuçlarına göre; en önemli boşanma gerekçeleri arasında %51 oranında sorumsuz ve ilgisiz davranma, %30 oranında evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve %24 oranında “eşleri tarafından, kök ailesine karşı saygısız davranılması” olduğu görülmektedir (TAYA, 2016). Dayak ve kötü muamele nedeni ile boşananların oranı %19,5 ile altıncı sırada yer almaktadır.

Türkiye’de 2006, 2011 ve 2016 yıllarında yapılan araştırmalar ve 2018 yılında yapılan ileri istatistik analizi verilerine göre Türk aile yapısındaki değişimlere bakıldığında, geniş aile sayısında azalma ve çekirdek aile sayısında artış görüldüğü söylenebilir. Aynı zamanda ataerkil aile yapısında çözümler görülmekle birlikte, sahip olunan çocuk sayısında azalma, tek ebeveynli hane sayısında ve çocuksuz çekirdek aile sayısında artış bulunmaktadır. Bütün bu değişim sürecine en iyi örnek olarak, 1978 yılında çocuksuz çekirdek aile oranı %14 iken, 2011 yılında %24’e ulaşması gösterilebilir (Koç, 2013. Akt. Kentel, 2018).

2.2. Aile İçi Şiddet Araştırması

Türkiye’de ilki 2008 yılında yapılan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nın sonuçları incelendiğinde yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı %39 olarak tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle her on kadından dördü fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmıştır (KSGM, 2009).

2014 yılında gerçekleştirilen Aile İçi Şiddet Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. Araştırmanın amacı; 2008 yılında gerçekleştirilen araştırmanın ardından geçen yıllar içinde, şiddetin yaygınlığı ile uygulamaya konulan yasal düzenlemelerin şiddetle mücadeleye etkisini ortaya koymak olarak belirtilmiştir (KSGM, 2014). Araştırma sonuçlarına göre; hayatının belli bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını ifade eden kadınların oranı yüzde 36’dır. Bu orana göre, her on evli kadından 4’ünün fiziksel şiddete maruz kaldığı söylenebilir. Evli kadınların yüzde 44’ünün ise hayatlarının herhangi bir döneminde, duygusal şiddet ve diğer istismar biçimlerinden en az birine maruz kaldığı tespit edilmiştir. Kadınların beyanına göre en fazla maruz kalınan şiddet türü %44’lük bir oranla duygusal şiddettir. Kadının çalışmasına ya da işten ayrılmasına engel olma, ev harcamaları için para vermeme ile kadının gelirini elinden alma olarak tanımlanan ekonomik istismara maruz kaldığını belirtenlerin oranı ise %30 olarak tespit edilmiştir.

Türkiye genelinde fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmış ve yasal haklarını bilen kadınların %89’u herhangi bir kurum ya da kuruluşlara başvurmadığını ifade etmiştir. Kadınların %7’si polise, %5’i aile mahkemesine, %4’ü ise sağlık kuruluşuna başvurduğu tespit edilmiştir.

2.3. Türkiye’de Boşanma Nedenleri Araştırması

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2014 yılında yapılan “Boşanma Nedenleri Araştırması”nın amacı; Türkiye’de boşanmalara sebep olan sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik sebepleri tespit etmek; boşanmalardaki hukuksal sürecin negatif ve pozitif durumlarını belirlemek olarak belirtilmiştir.

Boşanma olgusunun hem Dünya’da hem de Türkiye’de aile yapısındaki değişimlere bağlı olarak etkilendiği düşünülmektedir. Araştırmanın, TÜİK verileri üzerinden elde ettiği sonuca göre; %22,2’lik oran ile kadınların işgücüne katılmasının boşanma sayılarını arttırdığı tespit edilmiştir. %14,2 ile erkek işsizlik oranı ise yaşanan ekonomik sorunların ailede sorunlara

neden olduğu ve boşanmaları arttırdığı yönündedir. 2013 yılında binde 1,67 olan boşanma hızının ise 2023 yılında binde 1,93 olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada boşanmış kişilerin %53,2'si eğitimsiz-ilköğretim mezunu, %17'sinin ise yükseköğretim mezunu olduğu tespit edilmiştir. Boşanmış kişilerin evlilik süresi ortalama 11 yıldır. %47'si 10 yıldan daha fazla evli kalmışlardır. Boşanmış kişilerin evlenmeden önce evlilikten beklentilerine dair bulgularda; erkeklerin çoğu, geleneksel iş bölümü üzerine beklentilere girdikleri, evin temizliği, kişisel ihtiyaçların karşılanması gibi unsurlar üzerinden belirtirken, kadınlar, evlilikte duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasını istediklerini ifade etmiştir. Evlilikten beklentilerinin gerçekleşmeme nedenini ise, sevgi ve saygı olmaması, ilgisizlik, iletişimsizlik, maddi yetersizlikler olarak ifade edilmiştir. Evlilikte yaşanan sorunların başında kadınların cevabı, %56,6 oranla şiddet oluşturmaktadır. Erkekler, yakın çevre müdahalesini, evlilikte en çok sorun yaşanan konu olarak değerlendirirken, şiddet olgusunun ise verilen cevaplara göre üçüncü sırada yer aldığı anlaşılmaktadır.

Boşanma nedenleri incelendiğinde; birinci sırada, yakın çevrenin evliliğe müdahalesi (%40) gelmektedir. Bunu sırayla %38 ile duygusal ilişki, %35 ile aldatma, %34 ekonomik sorunlar ve %34 ile şiddet takip etmektedir. TÜİK tarafından 2016 yılında yapılan aile yapısı araştırması bulgularına göre; kadınların boşanma nedenleri arasında, %61,5 oranında sorumsuz ve ilgisiz davranma, %36,4 oranında dayak ve kötü muamele ve aldatma ise %32,2 oranında üçüncü sırada yer almaktadır. Erkeklerin boşanma nedeni incelendiğinde ise; %40,2 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma, %24,5 ile eşin ailesinin ev içi ilişkilere müdahalesi ve %24 oranında eşlerin ailelerine saygısız davranması olarak tespit edilmiştir. (TÜİK, 2016). Araştırma bulgularına göre; sorumsuz ve ilgisiz davranma hem erkek hem de kadın tarafından boşanma nedenleri olarak ilk sırada yer almaktadır.

3. BOŞANMA OLGUSUNA SOSYAL PSİKOLOJİK YAKLAŞIM

Boşanmaların nedeni çok boyutludur ve tek bir yaklaşıma göre açıklamak yeterli olmamaktadır. Bu nedenle karmaşık bir yapısı bulunan boşanma olgusu, bu başlık altında sosyolojik ve psikolojik bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Yıldırım (2004), Türkiye'de 1992-2000 yılları arasında gerçekleştirdiği boşanma nedenleri araştırmasında; en temel boşanma nedeninin geçimsizlik, diğer sebeplerin ise terk ve zina olduğunu tespit etmiştir. Yapılan araştırma boşanma davalarının açılış nedeni ise şiddetli geçimsizlik olarak bulunmuştur. Aydın ve Baran (2010), kadının sosyal konumunun sanayi devrimi ile başladığını, evliliğe ve evlilikten beklentiye yönelik algıların değiştiğini, kişisel haklar ve cinsiyetler arası eşitsizliklerin sorgulanmaya başlandığını, 2. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan göç olaylarının kadının iş yaşamına katılımını sağlayarak, kadınların pasifize edilmesini engellediğini belirtmektedir. Aile bu dönemden sonra yapısal olarak küçülmeye başlamış ve ilişkiler değişmiştir. Eş seçiminden, evlilik tercihlerine kadar kadınların tercihleri önem kazanmaya başlamıştır.

Kır (2011), teknolojinin ilerlemesi, aile değerleri, aile yapısındaki değişimler, eğitim düzeyinin artması, toplumların değişmesi gibi günümüzde de ailelerin bir dönüşüm sürecinden geçtiğini söylemektedir. Aile yapılarındaki değişim, eğitim, meslek edindirme gibi eskiden aileye ait olan işlevleri diğer kurumlara devrederek, çekirdek aile sayılarında artışa neden olmuştur.

Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları sonuçlarına göre, kadınların istihdam oranlarının yükselmesine bağlı olarak ekonomik bağımsızlığını kazanması, eğitim seviyesinin yükselmesi, geleneksel aile yapısından çekirdek aileye doğru dönüşen aile yapıları, eş seçimi, boşanma, çocuk sahibi olup olmama tercihi ve kariyer hedeflerine yönelme gibi birçok unsur aile yapılarını etkilemektedir. Kadınların iş hayatına aktif katılımının boşanma oranlarını arttırdığını ifade eden teorilere göre, kadınların ekonomik olarak bağımsız olması, evlilikten beklentileri ve aile içi ilişkileri değiştirmektedir. Becker (Akt. Çiçek, 2014)'in evlilik istikrarı teorisine göre, kadınların çalışma hayatındaki oranları arttıkça boşanma düşüncelerinin de arttığı yönündedir. Kadınların ekonomik yönden bağımsız olması kötü giden bir evliliği sonlandırmak için motive edici bulunmaktadır. Çakır (2011)'in İstanbul'da yaptığı boşanma nedenleri araştırmasına göre; boşanmayla sonuçlanmış tüm evliliklerin amacı mutlu bir yuva kurmak olarak

bulunmuştur. Boşanma nedeni yoğunlukla “geçimsizlik” olarak ifade edilmiştir. Evlilikten beklentiler yıllar içerisinde değişse de; Uyar’ın (1999, Akt. Tatlıoğlu ve Demirel)) yaptığı araştırma bulgularına göre, çiftlerin nişan ve söz döneminde iken sorunlarının başladığı ve evlilik sürecinin sağlıklı kurulamadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya göre kadınların %86’sı, erkeklerin ise %78,8’i eşlerinde beğenmedikleri özelliklerin evlenince değişeceğine inandığını ifade etmiştir.

Yıldırım (2005), sosyo-kültürel, ekonomik alandaki gelişmeler ile bireylerin zihinsel dönüşümlerine bağlı olarak modernizmin ve sosyal refah artışının boşanmanın temel etkilerinden olduğunu söylemektedir. Modernizm ile birlikte aile içi roller, gözden geçirilmeye ve aile fonksiyonlarının tartışılmasına neden olmuştur. Ünal (2013)’a göre; modern kurumlarının ortaya çıkışı, değerlerin değişmesine, bireyselleşmeye ve aile yapılarında değişime neden olarak boşanmaları arttırmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2019 yılı boşanma verileri incelendiğinde; 2002 yılından 2019 yılına kadar boşanma sayılarında artış görülmektedir. 2019 yılında boşanan çiftlerin sayısı 2018 yılına göre %8,0 artarak 155 bin 47 olarak tespit edilmiştir. Ortalama evlilik yaşının bir önceki yıla göre arttığı, boşanmaların %36,0’sının evliliklerin ilk beş yılı içerisinde gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu göstergeler giderek artan bir şekilde insanların evliliğe bakış açılarının ve evlilikten beklentilerinin değiştiğini düşündürmektedir.

Türkiye’nin boşanma hızları iller bazında incelendiğinde; en az gelişmiş iller kategorisinde yer alan illerin en düşük boşanma hızına sahip olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’nin coğrafi bölgelerinden yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip Ege, Akdeniz, İç Anadolu ve Marmara Bölgeleri en yüksek boşanma hızına sahip bölgeler iken boşanmanın en düşük olduğu bölgeler Karadeniz, Güney Doğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleridir (TÜİK, 2016). Bu durum, boşanmaların sosyo-ekonomik olarak gelişmişlik düzeyi ile doğru orantıda arttığını göstermektedir. Değişen toplumsal yapı, yaşam tarzı ve aile yapılarında yaşanan değişimlerle birlikte, kadınların sosyo-ekonomik yönden gelişmesini engelleyen, kadınların ikinci planda kalmasını bekleyen düşünceler çözülerek, bazı toplumlarda çatışmalara yol açabilmektedir. Evlilik beklentilerinin giderek değiştiği günümüz dünyasında çiftlerin, evlilikten tatmin edici bir yaşam, sevgi ve saygının olduğu, demokratik aile içi ilişkilerin yaşandığı uyumlu bir birliktelik beklediği söylenebilir.

Lamanna ve diğerleri (2018), tatmin edici bir yaşam sürdürmede en önemli faktörlerden birinin iletişim kurma yeteneği olduğunu söylemektedir. Mutlu çiftlerin %79’u, mutsuz çiftlerin ise %13’ü partnerleri tarafından anlaşıldığını hissettiğini ifade etmektedir. İlişkilerinde mutlu olan çiftlerin iyi bir dinleyici olduğu ve birbirlerini aşağılayıcı cümleler kurmadıkları, çiftlerin iletişim tarzlarında olan farklılıkların iletişime engel olduğu görülmektedir. Akgün-Kandemir (2019), evlilik kalitesini arttıran unsurlar arasında iletişim becerisi olduğunu ve iletişim becerilerinin evlilikten alınan doyumu arttırdığını belirtmiştir. Aile içi iletişim doğru bir şekilde sağlandığında, bireyler karşısındaki çok daha iyi anlayabilmekte ve empati kurabilmektedir. Aile içi iletişimde önemli olan bir diğer husus ise kendini iyi ifade etme becerisi kadar karşısındaki de etkili bir şekilde dinleyebilmektir. Herkesin kendini rahat hissettiği, olduğu gibi davrandığı ailelerde fedakârlık, samimiyet, sevmeye, sevilme ve geleceğe güvenle bakma duygusu yoğun olarak rastlanmaktadır (Çalışkan ve Aslander, 2014). İlişkiler ile ilgili hoşnut olma durumunu ölçen, 246 çift ile yapılan bir araştırmaya göre; iyi iletişimin kadınlar için en önemli unsur olduğu tespit edilmiştir (Nazlı, 2020). Giddens (2008), ödül ve doyum kavramlarının, çiftlerin evlilikten beklentilerine etki ederek, evliliklerde ödül ve doyumun olmaması durumunda evliliğin sona erdiğine değinmiştir. 1990 yılında Özüğurlu tarafından evli çiftlerin yaşadıkları problemlere yönelik üç yüz kadınla yapılan çalışmada; evli kadınların %96’sı eşiyile arasındaki iletişim yetersizliğinden, %86’sı kendi kişiliğini ortaya koyamamaktan ve %93’ü rollerin yarattığı huzursuzluktan bahsetmiştir. Boşanmış çiftlerle yapılan araştırma; çiftlerin boşanmasına sebep olan sorunlar arasında sırayla; iletişimde çatışma yaşanması önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kadınlar, eşlerinden fiziksel şiddet görme nedeniyle boşandıklarını, erkekler ise iletişim problemleri nedeniyle boşandıklarını belirtmişlerdir (Üvez-Çoban, 2018). Kitson’a (1992, Akt. Aktaş, 2011) göre, yüksek sosyo-ekonomik statüde olan

çiftlerin boşanma gerekçelerinin; yetersiz iletişim ile ilgi alanlarının farklılığını vurgularken, sosyo-ekonomik düzeyi düşük çiftler ise; şiddet, sorumsuzluk, ekonomik sıkıntılar, alkol ve kumar bağımlılığı gibi nedenlerle boşanmaktadır.

Yapılan çalışmalar, çiftlerin duygularını, düşüncelerini rahatça ifade edebilmesinin evlilikte uyumu artırdığını, karşılıklı bağımlılık yerine bağlılık hissini artırdığını ortaya koymaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik yönden gelişmiş bölgelerde kadınların iş yaşamında daha aktif rol alabilmesi, evliliğe yaklaşımda değişen algılar, kötü giden bir evliliği sürdürmek yerine boşanmayı tercih etmesini kolaylaştırmakla birlikte; toplumsal ve kültürel alanda yaşanan değişimler de boşanmaları etkilemektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye’de boşanma olgusunun kadın ve aileye yönelik hukuki düzenlemeler bağlamında tartışılması amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle ulusal ve uluslararası mevzuat tartışılarak, “Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları”, “Boşanma Nedenleri” ve “Aile İçi Şiddet Araştırması” ile TÜİK verileri üzerinden boşanmanın nedenleri değerlendirilmiş ve literatürde yer alan boşanma nedenleri sosyolojik ve psikolojik yönden açıklanmaya çalışılmıştır.

Günümüz dünyasında hızla yükselen boşanma oranları önemli bir toplumsal gerçeklik olarak toplumları kaygılandıran unsurlar barındırmaktadır. Evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasına yol açan nedenlerin çeşitliliği boşanma olgusunun anlaşılmasında geniş bir bakış açısı oluşturmayı zorunlu kılmaktadır. Aile içinde yaşanan çatışmalar, çiftlerin kök ailelerinden getirdikleri davranış kalıpları, iletişim biçimleri, kültürel arka plan ve sosyo-ekonomik statü gibi faktörler bir evliliğin sağlıklı yürütülüp yürütülemeyeceği hususunda oldukça etkili olabilmektedir.

Aile içerisinde kadınların deneyimlerine odaklanan çalışmalar ataerkilliğe dayalı toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların aleyhine şekillendiğini ortaya koymuştur. Bu durum kadınların aileden başlayarak toplumda ikincil konumda kalmasına zemin hazırlayan pek çok sosyal yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle günümüzde kadınların sosyal statülerini yükseltmek, kadın-erkek eşitliğini sağlamak, kadına karşı şiddetle mücadele etmek bir devlet politikası haline gelmiştir. Uluslararası alanda ortaya konulan çabaların sonucu olan uluslararası sözleşmelerin etkisi ile iç hukukta da önemli düzenlemeler hayata geçirilmektedir. Bu düzenlemelerin uygulamada nasıl karşılık bulduğu ya da uygulamaların ne düzeyde etkili olduğu ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte atılan adımların temelde toplumsal cinsiyet eşitliğine verilen önemi yansıttığı görülmektedir. Öte yandan, aile ve kadın odağında düzenlenen yasaların aslında yalnızca kadınlar için değil ancak kadınların güçlenmesini dikkate alarak yapıldığı söylenebilir.

Sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, istihdam edilme oranlarının artması, toplumsal değerlerin dönüşmesi, geleneksel sosyal normların yerini eşitlikçi ilişkilere bırakması gibi nedenler kişilerin evlilikten beklentilerini de etkilemiştir. Evlilik, aile kurma ve çocuk sahibi olmaya verilen anlamların değiştiği, boşanmanın zorunluluktan ziyade tercih edilen bir olguya dönüştüğü düşünülmektedir. Evlilikte kadın ve erkek açısından sorumsuz ve ilgisiz ilişkilerin varlığı boşanma nedeni olarak ilk sırada yer almaktadır. Saygı ve sevgiden uzak iletişim kalıplarının olduğu, maddi yetersizlikler nedeniyle ailesine karşı sorumlulukların yerine getirilmemesi, eşlerin kök ailelerinin evlilik ilişkisine müdahil olması gibi nedenler evliliklerin boşanmayla sonuçlanmasına neden olabilmektedir. Türkiye’de aile yapısının dönüşümüyle birlikte azalan evlenme oranlarına karşı artan boşanma oranları ve evlilik yaşının artması gibi sonuçlara rağmen aile kurma, evlenme, çocuk sahibi olma konuları toplumda halen önemli bir kabul düzeyine sahiptir. Boşanma oranlarının artmasına rağmen çoğunlukla ikinci evliliklerin gerçekleştirilmesi bu durumu destekler niteliktedir.

Toplumda aileye atfedilen öneme dayalı olarak “ailenin kutsallaştırılması” ailelerde var olan ve geçmişten bugüne süregiden sorunları görmezden gelmeye neden olabilmektedir. Günümüzün sosyal devlet anlayışında bireylerin ve ailelerin karşılaştıkları güçlükler karşısında yardım arama ve çeşitli hizmetleri talep etme hakları bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet

rollerine dayalı olarak aile ve toplum yaşamında dezavantajlı durumda bulunan kadınların statüsünü güçlendirme çabaları temelde eşitlikçi bir toplum arayışından ileri gelmektedir. Kadınların ve erkeklerin yasal olarak aynı haklara sahip olmasını temin etmenin sonucu olarak evlilikte olduğu kadar boşanmada da kadınların söz sahibi olabilmesi mümkün olmaktadır. Ancak boşanma olgusunun kadınların yasal düzlemde gelişen haklarından etkilendiğine yönelik söylemler boşanma olgusunun arka planında yer alan pek çok farklı faktörü göz ardı eden yaklaşımlar içermektedir. Bu çalışmada ele alındığı üzere, kadınlara ve aileye yönelik yasal düzenlemelerin boşanmalara doğrudan bir etkisinin olmadığı, değişen toplumsal, kültürel ve psikolojik unsurların ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, bireylere yasalarca tanınan hakların genişlemesi boşanma olgusunda da kolaylaştırıcı bir etki oluşturabilir.

5. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan ederiz.

6. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Türkiye aile yapısı araştırması 2011*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014a). *Türkiye aile yapısı araştırması 2006*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014b). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması 2014*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014c). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması TBNA 2014*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2016). *Türkiye aile yapısı araştırması 2016*. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). *Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi, 2018*. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *2020 yılı faaliyet raporu, Strateji Geliştirme Başkanlığı*.
- Akgün Kandemir, N. (2019). *Aile içi iletişim çatışmalarının temel atıf hatası bağlamında değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Kişilerarası İletişim Bilim Dalı.
- Aktaş, G. (2015). *Türkiye'de aile sosyolojisi çalışmalarına genel bir bakış*. Sosyoloji Konferansları. 52(2). 419-441.
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans Programı.
- Avrupa Konseyi (AK). (2011). *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*.
- Aydın, O., Baran, G. (2010). *Toplumsal değişme sürecinde evlenme ve boşanma*. Ankara: *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 21(2). 117-126.
- Çakır, B. (2011). *Modernleşme sürecinde Türkiye'de evlilik kurumunun işleyişi ve boşanma eğilimlerinin seyri*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Çalışkan, N., Aslander, M. (2014). *Aile içi iletişim ve siber yaşam: teorik bir çözümleme*. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 15(2), 263-277.

- Çiçekli, A. (2019). *Boşanmalar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Van Örneği (2001-2016)*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Dalkır-Kahveci, A. (2019). *6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Türkiye'de kadına yönelik şiddeti önlemedeki rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Harun, A., Çalış, N. (2020). Göç ve kentleşme ilişkisi: Kentsel bütünleşme ve çok kültürlü kentler. (S. Buz, T. E. Gencer, C. Bolgün, Ed.). *Kentsel sosyal hizmet: Kuramdan kentsel ve mekânsal sorunlara, dezavantajlı gruplardan ideal kent ve mekan tasarımına* (ss 201-239). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- İç İşleri Bakanlığı. (2020). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genelgesi*. <https://www.icisleri.gov.tr/81-ile-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-genelgesi>
- Kandemir, F.E. (2018). *Kadına karşı şiddet ve ailenin korunması sorununun Türk hukuku ve uluslararası sözleşmelerdeki yeri*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavas, S., Thornton, A. (2013). Adjustment and hybridity in Turkish family change: Perspectives from developmental idealism. *Journal of Family History*, 38(2), 223-241.
- Kentel, F. (2018). Türkiye'de aile olmak içerisi ve dışarıları arasında aile içi ilişkiler. (Y. Esen, C. Nuhrat, Ed.), *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi* (s. 238-287). Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak aile. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, s:36.
- Koç, İ. (2014). Türkiye'de aile yapısının değişimi: 1968-2011. Türkiye'de aile yapısı tespitler ve öneriler (s. 24-55). İstanbul: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Koç, İ. (2018). Türkiye'de aile yapısının değişimi sürecinde tek ebeveynli ailelerin oluşumu, belirleyicileri ve refah durumu (2006-2016). (Y. Esen, C. Nuhrat, Ed.), *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi* (s. 33-85). Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Lamanna, M. A., Riedmann, A., Stewart, S. (2018). *Marriages, families, and relationships: making choices in a diverse society*. Boston: Cengage Learning.
- Memur-Sen Kadınlar Komisyonu. (2020). *İki değer: Aile ve kadın. İki risk: İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun*. Odak Analiz, Ağustos 2020.
- Moroğlu, N. (2012). Kadına yönelik şiddetin önlenmesi 6284 sayılı yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *TBB Dergisi*. s: 99 357-380.
- Nazlı, S. (2020). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özügürlü, K. (1990). *Evlilik raporu* (3. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Öztürk, N. (2017). Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanunun getirdiği bazı yenilikler ve öneriler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1).
- Sütçü, S. (2021). Türkiye'de aile mahkemesi uzmanlarının aile kavramı ve aile içi şiddet olgusuna yönelik değerlendirmeleri: Nitel bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 5(2). 140-155.
- Şen-Alican, A. (2018). Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadelede kurumlar arası işbirliği süreci ve 6284 sayılı yasanın uygulanabilirliği. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*. 11(22). 141-161
- Taştan, C., Küçüker-Yıldız, A. (2019). Dünya'da ve Türkiye'de kadın cinayetleri 2016-2017-2018 verileri ve analizler. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Tatlılıoğlu, K., Demirel, N. (2016). Sosyal bir gerçeklik olarak boşanma olgusu: sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(22). 59-73.
- T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2009). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2017). *Evlenme ve boşanma istatistikleri 2016*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). *Evlenme ve boşanma istatistikleri 2019*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara
- Uğur, H. (2012). Kadın ve aile bireylerine karşı 6284 Sayılı Kanun'un getirdikleri. *TBB Dergisi*, 101. 337-339.
- Ünal, V. (2013). "Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde boşanma sorunu ve din". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6(26).
- Üvez-Çoban, E.A. (2018). *Evli çiftlerde sosyal sorun çözme becerileri ile evlilik uyumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Yaman, F. (2019). Kadına yönelik hukuki düzenlemelerin aile kurumu üzerindeki etkileri: İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun örnekleri. *II. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu Ailenin Korunması Hakkı Bildiriler Kitabı*. Ankara.
- Yavuz, S., Güllüpinar, F. (2019). Türkiye'de çocuğun ekonomik değerini etkileyen faktörler: 2016 aile yapısı araştırması analizi üzerinden sosyolojik bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 39(2). 379-409.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de boşanma nedenleri araştırması. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. s, 28. 59-81.
- Yıldırım, A. (2005). Bir modernite rüyası: Ailenin sonu mu? - Kütahya Yetiştirme Yurdu örneği. *Aile ve Toplum*. 2(8). 93-100.
- 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun. R. Gazete: Tarih: 17.1.1998. Sayı:23233.
- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, R.Gazete: Tarih: 20.03.2012 Sayı: 28239

Social Work in the Workplace and Older Workers

İşyeri Sosyal Hizmeti ve Yaşlı Çalışanlar

Emre KOL (1), Seda TOPGÜL (2), *

Cited/Atf: Kol, E., & Topgül, S. (2022). İşyeri Sosyal Hizmeti ve Yaşlı Çalışanlar, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 111-122.

ABSTRACT

As aging increasingly impacts society, occupational social workers can draw on gerontological research and practice in developing programs to help older workers confront age discrimination, prepare for retirement, cope with health problems, and reduce stress in family relationships. Workplaces are a viable space for preventive and therapeutic interventions to address social problems associated with longevity. Occupational social workers have a particular challenge in reaching older workers who primarily identify with their job role. Human service programs for the job, worker and workplace complex have been adopted by the private sector, the public sector and trade unions. These programs include stress, marital problems, relocation, emotional illness, retirement and unemployment, aspects of the human condition that attract the attention of workplace social workers. What is unique is the environment in which these issues are addressed. Historically, the organization's production goals and the human and social needs of its employees have existed in a difficult tension. Work concerns and personal concerns have been appropriately recognized as separate domains. In conclusion, the introduction of human service programs such as Employee Support Programs and the spread of social workers in the professional environment indicate a new development for social work and workplaces in Turkey. Today, professional social work continues its transformation from an isolated environment to a common practice area. This change deserves discussion within the social work profession.

ÖZET

Yaşlanma toplumu giderek daha fazla etkilediğinden işyeri sosyal hizmet uzmanları, yaşlı çalışanların yaş ayrımcılığına karşı koymalarına, emekliliğe hazırlanmalarına, sağlık sorunlarıyla başa çıkmalarına ve aile ilişkilerindeki stresi azaltmalarına yardımcı olacak programlar geliştirmede gerontolojik araştırma ve uygulamalardan yararlanabilirler. İşyerleri, uzun ömürle ilişkili sosyal sorunları karşılamak için önleyici ve tedavi edici müdahaleler için uygun bir alandır. İşyeri sosyal hizmet uzmanları, öncelikle iş rolleriyle özdeşleşen daha yaşlı çalışanlara ulaşmak için özel bir zorluk yaşamaktadırlar. İş, işçi ve işyeri kompleksi için oluşturulan insani hizmet programları, stres, evlilik sorunları, şehir değiştirme, duygusal hastalık, emeklilik ve işten ayrılma gibi insani durumlar işyeri sosyal hizmet uzmanlarının dikkatini çeken yönleridir. Benzersiz olan ise, bu sorunların ele alındığı ortamdır. Tarihsel olarak, kurumun üretim hedefleri ile çalışanların insani ve toplumsal ihtiyaçları, zorlu bir gerilim içinde varlığını sürdürmüştür. İş kaygıları ve kişisel kaygılar, uygun bir şekilde farklı alanlar olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak, sosyal hizmet uzmanlarının işyeri ortamlarında yaygınlaşması, sosyal hizmet ve işyerleri için yeni bir gelişmeyi işaret etmektedir. Günümüzde işyeri sosyal hizmeti, izole ortamlardan yaygın bir uygulama alanına dönüşümünü hızla devam ettirmektedir. Bu değişim, sosyal hizmet mesleği içinde, tartışılmayı hak etmektedir. Bu çalışmanın amacı da tartışılmayı hak eden işyeri sosyal hizmetini yaşlı çalışanlar çerçevesinde ele almaktır

ARTICLE HISTORY

Received :03.02.2022
Accepted :21.02.2022
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Social Work,
Gerontology, Aging,
Workplace Social Work,
Industrial Social Work

MAKALE TARİHİ

Geliş :03.02.2021
Kabul :21.02.2021
Yayımlama :30.03.2021

ANAHTAR KELİMELE

Sosyal Hizmet,
Gerontoloji, Yaşlılık,
İşyeri Sosyal Hizmeti,
Endüstriyel Sosyal
Hizmet

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Eskişehir, ekol@anadolu.edu.tr, [0000-0002-3242-6925](https://orcid.org/0000-0002-3242-6925)

² Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Antalya, sedatopgul@akdeniz.edu.tr, [0000-0003-1649-1732](https://orcid.org/0000-0003-1649-1732)

GİRİŞ

İşyerinde sosyal hizmetin ortaya çıkışı, modern işyeri yapısına eşlik eden, bireyleri ve aile sistemlerini etkileyen strese karşı meşru bir program temelli yanıttır. Çalışanların işle ilgili duygusal sorunları ve iş performansını etkileyen kişisel sorunlarla baş etmelerine yardımcı olmak üzere geliştirilen programlar arasında en sık kullanılanı çalışan destek programlarıdır (Blum, Martin ve Roman, 1992). Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 8.000 Çalışan Destek Programı bulunmaktadır ve eğlence tesislerinden sağlık hizmetlerine kadar çalışanlara ve ailelerine geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır.

İşyerindeki hizmetlere ilişkin kapsamlı bir araştırma, çoğu yaşlı çalışanların ihtiyaçlarıyla ilgili, çalışanların ihtiyaçları algıladığı çeşitli alanları belirlemiştir. Yaşlı işçilerle en çok ilgili olan ihtiyaçları tespit edilen sorun alanları sırasıyla şunlardı: mali sorunlar, aile sorunları, emeklilik sorunları, yasal sorunlar, sağlık sorunları, ruh sağlığı sorunları, alkol ve kötüye madde kullanımınıdır (Wyers ve Kaulukukui, 1984: 169). İş gücünün giderek daha büyük bir yüzdesini oluşturan bu yaşlı çalışanların bazı ihtiyaçlarını ele almak isteyen sosyal hizmet uzmanları, yaşlanma süreci ve bu nüfusun ihtiyaçları hakkında bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çalışma işyerinde sosyal hizmet uzmanlarının yapabileceği çalışma alanları üzerine genel bilgiler vermekte ve işyeri sosyal hizmet uzmanının katılım alanlarını ele almaktadır. Bu çalışma Türkiye'de gelişim alanı göstermemiş olan işyeri sosyal hizmeti (Zubaroglu Yanardağ ve Yanardağ, 2020) ve gerontolojik sosyal hizmet ekseninde, işyerinde yaşlı çalışanların genel sorunları ve işyeri sosyal hizmeti alanında neler yapılabileceğine yönelik yön göstermektedir.

1. İŞYERİNDE SOSYAL HİZMET VE YAŞLI ÇALIŞANLAR

1.1 Demografik Değişim ve Dönüşüm

Demografik dönüşüm ya da demografik geçiş ifadesi doğum ve ölüm oranlarındaki yüksek ve istikrarsız düzeylerden düşük ve görece olarak istikrarlı düzeylere doğru gerçekleşen uzun süreli bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu tarihsel süreç yirminci yüzyılın ikinci yarısında, demokratik hükümetlerin yaygınlaşması, kentleşmenin artması, nüfusun eğitim düzeyinin yükselmesi, sanayileşmenin gelişmesi ile aynı derecede önemli ve toplumsal hayatı etkileyen en temel değişimlerden biridir (Lee ve Reher, 2011). Demografik geçiş teorisinin ilk izlerine 1929 yılında Warren Thompson' un farklı nüfus artışlarına sahip ülkeleri üç türde sınıflandıran çalışmasında ve 1934 yılında Adolphe Landry'ın demografik geçiş ifadesinin ilk kez kullandığı "La Revolution Demographique" başlıklı eserinde rastlanmaktadır. Bununla birlikte, teorisinin genel kabul görmesinde Frank Notestein'in 1945 yılında yayınlanan makalesi etkili olmuştur. Demografik geçiş teorisi, esas itibari ile toplumların doğurganlık ve ölümlülüğün yüksek düzeylerde olduğu modern öncesi toplumdaki her ikisinin birden düştüğü post modern döneme doğru gerçekleşen ve genel olarak üç aşamadan oluştuğu kabul edilen modernleşme süreci deneyimine işaret etmektedir (Kirk, 1996).

Dönüşümün tarım toplumlarına özgü ilk aşamasında hem doğum hem de ölüm oranları yüksektir. İkinci aşamada, sanayi devrimi sonrasında gelişen sağlık ve yaşam koşullarının etkisi ile ölüm hızları gerilemeye başlamakta, ölüm hızlarındaki düşüşü doğum hızlarındaki düşüş gecikmeli olarak takip etmektedir. Bu aşamada hızlı bir nüfus artışı gerçekleşmektedir. Son aşamada ise doğum ve ölüm hızları çok düşük düzeylere inmektedir. İlk aşamada olduğu gibi bu aşamada da nüfus artış hızı oldukça düşüktür. Genel seyir belirtilen şekilde gerçekleşmekte olup, her ülke kendi demografik dönüşümünü tarihsel ve sosyo-ekonomik gelişim süreçlerine bağlı olarak farklı yaşamaktadır. Bu nedenle demografik dönüşümün başlangıç zamanı ne kadar sürdüğü ya da süreceği ülkeler arasında farklılık göstermektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2010).

1975'te Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 20 milyon insan (nüfusun yüzde 10'u) 65 yaşın üzerinde bulunmaktaydı. 2000 yılında 28,8 milyon kadar yaşlı olacağını tahmin etmişlerdir. Ancak bu 25 yıllık projeksiyon 10 yılda gerçekleşmiş ve 1982 nüfus sayımı 27 milyon yaşlıyı (nüfusun yüzde 11,5'i) rapor etmiştir. Yaşlı insanların yüzdesindeki artış, temel olarak gelişmiş sağlık hizmetleri ve tıp teknolojisindeki ilerlemelerin daha fazla insanın daha uzun yaşamasına

yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, daha düşük bir doğum oranı, bu ülkede daha küçük bir genç yüzdesiyle sonuçlanmıştır. 1983 yılında, tarihte ilk kez yaşlıların sayısı gençleri geçmiştir. Daha uzun bir yaşamın faydalarıyla birlikte birçok sosyal sorunu da beraberinde getiren geriatrik patlama olarak adlandırılmıştır. 2020 yılında ABD nüfusunun 47 milyonu 65-84 yaş aralığında yer almaktadır ve tahminler 2040 yılı için 80 milyon kişinin 65 yaş üstü nüfusu oluşturacağını tahmin etmektedirler (Urban, 2021). Demografik geçiş 1800'lü yıllarda Avrupa'da ölüm oranlarının azalması ile başlamış ve günümüzde de dünyanın bütün ülkelerine yayılmıştır (Lee, 2003: 167). Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri'nin yaşlı nüfusa ilişkin istatistik bülteninde 2020 yılında yaşlı nüfusun %63,8'inin 65-69 ve 70-74 yaş gruplarında yoğunlaştığı görülmüştür. 'İleri yaşlılık' olarak kabul edilen 85 yaş üzeri yaşlı nüfusun oranı ise %8,4 olarak kaydedilmiştir. Türkiye'de de yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfusa göre daha yüksek bir hız ile artış göstermiştir. Toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusun payı artarken çocuk ve genç nüfusunun payı azalmıştır. Bu durum Türkiye nüfusunun yaş yapısının değişimine neden olmuştur. Nüfus piramidi 1975 yılında tipik piramit şekline yakinken 2020 yılında arı kovanı piramit şeklini almıştır. Türkiye'de de demografik geçiş oldukça kısa bir zaman diliminde yaşanmıştır. Doğurganlık hızındaki kayda değer düşüş, temel sağlık hizmetleri ve beslenmedeki gelişmelerin yansıması olarak ortalama yaşam süresi ve doğumda beklenen yaşam sürelerinin uzaması ile erken yaş ölümlüğünün kontrol edilebilirliği nüfusun yaş yapısını yeniden şekillendirmiştir. Demografik dönüşüm süreci devam etmekte olan Türkiye, geçmişin yüksek doğurganlık oranlarından kaynaklanan genç bir nüfus yapısına sahip olsa da yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının %10 seviyelerine yaklaşması yaşlı nüfusa sahip ülke nitelendirmesine geçişin bir göstergesidir.

Nüfusun yaşlanması sürecinde işgücü de yaşlanmaktadır. Afrika'nın bir kısmı dışında, gelecek elli yılda dünyanın bütün bölgelerinin işgücü piyasalarında artan oranlarda yaşlı çalışana sahip olacakları öngörülmektedir. Bu öngörü hali hazırda Avrupa ve ABD içinde geçerlidir. İşgücü yaşlanırken işletmelerde giderek artan oranda, göreceli olarak daha yaşlı çalışan istihdam etmek zorunda kalacaklardır. Verimliliğin artırılması amacına yönelik bir mekanizma olarak işgücünün gençleştirilmesine alışmış işverenler için gelecekteki temel sorun, işverenlerin işgücündeki ve işgücü piyasasındaki değişime ne ölçüde başarılı uyum sağlayabilecekleridir (Walker, 2006: 79).

Demografik yapıdaki bir değişim, istihdamın yapısına ve işgücü piyasasına yansımaktadır. Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, nüfusun yaşlanması, işgücü içerisinde yaşlı işgücünün oranının artması anlamına da gelmektedir. Çoğu gelişmiş ülkede yaşam beklentisinde artış, doğum oranlarında azalışla birleşince nüfusun ve dolayısıyla işgücünün yaşlanmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Devam eden bu değişim, yaşlı nüfusun artmaya da devam edeceğinin bir işareti olarak algılanmaktadır (Özen ve Özbek, 2017, s. 549-550).

Yaşlıların önüne, özellikle işyerlerinde pek çok sorun çıkmaktadır. Orta yaşlı ve daha yaşlı işçiler, işyerlerinde önleme veya tedaviyi amaçlayan bir dizi sosyal hizmet müdahalesinden yararlanabilirler.

1.2. İşyerinde Sosyal Hizmet ve Gerontoloji

Sosyal hizmet geniş bir ekosistem içerisinde toplumun çeşitli gereksinim gruplarına karşı sorumlulukları olan uygulamalı bir disiplindir. Sosyal hizmet uzmanları toplumun her bir kesiminden farklı özelliklere sahip müracaatçı sistemleri ile çalışmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları müracaatçı sistemlerinin psiko-sosyal özellikleri ve sorunları sosyal hizmetin ilk uygulamalarının gerçekleştirildiği günlerden günümüze kadar karmaşıklaşmaktadır. Buna paralel olarak da sosyal hizmet uzmanları alanda yürüttükleri uygulamalarda kullanabilecekleri etkin müdahale yöntemlerine ve uygulama sistemlerine gereksinim duymaktadır (Özbesler ve Bulut, 2013: 97). Sosyal hizmet mesleğinin odağında insan unsuru yer almaktadır. Çalışma yaşamında da işyerlerinde insan unsuru önemlidir. İşletmelerde insan unsuruna verilen önem oranında sosyal hizmet mesleği tarihsel gelişim doğrultusunda uygulama alanı bulabilmiştir (Kut, 1988: 12).

Sosyal hizmet tüm nüfus grupları için olduğu gibi çoğalan yaşlı nüfus içinde artan bir öneme sahiptir. Sosyal hizmet mesleğinin yaşlılık alanına ilişkin uzmanlığı gerontolojik sosyal hizmet olarak kavramsallaştırılmaktadır (Önal Dölek, 2013:279). Gerontolojinin nesnesi yaşlanma olgusudur. Yaşlanmanın biyolojik boyutları biyoloji, geriatri ve gerontopsikiyatri; psikolojik boyutları gerontopsikoloji ve toplumsal boyutları sosyal gerontoloji tarafından incelenmektedir. Gerontoloji, yaşlanma ve yaşlılığın bedensel, psişik, sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tarifi, açıklaması ve modifikasyonu ile ilgilenmektedir. Yaşlanma açısından önemli ve yaşlılığı yapılandıran çevre ve sosyal kurumlar da buna dâhildir (Baltes ve Baltes'den akt. Tufan, 2016: 9). Gerontoloji, emeklilik uygunluğu, emeklilik olgusu ve yaşlı işçilerin yeniden eğitilmesi gibi konuları da ele almaktadır ve bunların tümü doğrudan yaşlıların iş deneyimiyle ilgilidir (Atchley, 1976) Bu önemli alanlardaki bazı gerontolojik veriler ile ilgili bilgiler, işyeri sosyal hizmet uzmanlarına, olgunun yaşlı işçiler ve aileleri üzerindeki etkisini tanımadada yardımcı olmaktadır. Yaşlanma sürecinde sosyal, psikolojik ve fiziksel değişikliklerin karşılıklı ilişkisini inceleyen gerontolojik araştırma yöntemi, işyeri sosyal hizmet uzmanlarına gerçekçi, dinamik bir bakış açısı ve yaşlı çalışan hakkında daha derin bir anlayış sağlamaktadır. Sosyal hizmet mesleği işsiz, gizli işsiz, çalışan yoksullar ve iyi durumda çalışan bireyler üzerindeki etki alanını arttırarak alana önemli katkılar sağlamaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin işyerlerinde yaygınlaşması mesleğe ekonomik yönden dezavantajlı, işsiz, düşük gelirli ya da yaşlı işçilere hizmet etme olanağı yaratmaktadır. İş bireyler için hayati bir unsurdur. Çalışma hayatı ile ilgili uygulamalar sonucu elde edilen bilgi ve deneyimler ekonomik açıdan dezavantajlı bulunan bireylerin, iş yaşamı dışındaki sorunlarının giderilmesinde de etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Işıkhan, 2013: 344). Işıkhan'a (2013: 336) göre, işyerinde sosyal hizmetin üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; geliştirici ve değiştirici amacı, koruyucu ve önleyici amacı, ıslah ve tedaviye yönelik amacıdır.

Sosyal hizmetin işyerinde geliştirici ve değiştirici amaçları bulunmaktadır. Bunlar;

- Çalışanın kendisine olan güvenini arttırmak
- Çalışanın kendisini tanımaya yardımcı olmak
- Çalışanın yaşayış biçimlerini arzu edilen yönde değiştirmek
- Çalışanlar arasında olumlu sosyal ilişkileri arttırmak, geliştirmek
- Çevre koşullarının iyileştirilmesinde grupları harekete geçirmek

Sosyal hizmetin endüstriyel alandaki koruyucu ve önleyici amaçları ise;

- Sosyal ve duygusal bozukluk karşısında çalışanları güçlü tutmak
- Sorunları karşısında destek sağlamak
- Sosyal ve duygusal baskıları azaltmak ve zamanlar ortadan kaldırmak
- Çeşitli psiko-sosyal güçlükleri önceden teşhis etmek ve gerekli önlemleri almak

Sosyal hizmetin işyerlerinde ıslah ve tedaviye yönelik amaçları;

- Çalışanlara yönelik hastane ve rehabilitasyon merkezlerinde tedavi ve yardımlarda bulunmak
- Grup süreci sonunda grup üyesinin o zamana kadar elde ettiği değişme ve gayretlerini korumak ve genelleştirmektir

İşyerlerinde yaşlı çalışanlara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını emeklilik, sağlık, önleyici ve tedavi edici programlar, sağlıklı yaşam, aile ilişkileri, normal yaşlanma ve patoloji, erkek klimakterisi başlıkları altında incelemek mümkündür.

1.2.1. Emeklilik

Günümüzde yaşlılık büyük ölçüde emeklilikle örtüşmektedir. Geçmişte işçilerin büyük bir kısmı emekli maaşlarının yetersizliğinden dolayı emekli olmamayı tercih etmekteydi. Çalışmaktan vazgeçmelerinde sakatlıklar ya da işten çıkarmalar önemli rol oynamaktaydı. Bu nedenle yaşlılık 1960'lı yıllara kadar yoksulluk ile aş anlamlıydı. Ancak refah devletlerinin gelişmesi sosyal güvenlik kapsamındaki kişilerin sayısının artması ve sağlanan gelir güvencesi ile birlikte yaşlı yoksulluğunun azaltılmasında da önemli mesafeler kat edilmiştir (Myles, 2002: 113).

ABD'de 1900'de 65 yaşından büyük erkeklerin yaklaşık üçte ikisi hala iş gücü piyasasında bulunmaktaydı. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, 65 yaşından büyük erkeklerin yalnızca üçte biri çalışmaktaydı. Bu toplumsal devrim iki eğilimin sonucu olmuştur. İlki, daha genç insanlar adına iş yaratmak için yaşlı işçileri zorunlu emeklilik politikaları yoluyla iş gücünden uzaklaştırmak adına tasarlanmış emeklilik uygulamalarıdır. İkinci eğilim, çeşitli mesleklerin, emeklilik planlarını iyileştirdiği için emekli olma fırsatına değer veren beklenmedik daha fazla sayıda yaşlı işçi tarafından yapılan bir tercih olmasıdır. Toplum, emeklilerin hangi sorunları beklmeleri gerektiği ve bu sorunlarla nasıl başa çıkabilecekleri konusunda net yönergeler geliştirmemiştir. Emeklilik çalışmaları, emeklilikte morali veya olumlu uyumu etkileyen en önemli değişkenlerin sağlık ve gelir olduğunu ortaya koymaktadır (Kutner, 1980).

İş veya boş zaman aktivitelerinden memnuniyet derecesi ve sosyal ilişkilerin kalitesi de uyum için önemli olsa da, bunlar kötü sağlığın veya yetersiz gelirin olumsuz etkisini ortadan kaldıramamaktadır. Değişkenler zamanla değiştiğinden dolayı, emeklilik hayatın sonraki aşamalarında farklı şekilde etkilenen bir süreç olarak görülmektedir. Bu aşamalar, emeklilik öncesi dönemleri (45-55 ve 55-65 yaşları) ve emeklilik dönemlerini (65-75, 75-85 ve 85 ve üzeri yaş) de içermektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, her yaşam aşaması için bireyler ile ilgili yaşam doyumu, sağlık, gelir, sosyal ilişkiler, iş ve boş zaman ile ilgili memnuniyet derecesi konusunda olumlu veya olumsuz özelliklerin toplamıdır ve sağlık ve gelir bunların en önemlileridir. Tüm bu emeklilik değişkenleriyle ilgili endişeler, genellikle hayatın ortasında yoğunlaşır ve bu yılların her birinden diğerine geçiş sıklıkla stresli olmaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalarda emeklilik döneminde gelir sıkıntısı çekmeyen gruplarda, emeklilik ile birlikte düzenli egzersiz oranlarında ve bireylerin kendi sağlığından memnuniyet oranlarında artış görülmüştür (Kol ve Topgöl, 2022: 337).

1.2.2. Sağlık ile ilgili Endişeler

Yaşlanma ile kötüleşen sağlık arasında doğrudan bir ilişki bulunmamakla birlikte, kesin fizyolojik değişiklikler orta yaşta başlar ve yaşlı çalışanı yaşlanma sürecinden haberdar eder (Weg, 1983: 285). Örneğin, orta yaşına kadar sağlıklarından memnun olan insanlar, genellikle 40 yaş civarında görme bozuklukları yaşamaya başlarlar ve gözlük kullanmaları gerekir. Enerji ve konsantrasyon seviyeleri, çoğu insanın farkında olmadığı değişen beslenme ihtiyaçları ile bağlantılı olarak düşebilir. Bunun nedeni yaşlı bireylerin yeme alışkanlıklarının değişmesinden dolayıdır (Topgöl, 2020).

Saçlar beyazlayabilir ve erkekler saç dökülmesi yaşayabilir. Kırıksıklıklar belirir ve cilt sarkmaya başlar. Kilo kontrolü ile sürekli savaş daha zor hale gelebilir. Genellikle uzun süreli oturma, ayakta durma, eğilme veya ağırlık kaldırma gibi iş aktiviteleriyle ilişkili sırt ağrısı ve diğer kas-iskelet sistemi sorunları genellikle bu on yılda ortaya çıkar veya kötüleşir. Ek olarak, menopoz ve erkek klimakteriği, genellikle iş performansını etkileyen karakteristik fiziksel ve duygusal problemler üretir. Yaşlanmanın tüm bu gözle görülür ve incelikli belirtileri, bazen iyi bilinen "orta yaş krizine" dönüşen bir kendiyi yüzleşme dönemi yaşayabilen birçok yaşlı işçi için strese neden olabilir. İşyeri sosyal hizmet uzmanları, yaşlanma kaygısının olumsuz etkilerine karşı koymak adına her iki grup programını ve önemli önleyici müdahaleler olarak olumlu sağlık uygulamalarını öğretmek adına sağlık programlarını planlamak ve temin etmek için bir fırsata sahiptirler. Sağlık faaliyetleri sosyal hizmet uzmanlarının en önemli faaliyetleri arasındadır. Sağlık alanındaki faaliyetleri yaşlı çalışanlara danışmanlık rolü vermek, doğru kliniklere, hastanelere yönlendirmek ve uygun tedaviler için yardımcı olmayı içermektedir. İşyerlerindeki sosyal hizmet uzmanları bu anlamda çalışanlara yol göstermek ve yardıma ihtiyaç duyulması halinde yaşlı çalışanla ilgilendiğini göstermek durumundadır (Işıkhana, 2013: 338).

1.2.3. İşyerinde Önleyici ve Tedavi Edici Programlar

İşyeri sosyal hizmet uzmanları işyerlerinde önleyici ve tedavi edici programlar tasarlasalar bile, genellikle buna üç faktör nedeniyle hedef nüfus sıklıkla katılım göstermeyebilir:

- Eğitim veya tedavi programına duyulan ihtiyacın tanınmaması veya reddedilmemesi;
- Zaman eksikliği; veya

- Uygunsuz konum.

İşyerinde sunulan programlar, katılımın önündeki bu engellerden ikisini telafi edebilmektedir. İşyerinin, topluluk programlarına göre çok daha yüksek gönüllü katılımı, değişiklikleri etkilemek için son derece verimli bir yer olduğu keşfedilmiştir. Örnek olarak, New York Telephone Company, çok aşamalı bir tarama programına yüzde 90 katılım sağlamıştır, ancak benzer bir topluluk programı, kapsamlı tanıtım ve promosyonla bile, yalnızca yüzde 30'luk bir katılım oranı elde etmiştir. Bunun yanında, işyerindeki başarı oranları toplumdaki başarı oranlarından çok daha yüksektir. Ford Motor Company, 1983'te bir işyeri hipertansiyon kontrol programı araştırmasını tamamlamış ve kontrol grubu için yüzde 56'luk bir oranla karşılaştırıldığında, program katılımcıları için yüzde 90-99 çarpıcı bir başarı oranı bildirmiştir (Keifhaber, 1983: 38).

Birçok yaşlı çalışan, işyerinde düzenlenen bir destek grubuyla yaşlanmayla ilgili bazı endişelerini dile getirme fırsatını memnuniyetle karşılamıştır. Bir destek grubu, sağlıklı yaşam programları olarak da adlandırılan bir sağlık eğitimi ve fitness programının bir ürünü de olabilir. Fallcreek ve Mettler, işyeri sosyal hizmet uzmanlarına bir sağlıklı yaşam programı için mükemmel bir model sunmaktadır (Fallcreek ve Mettler, 1983). Gönüllüler veya bütçe elveriyorsa sağlık çalışanları bu programlarda görev alabilmektedir. Türkiye'de sağlanan çalışan destek programlarının özel firmalar aracılığıyla sağlandığı bilinmektedir. Bu firmalarda daha çok psikolojik danışmanlık hizmetleri ve 7/24 uzmanlarla telefon aracılığıyla destek imkânı sunulmaktadır (Zubaroglu Yanardağ ve Yanardağ, 2020).

Birçok işletme, sağlık hizmetlerinin işverenlere artan maliyetlerine yanıt olarak sağlıklı yaşam programlarıyla ilgilenmeye başlamıştır. 1981'de grup sağlık sigortası primlerine yaklaşık 77 milyar dolar harcanmış ve o zamandan beri tıbbi enflasyon oranının hızla arttığı varsayılmaktadır. Ayrıca, birçok işveren, Medicare ek paketleri aracılığıyla emeklilere tıbbi bakım için ödeme yapmaktadır. 1983'te, Medicare'in ikincil hale gelmesiyle işverenler, yaşlı işçiler (65-69 yaş arası) için birincil ödeme yapanlar haline gelmiştir. Aslında, maliyetlerin hükümetten özel ödeme yapanlara kaymasının bir sonucu olarak, işveren sağlık giderleri bir bütün olarak sağlık giderlerinden daha hızlı artmaktadır. Bu durum, işverenlerin koruyucu sağlık programlarına talebini artırmaktadır (Keifhaber, 1983).

1.2.4. Sağlıklı Yaşam Programlarına Uygun İçerik

İşyerinde sağlıklı yaşam programları ideal olarak, yaşlı işçilere yönelik özel bölümlerle tüm yaş gruplarına sunulabilir. Beslenme, egzersiz, tıbbi öz bakıma tüketici yaklaşımı, çevresel kaygılar ve stres yönetimi hakkında bilgi herkes için değerli sağlığı geliştirme araçlarıdır. İşyeri sosyal hizmet uzmanları, yaşlı çalışanları kendileri için özel ilgi alanlarını belirlemeye teşvik edebilir ve bu sorunları ayrı programlarda ele alabilir. Bazı çalışanlar, ruh hastalığına bağlı etiketlenme nedeniyle akıl sağlığı ile ilgili programlardan kaçınabilse de, destek programlarının, kendi kendine yardım gruplarının ve görev odaklı eğitim atölyelerinin mevcut popüleritesi, yaşlı çalışanların bu bağlamlarda düzenlenen programları kabul etmesine yardımcı olmaktadır. Genel stres yönetimi kategorisi altındaki programlar, yaşlanma sürecinin aile ilişkileri üzerindeki etkileri gibi yaşa özel konuları ele alabilir. İşyeri sosyal hizmet uzmanları, gerontolojik literatürde tartışıldığı gibi bu tür konuları inanç ve tutumların yanı sıra gerçeklik açısından da inceleyebilirler. Örneğin, pek çoğu, ailelerin yaşlıların ihtiyaçlarını ve ailenin kapasitesini belirtmeden yaşlılar için yeterince şey yapmadığına, aşırı suçluluk ve yanlış suçlamalara yol açtığına inanmaktadır (Safford, 1988).

Birçok yaşlı çalışan, bir stres yönetimi programında etkili bir şekilde ele alınabilecek birden fazla stres kaynağı yaşamaktadır. Bu stresörler, kendi yaşlanmalarıyla ilgili endişeleri, hızlı teknolojik değişim ve bunun işlerine olan etkileri korkusunu, enflasyon endişesini ve bunun yaklaşan emeklilikleri üzerindeki potansiyel etkisini, yetişkin çocuklarının refahı ve bağımlı yaşlı ebeveynler ve hatta büyükanne ve büyükbabaların sorumluluğu ile ilgili endişeleri içermektedir.

1.2.5. Aile İlişkileri

Gerontoloji ile ilgili olarak bilgili olan işyeri sosyal hizmet uzmanları, büyüyen bir literatür ve yönergelere dayalı olarak, yaşamın sonraki aşamalarında aile ilişkileri üzerine atölye çalışmaları sunabilir. Bu tür atölyeler, yaşlı çalışan için önemli ölçüde kaygıyı giderebilir ve yaşlılar için de daha fazla refah ve daha iyi hizmetlere yol açabilir. Örneğin, yaşlı ebeveynlerinin ihtiyaçları hakkında uygulamada kaygıları olan yaşlı çalışanlar, onlar için topluluk kaynakları hakkında bilgi edinebilir ve onları savunmak ve bürokratik hizmet sunum sisteminin karmaşıklıklarını müzakere etmek için gereken becerileri geliştirebilir. Zihinsel bozukluk belirtileri gösterebilecek yaşlı akrabaları olan çalışanlar için (çok yaşlıların yüzde 20'si kadar), özel programlar destekleyici ve bazen gerekli olabilir (Safford, 1988).

Birçok yaşlı işçinin evlilik sorunları vardır ve bu sorunlar, iletişimi geliştirmek için tasarlanmış tecrübe programları ve atölye çalışmaları yoluyla hafifletilebilir. Orta yaşlı çiftlerin evlilikleri genellikle tanınabilir türlerdir. Ortak bir tür, eşler arasında var olabilecek yakınlığın artık var olmadığı ve birlikte heyecan verici olmayan bir uyum içinde yaşadıkları cansız evlilik olarak tanımlanmıştır. Sosyal hizmet uzmanları, bu tür çiftlerin, hayatlarını yeniden yapılandırmayla ilgili yeni sorunlarla başa çıkmak adına çiftin duygusal enerjisini serbest bırakmak için emeklilikten önceki hayal kırıklığı aşamasıyla yüzleşmelerine yardımcı olmalıdır. Müdahaleden yararlanabilecek bir başka evlilik modeli, sürekli çatışma ile karakterize edilen, çatışmaya alışkın evliliğdir. Stres yönetimi programları, bireysel danışmanlık ve birleşik terapi, tümü yaşlı evli çiftler için önemli bileşenler içerebilir ve işyeri sosyal hizmet uzmanları, bu tür çiftlerin bazen emeklilikte yaşadıkları artan zorlukların önlenmesine yardımcı olabilir (Wisocki, 1984).

1.2.6. Normal Yaşlanma ve Patoloji

Yaşlanmanın normal süreçlerinden kaynaklanan kaygıları ele alan programlar, normatif değişiklikler ile patoloji veya tedavi edilebilir durumlar arasındaki farkı öğretebilir. Kalp hastalığı ve hipertansiyonla ilgili önleyici programlara ek olarak, sırt gerginliğini, kazalar ve osteoporozu önlemeye ve artrit tedavi etmeye yönelik oturumlar, hastalık ve kronik ağrı insidansını azaltabilir. Dolaylı bir müdahale olarak, işyeri sosyal hizmet uzmanları ayrıca yaşlı çalışanları reçeteli ilaçların depresyon, sinirlilik, iktidarsızlık ve uyuşukluk gibi olası yan etkileri konusunda uyarabilir. Örneğin, artrit, ülser, kalp rahatsızlıkları veya hipertansiyon için alınan yaygın ilaçlar, tek başına veya diğer ilaçlarla birlikte alındığında depresyona neden olabilir. Yaşlı insanların, depresyonun genellikle yaşam durumlarına karşı normal bir tepki olduğu varsayıldığından endişelenmek veya depresyona girmek için birçok olası sosyal nedeni vardır ve sosyal hizmet uzmanları, ilk önce ilaçların olası yan etkilerini dışlamadan onları danışmanlık veya grup programları ile tedavi etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle etkilenen kişinin genellikle kendi kendini izleyememesi nedeniyle, sağlık koşullarının aile tarafından izlenmesi ihtiyacına ilişkin farkındalığı artırmak için, stres yönetimi programları, yaşlı insanlarda duygusal ve davranışsal değişikliklerin birçok fizyolojik nedenini ele almalıdır. Aksine, kolayca tedavi edilebilir bir durum olmasına rağmen, gerçek depresif hastalık her zaman tanınmayabilir. Spesifik dış stresörlere kadar izlenebilen reaktif depresyon ve hormonal veya diğer kimyasal değişiklikler ve beyindeki spesifik nörotransmitter aktivitesi ile ilişkili endojen depresyon (norepinefrin gibi), çok çeşitli semptomlarla kendini göstermektedir. Belirgin semptomlar üzüntü, ilgisizlik ve çaresizliği içerir. Diğer semptomlar iştahsızlık, uykusuzluk veya paradoksal olarak ajitasyondur. Tüm bu belirtiler, yaşamın diğer yönlerine ek olarak iş performansını da etkilemektedir, bu nedenle stres yönetimi programlarındaki sosyal hizmet uzmanları, tıbbi sevk ve tedavi için vaka bulma ve depresyonu açığa çıkarma konusunda kendilerine ve danışanlarına fayda sağlayacaktır (Önal Dölek, 2013).

1.2.7. Menopoz ve Erkek Klimakterisi

Teknik anlamda "erkek menopozu" kavramı, menopoz adetin son bulması anlamına geldiğinden, bir yanlış adlandırmadır. Erkek klimakterik'i daha uygun bir kavramdır. Erkek klimakterik'inden geçen erkeklerin hâlâ üreme potansiyellerini ellerinde bulundurduğu belirtilmelidir. Erkekler, 35 ila 60 yaşları arasındaki bir dönemde, orta yaş krizi olarak adlandırılan, yaşamlarının belirsiz bir dönemine erişir. Boşanma, evlilik dışı ilişkiler, kariyer

değişiklikleri, kazalar ve hatta intihar girişimleri için yüksek risk dönemleridir. Tüm erkekler bir ölçüde bunları deneyimler ve bu durumlar daha iyiye ya da daha kötüye doğru biraz değişmiş olarak yeniden ortaya çıkar. Bu dönem, bazı soruların ortaya çıktığı bir dönemdir: yaşamımla yapmakta olduğum şey gerçekten de tatmin edici ve anlamlı mı? Faklı bir mesleği ya da kariyeri izleseymdim daha iyi bir durumda mı olurum? Karımla evli olmayı gerçekten istiyor muyum? Klimakterik dönem erkeklerin evliliklerini ve aile yaşamlarını yeniden değerlendirdikleri bir zamandır. Bu yeniden değerlendirme dönemi sık sık sinirlilik, cinsel etkinlikte azalma, depresyon, hafıza ve yoğunlaşmada azalma, azalmış cinsel ilgi, ağrı, uyku rahatsızlığı, çabuk öfkelenme, ilgi ve öz-güven yitimi, kararsızlık, uyuşma ve karıncalanma, yaklaşmakta olan tehlike korkusu ve/ya da kolayca heyecanlanmayla karakterize olur. Diğer olası belirtiler baş ağrıları, yükseklik korkusu, kabızlık, ağlama, sıcaklık basması, ürperme hissi, kaşıntı, terleme ve/ya da soğuk eller ve ayaklardır. Klimakterik dönem biyolojik ve psikolojik unsurların bir birleşimi neden olur. Bir erkek yaşlandıkça saçları seyrelir ve griye döner. Yüzünde çizgiler belirir ve belinin çevresinde bir "tekerlek"e sahip olur. Fiziksel enerjisi aşamalı olarak azalır ve artık bir zamanlar olduğu gibi hızlı koşamaz. Kalbinde, prostatında, cinsel kapasitesinde, göğüs boyutunda, böbreklerinde, duyma becerisinde ve sindirim sistemi alanında değişiklikler olur. Testosteron üretimi düşer. Testosteron, doğal olarak meydana gelen erkeklik hormonlarından en güçlüsü olan androjendir. Bu saç uzaması, ses derinliği gibi ikincil cinsiyet karakteristiklerinin etkinliğini harekete geçirir ve ilerideki yıllarda cinsel organların gerilemesini önlemeye yardım eder. Saç dökülmesi, yüz çizgileri, yavaşlayan kan dolaşımı ve daha yavaş sindirim ile karşılaştırıldığında daha üstü kapalı değişikliklerin ikisi boşalma sırasındaki spermelerin sayısındaki azalma ve plazma ve idrarda var olan testosteronun azalmasıdır. Testisler daha önceki zinde işleyişlerini yitirir ve azalan miktarlarda hormonlar üretir. Bu dönem boyunca meslekî arzular birçok kez değişir. Vurgu, başarının elde edilen başarılar bağlamında ölçülmesinden iktisadî güvenlik bağlamında ölçülmesine kayar. Ayrıca o ana dek meslekî merdivenin yukarisına doğru hareket büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bir erkek işle ilgili hedeflerine 40'lı ya da 50'li yaşlarında elde edememişse, bunları hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğini fark edebilir; hatta meslekî merdivende bir ya da iki adım gerileyebilir (Zastrow ve Ashman, 2015).

Stres yönetimi altında özel ilgiyi hak eden önemli bir sağlık sorunu, menopoz ve erkek klimakterisi ile ilgilidir. Kadınlar ve erkekler için ayrı programlar, katılımcılara sadece bilgi vermekle kalmayıp deneyimlerini başkalarıyla paylaşma fırsatı da sağlayacaktır. Bu fizyolojik değişikliklerin, hekimlerin her zaman hassas davranmadığı, eşlerin her zaman anlamadığı ve işverenlerin nadiren algıladığı ciddi duygusal bileşenleri vardır, çünkü çalışanlar bu duyguları gizlemektedirler. İşyeri sosyal hizmet uzmanları, eğitim ve kendi kendine yardım fırsatı sağlayarak yaşlı çalışanlar için bu alandaki stresi azaltabilir (Vardar, Özkan ve Serçekuş, 2020: 132).

2. İŞYERİ SOSYAL HİZMET UZMANI KATILIM ALANLARI

2.1. Emeklilik Öncesi Planlama

Bir stres yönetimi programının emekliliği ele alan kısmı, sosyal tatminler, kabul edilebilir rol yapısı, görev başarıları ve güvenilir gelir ile bilinen ve tanıdık iş dünyasından yapı eksikliği, tanımsız roller ve belirsiz ekonomi ile emeklilerin tanıdık olmayan dünyasına geçişin duygusal etkisini araştırmalıdır. Çok fazla boş zaman, çok fazla iş kadar stresli olabilir. Asıl ilgi alanı iş olan kişiler için emeklilik, yabancı bir deneyim olabilir. İşyeri sosyal hizmet uzmanları, kendilerini öncelikle iş rolleriyle özdeşleştiren yaşlı çalışanlara ulaşmak için özel bir zorluk yaşayacaktır. Emeklilik sorunları için risk altındaki bir nüfus oluştururlar ve sosyal hizmet uzmanları, onları bir tür hazırlık deneyimine dâhil etmelidir.

Tipik emeklilik programları, finansal planlama, yaşam tarzı planlaması, emeklilikte yeni kariyer, kişilerarası ilişkiler, yaşam düzenlemeleri, toplum hizmetleri, boş zaman ve sağlık eğitimi gibi konuları kapsamaktadır. Amerikan Emeklileri Derneği gibi büyük kuruluşlar, katılımcıların benzersiz planlarını uygulayabilecekleri bireysel olarak yorumlanabilir çalışma kitaplarıyla tamamlanmış kapsamlı programlar sunmaktadırlar. Bununla birlikte, araştırma bulguları, bu

programlarla ilgili en büyük sorunun, emekliliği sorun yaratması muhtemel olan kişilerin bunu herhangi bir sistematik şekilde planlama olasılığının en düşük olması olduğunu göstermektedir. Butler'a göre, insanlar emekliliği hayal edemedikleri, hatta hazırlanamadıkları için üzülebilirler. Yine de bazı araştırmalar, birçok çalışanın emeklilik için etkin bir şekilde planlama yapmak istediğini ve şirketlerinin emeklilik programları oluşturmasını istediğini göstermektedir. Emeklilik öncesi planlama özellikle kadınlara fayda sağlayabilir, zira onlar iş gücünde dezavantajlı konumdadırlar ve ayrıca bu yaşam aşaması için hazırlıkları olmayabilirler (örneğin, finansal planlama konusunda çok az deneyimleri olabilir veya hiç deneyimleri olmayabilir). Bunun yanında, tüm dünyada özellikle çok sayıda yaşının bulunduğu ve emeklilik kurumunun oldukça iyi kurulmuş olduğu ülkelerde, emeklilik öncesi planlamanın arzu edilirliliği artmaktadır.

Emeklilik çalışmalarının gözden geçirilmesi, emeklilik öncesi planlamanın belirli işçi gruplarının ihtiyaç ve tutumlarına uygun hale getirilmesinin önemini göstermektedir. Bu inceleme, halihazırda mevcut birkaç programı düzenleyen personel departmanlarından ziyade, özellikle işyeri sosyal hizmet alanına uygundur. Sosyal hizmet mesleği, metodolojisi ve değer sistemi aracılığıyla bu ihtiyacı karşılamak için özellikle uygundur. Kendi emeklilik öncesi programlarını düzenlemek isteyenler için Riker'ın mükemmel kılavuzu, gerontolojik arka plan, finansal genel bakış ve programı geliştirmek için pratik öneriler sunmaktadır. Riker, iş odaklı bir toplumda bol boş zamana uyum sağlamak gibi konulara ve değer ikilemelerine dair kapsamlı bir incelemesi sunmaktadır. Riker, aynı zamanda, yeniden eğitim ve öğretimin, gönüllü faaliyetlerin ve boş zamanın yaratıcı kullanımlarının değerini incelemektedir. Riker tarafından alıntılanan ve emeklilikte uyumun emeklilik öncesi tutumlarla ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar ışığında, işyeri sosyal hizmet bu programları sunarak emeklilikte daha iyi uyumu kolaylaştıracaktır. Riker, ayrıca, yaşam boyu öğrenme, barınma ihtiyaçları ve ilişkiler gibi hayati alanları da kapsamaktadır ve deneyimsel öğrenme için grup etkinlikleri ve araştırmalar önermektedir. Son olarak, Riker şiddetle tavsiye edilen bir kaynakça ve görsel-işitsel yardımların bir listesini sunmaktadır ve bu da kendini daha yaşlı çalışana hizmet etmeye adanmış herhangi bir profesyonelin bu programları sunmasına olanak tanımaktadır (Riker, 1982).

2.2. İleri Yaş Yaşam Aşamaları için Planlama

İleri yaş için planlama yapmanın önündeki en büyük engel, hastalık, sakatlık veya sosyal veya mali kayıplar olasılığını öngörememektir. Emeklilik el kitapları yazan uzmanlar bile, "Hasat Yıllarınıza Hazırlanmak" gibi iyimser bölümlerle yaşlanmanın yalnızca olumlu yönlerine odaklanmaktadır. Emekliler için değişim kaçınılmazdır. Bu nedenle, değişim planlaması, yalnızca ilk beş ila 10 yıl için değil, aynı zamanda geleceğin birçok emeklisi için gerçekçi bir şekilde tahmin edilebilecek uzun emeklilik aşamaları için de emeklilik planlamasının temel bir bileşeni olmalıdır.

2.3. İşyeri Sosyal Hizmet Çalışanları için Politika Uygulamaları

İşyeri sosyal hizmet uygulamasında, sosyal hizmet uzmanı müracaatçılara çevresel etkenleri de dikkate alarak fonksiyonel toplum içinde hizmet etmektedir. Bu hizmet sadece çalışanların sorunlarının giderilmesinde onlara yardım etmek şeklinde değil, aynı zamanda bir değişim ajanı olarak görev yapmak suretiyle yerine getirilmektedir. İşyeri sosyal hizmeti alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının görevleri şu şekildedir (Işıkhan, 2013: 336-337):

- Güçlük içinde olan veya işini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalan çalışanlara bireysel sorunlarının giderilmesinde danışmanlık yapmak, yol göstermek, performanslarının artırılmasına yardımcı olmak
- Müracaatçılarının ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü amacı ile toplum hizmetlerinin kullanımı açısından onlara rehberlik etmek ve bu hizmetlerle müracaatçılar arasında bağ kurmak
- Hizmetlerle ilgili bilgilerin toplanmasını ve işyeri programının analizi için verilen verilerin elde edilmesini sağlayan sendika veya yönetime ait iletişim sisteminin işleyişini geliştirmek ve gözetmek

- Halen görevde bulunan çalışanlar veya emekliler için sosyal refah, toplum sağlığı, boş zamanları değerlendirme veya eğitim programlarının başlatılmasına yardım etmek
- Sosyal yardım ve sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesi ve bu konularda yeni girişimlerin planlanmasına yardımcı olmak şeklindedir.

İşyeri sosyal hizmet uzmanları, daha yaşlı çalışanlarla doğrudan program deneyimleri aracılığıyla, planlamacıları ve politikacıları ilgilendiren özel politika konularını Üniversitelerdeki veya yaşlanma merkezlerindeki gerontoloji eğitimcileri ile ağ kurarak ve bu bilgileri paylaşarak bilinçli politika geliştirmeye katkıda bulunabilirler. Yaşlı çalışanların mevcut ihtiyaçlarına ilişkin sistematik bir veri toplama, kısmi emeklilik, emekliliğe uyum sağlamayan veya daha fazla gelire ihtiyacı olan emekliler için yeniden eğitim yoluyla iş gücüne yeniden giriş, yeni ilgi alanları geliştirmenin yanı sıra geçmiş ilgi alanlarıyla eşleşen programlarda sürekli eğitim, eski rollere süreklilik sağlamak ve kaybedilen rollerin yerine geçmek için gönüllü fırsatlar gibi daha geniş bir emeklilik seçenekleri yelpazesine sahip olabilirler. Son olarak, gerontolojik bilgi ve ağ oluşturma yoluyla, işyeri sosyal hizmet uzmanları, uzun ömrün kaçınılmaz zorluklarıyla karşı karşıya kalan yaşlı çalışanların ve emeklilerin değişen ihtiyaçlarını karşılamak adına paha biçilmez olabilecek uygulanabilir bir bilgi ve sevk sisteminin parçası olabilir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yeni yüzyılda yaşlanmanın gündemi belirlemek amacı ile hazırlanan bu çalışmada gündem konusu olan işyerinde yaşlı çalışanların ihtiyaçları ve sosyal hizmetin bu ihtiyaçlar karşısında neler yapabileceği açıklanmıştır.

Toplumun her kesiminden ve her bir yaşam durumundan gereksinim grupları ile çalışan ve mesleki müdahale yetkisi bulunan, sorunların çözümünde, uygulamalarda ve sosyal politikaların yapılandırılmasında sosyal hizmetin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Toplumların yaşlanması ile birlikte çalışma yaşamında artış gösteren yaşlı çalışanların da sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyacı bulunmaktadır. Toplumsal gelişim ve değişime bağlı olarak sosyal hizmet ve toplum arasındaki ilişkinin dinamik bir süreçle ele alınması ve sosyal hizmetin toplum temelli bir yaklaşım ile hareket etmesi gerekmektedir. Sosyal hizmetin bu süreçte toplumdaki demografik değişimlere de kayıtsız kalması da beklenemez.

Sosyal hizmet uzmanları sağlık, zihinsel sağlık ve sosyal hizmetler alanında yaşlılar ve aileleri ile yerel ve özel sektöre bakım verenler için profesyonel destek önermekte ve uygulamaktadır. Buna paralel olarak gerontolojik sosyal hizmet uzmanları da temel uygulama alanları olarak yaşlılık, sağlık, zihinsel sağlık, sosyal sorunlar ve politikalarla ilgilenmektedir. Gerontolojik sosyal hizmet yaşlıların ve ailelerinin yaşam kalitesini güçlendirmelerine ve sürdürmelerine hizmet etmektedir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları yaşlı bireylerin, fiziksel ve duygusal iyilik halini engelleyen örgütsel ve toplumsal faktörlerin ortadan kaldırılması konusunda yardımcı olmaktadır (Önal Dölek, 2013: 280-281). İşyeri sosyal hizmeti de sosyal hizmetin gelişimine paralel olarak işyeri ortamında ortaya çıkan sorunlar üzerinde durmakta ve çözüm yolları bulunmasında diğer mesleklerde olduğu gibi işlevsellik kazanmaya çalışmaktadır. Özellikle işyerlerinde artan sayıda yaşlı bireylerin çalışmaya başlaması ile birlikte, işyeri sosyal hizmet uzmanlarının yaşlı bireylerin sorunları üzerinde durmaları ve çözüm yolları bulmaları gerekmektedir. Bu sayede işyerlerinde sosyal hizmetin sosyal refahı gerçekleştirme amacına da katkıda bulunacaktır. Yaşlı bireylerin iş koşullarının iyileştirilmesi ve yaşadıkları sorunlarının çözüme kavuşması çalışma refahı açısından önem taşımaktadır.

Gelecek için umut vadeden bir alan olmasına ve çalışma yaşamında bu kadar sorun yaşanmasına rağmen Türkiye’de işyeri sosyal hizmeti dünyadaki dönüşümler gibi bir gelişme alanı bulamamıştır (Işıkhani, 2013: 345). İşyeri sosyal hizmetinin sosyal hizmet mesleğine uygulanması mesleğe hem yenilik getirebilir hem de mesleği daha etkin bir hale getirebilir. Zubaroğlu Yanardağ ve Yanardağ’ın (2020) işyerinde sosyal hizmeti Türkiye için düşünmek çalışmasında Türkiye’de sosyal hizmet mesleğinin geç kurumsallaşmasına vurgu yapılmış ve bu nedenle bu alanın gelişme göstermediği ifade edilmiştir. Sosyal hizmet insan odaklı bir yapıya sahiptir ve insan refahını sosyal hizmet müdahalelerinin çekirdeğine yerleştirmektedir. Bu noktada insanların sağlıklı, mutlu ve refah içerisinde yaşam sürmelerinin çalışma

yaşamında da iyilik hallerine bağlı olduğunun anlaşılması ile de sosyal hizmet alanındaki hâkim paradigmalardan değişim ve dönüşüme uğrayacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

4. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan ederiz.

5. ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

6. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Atchley, R. C. (1976). Selected Social And Psychological Differences Between Men and Women in Later Life. *Journal Of Gerontology*, 31(2), 204–211
- Blum, T., Martin, J., ve Roman, P. (1992). A Research Note On EAP Prevalence, Components, and Utilization. *Journal of Employee Assistance Research*, 1, 209-222.
- Fallcreek, S. ve Mettler, M. (1983). A Healthy Old Age: Sourcebook for Health Promotion with Older Adults. *Journal of Gerontological Social Work*, 6(3), 1-3.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) (2010). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü-Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı Ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008.
- Işıkhan, V. (2013). Endüstriyel Sosyal Hizmet. Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleri ile Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları. Ed: H. Acar, N. Negiz ve E. Akman. Ankara: Maya Akademi.
- Lee, R. (2003). The Demographic Transition: Three Centuries of Fundamental Change. *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), 167-190.
- Lee, R. D. ve Reher, D. S. (2011). Introduction: The Landscape Of Demographic Transition And Its Aftermath. *Population and Development Review*, 37 (Supplement), 1-7.
- Keifhaber, A. (1983). Wellness at the Workplace. *Generations*, VII.
- Kirk, D. (1996). Demographic Transition Theory. *Population Studies*, 50, 361-387.
- Kol, E. ve Topgül, S. (2022). Türkiye'de Yaşanan Demografik değişim Sürecinin Sosyal Güvenlik Sistemi Üzerindeki Etkileri. Ed: D. Kağnicioğlu ve Y. Şişman. *Prof. Dr. İhsan Erkul'a Armağan Sosyal Politika ve Endüstri İlişkileri Yazıları*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Kut, S. (1988). Sosyal Hizmet Mesleği Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri. Ankara.
- Kutner, B. (1980). *Five Hundred Over Sixty: A Community Survey On Aging (Growing Old)*. Arno Press.
- Myles, J. (2002). *A New Social Contract for the Elderly. Why We Need a New Welfare State*. Der: G. Esping Andersen, D. Gallie, A. Hemerijck ve J. Myles. Oxford University Press.
- Önal Dölek, B. (2013). Gerontolojik ve Geriatrik Sosyal Hizmet. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleri ile Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. Ed: H. Acar, N. Negiz ve E. Akman. Ankara: Maya Akademi.
- Özbesler, C. ve Bulut, I. (2013). Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım ve Ekolojik Perspektif. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleri ile Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. Ed: H. Acar, N. Negiz ve E. Akman. Ankara: Maya Akademi.
- Özen, S. ve Özbek, Ç. (2017). Yaşlı Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Uygulamaları. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 547-572.
- Safford, F. (1988). *Developing a Training Program for Families of the Mentally Impaired Aged*. New York: Isabella Geriatric Center.

- Topgöl, S. (2020). Changing Foods for Elderly Individuals According to the Changing Demographic Order. *International Social Mentality and Research Thinkers Journal*, 6 (32), 991-1005.
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Urban (2021). The US Population Is Aging. <https://www.urban.org/policy-centers/cross-center-initiatives/program-retirement-policy/projects/data-warehouse/what-future-holds/us-population-aging>
- Vardar, O., Özkan, S. ve Serçekuş, P. (2020). Menopoz ve Andropoz: Benzerlikler ve Farklılıklar. *Androloji Bülteni*, 22, 129-136.
- Walker, A. (2006). Active Ageing in Employment: Its Meaning and Potential. *Asia-Pacific Review*, 13(1), 78-93.
- Weg, R. (1983). Changing Physiology of Aging. *Aging: Scientific Perspectives and Social Issues*. Ed: D. S. Woodruff and J. E. Birren, Monterey, Calif.: Brooks/Cole Publishing.
- Wisocki, P. A. (1984). Behavioral Approaches to Gerontology. *Progress in Behavior Modification*, 16, 121-157.
- Wyers, N. L. ve Kaulukukui, M. (1984). Social Services in The Workplace: Rhetoric vs. Reality. *Social Work*, 29 (2), 167-172.
- Zastrow, C. ve Krist Ashman, K. K. (2015). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zubaroglu Yanardağ, M. ve Yanardağ, U. (2020). İşyerinde Sosyal Çalışmayı Türkiye İçin Düşünmek. *Çalışma ve Toplum*, 4 (67), 2249-2270.

Transformation of Family Structure in Turkey: Problems and Expectations

Türkiye'de Aile Yapısının Dönüşümü: Sorunlar ve Beklentiler

Müslüm ENGİN⁽¹⁾

Cited/Atf: Engin, M. (2022). Türkiye'de Aile Yapısının Dönüşümü: Sorunlar ve Beklentiler, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 123-136

ABSTRACT

In this study, it is aimed to show the transformations experienced by the Family Institution in Turkey in recent years and how this can be shaped in the future. The study is a compilation study that deals with the studies in the literature. Modernization is the large family structure on the family structure, narrowing and multiplying the broad structure of the family and differentiating within the family. With the deterioration of the systemic harmony within the family, the way for a primary dissolution was opened. Unity within the family has decreased, child education, raising and care has become more difficult, the understanding of romantic love and affection between individuals has weakened, and marriage and establishing a family have become increasingly difficult. As a result of this situation, domestic violence and divorces are increasing. The disintegration of family relations and the transformation of family structure highlight the importance of happy families for a happy society. Turkey in recent years, the family institution differentiated threatening problems, family members and the emergence of a systematic way to deal expertise has made it mandatory. To follow the change processes of the family structure, to observe all kinds of positive and negative situations and to observe a healthy family structure; The preparation and implementation of projections that concern the family, vision and children should be made compulsory.

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'de aile kurumunun son yıllarda yaşadığı dönüşümler ve bunun ilerleyen zamanlarda nasıl şekillenebileceğine ilişkin genel eğilimleri görünür kılmak amaçlanmaktadır. Makale, literatürde yer alan çalışmaları ele alan bir derleme çalışmasıdır. Küreselleşme, modernleşme, bireyselleşme ve kültürleşme gibi süreçler, aile yapılarını dönüştüren başat etkenler arasında yer almaktadır. Özellikle modernleşmenin aile yapısı üzerindeki en büyük etkisi, ailenin geniş yapısını daraltması, ihtiyaçlarını çoğaltması ve aile içi ilişkileri farklılaştırmasıdır. Aile içindeki sistemsel uyumun bozulması ile birlikte, birey öncelikli bir çözülmenin önu açılmıştır. Aile içinde birliktelik azalmış, çocuk eğitimi, yetiştirilmesi ve bakımı güçleşmiş, bireyler arası romantik aşk ve sevgi anlayışı zayıflamış, evlenme ve aile kurma giderek zorlaşmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, aile içi şiddet ve boşanmalar artmaktadır. Aile ilişkilerinin çözülmesinden ve aile yapısının dönüşmesinden kaynaklanan olumsuzluklar, mutlu bir toplum için mutlu ailelerin önemini ön plana çıkarmaktadır. Türkiye'de son on yılda, aile kurumunu tehdit eden sorunlar çeşitlenmiş, aile ve aile bireyleriyle sistemli bir şekilde ilgilenecek uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Aile yapısının değişim süreçlerini takip etmek, bu süreçte yaşanan her türlü olumlu-olumsuz durumları gözlemlenmek ve daha sağlıklı bir aile yapısını güçlendirmek için; aileyi, kadını ve çocukları ilgilendiren kapsamlı projeksiyonların hazırlanması ve hayata geçirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

ARTICLE HISTORY

Received :18.12.2021
Accepted :10.03.2022
Published :30.03.2022

KEYWORDS

Structural Transformation of the Family, Domestic Relations, Happy Marriage, Violence Against Women, Divorce

MAKALE TARİHİ

Geliş :18.12.2021
Kabul :10.03.2022
Yayımlama :30.03.2022

ANAHTAR KELİMELER

Ailenin Yapısal Dönüşümü, Aile İçi İlişkiler, Mutlu Evlilik, Kadına Şiddet, Boşanma

¹ Öğr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kadın ve Aile Çalışmaları Doktora Programı, Ankara, muslum.engin@student.asbu.edu.tr, 0000-0002-6247-0791

GİRİŞ

Toplumsal yapının en küçük birimi olması bakımından aile, toplumsal ilerleme ve değişimlerde başat bir rol oynamaktadır. Türkiye’de aile yapısı Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte hızlı bir değişim göstermiştir. Yeni kurulan devletin alt yapısını oluşturan devrimler, aileyle birlikte toplumun bütün kurumlarında modernleşmenin hız kazanmasına neden olmuştur. Bunun yanında 50’li yıllardan sonra sanayinin gelişmesi ile tarım etkinliklerinin yerini başka ekonomik faaliyetlere bırakması sonucu kentlere doğru yapılan göçler, aile yapısı üzerinde de etkilerini göstermiştir. Çünkü geleneksel toplumların modern toplumlara dönüşmesinde; sanayileşmenin, kentleşmenin, eğitim olanaklarının, teknolojik ilerlemelerin önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Kırsal alanda geleneklere bağlı, yaşanan bölgenin coğrafi ve kültürel özelliklerine göre şekillenmiş olan aile yapısı, büyük kentlerde değişim baskısı altında kalarak yeniliğe ayak uydurmaya başlamıştır. Aile yapısında görülen değişimler büyük kentlerle sınırlı kalmayarak, toplumun her kesimini etkisi altına almıştır (Koç, 2018: 46; Karagöz, 2015: 3).

Bu araştırmada Türkiye’de son on yılda aile yapısında sosyolojik, demografik ve kültürel açıdan görülen değişiklikler ele alınmıştır. Çalışmanın temel odağı, Türkiye’de aileden beklentiler ile aile yapısındaki değişimlerin paralellik gösterip göstermediğini ortaya çıkarmaktır. Araştırmada konu ile ilgili aile yapısındaki değişime ışık tutan literatürdeki çalışmaların derlenmesiyle bir literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca aile ile ilgili Türkiye Aile Yapısı Araştırması Raporu [TAYA] (2016) ve Türkiye İstatistik Kurumunun konu ile ilgili dokümanlarının incelenmesi ve yorumlanmasına yer verilmiştir. Bu bakımdan çalışma bir bakıma doküman analizi özelliği de sergilemektedir. Doküman analizi yöntemi, sosyal bilimciler tarafından gözlem ve görüşme yöntemlerinin mümkün olmadığı yerlerde başvuru ve her hangi bir konuda yazılı verileri kaynak olarak kullanan bir yöntemdir. Bu veriler genellikle önceden hazırlanmaları, araştırmanın maliyetini düşürerek kolay erişilebilir olmaları bakımından fayda sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189-192).

Çalışmanın birinci bölümünde, Türkiye’de aile yapısındaki dönüşümler ve aile kurumu üzerindeki beklentiler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise aile yapısındaki dönüşümler içinde belirginleşen kadına yönelik şiddet, boşanma ile aile içi ilişkilerin farklılaşması konularına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise, aile yapısındaki değişimlerin ve çözümlerin değerlendirilmesi, değişimlerin beklentileri karşılayıp karşılamadığı, yeni beklentilerin ne şekilde teşekkül edebileceği üzerinde durulmuştur. Aile yapısındaki değişimlerin Türkiye’nin modernleşmesi ile birlikte hız kazandığı, kadının aile hayatında ön plana çıktığı, aile bireyleri arasında rol dağılımı konusunda yeni belirleyicilerin söz konusu olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Buradan hareketle bu çalışmada aile ile ilgili dönüşümler ele alınırken gelişimsel idealizm teorisi ile simgesel etkileşimci aile kuramlarının aile ile ilgili yaklaşımları ışığında incelenmiştir.

Kavas ve Thorton (2013: 226)’a göre, gelişimsel idealizm teorisi, modern toplumda ortaya çıkan kentleşme, zenginlik, eğitim ve teknolojik ilerlemelerin kendi değerler çevresini oluşturarak, gelişen toplum ve aile yapılarını ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Bu değerler eşitlik, özgürlük, insan hakları, bilim ve eğitim gibi kültürel unsurları içermektedir. Diğer bir deyişle modern bir toplum yaratma arzusu, idealizmin kalkınmada merkezi bir unsur olmasına önyak olmuş, kentleşmeyi, sanayileşmeyi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasını ve modern eğitim programlarını teşvik etmiştir.

Bu açıklamadan gelişimsel idealizm teorisinin gelişmekte olan ülkelerdeki aile yapılarının dönüşümlerini açıklamak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Toplumsal yapıdaki düşünsel değişim aileye de yansır. Modernleşme ile beraber evlilik yaşı ilerler, eğitim olanakları artar, geleneksel aile yapısından farklı, tek eşliliğe dayanan çekirdek aile yapısı yaygınlaşır. Ailede eğitim olanakları ve gelir durumu artarken; evlilik, çocuk sahibi olma, aile bireylerinin bireysel özgürlükleri, cinsiyet eşitliğine dayalı romantik aile bağları hep bu idealist aile yaklaşımı çevresinde şekillenir. Türkiye’deki aile yapısındaki değişim beklentilerin ne derece gerçekleşmiş olduğu da bu teoriye göre kıyaslanarak açıklanmaktadır (Koç, 2018: 46).

Öte yandan aile yapısının dönüşmesiyle birlikte, aile bireyleri arasındaki ilişkiler de değişen durumlara göre yeni anlamlar kazanacaktır. Burada aile içindeki ilişkileri açıklayabilmek için değişen tavır, tutum, inanış, beklenti ve anlayışların ne şekilde kavrandığını belirlemek gerekmektedir. Simgesel etkileşimcilik kuramı, ailede yeniden belirlenen rollerin aile bireylerine yeni statüler kazandırmış olmasını onların bu etkileşimleriyle açıklamaktadır (Canatan, 2018: 41-44). Türkiye'de yakın dönemde aile yapısındaki değişimleri açıklamak için başvurulabilecek, feminist aile teorisi, yapısal aile teorisi gibi başat başka aile teorileri de mevcuttur; ancak bu çalışmada yararlanılmış olan TAYA (2016) ve Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] verilerinde gözlemlenen değişimlerin gelişimsel idealizm teorisi ile simgesel etkileşimcilik teorisi ışığında değerlendirilmesi daha elverişli görülmüştür.

1. TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ

Son yıllarda yaşanan siyasal ve ekonomik olaylar, 50'li yıllardan beri hızla dönüşüme uğrayan Türk aile yapısının üzerindeki değişim etkisini sürdürmektedir. Geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye; kır ailesinden, kent ailesine dönüşüm büyük bir hızla gerçekleşmiş ve her alanda etkisini göstermiştir. Kurumsal olarak aile varlığını sürdürmeye devam ederken, olumlu ve olumsuz; içsel ve dışsal her etkiye karşı dönüşmeye ve yenilenmeye devam etmektedir (Güloğlu, 2019: 49). Bu bölümde aile kurumunun önemi, aileden beklentiler ve ailede son yıllarda öne çıkan başlıca değişimler ele alınacaktır.

1.1. Toplumsal Beklentiler ve Aile Kurumunun Önemi

Gelişimsel idealizm teorisinde vurgulanan gelişmişliğin aileye yansımaları ve aile eliyle sürdürülmesi, aile kurumunun gelişmekte olan toplum için önemini ortaya koymuştur. Modernleşme yaklaşımlarına göre geleneksel insan ile modern insan arasındaki farkla, geleneksel toplum ile modern toplum arasındaki fark aynıdır. Geleneksel gelişmenin kaynağı, modernlik ise nihai sonucudur. Geleneksel yapıda; tarıma dayalı, okuma oranı düşük, teknolojik gelişmeden yoksun, hayat kalitesi düşük, her alanda uzmanlaşmış kurumlar yetersiz, hukuk yerine gelenekler hâkim, dini inancın etkisi yaygın, siyasal etkinlik sınırlıdır. Buna karşılık modern toplum hukukun ve siyaset gücünün yüksek olduğu, belirgin kurumsal yapıya sahip, birey özgürlüğünün, refahının ve bağımsızlığının güçlü olduğu, kent hayatının hâkim olduğu, sanayiye dayalı, demokrasinin sosyal hayata hâkim olduğu bir yapıdadır (Coşkun, 1989: 298; Ünal, 2013: 591-592).

Modernleşme ile birlikte modern aile hem yukarıda da belirtildiği gibi bir ideal hem de bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile küçülür, parçalanır, kadın ve erkek arasındaki geleneksel mahremiyet algıları değişir, bireyler özgür ve tüketim odaklı olarak somutlaşır. Modern aile özgür, müreffeh, bireylerin eşit olduğu mutlu bir aile olarak konumlandırılır (Yıldırım, 2018: 123-124). Şu halde aile kurumu üzerinde modern zamanlarda geleneksel dönemdeki ekonomik ve demografik güç beklentisinden daha farklı olarak müşahhas beklentiler ortaya çıkmıştır denilebilir. Aile dönüşürken pozitif bir etki yaratmalı, toplumsal modernliğe önyak olmalıdır. Yani özgürlük, bağımsızlık, refah ve mutluluk ailede başlamalı, toplumun geneline yayılmalıdır. Aile toplumun varlığını sürdürmesi için ödevlerini yerine getirirken, değişen hayat koşullarına karşı değişim ve uyumu sağlamalı, yok olup gitmeye karşı direnmelidir.

Türkiye'de aile yapısının zaman içinde gelenekselden moderne dönüştüğü, yapılan araştırmalarda kendini göstermektedir. Türkiye Aile Yapısı Araştırma (2016: 218) verilerinde çekirdek aile oranı %65 geniş aile oranı %14, dağılmış ailelerin oranı %21 olarak belirtilmiştir. Hanelerin %14'ünde yalnızca bir kişi oturmakta, %20'si 2 ve yine %20'sinde 3 kişi yaşamaktadır. Bu oranlara bakıldığında hanelerin yarısından fazlasında yaşayan kişi sayısı üç kişiyi geçmemektedir. Diğer yandan Türkiye'de nüfus artarken, nüfus artış hızı; 2018'de binde 14,7, 2019'da binde 13,9 ve 2020 yılında binde 5,5 olarak gerçekleşmiş, yani giderek azalan bir eğilim göstermiştir (TÜİK, 2019a; TÜİK, 2021a). Aynı zamanda 2010 yılında 118.568 (%1.62) kişi boşanırken, 582.715 (%7.97) kişi evlenmiş. 2019'da evlenen kişi sayısı azalırken 541.424 (%6.56), boşananlar 155.047 (%1.88) kişiye yükselmiştir. 2020 yılında evlenen kişi sayısı 487.270 boşanan kişi sayısı ise 135.022 olarak kayda geçti (TÜİK, 2019b; TÜİK, 2021b).

Göstergelerden anlaşılan Türkiye’de modernliğin öngördüğü küçülme, aile kurumunun zayıflaması ya da değişen şartlar doğrultusunda yeni eğilimler sergileme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Rakamlar aynı zamanda aile kurumunda pek çok değişikliğinin ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Bu değişmeyi örnekleyen durumlardan biri de modernleşme ile birlikte Türk ailesinde çocuğa bakış açısının değişmiş olmasıdır. Yavuz ve Güllüpinar (2019) tarafından yapılan “*Türkiye’de Çocuğun Ekonomik Değerini Etkileyen Faktörler: 2016 Aile Yapısı Araştırması Analizi Üzerinden Sosyolojik Bir Değerlendirme*” adlı çalışmada, Türk ailesinin modernleşme ile birlikte değişim döngüsüne girdiği vurgulanmaktadır. Özellikle gelişimsel idealizm teorisinde de karşılığını bulan, iyi eğitim almış, refah düzeyi yüksek, sekülerleşme eğilimli, evlilik ve birlikteliklerle ilgili farklılıklara toleranslı, kentli aile yapısının dikkatte değer ölçüde artmış olmasına dikkat çekilmektedir. Bunun bir sonucu olarak, Türk ailesinin çocuğa bakış açısının giderek değiştiği, çocuğa verilen değer yaşlılıkta destek sağlayacak maddi bir güvence yerine, psikolojik olarak değer veren bir yaklaşımla konumlandırılmıştır (Yavuz ve Güllüpinar, 2019: 406). Bu değişimler ailenin Türk ailesi için önemini devam ettirdiğine ve fakat aileye yaklaşımın yeni değerler ekseninde dönüştüğüne işaret etmektedir.

1.2. Aile Birliğinin Önemi Açısından Mutlu Evliliğin Önemi

Günümüz insanı için duygusal güven ve kendini fonksiyonel bir yapının önemli bir uzvu olarak görmenin önemi giderek artmaktadır. Her anlamda aile dışında çok az yerde; bireyin desteklenmesi, konforu, duygusal özerkliği, incinmeden sevecenlikle karşılanması, hor görülmemesi mümkün olabilmektedir. Araştırmalar olumlu düşüncelerin mutlu bir evlilik ve aile yapısı için çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Mutlu ev atmosferi ebeveynlerden başlayarak hane halkına özellikle çocuklara yansır. Elbette aile içi birliği kuvvetlendiren pek çok farklı yol bulunmaktadır. Evli çiftlerin sağlıklı iletişimleri, sağlıklı aile ortamının başlıca şartlarından biridir. Aile içinde stres, gerginlik ve çatışmalar bireylerdeki anksiyete ve buna benzer ruhsal rahatsızlıkları tetikleyebilir (Lamanna ve Riedmann, 2009: 330).

Mutlu evlilikte ve güçlü aile bağlarının kurulmasında ebeveynlere bazı sorumluluklar ve görevler düşmektedir. Çünkü ebeveynin en önemli görevlerinden biri de sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Bu anlamda karı-koca, evlilikteki ilişki sürecinde birbirlerine karşı saygılı olmalı ve açık iletişime olabildiğince gönüllü olmaya eğilimli olmalıdır. Sınırların keskinleşmesine neden olan sürekli eleştiri ve sürekli savunma eyleminden uzak durmalı; hoşgörüyü ve eleştiriye açık olmayı alçakgönüllülükle kabul etmelidirler. Eşler birbirine karşı sadık davranmalı, krize neden olacak gizli eylemlerden kaçınmalıdırlar. Aile içinde görev dağılımı eşit olmalı ve aile içindeki sorunlarda ailenin herhangi bir ferdi günah keçisi konumuna getirilmemelidir. Gerçekçi olmayan beklentiler ve kötü hatıralara takılıp kalma evlilik ilişkilerini zedelemekte, çiftlerin birbirinden soğuması giderek artan çatışmaları körüklemektedir. Çiftler evlilik ilişkisini olumsuzluklar ve çatışmalar yumağında boğmamalıdır (Olson, DeFraim ve Skogrand, 2010: 317-318). Her ailenin kendine özgü karakteristik bir yapıya sahip olduğu göz önüne alındığında, mutlu evliliği sürdürmenin kolay olmadığı hem çiftler hem de diğer aile bireyleri için pek çok açıdan yetenekli ve donanımlı olmayı gerektirdiği de anlaşılmaktadır.

1.3. Aile İçi İlişkilerin Aile Yapısına Etkileri

Sistemsal olarak düşünüldüğünde belirli bir denge zemininin üzerinde oturtulmamış bir aile içinde stres, gerginlik ve çatışmalar görülebilmektedir. Bu durumun bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde ortaya çıkan pek çok nedeni varsa da, hepsinin nihai sonucu ailenin işlev kaybına uğramış olmasıdır. Günümüzde aile içi çatışmaların önemli bir kısmının, ebeveyn merkezli bir aile düşünüldüğünde, daha çok *annelik* ve *babalık* kavramlarının farklı anlamlar kazanmış olmasından ileri geldiği anlaşılmaktadır. Geleneksel anlamda aile reisi görevini üstlenen baba modeli, modern zamanlarda anne ile koştur bir konum kazanmıştır. Kadınlar hem kamusal alanda varlıklarını gösterebilirken hem de evde annelik görevini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Çocukların yetiştirilmesi, eğitimi, ev işleri gibi başat ev içi sorumluluklarda yine anneye önemli görevler düşmektedir. Bununla beraber kapitalist dönemin gerekleri karı-koca ilişkilerinde günlük ev hayatının sorumluluklarını üstlenmek bakımından çatışmaya neden

olabilmektedir. Babaların ev işlerinde ve çocuk bakımında anneye destek olması, annenin psikolojik olarak kendini mutlu hissetmesine ve annelik görevlerini daha rahat yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Anne baba arasındaki geçimsizlik, özellikle ergenlik çağında olan çocuklar başta olmak üzere ev halkını olumsuz etkilemektedir. Çatışmalar bireylerin aile bağlarını zayıflatıp kendi iç dünyalarına yönelmelerine neden olabilmektedir (Uluğtekin, 2019: 98-103; Cohen vd. 2016: 2).

Aile bağlarının sağlıklı şekilde işlemesine neden olan ilişkilerin zayıflaması ve çatışmalar, aile bireylerin birbirleriyle olan duygusal iletişimin kesilmesine yol açmaktadır. Bu durumda aile içinde birbirine paralel ya da zıt ilişkiler kurulabileceği gibi, bazı fertlerin birbirine kenetlendiği yeni üçgen yapılar da ortaya çıkabilmektedir. Aile sistemin alt sistemleri olan anne çocuk, baba çocuk, çocuk-çocuk ilişkileri sistemlerinin kendi aralarındaki geçirgen yapısı zedelendiğinde, bireylerin kendini gerçekleştirme ve farklılaşma yetenekleri zayıflamaktadır. Bu durum Bowen gibi psikanalitik yaklaşımı benimseyen terapistlerin de belirttiği üzere, birkaç kuşak sonraya aktarılabilecek psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olabilir (Nichols, 2014: 73-74). Bu bağlamda aile içi ilişki kopukluğu başlarda önemsiz gibi görünse de, sorunlar uygun bir terapi yöntemi ile çözülmediği zaman aile fertleri için tedavisi zor ve uzun sürecek rahatsızlıklara dönüşebilir.

1.4. Aile Yapısında Son Yıllarda Görülen Değişmeler

Modernleşme, sanayileşme, göç ve kentleşmeyle birlikte sosyal yapının dönüşmesini sağlayan öğeler, son yıllarda aile yapısında geleneksel geniş ailenin rollerinde değişikliğe neden olmuştur. Diğer bir deyişle geleneksel geniş ailenin ekonomik, biyolojik, dini, güvenliği ve sağlığı korumaya yönelik fonksiyonları modernleşme ile birlikte bu alanlarda uzmanlaşmış kurumlara aktarılmıştır. Kadının sosyal hayata atılması, liberal demokratik siyasi anlayışların gelişmesi, sosyal ve siyasal hakların ilerleyişi ve artan özgürlükler, şehir hayatı içinde ailelerin küçülmesine neden olmuştur (Eyce, 2004: 231). Ayrıca tıp alanındaki ilerleyişle beraber insan ömrü uzamış, yeni doğum kontrol yöntemleri geliştirilerek farklı bir demografik yapıya geçiş olmuştur. Kadının iş hayatına atılması ile birlikte doğum oranları azalmış, aile içinde erkek ve kadının iş bölümüne dayalı yeni aile ilişkileri modelleri ortaya çıkmıştır. Bu durum aynı zamanda erkeğin aile içindeki babalık statüsünde değişiklikler yaratmış, ailede ortak sorumluluk sahibi ebeveyn olma bilinci gelişmiştir (Epik, Çiçek ve Altay, 2017: 46-47). Bu bağlamda Türk aile yapısında özellikle aile yapısını inceleyen araştırmalardan da hareketle öne çıkan değişimlerin bazıları şunlardır.

Aile içinde çocuk sayısı azalıyor: Türkiye'de tek çocuk sahibi olan aile oranı %15,5, iki çocuk %33,8, üç çocuk %22,7, dört çocuk %12,2, beş çocuk %6,3'tür (TAYA, 2016: 117). Kent hayatında çocuk bakımının aile bütçesine yük getirmesi ile birlikte, 1980'li yıllardan sonra çocuk sayısının azaldığı, kentli çekirdek ailelerin genellikle 1 ya da 2 çocuk tercih etmeye başladığı görülmektedir (Zencirkıran, 2019: 166). Önümüzdeki on yılda, üç ve daha fazla çocuk tercih eden aile oranı genel oran içinde %20'ye düşecektir. Çünkü aileler mevcut şartlarda giderek iki çocuk yapma eğiliminde olacaklar, aile planlamasını buna göre şekillendirmek zorunda kalacaklardır.

Evlenme yaşı giderek ilerliyor: Ortalama evlenme yaşı; 2009 yılında erkeklerde 26,8 kadınlarda 23,5 olarak belirlenmiştir. Aynı oran 2018 yılında erkeklerde 27,8 kadınlarda 24,8; 2019 yılında erkeklerde 27,9 kadınlarda ise 25 olmuştur (TÜİK, 2019c). Aile yapısının dönüşmesinde evlilik yaşının giderek ilerlediği görülmektedir. Bu verilerden hareketle evlilik yaşının önümüzdeki on yılda, erkeklerde 30 kadınlarda ise 28 olacağı tahmininde bulunulabilir. Eğitim olanaklarının artması, artan özgürlükler, tüketimle birlikte ortaya çıkan hayat pahalılığı ve geçimin zorlaşması evliliğin gençler tarafından ötelenmesine neden olmaktadır.

Kadına karşı şiddet olayları artıyor: Bilgisayar teknolojilerinin 1980'li yıllardan sonra hızla gelişmesi, iş gücü piyasasını olumsuz yönde etkilemiş ve halen etkilemektedir. Toplumda eğitilmiş birey sayısı hızla artarken işsizlik ve buna bağımlı stresli ekonomik bunalımlar, bireylerin aile içi davranışlarına yansımaktadır. Aile içinde genel olarak işsizlik ve ekonomik sıkıntı kaynaklı ortaya çıkan şiddet kadına yönelmektedir. Türkiye'de son on yılda kadına

şiddet olayı çok artış göstermiştir (Zencirkıran, 2019: 164). Kadının sosyal hayatta bağımsızlık kazanıp güçlenmesini öngörmeyen ve kabullenemeyen ataerkil anlayış, bu özgürlükler alanını tehdit eden girişimlerini sürdürecektir. Şiddet olaylarının azalması; ancak refah düzeyinin artması, ferdi donanım ve hayattan tatmin oranının yüksek olması ve de kadının kamusal haklarının bir kültür olarak benimsenmesi ile mümkün olacaktır.

Boşanmalarda artış görülüyor: Türkiye’de 2019’da evlenen kişi sayısı azalırken 541.424 (%6.56), boşananlar 155.047 (%1.88) kişiye yükselmiştir. 2020 yılında evlenen kişi sayısı 487.270 boşanan kişi sayısı ise 135.022 olmuştur (TÜİK, 2019b, TÜİK, 2021b). Bu sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere boşanan çiftlerin sayısı artış göstermektedir. Bu durumun sosyal, kültürel ve ekonomik pek çok nedeni söz konusudur. Bu bağlamda evliliklerin boşanma ile sonuçlanıp tek ebeveynli ailelerin çoğalması kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Çekirdek aile yapısı içinde dağılmış aile oranları artıyor: Türkiye’de ailenin küçülmesi giderek yaygınlaşmaktadır. Bununla beraber son yıllarda boşanma sayılarında görülen artış tek ebeveynli, parçalanmış ailelerin sayısını arttırmıştır. Geniş ailenin sayısı azalırken çekirdek aile sayısı yatay seyretmektedir. Bununla birlikte boşanmaların sosyal ve kültürel gelişmelerden kaynaklı çoğalması öngörüldüğünden, Türkiye’de gelecek on yılda parçalanmış, tek ebeveynli ailelerin çekirdek aile içindeki sayısının da artış kaydetme eğiliminde olduğu düşünülmektedir (Çobanoğlu, 2020: 73).

Görücü usulü evlenme ile birlikte tanışarak evlenme öne çıkıyor: Araştırmalar son yıllarda evlenme yaşının ilerlemesi ile birlikte, aile yuvasını kuracak kişilerin bu önemli kararı alma noktasında da tercihlerin değiştiğini göstermektedir. Kendi görüşü sorulmadan ailesinin kararı ile evlenenlerin oranı %12,1’de kalırken, hem görücü usulü hem de kendi kararıyla evlenenlerin oranı %47,8 olmuştur. Yine kendi seçimiyle ailesinin rızasını alarak evlenenlerin %30,2; ailesinin rızası olmadan evlenme kararı alanlar ise %2,5 olarak tespit edilmiştir (TAYA, 2016: 49). Bu oranlar evlilikte bireysel kararların belirleyici olduğunu; ancak geleneksel aile kültürünün bir ögesi olan görücü usulü evliliğin de devam ettirildiğini göstermektedir. Önümüzdeki yıllarda görücü usulü evlilik oranlarının azalması, tanışarak evlenenlerin oranlarının artması beklenmektedir. Ancak her iki durumda da aile rızasının önemini korumaya devam edecektir.

Çocuğa yönelik şiddet artıyor: Kent yaşamı ve modernleşme, aile fertleri arasında çatışmaya dayalı ilişkilerin çoğalmasına neden olmuştur. Ailede güçlü olanın güçsüz olana uyguladığı şiddet, babadan anne ve çocuğa ve şiddete uğrayan anneden çocuğa yönelecek şekilde sarmal bir hale gelmiştir. (Zencirkıran, 2019: 164). Aile içinde çocuğa en çok verilen cezalar ise şunlardır: Çocuğu azarlama %76, interneti kullanmasına izin vermeme %47, televizyon seyretmesine engel olma %40 ve oyun oynamasına izin vermeme %38 (TAYA, 2016: 126). Yanı sıra çocuğa tokat atma %32,6 ve çocuğu dövme %20,7 olarak öne çıkan şiddet eylemi olmuştur. Burada tokat atma ve dövme bedensel cezalandırma şekilleri arasında yer almakta; ancak azarlama davranışının daha yüksek oranda görülmesi psikolojik şiddetinin ön plana çıktığını göstermektedir (TÇKŞR, 2017: 35).

Ebeveynler çocuklarının evlilik yaşamlarına olumlu-olumsuz müdahalede bulunuyor: Evliliklerde aile rızasının önemseniyor olması geleneksel ve manevi açıdan evlilik kurumuna olumlu katkılar sağlamaktadır. Diğer yandan parçalanmış aile sayısının giderek artıyor olması, bu manevi desteğin evlilik süresince ne şekilde devam ettiği konusunda merak uyandırmaktadır. Boşanma nedenlerinden “eşlerin birbirinin ailesine saygısız davranması” %24 olarak belirtilmiş olması da (TAYA, 2016: 71) evlilikte ebeveyn-evlilik etkisinin güçlü olduğunu göstermektedir.

Aile içinde bireylerin ilişkileri farklılaşıyor: Geleneksel ailenin fonksiyonunun azalması, bireyciliğin artması, evlilik yaşının ilerlemesi, boşanmanın artması, ataerkil geniş aileden iş bölümüne dayalı çekirdek aileye geçilmesi, kadının aile içinde konumunun belirginleşmesi gibi dönüşümler, aile bireylerinin geleneksel ilişkilerini de farklılaştırmaktadır. Ailede baba aile reisliği konumunu yitirirken, çocukların bakımı ve yetiştirilmesinde de eşit sorumluluklar söz konusu olmaktadır. Örneğin ailede sorun olarak öne çıkan konular; ev ile ilgili sorumluluklar

%5,9, birlikte zaman geçirme, %5,4 sigara alışkanlığı %5,3 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2017). Bu anlamda bireylerin özel tercihlerinin ve birbirine karşı tutumlarının aile yapısının dönüşümünü etkileyen dinamikler arasında giderek yer edineceğini vurgulamak gerekmektedir.

Yaşlı nüfusun artışı aile yapısında yeni bir durum olarak ortaya çıkıyor: Türkiye'de nüfusun genç olmakla birlikte giderek yaşlanmaya başladığı bilinen bir gerçekliktir. "Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi iken, son beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi oldu. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükseldi." (TÜİK, 2021c). Aile içinde yaşlı bireylerin varlığı aile fertlerinin bağımlı olma durumlarına etki edeceğinden, aile adına ilerleyen yıllarda önemli bir soruna dönüşecek gibi görünmektedir.

Eski adıyla Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2020 Yılı Faaliyet Raporu'na göre, yaşlılara yönelik kurumsal bakım hizmetleri şu şekilde gerçekleşmiştir: "Bakanlığa bağlı 15.975 kapasiteli 158 huzurevinde 12.105 yaşlının halen bakımı sağlanmaktadır. Resmi huzurevlerinde toplam 8.719 personel görev yapmaktadır. 117 kapasiteli 25 yaşlı yaşam evi hizmet vermekte olup aktif olarak 90 yaşlı bakım görmektedir. 2020 yılında 9 adet yaşlı bakım kuruluş binası hizmete açılmıştır. Yaşlıların toplumun içinde olmalarını sağlamak, biyopsikososyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere gündüz yaşlı yaşam merkezleri modeli hayata geçirilmiş olup 31 merkezde 382 yaşlıya hizmet verilmektedir." (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB], 2020: 91). Veriler yaşlı bakım hizmetlerinin kurumsal olarak ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Bununla birlikte gelişen, değişen ve zorlaşan kent koşulları sonucu aile yapısının değişmesi kaçınılmaz olarak yaşlıları da etkileyecektir. Bu bakımdan yaşlıları ilgilendiren sosyal hizmet çalışmalarının çeşitlendirilmesi, kentsel dönüşümlerin yaşlı nüfusun ihtiyacına göre planlanması, ileriye dönük sosyal güvenlik, sağlık ve eğitimle ilgili politikaların yaşlıları gözetenek düzenlenmesi önem arz etmektedir.

Teknoloji ve tüketim kültürü yaygınlaşıyor: Teknoloji kullanımı hayatın her alanında giderek yaygınlaşırken, aile kurumu için de hem bir kolaylık hem de sorunlara neden olan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Gelişmiş ev aletlerinin kentli ailesinde kullanımı, kent yaşamının yoğun iş temposuna karşı aile bireylerine kolaylıklar sağlamaktadır. Ancak internetin yaygınlaşması ile birlikte mobil cihazların, telefon ve tabletlerin tüm aile bireyleri tarafından yoğun olarak kullanılması, aile içinde iletişim kopukluklarına, buna bağlı olarak da sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca kent hayatının günlük ihtiyaçları çoğaltması tüketimi arttırırken aile ekonomisinin daralmasına, maddi sıkıntıların aile yaşamına olumsuz etki etmesine yol açmaktadır. İlerleyen süreçte iletişim teknolojilerinin çeşitlenerek yaygınlaşması, sosyal hayatın bu doğrultuda şekillenmesi ve bu durumun aileler için yeni bir gerçeklik olarak kabullenilmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Anlaşılacağı üzere ailenin değişiminde; modernleşme, kentleşme, teknolojinin gelişmesi ve kent yaşamı gibi unsurların büyük etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu değişimlerin Türk aile yapısına olumlu katkıları da vardır ve aile konumunu koruduğu sürece katkı sağlamaya devam edecektir. Ancak kadına yönelik şiddet, boşanmaların artması, aile yuvasının dağılması ile aile bireylerinin ilişkilerinin bazı noktalarda zayıflaması, aile yapısını tehdit eden sorunlar olarak belirginleşmektedir.

2. AİLE YAPISININ DEĞİŞMESİYLE BİRLİKTE BELİRGİNLEŞEN SORUNLAR

Toplumsal yapının önemli dinamiklerinden biri olan ailenin son yıllarda pek çok yönden değişime uğradığı, bu değişimlerin bazılarının aile ve aile bireyleri için büyük bir sorun olarak büyümeye başladığı ortadadır. Bu bölümde Türk aile yapısında son yıllarda aile denince sıklıkla karşılaşılan sorunlardan kadına şiddet, boşanma ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin farklılaşması ele alınmıştır.

2.1. Kadına Yönelik Şiddet

Şiddet eylemi, İstanbul Sözleşmesi'nde erkeklerin kadınlar üzerinde hâkimiyet kurarak ayrımcılığa neden olan anlayışın bir sonucu olarak görülmüştür. "Aile içi şiddet, cinsel taciz,

zorla ve erken evlendirilme, mahrum bırakılma, 'namus' adına işlenen cinayetler, kadın sünneti gibi çatışma esnasında ve sonrasında ortaya çıkan insan hakları ihlalleri" kadınların fiziksel, psikolojik ve ekonomik bakımdan uğradıkları toplumsal cinsiyet ayrımları olarak nitelendirilmiştir (TBMM, 2011: 13).

Kadına yönelik şiddetin araştırıldığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM] (2009) raporunda ise, kadına yönelik şiddet biçimleri şu şekilde belirtilmiştir: Fiziksel şiddet; "tokat atma, itme, saç çekme, yumruk ya da cisimle vurma, tekmeleme, dövme, sürüklenme, boğazını sıkma, yakma, silahla tehdit etme ya da yaralama" şeklinde oluşurken, cinsel şiddet; "zorla ilişkiye girmek, istemeksizin korktuğu için ilişkiye girmek, cinsel olarak aşağılayıcı ve küçük düşürücü eylemlere zorlanma" benzeri davranışları içermektedir. Ekonomik şiddet; "kadının çalışmasına engel olma, ev harcamaları için para vermeme, gelirini elinden alma" şeklindedir. Bu ve benzeri davranışlardan birini en az bir kere yapmış olmak kadına şiddet olarak adlandırılmıştır (KSGM, 35).

Diğer yandan araştırmalarda Türkiye'de kadınların %39,5'i erkeklerin kendilerine bağırdığını, %23,8'i azarladığını, %20,5'i küstüğünü, %7'si hakaret ettiğini, %12,5'i odayı %3,7'si evi terk ettiğini, %3,4'ü eşyayı kırdığını, %2,4'ü fiziksel şiddet uyguladığını, %29,9'u sessizce kırılıp içine attığını, %3,2'si yatağını ayırdığını, %3,1'i harcamalarını kısıtığını belirtmiştir (TAYA, 2016: 95).

Bu veriler, kadına yönelik şiddetin aile içindeki ufak çatışmalar boyutunda kaldığını göstermektedir. Özellikle fiziksel şiddet burada kısıtlı görülmektedir. Fakat kadın cinayetine dönüşmüş fiziksel şiddetin her geçen gün toplumu ve aile yapısını tehdit etmeye başladığı bir gerçektir. Türkiye'de sadece Şubat 2022'de 23 kadın cinayeti işlenmiş, 21 şüpheli kadın ölümü gerçekleşmiştir. 2021 yılında toplam 280 kadın cinayeti işlenmiş olup %65'i öldürülme nedeni belirsiz, %31'i hayata dair karar alma, %4'ü ekonomik bahaneler gibi nedenlerden ötürü katledilmiştir (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu [KCDP], Erişim Tarihi: 27.03.2022). Bu rakamlar şiddetin ulaştığı boyutları ortaya koymaktadır. Kadına yönelik şiddet sorununun çözülmemesi; güvenli, sağlıklı ve mutlu bir toplum hayatının teminatı olan aile yapısını temel dinamiklerinden sarsan bir tehdit olarak en öndeki yerini koruyacaktır.

Türkiye'de aile yapısını ve kadını koruyan gerçekçi siyasalar üretilip bunların kamusal alanda işlerliği test edilmelidir. Toplumsal değişmelerin, işsizlik ve ekonomik bunalımların, modernleşme ve kentleşme ile ortaya çıkan yeni sorunların aile bireylerini, özellikle erkekleri çatışma ortamına sürükleyecek durumlara karşı tedbirler almak elzem görünmektedir. Bu konuda kurumsal bir anlayış ve toplumsal bir sezgi zemini oluşturmak, devletin ve toplumun yaşaması için hayati önem arz etmektedir.

2.2. Boşanma ve Parçalanmış Aileler

Aile içinde şiddet olaylarının, geçimsizlik ve uyuşmazlıkların sonucunda kaçınılmaz olarak boşanmalar gerçekleşmektedir. "Türkiye genelinde bireylerin %88'nin evliliklerinin devam ettiği, %7'sinin eşinin öldüğü, %4'nün ise boşandığı görülmektedir." (TAYA, 2016: 70). Türkiye'de evlenmek isteyen kişiler azaldı ya da yukarıda da belirtildiği üzere boşanma sayıları her geçen sene giderek artış göstermektedir (Durğun, 2016: 13). En çok karşılaşılan boşanma nedenlerinin oransal dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir. "Sorumluz ve ilgisiz davranma %50,9; evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama %30,2; eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması %24,3; eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması %22,7; aldatma %20,4; dayak/kötü muamele %19,5; terk etme/edilme %14,8; içki %13,2" (TAYA, 2016: 71). Bu nedenlerin sadece bir tanesi bile boşanma için yeterli olabilmektedir; çünkü evlilik kurumu eşlerin karşılıklı sevgi ve saygı duygularına gereksinim duyan bir kurumdur. Taraflar hayatın her anında birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmeyi ihmal etmemeliler.

Nichols'a göre (2014: 75) Aile terapi sürecinde terapistlerin sıkça başvurduğu Bowen'ın aile sistemleri kuramına yeni yorumlar getiren Betty Carter ve Monica McGoldrick gibi terapistler, evlilikte boşanmanın aile bireyleri için yaşamsal döngü içinde önemli bir dönüm noktası olduğunu vurgulamışlardır. Çünkü her birey hayatı boyunca kendisini ilgilendiren önemli olaylar

yaşamaktadır. İlk çocukluk, ergenlik, evlilik ve ilk çocuğa sahip olma, yaşlılık, emeklilik ve torunlarla zaman geçirme gibi aşamalar, insanın yaşamsal döngüsü içinde kritik noktalar teşkil etmektedir. Bunlardan birinin eksik ya da hatalı yaşanması genogramlarda sonraki kuşaklar için olumsuz birer miras olarak aktarılmaktadır. Evliliğin ayrılık ile bitmesi ve aileye yeni (üvey) birinin dâhil olması yaşamsal döngü içinde yeni ilişkiler yumağının ve buna dayalı farklı yaşantıların ortaya çıkmasında neden olmaktadır.

Olson, DeFrain ve Skogrand'a (2010: 452) göre ise, evli çiftlerin ayrılık kararı almasının her kültür içinde kendine göre değişen nedenleri olabilmektedir. Günlük hayatın koşuşturması ve stresi içinde aynı ortamda duygusal ilişki kurmak ve bir arada yaşamak her zaman kolay olmamaktadır. Bazen ilişkiler çok travmatik de olsa çiftler birlikte yaşamaya devam edebilmektedir. Boşanmanın pek çok nedeni bulunmakla birlikte, çiftlerin beklentilerini yüksek tutmaları, cinsellikle ilgili sorunlar, ev içinde eşit karar alamama ve birbirlerine üstünlük taslama, ekonomik sorunlar ve iletişimin zayıf olması gibi nedenler öne çıkmaktadır.

Öte yandan günümüzde aile, evlilik bağlarının zayıflamasına yol açan farklı nedenler de dikkat çekmektedir. Boşanmış çiftlerin yeniden evliliklerinin boşanma ile sonuçlanması riski yüksektir. Aynı şekilde evlenmeden birlikte yaşayan ve cinsel birlikteliği olan çiftlerin farklı ilişkiler yeniden kurması durumunda ilişkilerde zayıflık söz konusu olmaktadır. Buna benzer olarak çiftlerin evlilik öncesi hamilelik ve çocuk sahibi olma deneyimleri eğer çiftler bu deneyimleri paylaşmamışlarsa boşanma ile sonuçlanabilir. Küçük çocukların varlığı aile ilişkilerinde istikrarı artırmakta ve ilerleyen yaşlarda ebeveynlere ruhsal destek sağlamaktadır. Bu nedenle çocuksuz çiftlerin boşanma riski daha yüksek olmaktadır. Kültür farklılığı, içinde yaşanılan toplumsal bağlamın özelliğine göre aile ilişkilerini etkileyen ve boşanma süreci hızlandıran diğer faktörler arasında sayılabilir (Lamanna ve Riedmann, 2009: 418).

Anlaşılabacağı üzere, aile yuvası sadece eşlerin bulunduğu, yaşadığı bir yer değildir. Değişen koşullara, nesne ve olgulara nasıl anlamlar yüklediği, nasıl bir etkileşim içinde bulunduğu büyük önem arz etmektedir. Aile yuvasında, çocuklar ve şartlara göre diğer akrabalar da bulunabilmektedir. Bu bakımdan çocukların sağlıklı bir şekilde büyütülmesi, bireylerin yaşamsal ihtiyaçlarının tam olarak yerine getirilmesi aileye hayati bir önem ve görev yüklemektedir. Boşanmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda bile, ailenin bu hayati fonksiyonları gözetilmelidir. Aile kurumunun burada ifade edilen önemine rağmen; araştırmalardan elde edilen şiddet ve boşanma verileri, Türkiye'de yakın bir gelecekte aileyle ilgili belirgin toplumsal sorunlar yaşanabileceğini göstermektedir.

2.3. Boşanmanın Aile İlişkileri Üzerindeki Etkileri

Ailede boşanmanın olumsuz etkileri ilk olarak çiftler üzerinde olmaktadır. Boşanmak her ne kadar süregelen sorunlardan kurtulmak anlamına geliyorsa da, özünde yeni sorunlar barındırmaktadır. Çiftler boşandıktan sonra yasal birtakım görevlerle sorumlu olurlar. Bu sorumluluk çoğunlukla çocuklar için yüklenilmektedir. Çiftlerin erişkin olmayan çocukların bakımını yüklenmesi, gelirlerinde azalmanın olması, sosyal alanın daralarak sosyal destekten mahrum kalınması ve de özellikle nafaka gibi konularda eski eşle çatışmalar yaşanması, bozulan ilişkinin sürüncemede kalan olumsuz yönleri arasında yer almaktadır (Olson, DeFrain ve Skogrand, 2010: 453).

Türkiye'de 1960 ve 70'li yıllarda bir erkeğin eşinden boşanması hoş karşılanan bir durum değildi. Kadınların eşinden boşanması ise çok zordu. 1980'li yıllardan sonra toplumsal değerlerdeki hızlı değişimler kadın ve erkeğin farklı sebeplerle boşanmasının normal karşılanmasına neden oldu. Boşanmaya yönelik toplumsal baskı da zayıflayınca boşanma sayısında artışlar gözlenmiştir (Zencirkıran, 2019: 168). Bununa beraber boşanan çiftlerin, özellikle de kadınların toplumsal değerlerdeki değişimlere karşın yeni durumlarına uyum sağlama, yeni sosyal ortamlar kurma, yeniden evlenebilme konularında güçlük çektiği de belirtilmelidir.

Cohen vd. (2016: 2)'de aile düzeninin boşanma yoluyla bozulması aile bireylerini, bilhassa çocukları derinden etkilediğini belirtmişlerdir. Bu araştırmacılara göre her yaşta çocuklar

psikolojik ve sosyal gelişim açısından ebeveynlerin ayrılmasından etkilenirler. Bebekler boşanma eyleminin farkında olmasalar bile oluşan yeni duruma huysuzlanma, uykusuzluk ve beslenme bozuklukları gibi değişik şekilde tepki verebilirler. Bazen de bu durum aileye yabancı olan bir bakıcı ile kurulan yeni ilişki ağına bir tepki olarak görülür. Aynı zamanda yeni yürüme çağında olan çocuklar, ayrılığın etkisi ile kazanmış oldukları dil ve gelişim becerilerinde gerileyebilirler. Olayları fark etme çağında olan okul öncesi çağı çocukları da, bu durumda terk edilme kaygısı ve benmerkezci suçluluk duygularıyla tepki gösterirler. Kuşkusuz ebeveyn ayrılığının toleransı en düşük olan çocuklar, ergenlik çağında olan çocuklardır. Bu dönemde çocuklar evde yetişkinlik rolü üstlenerek ilişki krizleri ile başa çıkmaya çalışırlar. Ayrılan anne babayı yeniden bir araya getirme çabasında bulunurlar. Bu çağda içine kapanma, okulda ve sosyal hayatta başarısız olma, agresif ve çatışmaya meyilli olma başat özelliklerdir. Aynı zamanda ergenlerde boşanmanın yarattığı duygusal boşluktan dolayı çaresiz hissetme ve intihar düşüncesine meyilli olma özellikleri de görülebilir.

Boşanmış aile çocuklarının ruhsal ve fiziksel açıdan hayata tutunma becerilerinde diğerlerine göre zayıflık gösterdiği araştırmalarla ortaya çıkarılan bir sonuçtur. Boşanmadan sonraki beş yıl içinde, çocukların üçte biri boşanmaya bağlı depresyon belirtisi göstermiştir. 10 yıl içinde bazı yetişkin çocuklar rutin işlerde başarısız olurken, 15 yıl içinde yetişkinlikte yaşanan duygusal ilişkilerde bocalama ve başarısızlık kaydedilmiştir. Bunun aksine çocukların %75'nin altıncı yıldan sonra boşanmanın etkisinden kurtulduğunu ve önemli ölçüde iyileşme gösterdiğini belirten çalışmalar da vardır. Bu çalışmalarda boşanmanın ilk yılının çocuklar için zor geçtiği; ancak ikinci yıldan itibaren dikkate değer bir iyileşmenin yaşandığı vurgulanmıştır. Boşanan ailelerin çocuklarının %20'si boşanmadan önce duygusal sorunlar yaşamıştır. Sağlıklı ailelerde bu oran %10 dolayındadır. Ayrıca boşanmış ailede çocukların %70'nin mutsuz bir evliliğin boşanma ile neticelenmesini kabul edilebilir bulduklarını belirtmişlerdir. Yine bu oran sağlıklı aile çocuklarının konuya yaklaşımı açısından %40 olarak ölçülmüştür (Olson, DeFrain ve Skogrand, 2010: 455).

Öte yandan boşanmadan önceki sürecin anlaşmazlığa son vermesi bakımından çocuklar tarafından kabul görmesinin yanında, mutsuz ve sürüncemeli birlikteliklerin boşanma ile sonuçlanmasının evli çiftler üzerinde de olumlu etkileri olmaktadır. Özellikle ekonomik sıkıntılardan dolayı boşanmış çiftlerin evlenmeden önceki mali durumları, evlilik sürecindeki durumları ve boşanma sonrasındaki durumlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada, boşanmanın birinci yılından sonraki refah durumunun evlilikteki mutsuzluğu bastırdığı ve bireylerin aile sınırlamalarından uzak bir ferahlama yaşadıkları ortaya çıkarılmıştır (Cavapozzi, Fiore ve Pasini, 2020: 7). Bu bağlamda, evli çiftlerin üzerindeki ekonomik baskı ile kültürel ve yaşamsal koşulların neden olduğu stresin azaldığı, bu durumun da geçici bir rahatlama duygusu yarattığı düşünülebilir. Bununla birlikte sağlam aile bağlarının toplum açısından önemi düşünüldüğünde, evlilikte boşanma olayını sadece çiftler özelinde değil, genel bir aile ilişkisi problemi olarak değerlendirmek ve bu noktada aile terapilerine başvurmak daha anlamlı olacaktır.

2.4. Aile İçi İlişkilerin Farklılaşması

Boşanma ile aile ilişkilerinin tamamen sonlandığı düşünülmemelidir. Aile içindeki bireysel yaşantıların farklılaşması sonucu yaşanan olumsuzluklar ya da aile içi şiddet, ailenin parçalanmasına neden olabilir. Ancak aile içi ilişkilerin, çatışmaların başka sonuçları da söz konusu olmaktadır. Hane halkının beraber geçirdiği süreler, ev işlerini paylaşma durumları, birlikte faaliyetler yapmak, çocuk bakımı, aileyle ilgili kararları alma, hasta ve engelli aile fertlerinin bakımı, aile fertleri arasındaki ilişki ve sorunlar ile bu sorunların nasıl çözümlendiği gibi konular, simgesel etkileşim yönü güçlü olan belirleyici unsurlardır. Bu ilişkilerin niteliği hem birey hem de aile için olumlu-olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Aile içindeki ilişkilerin ne şekilde geliştiği incelenirse aile yapısının değişimi, şiddet ve boşanma gibi olumsuz olgular, ailenin küçülmesi ve aile kurmaktan korkma duygusunun nedenleri açıklanabilir. Türkiye'de ailelerin %48,2'si akşam yemeğinde bir araya geldiğini belirtmiştir. Bu oran öğlen %15,3 kahvaltıda ise %24,4 olarak kaydedilmiştir. Ailelerin birlikte en çok yaptığı

faaliyet ise %18,2 oranıyla televizyon izlemek. Diğer sık yapılan faaliyetler; %13,6 akraba ziyaretine gitmek, %10 tatile gitmek, %9,3 komşu ziyaretine gitmek, %9,1 alışverişe gitmek ve arkadaşları ziyaret etmek olarak sıralanmıştır (TAYA, 2016: 79-81). Bu oranlara göre ailelerin günlük rutin işlerde bile birlikte geçirdiği zamanın çok az olduğu, mevcut olanların ise yemek saatleri ile sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Evde yapılan işlerden genellikle kadının sorumlu olduğu görülmektedir. Yemek yapma, ütü, çamaşır, bulaşık dikiş, akşam sofrayı toplama, evin günlük ve haftalık temizliği, çay servisi gibi işlerin ortalama %80 oranında kadınlar tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Erkekler; günlük alışverişte %45, faturaların ödenmesinde %75, küçük tamirat işlerinde %72,2 evin badana boyasında %40 oranlarında ev işlerine katkıda bulunmaktadır (TAYA, 2016: 83). Genel anlamda evde yapılan temel işlerin kadınlara bırakıldığı görülmektedir. Modernleşme ile birlikte hayatın her alanında kadın ve erkeğin eşit olacağı beklentisinin ev işlerinde henüz gerçekleşmediği ortadadır.

Hanelerde kadınların erkeklere oranla daha fazla yaptığı diğer önemli bir görev çocuk bakımındır. Çocukların bakımını; %88,4 anne, %0,5 baba, %6,1 annee-babanne, %2,7 kreş olarak tespit edilmiştir. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde çocuk bakımlarının büyük oranda (ortalama %85) kreşlerde gerçekleşiyor olmasına rağmen, Türkiye ailesinde anne ebeveyn bakım geleneğinin sürdürüldüğü ve bu sorumluluğun uzun süre annede kalacağı anlaşılmaktadır (TAYA, 2016: 86-87).

Türkiye ailelerinde aile ile ilgili kararlar genellikle erkekler tarafından alınmaktadır. Ev seçimi (Erkek %65,2, Kadın %34,8), ev düzeni (Erkek %22,3, Kadın %77,7), çocuklarla ilgili kararlar (Erkek %56,5, Kadın %43,5), alışveriş (Erkek %43, Kadın %57), akraba ilişkileri (Erkek %61,1, Kadın %38,9), komşu ilişkileri (Erkek %44,9, Kadın %55,1), eğlence ve tatil (Erkek %71,9, Kadın %28,1) oranlarında tespit edilmiştir (TAYA, 2016: 89). Daha çok evin içinde ve çocuklarla ilgili konularda kadınların fikir beyan edebildiği aşikârdır. Kadının evle ilgili işlerin çoğundan mesul olup evle ilgili kararlarda erkekten geri kalması tezatlık oluşturmaktadır. Bu durum çatışmalara neden olabilir. Bu doğrultuda, ev ile ilgili sorumluluklarda %23,7, çocuklarla ilgili sorumluluklarda %19,7, harcamalarda %15,2, gelir yetersizliğinde %16,6, birlikte vakit geçirme konularında %15,2, sigara alışkanlığı %12,5, alkol alışkanlığı %2,3 oranlarında aile içi sorunlar yaşanmaktadır (TAYA, 2016: 92). Burada kadınların aileyle ilgili hemen her konuda sorumluluğu üstlenmesi bakımından erkeklerle çatıştığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü tartışmaların geneli, evle ilgili sorumluluklardan kaynaklanmaktadır.

Bütün bu verilerden hareketle Türkiye'de aile içi ilişkilerin genel olarak zayıflamaya başladığı görülmektedir. Gelişen teknoloji, apartman hayatında herkesin kendine ait bir odasının olması, bireysel yaşantının öne geçmesi, aile fertlerinin birlikte yapmaktan hoşlandıkları ortak alanlarda buluşma olanağını sınırlamaktadır. Aynı zamanda ailede pek çok görevin yerine getirilmesi kadından beklenmektedir. Gelişen ve değişen dünyada kadının ödevlerinin çoğalarak devam etmesi, erkek ve kadın arasındaki çatışmayı artırırken, bu çatışma diğer aile bireylerine de yönelebilmektedir. Aile kurumunun yapısal bütünlüğünü koruyabilmesi için ailenin boş vakitleri değerlendirme, bireysel moral ve motivasyonu sağlama temel işlevlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ailenin sağlam yapısını destekleyecek kadın erkek eşitliği sağlanmalı ve ortak sorumluluk bilinci sergilenmelidir.

Aksi halde kadın ve erkek arasında aile içi sorumluluklardan kaynaklanan çatışmalar, aile içi şiddeti doğurur. Şiddet olayları, kopukluk ve geçimsizlik, boşanmaların ve parçalanmış ailelerin artmasına yol açabilir. Evliliğe hazırlık aşamasında olan bireylerde evlenmeye karşı bir korku ve isteksizlik psikolojisi oluşabilir.

Aile içi kopukluk, çocuk üzerinde menfi etkilerle çocuğun ihmal ve istismarına, oradan da sokağa itilmesine neden olmaktadır. Küçük yaşta madde kullanımı, şiddet, suç işleme ve intihara meyilli olma, yetersiz ebeveyn rollerinin bir sonucu olarak görülmelidir (Duran ve Duran, 2021: 45).

Bütün bunlar aile yapısı için olumsuz ve istenmeyen durumlardır. Mevcut durumun bu şekilde ilerlediği yapılan araştırmalardan ve günlük hayatta yaşanan gelişmelerden anlaşılmaktadır.

Böyle karamsar bir tabloya rağmen aile kurumunun güçlü bir içsel konumunun olduğu ve alınacak tedbirlerle kendi iç dinamiklerini hızlı bir şekilde hayata geçireceği unutulmamalıdır. Bu tedbirlerin ne şekilde alınacağını, gelişen ve değişen dünyanın gerekleri ile gelenekselden moderne geçiş yapmış olan Türk aile yapısının beklentilerinde ve de toplumun ihtiyaçlarında aramak gerekmektedir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de aile yapısının geleceği ile ilgili projeksiyonların doğru analizi, ailenin geleceğini tahmin etme ve ihtiyaçlar ile beklentilere uygun tedbirler alma konusunda kolaylıklar sağlayacaktır. Ancak burada önemli olan ailenin niçin önemsenmesi gerektiğini belirlemek ve anlamaktır. Aile, modernleşme kuramlarında öngörüldüğü üzere gelişmişliğin bir dinamiği mi olmalıdır? Gelişme ailede mi başlar? Çekirdek aile, az çocuklu aile, iyi eğitim almış fertlerle dolu aile, zengin aile, geleneklere bağlı aile, çatışmanın az olduğu mutlu aile gibi aile yapılarının değeri nedir? Bunları çözümlmek için hâlihazırdaki verileri iyi okumak gerekir. Türkiye’de aile ile ilgili gelişmeler böyle devam ettiği takdirde çok olumsuz bir tablo olmasa da, aile açısından istenmeyen noktalara ulaşacağı kesindir. İlerleyen yıllarda; aile içi şiddet, kadına yönelik ayrımcılık ve aile içinde iletişim kopuklukları gibi konular, ciddi sorunlar olarak toplumun karşısına çıkmaya devam edecektir. Boşanmaların artması, aile içi ilişkilerin çözülmesi, evliliğin zorlaşması ve evliliğe karşı isteksizlik konuları da aile için giderek büyüyecek olan tehditler olarak görülmelidir.

Türkiye’de ailelerin küçülmeye devam etmesi, hem aile hem de demografik yapı için uzun süre tehdit oluşturması mümkün görünmemektedir. Nüfus konusunda bir daralma yaşanır bile, devlet tarafından alınacak tedbirlerle (göçmen ya da yabancı yurttaş kabulü) sorunlar çözüme kavuşturulabilir. Ancak kent nüfusunun giderek kalabalıklaşması, yetersiz iskân ve kentsel dönüşüm durumlarında, aile hayatı için olumsuz şartlar ortaya çıkabilir. Kent hayatının olanaklarını bırakmak, kırsal hayatın özlemine çekse de kentte yaşayan bireyler için pek mümkün görünmemektedir. Bu yüzden Türkiye’de kent yaşamı giderek yaygınlaşacak, üretime katkı sağlama ve çalışma zorunluluğu, bireylerin yılın belli ayları dışında kırsal kesimdeki memleketlerine gitmelerine engel olacaktır. Belki emeklilik ve yaşlılık zamanında kent hayatından ayrılma isteği artacak, ancak bu durumda da yaşlanan nüfusla birlikte yeni yaşlılık politikalarının hayata geçirilmesi zorunlu hale gelecektir.

Gelişimsel idealizm modelinde öngörülen gelişmişliğin aile ve toplumda çok yönlü olarak görülebilmesi için uzmanlaşmış bir sosyal hizmet anlayışının da gerekli olduğu yadsınmamalıdır. Bu bağlamda, ailede çocukların eğitimi ve aile dışındaki olumsuz etkilerden korunması için profesyonel sosyal hizmet alanlarının çoğaltılması ve bu konuda toplumda gelenekselden moderne var olan değerlerin yaşatılması bir öneri olarak sunulabilir. Eğitim ve bilimin gelişmesinden en çok çocukların yararlandırılması aileye doğrudan destek sağlayacaktır.

Aile içindeki sembolik etkileşimin bir boyutu hane halkının aile içindeki konumlarının nasıl algılandığı ile ilgilidir. Özellikle kadının evde erkeğe koşut bir konuma getirecek ekonomik şartların politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Engelli, hasta ve yaşlı bireylere yönelik sosyal destek ve diğer benzeri olanaklar geliştirilmelidir. Türkiye nüfusunun giderek yaşlandığı hesaba katıldığında, yaşlılara yönelik uzmanlaşmış sosyal hizmet veren kurum ve personellerin önemi giderek artacaktır. Sosyal hizmet sağlayıcılarının eğitilmesi ve toplumda bu konuda farkındalık oluşturulması, aile yapısının dönüşümünde olumlu etkilere yol açacaktır. Aynı zamanda, hükümet programlarında bu konulara özellikle yer verilmeli, bütçeden geniş pay ayrılmalı ve üniversiteler düzeyinde ihtiyaca ve ihtimallere karşı akademik çalışmalar yapılmalı, teşvik edilmelidir.

Türkiye’de kadın sorununun aile konularından farklı bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. İlerleyen süreçlerde kadının yaşadığı sorunları aile konularından bağımsız bir şekilde işleyecek yasaların işlerliği artış gösterecektir. Türkiye’de kadın gücü önümüzdeki on yılda toplumun her alanında ilerleme kaydedecektir. Bu durumun bir tahminden öte bir ihtiyaç olduğu göz ardı edilmemelidir. Günümüzdeki aile yapısının dönüşümlerinde bireysel çıktılar

ön plana çıkmaktadır. Önümüzdeki yıllarda aileden beklenecek her türlü olumlu dönüşümün, bireysel yeterliliklerin sağlanması ve artırılmasıyla mümkün olacağı anlaşılabacaktır.

4. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan ederiz.

5. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- ASHB, (2020). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2020 Faaliyet Raporu: <https://www.aile.gov.tr/media/73627/2020-faaliyet-raporu.pdf>.
- Canatan, K. (2018). Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler, *Aile Sosyolojisi* (7. Baskı) içinde, Ed: K. Canatan ve E. Yıldırım, İstanbul: Açılım Kitap, 31-50.
- Cavapozzi, D., Fiore, S., & Pasini, G. (2020). Divorce and well-being. Disentangling the role of stress and socioeconomic status. *The Journal of the Economics of Ageing*, 16, 100212. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212828X19300994?casa_token=sTdeo6lLPRQAAAAA:cs1lq1mKkKkEtZlv1pywydLJlh8KK2LXyGhwROTfrN6p7JLGu120_ddndoHtWqXHIKPztiO.
- Cohen, G. J., Weitzman, C. C., & Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (2016). Helping children and families deal with divorce and separation. *Pediatrics*, 138(6).
- Çobanoğlu, A. (2020). Türk Aile Yapısında ve Kültüründe Yakın Gelecekte Önem Kazanacağı Öngörülen Değişimler. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4 (2), 68-80.
- Coşkun, İ. (1989). Modernleşme Kuramı Üzerine. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(1), 289-314.
- Duran, R. ve Duran, C. (2021). İstismarın Çocuk Üzerindeki Psiko-sosyal Etkileri ve Çocuk İstismarı ile Madde Kullanma İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 5(2), 39-53.
- Durğun, A. (2016). Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri. *Mehir Aile Dergisi*, 3(1), 83-95.
- Epik, M. T., Çiçek, Ö. ve Altay, S. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35-58.
- Eyce, Berrin. (2004). Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4), 223-244.
- Güloğlu, M. F. (2019). Aileyi Yeniden Tanımlamak: Değişimler ve Süreklilikler. *Toplumsal Değişim*, 1, 47-78.
- Kavas, S. & Thornton, A. (2013). Adjustment and Hybridity in Turkish Family Change: Perspectives From Developmental Idealism. *Journal of Family History*, 38(2), 223-241.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2009). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2008-AnaRapor.pdf>
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2021 Raporu (İnternet Kaynağı), <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/3003/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2021-yillik-veri-raporu> (Erişim Tarihi: 27.03.2022).
- Karagöz, L. (2015). Türkiye'de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı. *İlmi Etüdler Derneği Politika Notu*.
- Koç, İ. (2018). Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin Oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu, *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi* içinde, Araştırma ve Politika Serisi-65, Ankara: 36-84.
- Lamanna, M. A., & Riedmann, A. (2009). *Marriages & Families: Making Choices in a Diverse Society: Making Choices in a Diverse Society*. Cengage Learning. Canada, Thomson Higher Education.
- Nichols, M. P. (2014). *The Essentials of Family Therapy*. Sixth Edition, New Jersey, Pearson.

- Olson, D., DeFrain, J., & Skogrand, L. (2010). *Marriages and Families: Intimacy, Diversity, and Strengths*. McGrawHill.
- Türkiye Aile Yapısı Araştırma [TAYA]. (2016). T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: TDV Matbaacılık.
- TBMM. (2011), İstanbul Sözleşmesi. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss81.pdf>
- TÇKŞR, (2017). Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Raporu. (Haz. Işıl Erdemli). Ankara: Bilkent Üniversitesi.
<http://www.cocugasiddetionluyoruz.net/storage/app/uploads/public/5cd/854/ace/5cd854acef9ac406674473.pdf>.
- TÜİK, (2021a). Haber Bülteni-37210. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> (Erişim Tarihi: 17.12.2021).
- TÜİK, (2021b). Haber Bülteni-37211. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).
- TÜİK, (2021c). Haber Bülteni-37227. (Erişim Tarihi: 27.03.2022).
- TÜİK, (2019a). Haber Bülteni-33705. <http://tuik.gov.tr/OncekiHBARama.do> (Erişim Tarihi: 15.06.2020).
- TÜİK, (2019b). Temel İstatistikler, *Hayati İstatistikler, Evlenme Boşanma Sayısı*. <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 14.06.2020).
- TÜİK, (2019c). Haber Bülteni-33708. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708> (Erişim Tarihi: 14.06.2020).
- TÜİK, (2017). Haber Bülteni-21869. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869> (Erişim Tarihi: 14.06.2020).
- Uluğtekin Bulu, M. G. (2019). Aile, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde, Ed: F. A. K. Turhanoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 87-120.
- Ünal, V. (2013). Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din. *Journal of International Social Research*, 6(26).
- Yavuz, S., Güllüpinar, F. (2019). Türkiye'de Çocuğun Ekonomik Değerini Etkileyen Faktörler: 2016 Aile Yapısı Araştırması Analizi Üzerinden Sosyolojik Bir Değerlendirme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 39(2), 379-409.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, E. (2018). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile, *Aile Sosyolojisi* (7. Baskı) içinde, Ed: K. Canatan ve E. Yıldırım, İstanbul: Açılım Kitap, 121-138.
- Zencirkıran, M. (2019). Türkiye'de Aile, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* içinde, Ed: M. Zencirkıran, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 151-178.